ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ŞI CERCETĂRI
LXV

DACIA ÎN AUTORII CLASICI

DE

G. POPA-LISSEANU
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

II
AUTORII GRECI ŞI BIZANTINI

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ, BUCUREŞTI, 1943

ACADEMIA ROMÂNĂ

STUDII ŞI CERCETĂRI

		Lei
I.	N. IORGA, Istoria poporului francez, 1919. . . .	75
II.	N. IORGA, Scurtă Istorie a Slavilor răsăriteni: Rusia şi Polonia	38
III.	Dr. GR. ANTIPA, Problemele evoluţiei poporului român, 1919	75
IV.	N. IORGA, Istoria literaturilor romanice în desvoltarea şi legăturile lor, 3 vol. 1920	—
V.	P. PONI, Statistica Răzeşilor, 1921	38
VI.	Dr. GR. ANTIPA, Dunărea şi problemele ei ştiinţifice, economice şi politice, 1921	39
VII.	TH. CAPIDAN, Meglenoromânii. I. Istoria şi graiul lor, 1925	150
	II. Literatura populară la Meglenoromâni, 1928 . .	150
	III. Dicţionar Meglenoromân, 1935	200
VIII.	G. BOGDAN-DUICĂ, Viaţa şi ideile lui Simeon Bărnuţiu, 1924	100
IX.	Dr. N. LEON, Entomologia medicală, 1925 . . .	150
X.	T. SAUCIUC-SĂVEANU, Cultura cerealelor în Grecia antică şi politica cerealistă a Atenienilor, 1925	115
XI.	SEXTIL PUŞCARIU, Studii Istroromâne. II. Introducere, gramatică, caracterizarea dialectului istroromân, 1927	300
XII.	Dr. I. LEPŞI, Studii faunistice, morfologice şi fiziologice asupra Infusoriilor din România, 1927 . .	140
XIII.	O. ANASTASIU, Industriile săteşti în raport cu localizarea marei industrii, 1928	120
XIV.	R. V. BOSSY, Politica externă a României între anii 1873—1880, privită dela Agenţia diplomatică din Roma, 1929	120
XV.	VICTORIA D. VOINOV, Excreţia prin intermediul cromatocitelor la nevertebrate, 1929	150
XVI.	SEXTIL PUŞCARIU, Studii Istroromâne III. Bibliografie critică, listele lui Bartoli, texte inedite, note, glosare, 1929	210
XVII.	P. P. PANAITESCU, Călători poloni în ţările române, 1930	180
XVIII.	N. GEORGESCU-TISTU, Bibliografia literară română, 1932	230
XIX.	RADU I. PAUL, Flexiunea nominală internă în limba română, 1932	300

ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ŞI CERCETĂRI
LXV

DACIA ÎN AUTORII CLASICI

DE

G. POPA-LISSEANU
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

II
AUTORII GRECI ŞI BIZANTINI

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ. BUCUREŞTI. 1943

PREFAȚA

Cu toată dorința ce am avut de a îmbrățișa în această lucrare pe toți autorii greci ce s'au ocupat, direct sau indirect, cu popoarele care au trăit în trecut în teritoriul țării noastre, ne dăm seama că mult material a rămas nestudiat, el scăpându-ne uneori cu totul din vedere. Acest neajuns al lucrării noastre se datorește în mare parte faptului că țara noastră de astăzi nu se poate suprapune exact peste teritoriul romanic oriental de odinioară. Acest teritoriu a fost considerabil redus prin așezarea în el a unor popoare care, din barbare ce erau, s'au prefăcut prin civilizarea lor în popoare sedentare și chiar popoare de cultură. Căci, în special Ungurii, Bulgarii și Serbii, spre a nu mai vorbi și de Slavii dela răsărit și dela miazănoapte, au strâmtorat și au redus teritoriul romanic oriental până la strivirea lui.

Inafară de micșorarea în spațiu a acestui teritoriu, lucrarea aceasta a noastră a trebuit să mai sufere încă o reducere, aceasta voită, o reducere ca timp, căci am fost siliți, din anumite considerații, să ne mărginim numai la epoca antică și medievală și anume, numai până la întemeierea Principatelor.

Pe lângă aceasta, în volumul acesta al doilea, autorii bizantini, în special, cei cari ar fi trebuit să fie studiați în profunzime, au fost mai mult frunzăriți de noi, ei așteptând, fără îndoială, o mână de oameni cari, mai mulți la un loc, să se ocupe de fiecare autor în parte, publicând în întregime textele grecești, lucrare care a fost peste puterile și mijloacele noastre personale.

Urmând să tratăm autorii greci, atât pe cei clasici cât și pe cei postclasici și apoi pe cei bizantini, era firesc lucru să dăm o mai mare desvoltare acestora din urmă, ei interesând

mai de aproape trecutul țării noastre, decât vechii autori elini. Pentru aceștia, regiunile tracice dela sudul și dela nordul Dunării formau mai mult o terra ignota, *din cauza frigului și a gerului* [1]) *ce domnește aci o bună parte a anului și de care regiune mediteraneenii cu greu se puteau apropia sau să rămână aci mai mult timp. De aceea, pentru secolele de dinaintea erei creștine, datele asupra teritoriilor din Dacia sunt mult mai reduse, ele fiind în cea mai mare parte amintiri «fabuloase» sau povestiri în care fantazia grecească a avut un rol covârșitor.*

* * *

Cu acest volum, al XX-lea din colecția noastră de Izvoare ale Istoriei Românilor (Fontes Historiae Dacoromanorum), — dacă pe lângă cele 15 volume de izvoare propriu zise, numărăm și cele trei volume de sinteză: Românii în izvoarele istorice medievale, Limba română în izvoarele istorice medievale și Continuitatea Românilor în Dacia — încheiem opera noastră istorică.

La ea urmează să adăugăm și lucrările noastre mai vechi: Tablele cerate descoperite în Transilvania, Λευκή — *Insula Șerpilor, Monografia Drâstorul-Silistra, Cetăți și orașe grecoromane în noul Teritoriu al Dobrogei și Corespondența lui Plinius cu împăratul Traian, precum și lucrările mai recente: Secuii și secuizarea Românilor, Les Sicules et les Roumains, A székelyek, Date privitoare la maghiarizarea Românilor și Originea Secuilor și secuizarea Românilor* [2]).

Cu aceasta, conducându-ne după povața înțeleptului Plato: Μηδὲν ἄγαν, nihil nimis, *punem capăt, la vârsta noastră înaintată, oricărei activități științifice mai intense.*

G. POPA-LISSEANU

[1]) Poetul Hesiod în *Opera et Dies*, v. 502 sq, ne face pe la a. 735 în. de Cr. un trist tablou al regiunilor înghețate din Tracia, țară pe care Apollonius o numește χιονώδεα, *nivosa*, deși e străbătută de frumosul fluviu Istru, καλλιρέεθρος, fiu al zeiței Thetis și al Oceanului.

[2]) Celelalte lucrări ale noastre: *Viața și opera lui G. Lazăr, Mitologia greco-romană* în lectură ilustrată, 2 vol., *Legende și povești antice, Varsificațiunea latină, Istoria literaturii latine, Romanica, Studii pedagogice*, etc. fac parte din alte domenii de activitate.

INCHEIERI

Din studiul textelor autorilor clasici și postclasici cari s'au ocupat cu teritoriul Daciei antice se desprinde o serie întreagă de informațiuni și de date a căror interpretare amănunțită o lăsăm pe seama cetitorilor. Socotim totuși că este de folos să semnalăm și noi, fie chiar numai sub formă de sugestii, câteva din constatările ce rezultă din lectura textelor ce reproducem.

Au putut ajunge, firește, și alții la aceleași încheieri, ca și noi, fără însă să fi reprodus, pentru argumentarea lor, materialul istoric necesar.

Autorii vechi, ale căror texte le publicăm în traducere, ne-au condus la următoarele concluzii principale pe care le dăm aci în rezumat. Ele coroborează și completează datele ce ni le procură studiile de lingvistică, de etnografie și de arheologie ce s'au făcut în timpul din urmă.

1. Originea poporului român este a se atribui nu numai coloniștilor aduși din Italia, cum se credea altădată, ci populațiunilor geto-dace romanizate, o ramură a marelui popor trac — cel mai mare popor din antichitate, după spusa lui Herodot, înafară de poporul indian. — Aceste populațiuni geto-dace au fost romanizate de coloniștii ce grăiau latinește și cari au fost aduși *ex toto orbe romano*.

2. Aria de formațiune a limbii și neamului românesc nu trebue căutată numai în stânga sau numai în dreapta Dunării, ci peste tot locul unde se găseau Traco-Daci romanizați sau pe cale de a se romaniza.

3. Limba română nu s'a format, cum se credea până acum, din latina vulgară, ci din graiul latin al populațiunilor

romanizate, sub influența idiomului local, πατρῴα φωνή sau ἐπιχώριος γλῶσσα.

4. In istoria Românilor nu se mai înregistrează astăzi un *hiatus* de o mie de ani, un hiatus pentru restimpul dela retragerea legiunilor din Dacia și până la întemeierea Principatelor. Acest presupus hiatus este împlinit astăzi printr'o serie întreagă de date ce rezultă din lectura izvoarelor.

5. Dacia cucerită de împăratul Traian și pe care greșit o numesc unii Dacia-Traiană — în realitate n'a existat nicidată o Dacie Traiană, după cum n'a existat nicio Dacie Aureliană, Romanii neavând obiceiul să cheme țările după numele cuceritorilor — această Dacie cucerită de Traian nu era aceeași cu Dacia lui Dromichoetes sau cu cea a lui Boerebista. Părțile dela răsărit de Olt și anume dela *limes Alutanus*, numit mai târziu *limes Valachicus*, cuprinzând Muntenia, Moldova și regiunile orientale până la Bug, formau state clientelare, un fel de protectorat roman și a căror organizare s'a făcut mai ales după cucerirea lui Traian. Ele însă nu făceau parte din achizițiille acestui împărat, din anii 105—106, ci fuseseră câștigate de mai înainte de Catus și de Plautius Silvanus, din timpul împăratului August și al lui Nero și de alți generali romani [1]).

6. Și la răsărit de *limes-ul* Alutan, în așa numita *Transdanuvia*, erau tot populațiuni dace, care însă purtau un nume special de Geți. Atât Geții cât și Dacii, fiind același popor, făceau parte din marele neam al Tracilor, ale căror așezări erau atât la stânga, cât și la dreapta Dunării. Populațiunile daco-gete, cu toate că erau populațiuni agricole și, deci, sedentare, numai în câteva împrejurări au putut fi unite într'un *singur* regat. Ele trăiau izolate, la nordul Dunării ca Daci, Geți și Carpi și uneori chiar sub numele general de Sciți, iar la sudul Dunării ca Moesieni sau Mysi, ori Traci, Bessi, Odrysi, Triballi, etc.

7. Odată cu părăsirea neașteptată a Daciei, sub Aurelian, de legiunile și funcționarii imperiali, populațiunile geto-dace romanizate sau pe cale de a se romaniza, n'aveau niciun

[1]) Cf. I. I. Nistor, *Romanii în Transdanuvia*, în *An. Ac. Rom.* 1941, p. 17.

motiv de a-şi părăsi căminurile, pentru nişte regiuni dela sudul Dunării, bântuite deopotrivă de barbari, ba poate chiar mai mult decât cele dela nordul acestui fluviu.

8. Aceste populaţiuni care mai înainte de părăsirea Daciei trăiau în contact permanent cu barbarii, şi în special cu Goţii consideraţi ca *federaţi* ai imperiului, n'au fost cu totul năpustite de Romani, ci ele trăiau în legături, mai ales comerciale şi spirituale, cu cele două imperii romane, spre care gravitau; iar Romanii în politica lor de basculă s'au folosit în toate vremurile de unii barbari împotriva altor barbari. Şi se numeau toate aceste popoare « barbare » cu un termin obişnuit pe acele timpuri, cu toate că un barbar ca Attila vorbea latineşte şi greceşte şi trăise în prietenia lui Aetius, viitor generalisim roman. Şi uneori erau socotiţi barbari toţi locuitorii dela nordul Dunării, din aşa numitul « Barbaricum », deci şi populaţiunile autohtone de aci şi câteodată chiar şi limba latină a acestora era socotită ca barbară [1]).

9. Barbarii aveau înaintea lor două ţinte spre care tindeau: Roma şi Constantinopolul şi două porţi de intrare, una prin câmpia Munteniei şi alta pela nordul Carpaţilor. Ardealul, împrejmuit de munţi greu de pătruns, era de obiceiu ocolit.

10. Noi, Românii, ca urmaşi ai Tracilor romanizaţi şi în special ai Daco-Geţilor, suntem, prin urmare, după o fericită expresie a istoricului N. Iorga, *oamenii pământului*, pe care şi-a pus sigiliul său Roma eternă.

11. După întemeierea la Bizanţ, de către Constantin cel Mare, a celei de a doua capitale a imperriului roman, şi după căderea, în urmă, a Romei, la 476, în mâinile barbarilor, puterea politică şi mai ales cea militară a lumii romane s'a strămutat în Orient, creându-se aci o *romanitate orientală*, o nouă *Romania*, ai cărei reprezentanţi, după marea invazie a popoarelor, am rămas numai noi, Românii. Şi în vreme ce unele cetăţi şi oraşe din dreapta Dunării s'au elenizat sub influenţa Grecilor, iar altele s'au slavizat sub înrâurirea Slavilor, noi singuri, numiţi de străini *Vlahi*, Valachi sau

[1]) Cf. Du Cange, *Glossarium*, Obsequium.

Volochi, ne-am păstrat numele străvechiu de *Râmleni*, Români ori Aromâni, adică urmași ai Romanilor.

12. Cu mulți dintre barbarii ce s'au perindat prin Dacia, autohtonii romanizați, au trăit în simbioză, cu unii dintre ei chiar mai multe secole. Autohtonii aveau însărcinarea specială să procure stăpânitorilor lor vremelnici, cari erau totdeauna oameni de arme, alimentele necesare traiului și de multe ori chiar să-i ajute în expedițiile lor de războiu.

DACIA ÎN AUTORII GRECI ŞI BIZANTINI

I

HOMER (sec. IX în. de Cr.)

INTRODUCERE.

Marele poet epic al Greciei, cunoscut de toţi câţi au oarecare cultură istorică şi literară, este autorul unor capodopere ce formează baza literaturii elene. Despre vieaţa sa nu se ştie nimic, nici când s'a născut, nici unde a văzut pentru întâiaşi dată lumina zilei. Şapte cetăţi îşi disputau în antichitate cinstea de a fi dat naştere acestui mare poet. După toate probabilităţile, Homer s'a născut în Asia Mică, prin veacul al IX-lea înainte de era creştină. Şi n'au lipsit nici cei cari să tăgăduiască cu totul existenţa lui Homer şi cari să considere cele două poeme ale sale ca poezie populară compusă şi cântată de rapsozi.

Lui Homer i se atribue *Iliada* şi *Odiseea* precum şi câteva poeme mai mici, ca *Vatrachomiomachia* şi altele.

Homer — după el, la războiul Troian [1]) iau parte toţi Grecii, între cari numără şi populaţiunile din Peninsula Balcanică — ne vorbeşte de mai multe ori despre Tracii din această peninsulă, caracterizându-i ca războinici — în ţara lor s'a născut însuşi Marte, zeul războiului — ca agricultori cari ştiu să cultive viţa de vie şi ca oameni de cultură şi civilizaţie — ţara lor fiind patria miticului Orpheus care era în stare să îmblânzească prin cântecul său până şi pe cele mai fioroase fiare.

Dăm câteva pasagii privitoare la Tracii Peninsulei Balcanice:

---

1) Vezi V. Pârvan, *Dacii la Troia*, *Orpheus*, II, 1.

Ilias, II, 844 [1])

TEXTE TRADUSE.

Iar Hipotoos ducea la bătaie Pelasgi de tot felul,
Vrednici în luptă cu lănci, din ţara mănoasă a Larisei,
Şi ca tovarăş avea pe ortacul lui Ares, Pilaios.
Ei erau fiii lui Letos, fecior lui Teutamos Pelasgul.
Pirus viteazul apoi şi Acamas conduse pe *Tracii*,
Numai pe cari îi împrejmue iutele 'n val Helespontul;
Pe suliţaşii Ciconi sub poruncă'i avea Eufemos
Al lui Trezenos fecior, nepotul măritului Cheas.
Iar pe arcaşii Peòni îi duse la Troia Pirehmes
Din Amidòn de departe venind, dela Axios, râul
Lat curgător şi cu apele cele mai mândre din lume.

Ilias, IX, 71 [2])

Nelegiuit şi nemernic şi-a neamului lăpădătură-i
Cine doreşte războiu între cei de un neam şi o ţară.
Noapte-i acum, întunerec, să facem cum noaptea ne 'nvaţă,
Cina întâi să gătim, iar toţi păzitorii de noapte,
Străjile afară de zid, unde-i şanţul săpat, să s'adune.
Asta demând celor tineri; încolo, mărite Agamèmnon,
Orândueşte tu singur, că tu eşti fruntaşul de frunte.
Chiamă la masă pe sfetnicii tăi, ţi se cade şi-i bine,
Pline-s bogatele-ţi corturi de vin care zilnic pe largul
Mării din Tracia-l cară 'n corăbii Aheii [3]),
Şi orice primire poţi face, că prea mulţi ascultă de tine.

Ilias, X, p. 180 [4])

De vreţi să pătrundeţi în tabăra noastră:
Tracii [5]), veniţi de curând, se află la marginea oastei;
Resos li-i Domnul, odrasla lui Eioneu, şi-i acolo.
Caii văzutu-i-am eu, n'au seamăn de mari şi de mândri,
Albi ca zăpada sunt ei şi la fugă repezi ca vântul.
Şi ferecat îi e carul cu aur şi argint, şi mai are
Arme grozave de aur ce par la vedere o minune.

---

1) Traducerea G. Murnu.
2) Traducerea G. Murnu.
3) Tracii în epoca lui Homer erau agricultori şi viticultori.
4) Traducerea G. Murnu.
5) Pe aceşti Traci, în *Ilias*, XIII şi în *Ilias* IV, 533 îi numeşte ἱπποπόλοι, care înstrună sirepii ἀκρόκομοι, moţaţi, având suliţi lungi, iar pe *Tracii Mysi* ἀγχέμαχοι, cari se luptă de aproape.

Dânsul cu ele a venit. Parcă nici nu se cade pe lume
Oamenii arme de aceste să poarte, ci zeii.
Insă pe mine vă rog la corăbii acum să mă duceţi
Ori, cetluindu-mă ţapăn în lanţuri, lăsaţi-m'aicea
Şi apucaţi înainte, ca singuri, cu-a voastră ispită,
Voi să vedeţi dacă-i drept sau minciună ce spusu-v'am vouă.

Ciclorum poetarum FRAGMENTA
Ex Photii Bibliothecae codice. De Procli Grammatica Chrestomathia
p. 583, ed. Didot.

Amazoana Penthesilea, fiica a lui Marte, de origine din *Tracia* [1]), a sosit să dea ajutor Troianilor. Dar, deşi ea s'a luptat vitejeşte, a fost ucisă de Achile. Troianii îi făcură înmormântare şi Achile ucise pe Thersit, fiind atacat şi insultat de acesta pentru iubirea pe care ar fi avut-o pentru Penthesilea [2]). Intre Greci s'a născut, din cauza omorului lui Thersites, o răscoală. Achile, după aceasta, a plecat cu corabia la Lesbos şi, după ce a adus jertfe lui Apollo, Dianei şi Latonei, a fost purificat de omorul său de către Ulise.

II

HERODOT (Sec. V. în. d. Cr.)

INTRODUCERE.

Părintele istoriei şi, în acelaşi timp, cel dintâi mare istoric al Grecilor, Herodot, s'a născut la Halicarnas, în Caria, la anul 484 în d. Cr. dintr'o familie bogată şi a avut putinţa, ca supus al regelui Persilor, să întreprindă un şir întreg de călătorii care i-au îngăduit să cunoască *de visu*, în cea mai mare parte, ţările şi împrejurările ce avea să le descrie.

Intre întinsele sale călătorii au fost şi cele pe care le-a făcut la ţărmul de miazăzi al Mării Negre şi al Mării Egee, adică în Tracia, Macedonia şi Grecia.

Stabilindu-se în insula Samos, apoi la Thurium şi în cele din urmă în Italia, Herodot şi-a redactat *istoriile* sale, în nouă cărţi, ce le-a numit după cele nouă muze, după ce o mare parte din materialul redactat l-a cetit mai întâi în lecturi publice.

---

[1]) Locuinţele Amazoanelor erau pe ţărmul asiatic al Mării Negre între fluviile Phasis şi Thermodon.

[2]) Se ştie că Achile a admirat frumuseţea Penthesileei ucise de el.

Istoria lui Herodot tratează războaiele dintre Greci și Barbari. In cartea a IV și în câtva și în a V-a, autorul ne descrie geografia, moravurile, obiceiurile, legile, instituțiile și istoricul popoarelor care au trăit în regiunile noastre.

Historiae, I[1])

TEXTE TRADUSE.

201. După ce acest popor al Babilonenilor s'a supus lui Cyr, acesta simți dorința să subjuge pe *Massageți*. Se spune că acest popor este mare și puternic, locuind spre răsăritul soarelui, dincolo de fluviul Araxes, în fața Issedonilor. Sunt unii cari susțin că acest popor este de neam scitic.

215. Massageții poartă veștminte asemenea cu ale Sciților și au aceleași moravuri ca și ei. Sunt și călăreți și pedeștri, căci au și de unii și de alții. Sunt și arcași și sulițași; în războiu se folosesc mai mult de bardă. Ei se servesc exclusiv de aur și de aramă; în ce privește sulițele și săgețile precum și barda de războiu ei se slujesc numai de aramă; întru cât însă se atinge de armura ce înconjoară capul, de cingători și de chingi, acestea sunt de aur. Tot astfel la cai, părțile de pe la piept sunt făcute din cuirase de aramă, cele de pe la căpestre, frâne și falere sunt de aur. Ei nu se slujesc nici de fier nici de argint; ba încă nici nu au de fel în țara lor. Aur și aramă au în abundență.

216. Iată acum și moravurile lor. Fiecare bărbat se însoară cu o nevastă, dar ei se servă de ele în comun. Căci cele ce le spun Grecii că le fac Sciții, nu sunt Sciți aceia ce le fac, ci Massageți... La ei nimenea nu moare la o vârstă fatală. Căci, îndată ce unul ajunge la o vârstă înaintată, toate neamurile sale se adună și-l sacrifică și odată cu el mai sacrifică și vite: apoi ei fierb cărnurile și se ospătează. Asemenea sfârșituri de vieață sunt socotite la ei ca cele mai fericite. Pe acela care moare de vreo boală nu-l mănâncă, ci îl ascund în pământ și deplâng soartea rea care nu i-a îngăduit să fie sacrificat. Ei nu samănă cereale, ci trăiesc din vite și pește. Peștele îl găsesc în abundență în fluviul Araxes: ei sunt băutori de lapte — γαλακτοπόται. Singura divinitate pe care ei o adoră este *Soarele* căruia îi jertfesc cai. Iată și motivul acestui fel de jertfă: celui mai iute din zei îi sacrifică ca parte cuvenită, tot ce este mai iute din toate viețuitoarele.

Historiae IV, 1

1. După cucerirea Babilonului, s'a făcut expediția lui Darius în contra Sciților. Căci Asia fiind o țară prosperă ca populație și fiindcă tezaurul avea mulți bani, Darius a fost cuprins de dorința să se răz-

[1] Traducerea Dim. I. Ghica.

bune împotriva Sciţilor, deoarece aceştia făcând o invazie în Media şi învingând pe adversarii lor, începură duşmăniile. Şi astfel Sciţii fură stăpâni peste Asia superioară timp de douăzeci şi opt de ani. Ei năváliseră în Asia urmărind pe Cimerieni şi înlăturară stăpânirea Mezilor, căci aceştia erau stăpânii Asiei înainte de venirea Sciţilor. Iar, după ce lipsiseră Sciţii douăzeci şi opt de ani se întoarseră în ţara lor. Dar, aci îi aşteaptă o luptă nu mai puţin serioasă decât lupta cu Mezii; căci găsiră o armată destul de numeroasă împotrivă-le. Nevestele Sciţilor, în lipsa aşa de îndelungată a bărbaţilor lor, legaseră legături cu robii lor.

2. Sciţii îşi orbesc pe toţi robii lor. Ei nu sunt plugari, ci păstori...

3. Tineretul ce a rezultat din relaţiile femeilor scite cu robii lor se făcu mare şi când au aflat despre originea lor s'a împotrivit celor ce se întorceau din ţara Mezilor. Şi mai întâi de toate aceşti tineri Sciţi izolară o parte din teritoriul lor, săpând un şanţ lat ce se întindea dela munţii Taurici până la lacul Meotis, de o întindere mare. Sciţii încercând să intre în ţara lor şi robii împotrivindu-se, intrară în luptă cu dânşii. După mai multe încăierări, Sciţii neizbutind, unul dintre ei zise: «Ce facem noi, luptându-ne cu robii noştri? Noi nu numai ne slăbim, fiind omorîţi, dar încă, omorîndu-i pe dânşii, în viitor vom stăpâni peste un număr mai mic de robi. De aceea, îmi pare mai nimerit ca fiecare dintre noi să lase la o parte lăncile şi arcurile şi să ia biciul de cal şi să meargă drept în contra lor. Căci, cât timp ne vedeau cu armele în mână, credeau că sunt deopotrivă cu noi în toate, deci şi în privinţa naşterii. După ce ne vor vedea însă cu biciul în mână, în loc de arme, vor înţelege că sunt robii noştri şi, recunoscând aceasta, nu ni se vor mai împotrivi.

4. Sciţii, auzind aceste cuvinte, făcură întocmai; iar robii cuprinşi de spaima celor ce se petreceau, se luptară slab şi o luară la fugă [1]). Iată deci în ce mod au stăpânit Sciţii în Asia şi cum, fiind alungaţi de Mezi, s'au întors în ţara lor. De aceea Dariu, voind să se răzbune, a strâns o mare armată împotriva lor.

5. După spusele Sciţilor, naţia lor este cea mai tânără din toate. Ei pretind că îşi au următoarea origine: primul om care s'a născut în ţara lor, când era pustie, se numea *Targitau*. Ei pretind — dar după mine n'au dreptate, însă aşa spun ei — că părinţii acestui Targitau ar fi fost Jupiter şi fiica fluviului Borysthenes, că acest Targitau ar fi avut trei fii, *Lipoxais*, *Arpoxais* şi cel mai tânăr *Colaxais*, că, pe când stăpâneau aceştia, ar fi căzut din cer nişte instrumente de aur: un plug, un jug, o bardă cu două tăişuri şi un păhar; că cel mai în vârstă ar fi văzut, el cel dintâi, aceste obiecte şi că s'ar fi apropiat de ele să le ridice; că îndată ce ajunse la ele, aurul a luat foc. După ce plecă acesta, veni al doilea şi că şi acestuia îi se întâmplă acelaşi lucru; că aurul arzând îl respinse şi pe acesta. Dar că venind al treilea, cel mai tânăr, aurul

[1]) O scenă analogă s'a petrecut şi la Novgorod, cum ne spun cronicile ruseşti.

s'ar fi stins. In sfârșit, acesta a luat aurul și l-a dus acasă și că cei mai în vârstă, recunoscând aceste semne, cedară întreg regatul celui mai tânăr.

6. Din Lipoxais se trag acei Sciți al căror neam se numește Auchati; din cel mijlociu Arpoxais cei cari se numesc Catiari și Traspii; iar din cel mai tânăr se trag *Sciții regali*, cari se numesc Paralati. Toți au ca nume colectiv Scoloti, după numele unui rege al lor. Elinii însă i-au numit Sciți.

7. Astfel spun Sciții că a fost originea lor. Ei mai zic că numărul total al anilor dela primul lor rege Targitau și până la invazia lui Dariu în contra lor nu trece de q mie de ani; dar este tocmai atâta. Sciții regali păzesc acest aur sacru cu toată conștiința și se întrunesc odată pe fiecare an spre a-i aduce sacrificii. Cel ce păzește aurul sacru, în timpul serbării, dacă ar adormi sub cer, nu trece peste un an, zic Sciții. Și pentru aceasta îi se dă atât pământ cât poate înconjura călare într'o zi. Dar, fiindcă țara este foarte întinsă, Colaxais a înființat trei regate pentru fiii săi și a făcut ca unul din aceste regate să fie mai mare decât celelalte; în acesta se păstra aurul. Ei spun că regiunile cele mai de sus, spre crivăț, nu sunt nici de văzut nici de străbătut din cauza fulgilor răspândiți pe jos; atât pământul cât și aerul sunt plini de fulgi și ei întunecă vederea.

8. Astfel vorbesc Sciții despre dânșii și despre regiunea mai sus de ei. Grecii însă cari locuesc la Pontul Euxin spun următoarele: *Hercule* conducând vacile lui Gerion, ar fi ajuns și în această țară unde locuesc Sciții și care era pustie. Gerion însă locuia, înafară de Pontul Euxin, în insula pe care Grecii o numesc Erithea, situată spre Gades, cari sunt dincolo de coloanele lui Hercule, în Ocean. Se crede că Oceanul, începând dela răsăritul Soarelui, curge împrejurul lumii întregi, dar nu se aduce nicio dovadă despre aceasta. De aceea, cred Grecii că Hercule ar fi venit în țara ce se numește acum Scitia, că acolo l-ar fi apucat iarna și gerul și că, trăgând împrejurul său pielea de leu, ar fi adormit și că iepele lui cari pășunau deshămate dela carul lui, dintr'o voință divină, ar fi dispărut în timpul acesta.

9. Că Hercule, după ce s'a deșteptat, s'a dus să le caute. Străbătând toate colțurile țării, ajunse în sfârșit în regiunea ce se numea *Ilea*. Că ar fi găsit acolo, într'o peșteră, o anume *Echidna*, jumătate fată, cu o îndoită fire: părțile corpului ei, mai sus de talie, erau ale unei femei, iar părțile de jos al unui șarpe. Văzând-o Hercule și mirându-se o întrebă dacă a văzut undeva rătăcite iepele lui; ea ar fi răspuns că le avea în păstrarea ei și că nu i le va preda mai înainte de a avea cu dânsul legături sexuale; că Hercule cu acest preț ar fi avut legături cu dânsa și că ea ar fi tot amânat predarea iepelor, voind să fie cu Hercule cât mai mult timp și că, pe de altă parte, el dorea să și le capete cât mai repede înapoi ca să poată pleca; că, în sfârșit, ea ar fi zis dându-i-le: «Eu am păstrat pentru tine aceste iepe, ca să rătăcească aci; dar ai plătit prețul păstrării lor, fiindcă voiu avea cu tine trei copii. Spune-mi,

ce trebue să fac cu acești copii, când vor crește mari: să-i stabilesc aci, unde eu am stăpânirea acestei țări, ori să ți-i trimit ție? ». Acestea spun Grecii că l-a întrebat ea și că el ar fi răspuns: « Când vei vedea că acești copii s'au făcut bărbați, să faci precum îți voiu spune și nu vei greși. Pe acela dintre ei pe care îl vei vedea că întinde arcul acesta în chipul acesta și că se va încinge în chipul acesta cu această încingătoare, pe acela să-l faci stăpân în țara aceasta; cât pentru acela care nu va putea să facă aceasta, pe acela gonește-l din țară. Și făcând astfel, nu numai îți vei face ție mulțumire, dar încă vei îndeplini și dorința mea.

10. După ce vorbi astfel, el întinse celălalt arc ce-l avea — căci pe vremea aceea Hercule purta două arcuri — și arătându-i cum se încinge, îi dete Echidnei arcul și cingătoarea. Cingătoarea avea la încheietură o fibulă de aur și că, după ce i le dete, a plecat. Pe urmă, când copiii s'au făcut bărbați, le-a dat mai întâi nume: unuia numele de *Agatirs*, celui de al doilea *Gelon*, iar celui mai tânăr *Scit*; apoi, aducându-și aminte de cele ce îi se recomandaseră de Hercule, i-a executat poruncile și că doi din fii, anume Agatirs și Gelon, nefiind în stare să facă proba cerută, plecară din țară, goniți fiind de mama lor; iar cel mai tânăr dintre dânșii Scit, săvârșind-o a rămas în țară. Și că din Scit, fiul lui Hercule se trag toți regii cari au domnit peste Sciți; dar că din cauza fibulei, Sciții până în ziua de astăzi poartă fibule atârnate la brâu; în sfârșit zic că numai atât ar fi făcut pentru Scit mama sa. Acestea sunt cele ce spun Elinii cari locuesc la Pont.

11. Mai există și o altă tradiție căreia eu îi dau, de când mi s'a arătat, întâetate. Iat-o: Sciții rătăcitori ce locuiau în Asia, fiind bătuți în războiu de Masageți, ar fi plecat de acolo, trecând peste râul Araxe în țara Cimerienilor; căci se spune că țara în care locuesc acum Sciții ar fi fost în vechime *țara Cimerienilor*. Că năvălind la ei Sciții, Cimerienii se sfătuiră, cum se întâmplă în caz de invazii; că fiind deosebire de păreri, fiecare parte susținându-și părerea cu tărie, părerea castei regale fu ca mai nimerită. Dar, părerea poporului era să plece și să nu fie expus poporul unei armate numeroase. Părerea castei regale era de a lupta până la capăt pentru țară împotriva năvălitorilor. Nicio parte n'a voit să cedeze; pe de o parte poporul luă hotărîrea să plece fără de luptă, lăsând țara în mâna năvălitorilor, iar pe de altă parte casta regală era de părere să moară și să-și aibă îngropate trupurile în țara lor proprie; de a nu fugi împreună cu poporul, căci își aduceau aminte de câte foloase se bucuraseră și la câte nenorociri probabile s'ar expune, dacă și-ar părăsi patria. Că hotărînd astfel s'a tras la o parte fiecare partid și că s'ar fi bătut unii împotriva celorlalți. Că poporul cimerian ar fi îngropat pe malul fluviului Tyras pe toți aceia cari muriseră din propria lor cauză; că mormântul lor se vede încă și astăzi; că după ce i-au îngropat, au plecat din țară; că, în sfârșit, năvălind Sciții, ar fi ocupat o țară pustiită.

12. Există până în ziua de astăzi un oraș Cimeria; mai este și Portmea Cimeria; există și o regiune cu numele de Cimeria; mai este

în sfârșit și un Bosfor ce se chiamă Cimerian. Se vede că Cimerianii, fugind de teama Sciților în Asia și stabilindu-se pe promontoriu, ar fi locuit pe locul unde se află acum orașul grecesc Sinope. Este de asemenea sigur că Sciții au urmărit pe Cimerieni și că greșind drumul au năvălit în țara Mezilor. Căci, pe de o parte, Cimerienii fugiseră ținând mereu drumul de-a-lungul mării, iar, pe de altă parte, Sciții îi urmăriră lăsând Caucasul la dreapta lor; de aici au năvălit în Mezia schimbând direcția spre interiorul țării. Această altă versiune ce se spune este răspândită în genere și printre Greci și printre barbari.

17. Dincolo de *orașul comercial al Borystheniților* — acest târg este punctul cel mai central al coastelor maritime ale Scitiei — locuesc *Callippizii* cari sunt greco-sciți; apoi dincolo de aceștia se află un alt popor care se numește *Alazoni*. Aceștia, ca și Callippizii, în alte privințe sunt asemenea cu Sciții în obiceiurile lor, dar samănă și seceră grâu; ei mai cultivă ceapă, usturoiu, linte și meiu. Mai sus de Alazoni locuesc *Sciții plugari* cari samănă grâu nu pentru consumația lor, ci pentru vânzare. Dincolo de aceștia locuesc *Neurii*. Regiunea dela miazănoapte de Neuri este, pe cât știm noi, nelocuită de oameni. Acestea sunt popoarele de pe malurile fluviului Hypanis, la apus de Borysthenes.

18. Pe urmă trecând peste Borysthenes, când se depărtează cineva de mare, vine mai întâi *Ilea;* mai sus de aceasta locuesc *Sciții agricultori* pe cari Grecii ce locuesc la fluviul Hypanis îi numesc Borysthenți, iar ei înșiși își zic *Olbiopoliți*. Acești Sciți agricultori ocupă regiunea din spre răsărit ca la o distanță de trei zile până la malul râului al cărui nume este Panticape, iar spre miazănoapte până la un drum de unsprezece zile în susul Borystenului. Regiunea de dincolo de aceste locuri este o mare pustietate; iar dincolo de această pustietate locuesc *Antropofagii*, o nație deosebită, iar nu scitică. Regiunea mai sus de aceștia este un adevărat deșert, și pe cât știm noi nelocuită de niciun neam de oameni.

19. *Sciții nomazi*, cari nici nu samănă nici nu ară, locuesc în regiunea dela răsăritul acestor Sciți agricultori, după ce trece cineva peste râul Panticape. Toată această regiune, afară de Ilea este lipsită de arbori. Acești nomazi locuesc spre răsărit, la o depărtare de patrusprezece zile, în regiunea ce se întinde până la râul Geron.

20. Dincolo de Geron se află părțile numite *Regale*, pe care le stăpânesc Sciții cei mai de frunte și cei mai numeroși cari consideră pe ceilalți Sciți ca pe robii lor. Aceștia locuesc teritoriul ce se întinde spre miazăzi până în regiunea munților Taurici, spre răsărit până la șanțul săpat de fiii orbilor și până la orașul comercial al lacului Meotide, care se numește *Cremni*, iar o parte din ei locuiesc pe malurile fluviului Tanais. Regiunile deasupra acestora, spre nord de Sciții Regali, sunt locuite de *Melanchleni*, popor de un neam deosebit, iar nu scitic. Iar dincolo de Melanchleni sunt bălți și pe cât știm noi, regiunea e nelocuită de oameni.

21. Dincolo de fluviul Tanais, localitatea nu mai este scitică, ci prima parte a teritoriului este a *Sauromatilor* cari începând dela coada lacului Meotis se întind spre miază noapte la o distanţă de cincisprezece zile de drum; întreaga regiune este lipsită de copaci, atât sălbatici cât şi cultivaţi. Apoi dincolo de aceştia din urmă sunt *Budinii*, ocupând un teritoriu cu păduri dese de tot felul.

22. Dincolo de Budini spre nord se găseşte mai întâi o pustietate de şapte zile de drum, iar după această pustietate, dacă se lasă călătorul spre răsărit locuiesc *Thyssageţii* [1]), popor numeros şi deosebit. Ei trăiesc din vânat. Vecini, în hotar cu ei şi locuind o regiune de aceeaşi natură cu a lor este un popor ce se numeşte *Iyrcii;* şi ei trăiesc din vânat... Mai sus de aceştia cam spre răsărit, locuesc alţi Sciţi cari s'au revoltat în contra Sciţilor regali şi au venit astfel de s'au stabilit în ţara aceasta.

23—25. Dincolo de Sciţi locuesc Argipeii, iar dincolo de aceştia Isedonii.

46. Pontul Euxin spre care Darius şi-a îndreptat expediţia sa de război are pe ţărmii săi naţiunile cele mai inculte din lume, excepţie făcând Sciţii; căci înafară de poporul scit şi de Anacharsis, niciun popor din câte se găsesc în Pontul Euxin nu poate fi amintit pentru înţelepciunea sa şi nu ştim să fi ajuns cineva din ei un om însemnat... Important este că nimeni care ar năvăli la ei nu poate să scape şi, pe de altă parte, dacă ei nu vor să-i găsească cineva, nu poate nimeni să pună mâna pe ei: ei nu au nici oraşe, nici cetăţi, ci toţi poartă cu ei tot ce au, ei sunt arcaşi călări, nu trăiesc din munca plugului, ci din produsul vitelor lor, având locuinţele în cară. In asemenea condiţii cum să nu fie ei de necucerit şi imposibili de apropiat?

47. Pe lângă natura pământului vine în folosul lor şi faptul că le vin în ajutor fluviile: căci ţara lor este o mare câmpie bună pentru păşunatul vitelor şi bine irigată; printr'însa curge ape care nu sunt mai puţine la număr decât canalurile din Egipt. Voiu cita pe acelea numai din ele care sunt mai renumite şi care sunt navigabile până la oarecare distanţă de mare. Mai întâi vine Istrul care are cinci gur;i apoi Tyras, Hypanis, Borysthenes, Panticapes, Hypacyris, Gerrhus şi Tanais. Cursul lor este următorul:

48. *Istrul*, cel mai mare din toate apele ce le-am văzut noi, curge totdeauna la acelaşi nivel atât vara cât şi iarna. El este primul din râurile Sciţiei care, venind din apus, ajunge la o astfel de mărime, fiindcă se varsă şi alte fluvii într'însul. Râurile cari îl măresc sunt următoarele: mai întâi sunt cinci cari curg prin părţile Sciţiei: Porata pe care Grecii

---

[1]) *Massageţii* din Asia, *Thyssageţii* şi *Thyrageţii* din Europa sunt de sigur unul şi acelaşi popor al Geţilor numiţi deosebit după regiunile în cari trăiau. Ei nu sunt Sciţi cum bănueşte Herodot şi nu au de a face cu Ostrogoţii şi Vizigoţii din neamul Goţilor Germani.

îl numesc *Pyretus* [1]; după aceea vin *Tiarantus* [2], *Ararus* [3], *Naparis* [4] și *Ordessus* [5]. Primul râu menționat este un râu mare și curgând spre răsărit își unește apele cu Istrul; iar al doilea menționat Tiarantus curge mai din spre apus și este mai mic; cât pentru Ararul și Naparul și Ordesus, ele curgând între cele două râuri se varsă în Istru. Aceste râuri izvorând chiar din Sciția măresc Istrul.

49. Pe de altă parte, râul *Maris* curgând din părțile Agathyrsilor, își unește apele sale cu cele ale Istrului. Iar din înălțimile muntelui Haemus trei alte râuri curg spre miazănoapte și se varsă într'însul. Acestea sunt *Atlas*, *Auras* și *Tibisis* [6], iar râurile *Atris*, *Noes* și *Artanes*, pe de altă parte, după ce curg prin Tracia și prin părțile Tracilor Crobyzi se varsă în Istru; și râul *Scius* izvorând din părțile Peonilor și din muntele Rhodope, după ce își face drum prin Haemus, se varsă de asemenea în Istru. Pe de altă parte râul *Angros* [7] curgând din părțile Iliriei spre miazănoapte, dă prin câmpiile Triballilor și se unește cu râul *Brongus* [8], iar Brongus se varsă în Istru. Astfel Istrul primește amândouă aceste râuri mari. Pe de altă parte din regiunile superioare ale Umbrienilor, râul *Carpis* [9] și încă un altul, râul *Alpis*, după ce curg și ele spre miazănoapte, se varsă tot într'însul. Istrul străbate toată Europa, începând dela Celți cari, înafară de Cyneti sunt cei mai occidentali locuitori din Europa; după ce străbate toată Europa pătrunde până în marginile Sciției.

51. Istrul este deci cel dintâi din toate fluviile Sciției. După acesta vine fluviul *Tyras* [10] care pornind din părțile de miazănoapte, începe să curgă dintr'un lac mare ce desparte țara Sciților de țara Neurilor. La gura lui locuiesc Tyriții [11].

52. Al treilea fluviu, *Hypanis* [12], pornește din interiorul Sciției și curge dintr'un lac mare, împrejurul căruia locuiesc cai sălbatici albi, iar acest lac se numește cu drept cuvânt Mama Hypanios. Hypanis după ce izvorăște din acest lac curge într'o navigație de cinci zile destul de mic și dulce de băut, apoi de aci până la mare o distanță de patru zile de navigație se preface foarte amar, căci un izvor amar se varsă într'însul care, deși de o mică mărime, strică tot râul Hypanis prin amestecul apelor sale, fluviu însemnat între cele de o dimensiune mai mică. Acest

1) Pyretus-Prutul.
2) Tiarantus-Oltul (după Niebur).
3) Ararul-Siretul.
4) Naparul-Ialomița.
5) Ordessus-Argeșul.
6) Identificarea lor nu e sigură.
7) Angros-Morava occidentală.
8) Brongus-Morava orientală (bulgară).
9) *Carpis* ne amintește populațiunea Carpilor, probabil foștii Daci liberi de mai târziu.
10) Tyras-Nistrul.
11) Orașul Tyras, numit și Ophiusa este la gura Nistrului. Tyrigetii sunt Tyriți.
12) Hypanis-Bugul.

izvor se află la hotarul dintre ţara Sciţilor agricultori şi aceea a Alazonilor. Numele acestui izvor şi al localităţii de unde provine este în limba scitică *Exampaeus*, iar în limba Grecilor: Calea Sacră. Atât fluviul Tyras cât şi fluviul Hypanis se apropie unul de altul în regiunea Alazonilor; de aci înainte fiecare se separă, lărgind spaţiul dintre ele.

71. Mormintele regilor Sciţi sunt în regiunea Gerrhilor, unde râul Borysthenes începe să fie navigabil. Aci, când moare regele lor, Sciţii ridică o mare movilă pătrată. Apoi îndată ce mormântul e gata, taie cadavrul, îl curăţă, îl umplu cu cipru tăiat, cu tămâie, cu sământă de pătrunjel şi de anason, cos pielea la loc şi după ce înfăşoară corpul în ceară, îl ridică şi-l duc în căruţă la un alt popor scitic. Aceştia din urmă luând mortul în primire, urmează exemplul dat de Sciţii regali; ei îşi taie o bucăţică din ureche, îşi tund părul de jur împrejur, îşi fac o tăietură la braţ, îşi sgârie fruntea şi nasul şi-şi înfig săgeţi în mâna stângă; apoi, după aceasta duc cu carul corpul regelui până la un alt popor de sub stăpânirea lor, fiind urmaţi de cei la cari cortegiul a fost întâi. După ce dau ocol la toate popoarele, petrecând pe mort, ajung în sfârşit în regiunea Gerrhilor, cei din urmă dintre popoarele de sub stăpânirea lor şi la mormintele regilor. Pe urmă, după ce aşază mortul în mormânt pe un aşternut de ierburi, înfig suliţe într'o parte şi în alta a cadavrului şi pe deasupra aceluia întind nişte pari, pe cari, în urmă, îi învălesc cu nuiele împletite. In restul mormântului ei îngroapă pe una dintre femeile regelui, după ce o sugrumă şi de asemenea pe paharnicul, pe bucătarul, pe vătaful cailor, pe curier şi de aşijderea cai şi câteva din obiectele cele mai preţioase ale lui şi vase de aur; argintul şi arama ei nu le întrebuinţează. După ce fac toate acestea, sapă şi ridică o movilă mare, silindu-se care de care să o înalţe mai sus [1]).

74. In ţara Sciţilor creşte şi cânepa, o plantă ce samănă mult cu inul, afară numai că este mai tare şi mai înaltă, căci cânepa în aceste privinţe este mai presus decât inul. Ea creşte şi sămănată şi de sine. Din cânepă Tracii îşi fac îmbrăcăminte care au o mare asemănare cu cele de in, astfel încât o persoană care nu s'ar uita de aproape nu ar şti dacă sunt de in sau de cânepă şi acela care nu a văzut cânepă în vieaţa sa, ar crede că vestmintele sunt de in.

93. Inainte de a sosi la Istru, primul popor pe care îl supuse Dariu au fost *Geţii* cari cred că sunt nemuritori. Căci Tracii cari stăpânesc părţile Salmydessului şi cari locuesc mai sus de cetăţile Apollonia şi Mesembria şi cari se numesc Scyrmiazi şi Nipsei se predaseră lui Dariu fără de luptă, iar Geţii hotărîndu-se la o împotrivire îndărătnică, fură supuşi îndată, cu toate că sunt *cei mai distinşi şi mai drepţi dintre Traci.*

94. Iată în ce chip se socotesc Tracii nemuritori: Ei nu cred că mor, ci că, cei cari au repausat, se duc la zeul *Zalmoxis;* unii din ei mai dau acestuia numele de *Gebeleisis*. La fiecare cinci ani, ei trimit câte unul

[1]) Astfel de morminte scitice se presupune că se găsesc şi la noi.

dintr'înşii, desemnat de sorţi, ca sol, la Zalmoxis şi-l însărcinează cu toate câte le cer fiecare. Iată cum îl trimit: Un număr oarecare din ei se aşează în rând şi iau fiecare câte trei suliţi. Un altul, luând pe cel hotărît să fie trimis la Zalmoxis, de mâini şi de picioare, îl ridică în sus şi-l asvârle pe vârful suliţelor; dacă în căderea lui el este străpuns şi moare, ei cred că zeul le este favorabil; dacă însă el nu moare, învinovăţesc pe cel trimis şi spun că este un om rău. După ce au aruncat vina asupra acestuia, trimit pe un altul în locul lui; instrucţiile se dau victimei, pe când este încă în viaţă. Tot aceşti Traci, când fulgeră şi tună, aruncă săgeţi în sus spre cer, ca să ameninţe divinitatea, căci ei nu cred să existe o altă divinitate decât a lor [1]).

95. Pe cât am aflat dela Grecii ce locuiesc la Hellespont şi la Pont, acest Zalmoxis, fiind un om, a servit la Samos ca sclav; a fost chiar rob al lui Pythagoras, fiul lui Mnesareh; în urmă însă, câştigându-şi libertatea se spune că şi-a strâns o mare avere şi îmbogăţindu-se se întoarse în patria sa. Dar fiindcă Tracii duceau o viaţă miserabilă şi fiind ignoranţi, acest Zalmoxis, crescând în moravurile ioniene şi având o învăţătură mai solidă decât aceea a Tracilor, deoarece fusese în contact cu Grecii şi încă cu unul din cei mai însemnaţi dintre filosofii elini, cu Pythagoras, a pus să i se zidească o sală pentru primirea şi ospătarea celor mai de frunte concentăţeni ai săi, unde să-i înveţe că nici el nici oaspeţii săi şi nici cari se vor naşte vreodată dintr'înşii, nu vor pieri, dar că vor merge într'un loc unde vor vieţui de-a-pururea, bucurându-se de toate cele bune. Pe când ei făceau toate cele ce am spus şi vorbeau astfel, el îşi sapă o locuinţă subterană. Şi îndată ce-şi termină această locuinţă, se făcu nevăzut pentru Traci. Scoborîndu-se jos în locuinţa subterană, rămase ascuns acolo timp de trei ani. Tracii îl regretară şi-l plânseră ca pe un mort. In al patrulea an însă el li se arată. Astfel că văzură confirmându-se toate cele spuse de Zalmoxis. Acestea spun Grecii că a făcut el.

96. Cât mă priveşte, această poveste a lui Zalmoxis şi locuinţa sa subterană nici nu le pun la îndoială, nici nu le cred în întregimea lor. Părerea mea este că acest Zalmoxis a vieţuit mulţi ani înaintea lui Pythagoras. Dar destul e atât cât am spus, fie că a existat un om cu numele Zalmoxis, fie că va fi fost o divinitate indigenă a Geţilor. Acest popor cu tradiţiile sale despre care am vorbit, după ce a fost învins de Perşi, a urmat armata lui Darius.

99. Dincoace de Sciţia, pe coastele mării, se afla Tracia. Sciţia începe de acolo de unde coasta formează un golf; în acea parte se varsă şi Istrul cu gura întoarsă spre răsărit...

104. *Agathyrsii* sunt bărbaţii cei mai gingaşi şi au scule de aur. Ei îşi au soţiile în comun, ca să fie toţi fraţi între dânşii şi că toţi, fiind astfel în deaproape înruditi, să nu existe între ei nici invidie nici ură. Intru cât priveşte celelalte obiceiuri ale lor, ei se apropie de Traci.

---

[1]) Din acest pasaj rezultă că Tracii erau monoteişti.

105. Moravurile *Neurilor* sunt aceleaşi cu ale Sciţilor. Cu o generaţie înainte de invazia lui Darius pe teritoriul lor, ei au fost siliţi din cauza şerpilor să-şi părăsească ţinuturile unde steteau la început. Şerpi mulţi se aflau şi în părţile lor, dar cea mai mare parte din aceşti şerpi năvăliseră din pustietăţile din spre miazănoapte. Bântuiţi de acest flagel, ei îşi părăsiră locurile şi se aşezară în părţile Budinilor. Aceşti oameni au urîtul renume de a fi vrăjitori; căci atât Sciţii cât şi Grecii stabiliţi în Sciţia ne spun că odată pe an, fiecare dintre Neuri se schimbă pentru puţine zile, în lup şi că, în urmă, îşi capătă din nou forma originală. Pe mine însă nu mă conving cei ce spun asemenea lucruri; dar nu e mai puţin adevărat că le spun şi încă le afirmă cu jurământ.

106. *Androfagii* sunt cei mai sălbatici dintre oameni în ce priveşte moravurile lor. Ei nu respectă justiţia şi nici nu se supun la legi. Sunt nomazi. Costumul lor este la fel ca cel al Sciţilor; îşi au limba lor proprie şi dintre toate popoarele sunt singuri antropofagi.

Historiae, V

3. Poporul Tracilor este, după Indieni, cel mai mare dintre toate popoarele—ἔθνος μέγιστόν ἐστι πάντων ἀνθρώπων.—Dacă ei ar fi guvernaţi de unul singur sau dacă ar fi uniţi, ar fi de neînvins şi, după mine, cei mai puternici din lume. Această unire este greu de realizat şi nu se va înfăptui niciodată. De aceea, ei sunt slabi. Ei poartă diferite numiri, după reg unea în care trăiesc. Toţi au aceleaşi obiceiuri şi instituţii înafară de Geţi şi de Trausi şi de cei ce locuiesc dincolo de Crestonei.

4. Trausii însă nu se deosebesc întru nimica de ceilalţi Traci, decât că fac următoarele la naştere şi la moarte: pe cel nou născut îl înconjoară rudele şi îl deplâng de ce nenorociri şi de câte nenorociri va trebui să sufere din momentul naşterii sale, amintind toate suferinţele ce aşteaptă pe om în vieaţă. Când moare însă îl îngroapă, bucurându-se şi înveselindu-se, şi arată de câte nenorociri a scăpat şi cât de fericit este în toate privinţele.

5. Iar cei ce l ocuesc dincolo de Crestonei au obiceiul ca fiecare bărbat să aibă mai multe soţii. Când moare bărbatul se iveşte discuţia care dintre soţii a fost mai iubită de bărbat. Cea care a fost găsită ca cea mai iubită şi care se bucură de această cinste, e lăudată de bărbaţi şi de femei şi este ucisă pe mormânt de rude şi îngropată împreună cu bărbatul ei; celelalte se socotesc ca nenorocite, fiind aceasta pentru ele o mare ruşine.

6. Ceilalţi Traci mai au următoarele obiceiuri: Işi vând copiii ducându-i în alte ţări. Pe fete nu le păzesc, ci le lasă să se întâlnească cu bărbaţii ce ele voiesc; pe soţii însă le păzesc cu străşnicie; dela părinţi le cumpără cu mare preţ. La ei este o mare cinste să se tatueze şi e o ruşine să nu fie cineva tatuat. E o mare cinste a nu face nimic şi e o ocară

ca cineva să lucreze pământul. E o mare cinste ca cineva să trăiască din războiu și din prăzi. Acestea sunt cele mai de seamă moravuri ale lor.

7. Ca zei ei nu au decât pe Marte, Bacchus și Diana. Regii lor însă, pe lângă ceilalți cetățeni adoră în special dintre zei pe Mercur, pe numele căruia jură și spun că ei se trag din Mercur.

8. Inmormânatrea celor bogați se face astfel: expun mortul timp de trei zile după ce mai întâi l-au jelit; apoi jertfesc tot felul de victime și-i celebrează un ospăț. Apoi după ce l-au ars îl îngroapă sau îl îngroapă nears. După ce i-au ridicat movilă pe mormânt, fac lupte de întrecere, propunând mari premii.

9 Mai la Nord de această regiune, nimeni nu poate să spună sigur cine locuește. Pare însă că dincolo de Istru este un deșert nemărginit. Am putut totuși să aflu că peste Istru locuesc niște oameni cari se numesc *Sigynni*, având veștminte ca Mezii. Caii acestora sunt plini cu păr lung de cinci degete, că ei sunt mici și câmi și puțin în stare să ducă în spate un bărbat; înhămați la cară sunt însă foarte iuți; din această cauză indigenii merg în cară. Țara lor se întinde până la Enetii cari locuesc la Adria. Ei spun că sunt urmașii Mezilor. N'aș putea spune cum ei să fi fost coloniști ai Mezilor...

10. Tracii mai povestesc că teritoriile dincolo de Istru ar fi ocupate de albine și că din această cauză oamenii n'ar putea merge de ele mai departe. Lucrul mi se pare puțin probabil, de oarece aceste animale nu pot suporta frigul; din pricina frigului cred eu că nu sunt locuite acele regiuni.

III

EURIPIDES (sec. V în. d. Cr.)

INTRODUCERE.

Marele poet grec Euripides, autor al unor celebre tragedii, s'a născut pe la anul 486, dintr'o familie de jos și a fost contimporan cu Eschil și cu Sofocle. Euripide a studiat pictura, apoi retorica și filosofia. Obținând un premiu literar, s'a dedicat poeziei și a scris mai multe tragedii, dintre cari ni s'au păstrat optsprezece tragedii și o dramă satirică. Toate au subiecte din mitologie și din ciclul troian.

In *Andromaha* și în *Iphigenia în Taurida* ne vorbește despre Leuce — Insula Șerpilor.

Andromaha, vers. 1253 seq.

TEXTE TRADUSE.

Iar tu, Peleu, pentru ca să fii mulțumit de căsătoria ta cu mine, Thetis, care sunt o zeiță și fiică de zeu, te voiu libera de necazurile oamenilor

şi te voiu face zeu nemuritor şi nepieritor. Iar în urmă te vei bucura împreună cu mine în palatul lui Nereu, ca zeu alături de o zeiţă şi scoţându-ţi piciorul neatins de apa mării vei vedea pe prea scumpul tău şi al meu fiu, Achile, locuind într'un palat de pe o insulă pe o stâncă *Albă* dela intrarea Pontului Euxin [1] — 'Αχιλλέα / ὄψει δόμους ναίοντα νησιωτικοὺς / λευκὴν κατ' ἀκτὴν ἐντὸς Εὐξείνου πόρου [2].

IV

THUCYDIDES (sec. V în. d. Cr.)

INTRODUCERE.

Născut la anul 471 în. d. Cr. Thucydide cobora, după tată, dintr'un rege din Tracia, iar după mamă el era un nepot al lui Miltiade. Moştenind o avere considerabilă, Thucydide a jucat şi un mare rol politic. După un exil de douăzeci de ani, s'a întors în patrie, unde a descris, în opt cărţi, *Istoria războiului peloponesiac*.

Thucydide trece ca cel mai mare istoric din antichitate. Informaţiunile ce ni le procură în privinţa triburilor tracice sunt de cea mai mare însemnătate pentru cunoaşterea acestor triburi, din care făceau parte de sigur şi Geto-Dacii.

Dacă însă Daii, de cari ne vorbeşte autorul, vor fi fost Dacii cei vechi, cum credea, între alţii, Hasdeu, lucrul nu este destul de sigur. Thucydide ne arată pe aceşti Dai, ca locuind în apropierea Tesalonicului.

Războiul Peloponeziac II, 96

TEXTE TRADUSE.

Plecând dela *Odrysi*, *Sitalces* chemă la arme la început pe supuşii săi din Tracia, cari locuiesc dincoace de munţii Haemus şi Rodope,

---

[1]) Inainte de Euripide, Leuce ne este amintită, pe la a. 777 în. d. Chr. de poetul epic Arctinus din Milet care, în *Aethiopida* sa, ne spune cum Thetis, luând de pe rug pe fiul său Achile îl duse în insula *Alba* — ἐκ τῆς πυρᾶς ἀναρπάσασα τὸν παῖδα εἰς τὴν Λευκὴν νῆσον διακομίζει şi Pindar, într'una din odele sale, *Nemea* VI, 49, ne spune că Achile are în Pontus o insulă strălucitoare — ἔχει ἐν δ' Εὐξείνῳ πελάγει φαεννὰν 'Αχιλλεὺς νᾶσον. — Cf. Photius cod. 239 la C. Müller, *Geogr. gr. min.*, I, p. 397 şi *Romanica*, p. 124.

[2]) Acelaşi Euripide, în *Iphigenia în Tauris* v. 435 ne vorbeşte despre ţara bogată în pasări de pe ţărmul cel *Alb*, de insula Leuce şi de frumoasa Cursă a lui Achile din Pontul Euxin. Τὰν πολυόρνιθον ἐπ' αἶαν / Λευκὰν ἀκτὰν 'Αχιλῆος δρόμους καλλιοσταδίους Εὔ/ξεινον κατὰ πόντον.

până la marea Neagră şi Helespont; apoi pe *Geţii* de dincolo de Haemus precum şi pe toate popoarele stabilite dincoace de fluviul Istru, din vecinătatea Mării Negre. Geţii şi celelalte popoare din aceste ţinuturi se mărginesc cu *Sciţii* şi întrebuinţează aceleaşi arme ca şi acest popor; ei sunt toţi arcaşi călări. Sitalces chemă din munţii lor şi un mare număr de Traci independenţi şi înarmaţi cu săbii şi cunoscuţi sub numele de *Dieni*, cei mai mulţi locuind în Rodope; unii erau plătiţi alţii mergeau ca voluntari. S'au recrutat de asemenea şi dintre *Agrieni* şi *Leeni* şi alte populaţiuni peoniene cari îi erau lui supuse. Erau cele mai îndepărtate popoare din imperiul său, care se întindea până la *Greenii din Peonia* şi până la Strymon. Fluviul acesta izvorăşte în munţii Scombros, trece prin ţara Greenilor şi a Leenilor şi formează graniţa imperiului Odrysilor; dincolo sunt *Peonienii independenţi*. Dinspre *Triballi*, de asemenea independenţi, cele din urmă popoare supuse Odrysilor erau *Trerii* şi *Tilateenii*. Aceştia locuesc la Nord de muntele Scombros şi se întind spre apus până la râul Oskios care izvorăşte din acelaşi munte ca şi Nestos şi Hebru. Acest munte, mare şi deşert, este o verigă din munţii Rodope.

Ibidem II, 97

Din spre mare, *imperiul Odrysilor* se întinde dela Abdera la revărsarea Istrului în Marea Neagră. Pentru un vas de comerţ este o cale de patru zile şi patru nopţi în linie dreaptă şi cu vântul protivnic. Pe uscat, urmând calea cea mai scurtă, dela Abdera la Dunăre este un drum de unsprezece zile pentru un om bun de picior. Aceasta este întinderea pe ţărmul mării. Mergând de la ţărm spre interiorul ţării, în lărgimea cea mai mare, adecă dela Bizanţ până la *Leeni* şi până la Strymon, este o cale de treisprezece zile pentru un om bun de picior.
Tributul ridicat anual dela popoarele barbare şi dela cetăţile greceşti, la darea la care a fixat-o *Seuthes*, urmaşul lui Sitalces, este de patru sute de talanţi de argint [1]) plătibili în numerar. La aceasta trebue adaus darurile în aur şi argint, ce sunt obligaţi să plătească şi care forma o sumă echivalentă; fără a mai socoti stofele brodate sau netede şi alte daruri pe cari trebuiau să le facă nu numai regelui, ci şi fruntaşilor şi nobililor ţării. La *Odrysi*, ca şi la ceilalţi Traci, exista un obiceiu contrar celui al regilor Perşilor: adecă de a primi mai de grabă decât a da. Este mai ruşinos de a refuza o cerere decât de a îndura un refuz. Odrysii au exagerat încă acest obiceiu, în raport cu puterea lor; la ei nu ajungi la nimică fără de daruri; şi astfel regii lor au ajuns la averi colosale. Dintre toate naţiile europene cuprinse între golful Jonian şi Marea Neagră nu se găseşte nimenea a cărui venituri şi bogăţie să fie mai mari. Cât pentru forţa militară şi numărul ostaşilor, Odrysii sunt mult în urma Sciţilor. Nu există popor, nu spun în Europa, ci în Asia, care

[1]) Două milioane o sută şaizeci de mii de fr.

să fie în stare să se măsure, singur cu Sciții uniți la un loc. Dar, în ce privește priceperea la afaceri, Sciții sunt departe de a avea aceeași superioritate.

Ibidem II, 98

Stăpân pe un imperiu atât de întins, *Sitalces* se pregăti de războiu și porni mai întâi asupra Macedoniei. Oștirea sa s'a mărit prin Tracii independenți atrași pentru pradă și era formată în primul rând de *Odrysi* și de *Goți* cari îi procurară călăreți.....

V

PLATO (429—348 în. de Cr.)

INTRODUCERE.

Celebrul filosof grec, Plato, născut la Atena, pe la anul 429, și pretinzând că se trage din familia lui Codrus și a lui Solon, a fost unul dintre elevii și admiratorii lui Socrate. După moartea acestuia (399), Plato s'a retras la Megara, de unde a întreprins mai multe călătorii de studii în Egipt, Sicilia și Italia meridională.

Reîntors la Atena, a fundat vestita școală numită Academia unde a profesat filosofia, cu mici întreruperi, până la moartea sa. Plato este unul dintre cele mai mari genii pe care le-a produs lumea grecească și a scris un mare număr de lucrări de o mare valoare literară, care ni s'au păstrat până în ziua de astăzi. Ele sunt compuse sub formă de dialog și se disting atât prim frumusețea limbii și a stilului, cât și prin înălțimea ideilor.

Reproducem un singur pasaj din opera marelui filosof. Din el se poate vedea că problemele de medicină populară preocupase și pe *Traco-Dacii dela Dunăre* și că preoții acestora se interesau de boalele trupești și sufletești ale mulțimilor. Se pare că însuși zeul lor Zamolxes avea conducerea sănătății publice.

Charmides IV

TEXTE TRADUSE.

... După cum, poate, ai aflat și tu, Charmides, dela medicii pricepuți cari spun, de câte ori li se cere vr'o consultație din partea vreunuia

pentru vr'o boală de ochi, că ochii nu se pot vindeca fără să se vindece mai întâi capul, tot astfel este absurd să se caute să se vindece un cap bolnav, fără să se vindece mai înainte trupul întreg.

Tot așa este și cu boalele sufletești. Am constatat aceasta în armată dela un *medic din Tracia, adept al lui Zamolxes* despre care se spune că el și pe oameni îi face nemuritori. Căci zicea acel Trac că medicii greci confirmă cele ce am spus eu. Dar Zamolxes, regele nostru, care este un zeu [1], spunea acel Trac, afirmă că precum ochii nu se pot vindeca fără capul întreg și nici capul fără de corpul întreg, tot astfel nici corpul nu se poate vindeca fără suflet. Acesta este motivul pentru care cei mai mulți doctori greci se înșeală în privința boalelor, fiindcă nu știu ce ar trebui vindecat în total spre a vindeca o parte.

VI

LYCOPHRON (sec. III în. d. Cr.)

INTRODUCERE.

Poet de o mare reputație, atât pentru tragediile cât și pentru dramele sale satirice, poetul Lycophron a trăit pe la mijlocul veacului al III-lea în. d. Cr. Intreaga operă poetică a lui Lycophron s'a pierdut, și nu ne-a rămas dela el decât un poem, în versuri iambice, intitulat *Cassandra* sau *Alexandra*. In acest poem, un soldat povestește lui Priam, profețiile Cassandrei privitoare la prăbușirea Troiei. Se știe că această Casandră prevestea adevărul care însă nu era niciodată crezut.

Vorbind despre Achille care caută pe Iphigenia, logodnica sa, înlocuită pe altar, în momentul înjunghierii ei, ne amintește despre *Leuce*, Insula Șerpilor.

Cassandra

TEXTE TRADUSE.

Vers. 186. Va locui multă vreme *pe stânca albită de spume* [2])
La gura fluviului Celtic [3]) cu ape turburi
Căutându-și mireasa pe care odinioară o cerboaică
Intinzându-și gâtul o scapă de cuțit.

---

[1]) Ὁ ἡμέτερος βασιλεύς, θεὸς ὤν.
[2]) Stânca albită de spume este insula Șerpilor, Λευκή-*Alba*.
[3]) Fluviul Celtic este Dunărea ce izvorăşte din regiunile dela apus ale Celţilor.

VII

APOLLONIUS RHODIUS (sec. III în. d. Cr).

INTRODUCERE.

Apollonius, numit Rhodius după țara în care s'a stabilit în urmă, s'a născut în Egipt, la Alexandria, pe la mijlocul secolului al III-lea, și a fost elev al lui Callimach, întemeietorul școalei alexandrine. Fiind silit să-și părăsească patria, a trecut la Rhodos, unde a deschis o vestită școală de gramatică și retorică.

Dela Apollonius avem un poem mitologic, *Argonautica* în patru cânturi, poem aspru criticat de contimporanii săi din școala alexandrină, ca ne mai fiind posibilă compunerea unui poem după modelul poemelor homerice. Ideile religioase, ca și cele patriotice, după Callimach, n'ar mai fi putut să fie elemente de inspirație pentru un poem epic.

Unele pasaje din Argonautica lui Apollonius ca și din Argonautica lui Valerius Flaccus, pasagii în cari se vorbește despre călătoria Argonauților spre Colchida și despre întoarcerea lor pe Dunăre spre casă, interesează de aproape și trecutul țării noastre.

Argonautica I, v. 211

TEXTE TRADUSE.

V. 211. Veniră apoi și fiii lui Boreas, Zetes și Calaïs pe cari îi născuse odinioară Orithyia în cea mai îndepărtată parte a înghețatei — δυσχειμέρου — Tracii, unde o dusese răpind-o din Cecropia, *Boreas Tracianul.*

V. 1296. Zise și se repezi asupra lui Tiphys, fiul lui Agnias, dar ochii aceluia păreau asemenea unor scântei de foc aprins. Și de sigur s'ar fi întors din nou în țara Mysilor [1]) — de unde plecaseră lăsând acolo pe Hercule care căuta pe prietenul său pierdut, Hylas — luptând cu valurile mării și cu necontenite vânturi protivnice, dacă cei doi frați, fii ai lui Boreas din Tracia, nu ar fi mustrat cu vorbe grele pe fiul lui Aeac (Telamon), nenorociții de ei, căci de sigur grozavă pedeapsă vor fi pătimit din partea lui Hercule, fiindcă i-a împiedicat ca el să fie căutat [2]).

[1]) Mysii, locuitori ai Traciei, din regiunea Haemus, au primit cu plăcere pe Argonauți când au sosit în țara lor și le-au dat din belșug merinde, vin și vite. Ei erau agricultori și păstori. Cf. v. I, 1179.

[2]) Hercule, pierzând pe Hylas, prietenul său, l-a căutat în toate părțile prin pădurile Mysiei, strigându-l Hylas-Hylas. Și astfel și Hercule, perzându-se de tovarășii săi, Argonauți, a rămas pe loc.

VIII

POLYBIUS (sec. II în. d. Cr.)

INTRODUCERE.

Scriitor și bărbat politic celebru, Polybius s'a născut în Arcadia, pela a. 205 în. d. Cr. și a trăit în epoca de cea mai strălucită glorie romană.

A luat parte de tânăr în afacerile publice și după cucerirea Macedoniei de către Romani (168) a fost unul dintre ostaticii greci notabili, duși la Roma. A stat aci 17 ani și nu i s'a îngăduit să se întoarcă în patrie decât în 151.

Imprietenit cu Scipio Africanul al II-lea, a asistat la distrugerea Cartaginei (146) și s'a întors în Peloponez după căderea Corintului. Spre a cunoaște localitățile pe care avea să le descrie, Polybius face multe călătorii și moare la adânci bătrânețe (122) lăsând după sine o prețioasă istorie în limba greacă, un fel de memorii foarte mult citite în antichitate.

Opera lui Polybius, compusă în 30 de cărți, nu ni s'a păstrat, înafară de primele cinci cărți, decât în fragmente și în extrase.

Reliquiae XXIV, 6

TEXTE TRADUSE.

După ce *Quintus Marcius* a venit ca delegat în Macedonia, *Philippus* a plecat cu totul din cetățile din Tracia în care locuiau Grecii și și-a retras garnizoanele din ele. Dar a plecat fără de voie și plângând de supărare. A mai îndeplinit și alte ordine ale Romanilor, căci dorea să nu arate cea mai mică indispoziție, ci să câștige numai timp spre a se pregăti de războiu. Cu acest gând a luat asupră-și expediția împotriva barbarilor și a făcut și o incursiune prin mijlocul Traciei spre teritoriile *Odrysilor*, ale *Bessilor* și ale *Dentheleților*. Iar, când a ajuns la cetatea numită Philippopolis, a cuprins-o dela primul atac, fiind părăsită prin fuga orășenilor cari se refugiaseră în munți. Apoi cutreerând câmpiile pe tot întinsul lor, pe unele le-a cucerit cu forța, iar altele au primit supunerea de bună voie; iar, după ce a pus garnizoane, s'a întors în regatul său. Garnizoana însă, nu după mult timp, a fost izgonită de Odrysi cari nu păstrară credința de supunere regelui.

Fragmenta Grammatica, Ex Suida

14. Intoarce-te să nu aluneci. Acest vers să-l ai totdeauna înainte. Aceasta n'a făcut-o Lucius Romanus și a căzut în mari nenorociri.

Cele mai mari afaceri se zădărnicesc uneori din imprudenţa conducătorilor. Pentru oamenii cu minte ne dă dovadă de aceasta violenţa lui Pyrrhus, regele Epirului, şi năvălirea lui asupra cetăţii Argos, precum şi expediţia lui *Lysimach prin Tracia în contra lui Dromichete, regele Odrysilor* [1]) şi alte multe exemple de acest fel.

Res gestae XXX, 12

In timpul acesta *Cotys, regele Odrysilor* [2]), a trimis la Roma o solie prin care cerea să i se libereze pe fiul său şi prin care arăta şi motivele înţelegerii ce făcuse cu Perseu. Romanii, fiindcă terminaseră cu bine afacerea ce avuseseră în vedere şi fiindcă nu mai aveau niciun interes să continue duşmănia cu Cotys, dădură voie fiului acestuia să se întoarcă acasă. El fusese trimis de tatăl său ca ostatic în Macedonia împreună cu fiii lui Perseu. Romanii îşi arătau în acest chip pe de o parte bunătatea şi mărinimia lor, iar, pe de altă parte dădeau aparenţa prin această binefacere că-i atribue lui Cotys o mare cinstire.

IX

DIODOR DIN SICILIA (sec. I în. d. Cr.)

INTRODUCERE.

Istoricul Diodor din Sicilia — Diodorus Siculus — s'a născut la Argyrium, în Sicilia, şi a înflorit în sec. I în. d. Cr. Propunându-şi să scrie o Enciclopedie istorică, a întreprins călătorii îndelungate în Europa şi în Asia, spre a câştiga informaţii cât mai complete pentru opera sa.

A dat la lumină o *Bibliotecă istorică* în 40 de cărţi care n'au ajuns toate până la noi, în întregimea lor. Din unele cărţi nu ni s'au păstrat decât fragmente şi extrase.

Consultând foarte multe cărţi, Diodor este mai mult un compilator decât un istoric critic; de aceea, întâlnim uneori la el contraziceri şi anacronisme.

Informaţiunile lui Diodor privesc uneori şi trecutul ţării noastre.

Reliquiae XXI 11

TEXTE TRADUSE.

Tracii cari prinseseră în războiu pe *Agathocles, fiul lui Lisimach*, l-au trimis înapoi la tatăl său încărcat de daruri, deoarece printr'o

[1]) *Dromichete* care, precum se ştie, era un rege al Dacilor, ni se arată de Polybius ca rege al Odrysilor.

[2]) Odrysii erau o populaţiune tracă dela sudul Dunării.

astfel de faptă ei își pregăteau un sprijin în întâmplările nesigure ale sorții și, în același timp, fiindcă ei sperau că vor redobândi gratuit teritoriul pe care li-l ocupase Lysimach. Căci își pierduseră acum orice nădejde de victorie, văzând pe atâția și atât de mari regi, unindu-se între ei spre a-și da ajutor.

XXI, 12, 1

Când armata lui *Lysimach* a ajuns să sufere de lipsă de alimente și când prietenii săi îl sfătuiră să se îngrijească, cum o ști, de sine și să nu-și mai pună în armată nădejdea de scăpare, le-a răspuns acestora că nu e drept ca să-și părăsească armata și pe prieteni, căutându-și pentru sine o scăpare rușinoasă.

XXI, 12, 2—3

Dromichaetes, regele Tracilor, a primit pe *Lysimach*, prins în războiu, cu tot felul de amabilități, l-a îmbrățișat și l-a sărutat și numindu-l tată, l-a condus, împreună cu copiii lui în cetatea ce se numește Helis. Când Tracii, după ce au prins trupele lui *Lysimach*, dând năvală, începură să strige și să reclame ca regele captiv în luptă să fie adus înainte și pedepsit cu moartea (fiindcă este drept ca poporul ce s'a expus în luptă să hotărască după voia sa de dușmanii prinși), *Dromichaetes*, împotrivindu-se la pedepsirea regelui, le-a spus că este în interesul statului ca omul să rămână neatins. Căci dacă el ar fi ucis, numai decât alți regi vor ocupa domnia lui *Lysimach* și vor fi pentru ei o primejdie și mai mare decât Lysimach. Dimpotrivă, dacă ar scăpa, el va purta recunoștință Tracilor pentru nepedepsirea lui, iar castelele, câte mai înainte fuseseră în stăpânirea Tracilor, le vor câștiga din nou fără niciun pericol. Mulțimea dând ascultare acestora, *Dromichaetes* a dus regelui prizonier pe toți câți a putut să găsească în numărul captivilor, pe amicii și pe toți slujitorii lui Lysimach. In urmă, făcând un mare praznic pentru zei, pe Lysimach și pe toți prietenii lui și fruntașii *Tracilor* i-a poftit la masă, pregătind două triclinuri și paturile pe cari avea să se așeze Lysimach cu amicii lui, le-a așternut cu covoare regale, cucerite în războiu, iar sieși și celorlalți *Traci* le-a pregătit paturi ordinare. De asemenea, pregătind două feluri de cine, acelora le-a pus pe mese de argint mâncări pregătite în tot felul, iar Tracilor zarzavat și cărnuri slab gătite în farfurii de lemn de rând. In sfârșit, acelora le-a servit vin în cupe de aur și de argint, sieși însă și la ai săi a dat ordin să bea, după obiceiul *Geților*, în vase de lemn și de corn. In urmă însă, spre sfârșitul ospățului, și-a umplut cu vin curat cel mai mare corn și numind pe Lysimach tată, l-a întrebat care cină îi s'a părut mai vrednică de un rege, cea tracică sau cea macedonică?

Excerpta Sententiarum

Când *Dromichaetes* a poftit pe *Lysimach* la un ospăţ şi când, în mijlocul mesei, după ce şi-a umplut cel mai mare corn şi după ce a numit pe Lysimach cu numele de *tată*, l-a întrebat care masă îi se pare mai regală? el, spunând că cea macedonică, Dromichaete atunci zise: « De ce, părăsind acele strălucite obiceiuri şi acel traiu splendid şi regatul şi mai măreţ, ai voit să vii la aceşti oameni barbari, cari îşi duc o vieaţă de sălbatici, într'o regiune bătută de frigul de iarnă şi lipsită de bunătatea fructelor celor dulci? De ce ai căutat să-ţi duci în sfârşit armata, în contra firii, în aceste locuri, în cari soldatul străin nu poate să sufere clima? La acestea *Lysimach*, spunând că a greşit, când a întreprins această expediţie, că de altfel pe viitor îi va fi amic şi aliat, a primit cu recunoştinţă binefacerea ce i-a arătat şi după ce s'au stabilit condiţiuni omeneşti şi prieteneşti, *Dromichaetes* şi-a recăpătat castelele ce i le luase Lysimach, iar acesta a plecat liber împodobit cu diadema regală.

XXX, 3

Cotys, regele Tracilor, a fost în războaie bărbat energic şi priceput; în alte privinţe activ şi bun prieten şi, pe lângă aceasta, foarte sobru şi cumpătat şi, ceea ce este lucru de căpetenie, cu totul străin de viţiile înnăscute ale întregului popor al Tracilor.

Historiae XVI, 22

In timpul acesta, în Macedonia se ridicară împotriva lui *Philipp* trei regi, cel al Tracilor, al Peonilor şi al Iliriilor. Fiind ei vecini cu Macedonenii, şi văzând cu ochi invidioşi cum creşte zi de zi puterea lui Philipp, dar ei, fiecare în parte, nefiind în stare să se războiască cu el, deoarece mai înainte fuseseră bătuţi de el, au ajuns la convingerea că numai aşa ar putea dobândi o victorie asupra lui, dacă şi-ar uni forţele. Dar, în vreme ce ei îşi strângeau trupele şi încă nu-şi aveau cadrele formate, au fost atacaţi deodată de Philipp şi siliţi să se supună Macedonenilor.

XVII, 8

Alexandru, după ce a potolit mişcările Grecilor, şi-a pornit armata împotriva Traciei, şi băgând groaza în populaţiunile de aci le-a adus la supunere. In urmă, a invadat şi Peonia şi Iliricul şi ţările din vecinătatea acestora şi supunând pe mai mulţi locuitori cari părăsiseră pe rege, a unit pe toţi barbarii vecini cu imperiul său.

XVII, 17

Făcându-şi socoteala trupelor sale pedestre cu care trecuse peste mare, *Alexandru* a constatat că are 12.000 Mecedoneni, 7000 aliaţi

şi 5000 mercenari. In fruntea lor pusese pe Parmenio. Pe aceştia îi urmau 5000 de Odrysi, Triballi şi Iliri; apoi 1000 arcaşi, numiţi Agriani; aşa că în total erau 30.000 de pedeştri.

X

IOSEPHUS FLAVIUS (37—100 d. Cr.)

INTRODUCERE.

Istoricul ovreiu Iosephus, născut la Ierusalim, în a. 37 d. Cr. vine de tânăr la Roma. Căci, ajungând conducător de armată, a fost făcut prizonier cu prilejul revoltei Ovreilor împotriva Romanilor. Vespasian, la intervenţia fiului său Titus, i-a cruţat viaţa. Cu această ocazie, Josephus ca profet a prevestit lui Vespasian şi fiului acestuia Titus că vor ajunge la domnie. Venind la Roma împreună cu Titus, a fost liberat de sclavie de familia Flavia, al căruia nume de Flavius l-a adoptat şi a primit dreptul de cetăţenie romană. Moare la anul 100. Dela Iosephus ni s'au păstrat *Antichităţi iudaice*, dela Creaţie până la anul 66, în 20 cărţi şi un rezumat al *Istoriei Ovreeşti* în 7 cărţi.

Bellum Iudaicum II, 16

Dintr'un discurs ţinut în faţa Ovreilor...

Tracii cari au o ţară de o lăţime de cinci zile de drum şi de o lungime de şapte, o ţară cu mult mai aspră decât este ţara voastră şi cu mult mai întărită şi deci din cauza frigului celui mare fiind mai puţin simţită apăsarea, nu ascultă ei de o garnizoană romană de două mii de oameni? Iar vecinii lor cei mai apropiaţi, Ilirii, locuind o ţară ce se întinde din Dalmaţia şi până la Istru n'ascultă ei numai de două legiuni cari ţin în frâu chiar şi *atacurile Dacilor* [1]); iar Dalmatinii cari s'au ridicat de atâtea ori cu înverşunare pentru libertatea lor şi deşi aproape totdeauna învinşi şi-au strâns mereu trupe, nu-şi duc acum vieaţa în linişte sub o singură legiune romană?

Bel. Jud. III, 7

In vremea aceasta, Vespasian a trimis împotriva cetăţii din vecinătatea Iotapatei — ea se numea Iafa — care era pe cale să se revolte şi care era plină de însufleţire, fiindcă Iotapatenii rezistaseră în contra

[1]) Aluzie la invaziunile Dacilor în teritoriile romane din sudul Dunării.

oricărei aşteptări, pe *Traian*, prefectul legiunii a X-a cu două mii de infanterişti şi cu o mie de călăreţi... Traian [1]) crezând că cetatea e lipsită de apărători şi că cei cari s'ar găsi înlăuntru n'ar îndrăsni de frică să facă ceva, a rezervat pentru împărat distrugerea cetăţii; trimiţând deci lui Vespasian delegaţi i-a cerut să-i trimeată pe fiul lui Titus, spre a desăvârşi victoria.

Ant. Jud. XVIII, 3

Tot în vremea aceea a trăit şi Iisus, un om înţelept, dacă ne este îngăduit să-l numim om. Căci a fost creatorul unor lucrări minunate, învăţător al oamenilor cari primesc cu plăcere adevărul: pe mulţi Ovrei şi de asemenea pe mulţi păgâni i-a atras la sine. Acesta era *Cristos*. Tras în judecata lui Pilat de către primii noştri oameni, deşi l-a pedepsit cu crucificarea, totuşi n'a încetat de a fi iubit de acei cari pentru întâiaşi dată l-au iubit. Căci a apărut a treia zi din morţi, după spusa proorocilor divini, cari multe alte minuni ne-au vestit despre el. Iar secta, numită după el, a creştinilor, n'a încetat nici până astăzi.

De Bel. Jud. VII, 4, 3

In aceeaşi vreme, deodată cu defecţiunea de mai sus a Germanilor, s'a lăţit vestea despre îndrăsneala *Sciţilor*. Căci cei cari dintre Sciţi se numeau *Sarmaţi*, cu o mare mulţime, trecură pe ascuns peste Istru în Mysia; apoi atacând pe Romani şi cu o mare forţă şi fiind periculoşi din cauza sosirii lor cu totul neaşteptate, mulţi dintre aceia pe cari i-au găsit în garnizoane şi pe legatul consular *Fonteius Agrippa*, care le-a ieşit înainte, deşi s'au luptat vitejeşte, i-a ucis şi făcură în regiunea din apropiere tot felul de incursiuni, devastând totul în calea lor. Vespasian însă, aflând despre cele ce se petreceau şi despre pustiirea Moesiei, trimite pe *Rubrius Gallus* să pedepsească pe Sarmaţi şi mulţi dintre aceştia au căzut în războiu, iar cei ce au scăpat sănătoşi cuprinşi de frică s'au întors acasă. Punând însă capăt acestui războiu, comandantul armatei a îngrijit şi de securitatea viitoare, căci a aşezat mai multe şi mai mari garnizoane în acele locuri, pentru ca barbarii să nu mai poată trece uşor peste Istru. Şi astfel războiul cu Mysii s'a sfârşit repede.

XI

FLAVIUS PHILOSTRATUS (sec I d. Cr.)

INTRODUCERE

Născut în insula Lemnos, Flavius Philostratus a trăit în secolul I-iu al erei creştine şi a profesat retorica la Atena şi

[1]) Traian înainte de a ajunge el însuşi împărat, s'a dovedit a fi un general destoinic şi devotat.

la Roma. A scris mai multe lucrări, între care cea mai reputată este *Vieața lui Apollonius din Tyana*, în 8 cărți. Acest Apollonius era un filosof ce făcea minuni și pe care antichitatea voia să-l opună, ca reprezentant al păgânismului, învățăturilor lui Cristos. Incercarea însă n'a izbutit cu atât mai vârtos cu cât Lucian a dat o lovitură de moarte, prin scrierile sale, mitologiei și doctrinelor religioase păgâne.

Dela Philostrat ne-a mai rămas un *Tratat de arta epistolară*, *Viețile sofiștilor*, acestea interesante pentru cunoașterea istoriei literare din acele timpuri, *Tablouri* și *Heroica*. Această din urmă operă cuprinde un dialog dintre un Fenician și un vier. Din acest dialog am reprodus partea privitoare la *Insula Șerpilor*. Pe cetitorul ce ar dori să adâncească studiile sale în această chestiune îl trimitem la studiul nostru mai vechiu [1]).

Heroica 32

TEXTE TRADUSE.

Leuce este una dintre insulele ce se găsesc în Pontus (marea Neagră), situată mai mult în partea neospitalieră, în stânga cum intri în Pontus. Ea are o lungime de treizeci de stadii și o lățime nu mai mare de patru; în ea cresc plopi și ulmi și întâmplător și alți arbori cari sunt lângă templu așezați în rând. Templul este zidit spre Meotida care este asemenea cu marea în care se varsă. In templu sunt statuele lui Achile și a Elenei, uniți aci de Parce. Căci, deși iubirea își are sediul ei în ochi și din această parte o cântă poeții, totuși Achile și Elena, ei pentru întâiași dată, cu toate că se găseau, ea în Egipt, iar el la Troia, s'au aprins de dragoste unul pentru altul, pornind iubirea lor dela urechi. Deci, fiindcă destinul li-a hărăzit să trăiască împreună vieața lor nemuritoare și fiindcă în apropierea Troiei nu se găsea nicio insulă potrivită... Thetis (mama lui Achile) a rugat pe Neptun să-i scoată din mare o insulă, unde ei să locuiască. Acesta însă gândindu-se la întinderea cea mare a Pontului și că în acest Pont nu se găsește de locuit nicio insulă pe care să poată cineva acosta, a scos la lumină insula Leuce, de întinderea ce am arătat mai sus, ca lăcaș pentru Achile și Elena, iar pentru corăbieri ca port în care să debarce. Deci, Neptun având stăpânirea peste întregul element al apelor și având în vedere că fluviile Thermodont, Borysthene și Istru își varsă neîncetat valurile lor cele colosale în Pont, a hotărît ca tot nomolul ce ele îl duc în mare dela Sciți să fie îngrămădit la un loc și astfel au format insula cât am

[1]) Λευκή-*Insula Șerpilor*, studiu publicat în *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, VII, a. 1894 și reprodus în *Romanica*, în a. 1925.

arătat-o, fixând-o în fundul mării. Aci, pentru prima oară, s'au văzut împreună și s'au îmbrățișat Achile și Elena și nunta lor o sărbătoriră însuși Neptun și Amphitrite și toate Nereidele și zeițele fluviilor și divinitățile demonice ce se găsesc în Meotida și în Pont. Şi se mai spune că trăiesc în această insulă niște pasări albe, că ele sunt pasări de apă și cu miros de mare. Pe acestea, se zice, că Achile le-a făcut ca slujitoare ale sale, făcându-i curățenia templului, ridicând vânt cu aripile lor și stropind locul cu ele. Aceasta însă o fac zburând aproape de pământ, ridicându-se puțin deasupra lui. Iar oamenii ce călătoresc pe valurile mării de nimic nu sunt împiedecați de a intra în insulă, căci ea este un cămin ospitalier pentru corăbii. Dar nu le este îngăduit de a-și stabili un domiciliu în ea nici corăbierilor greci nici barbarilor ce locuesc lângă Pont. Căci cei ce au acostat aci cu corabia sunt siliți să se urce în ea, după ce au făcut un sacrificiu, la apusul soarelui, neputând înnopta pe uscat și să plece mai departe dacă bate un vânt favorabil, iar dacă nu, ancorând corabia, să se odihnească în ea. Căci se spune că atunci Achile și Elena se ospătează și petrec în cântece, cântându-și iubirea lor și cântând de asemenea versurile compuse de Homer despre Troia și-l celebrează chiar și pe Homer însuși. Căci Achile se bucură și acum de darul poeziei ce i-a dăruit muza Calliope și de câte ori are timp liber, după afacerile sale de războiu, se ocupă cu cântecul. Iar cântecul său pentru Homer este negreșit de o inspirație divină... Foarte mulți dintre cei ce au ajuns în insulă au auzit pe Achile cântând. Următorul cântec cred că l-a compus în anul din urmă, admirabil atât ca idee cât și ca exprimare.

« Tu, renume, care de-a-lungul nenumăratelor unde locuești țărmii marelui Pont, lira te cântă cu mâinile mele. Cântă-mi pe divul Homer, gloria oamenilor, gloria isprăvilor mele, din cauza căruia eu sunt nemuritor, din cauza căruia Patroclu scumpul meu prieten trăiește, din cauza căruia iubitul meu Aiax este deopotrivă cu zeii, din cauza căruia cele cucerite sunt cântate de înțelepți, din cauza căruia Troia n'a pierit ».

Versuriad mirabile și vrednice de un Homer. Mai ales în poezia lirică se cade să nu lungești prea mult vorba și să nu întrebuințezi versuri prea sonore. Din vechime poezia a fost socotită ca o nobilă preocupare. Se spune că chiar Hercule odinioară, când a răstignit pe cruce pe centaurul Asbolus a scris următoarea epigramă:

Asbolus care n'avea nicio teamă de zei și de oameni,
Crucificat de un brad rășinos și cu frunze înverzite
Zace acum ca pradă a corbilor lungi de vieață...

Astfel erau cântecele iar vocea sublimă și divină. Se spune însă că cei ce acostează în insulă aud chiar nechezatul cailor și sunetul armelor lui Achile și strigăte cum se aude de obiceiu în războaie. Iar dacă ar bate un vânt protivnic pentru corăbierii cari ar intra din spre Nord sau din spre Sud, Achile apare pe pupă și dă ordin să se schimbe, cedând

vântului, ţărmul de acostare. Mulţi corăbieri din Pont vin la mine şi-mi spun: că îndată ce zăresc insula cei ce au fost purtaţi pe întinsul mării, se îmbrăţişează între ei şi de bucurie varsă lacrimi. Iar, după ce s'au apropiat şi au salutat insula, debarcă şi pleacă la templul lui Achile să se închine şi să-i aducă jertfe. Victimele se găsesc de-a-gata înaintea altarului, potrivite după demnitatea corăbierilor. Dar, în ce priveşte urna de aur [1]) care câteodată a apărut în insula Chios, despre aceasta s'a vorbit de oamenii cunoscători şi de ce aş mai vorbi şi eu despre lucrurile odată lămurite. Unui negustor însă care mergea adeseori în insulă se spune că Achile i-ar fi povestit cele ce s'au petrecut la Troia, că l-a poftit la masa sa şi că l-a rugat să-i aducă la întoarcere o fată dela Troia, indicându-i-o anume, una care era sclava cuiva. Străinul, mirându-se de aceasta şi căpătând oarecare încredere, l-a întrebat: ce nevoie are de o sclavă din Troia. « Fiindcă este, zice el, din acelaşi neam din care este Hector şi strămoşii lui; căci ea este o urmaşă din sângele lui Priam şi al Dardanizilor. Negustorul, socotind că Achile este îndrăgostit de ea, a cumpărat fata şi s'a întors cu ea în insulă. Achile, după ce l-a lăudat că s'a întors la el, i-a poruncit să o păstreze în corabia lui. Aceasta o socotesc eu, fiindcă nu este îngăduit ca femeile să intre în insulă; iar lui i-a spus să vină spre seară să se ospăteze cu sine şi cu Elena. După ce a venit, i-a dat bani mulţi, cu cari sunt momiţi negustorii, i-a spus că îl va socoti drept prietin şi i-a dat drumul cu vorba de a avea câştig în negoţ şi bună călătorie. Iar a doua zi, când să plece, i-a spus ia-ţi: acestea cu tine, dar pe fată lasă-mi-o mie pe ţărm. Nu se depărtaseră un stadiu dela ţărm, când ţipetele fetii ajunseră la urechile lor: Achile o sfâşiase şi-i sfârticase membrele.

Iar *Amazoanele* de cari unii poeţi spun că au venit la Troia şi că s'au luptat cu Achile, acestea n'au fost omorîte la Troia... Lângă ţărmul neospitalier al Pontului, pe unde se întind munţii Taurici se spune că locuesc Amazoanele şi anume în teritoriul ce-l îmbrăţişează fluviile Thermodontul şi Phasis ce izvoresc din munţi. Tatăl şi creatorul acestor Amazoane, zeul Marte, le-a făcut cu gândul ca ele să trăiască necontenit în războaie, şi să-şi ducă viaţa sub arme şi călări pe cai. Caii ele îi cresc prin locuri mlăştinoase şi atâţia câţi le trebuiesc pentru armată şi nu este îngăduit ca în ţara lor să locuiască bărbaţi. Dar, fiindcă ele au nevoie de copii se duc la fluviul Halys, se întâlnesc cu bărbaţi, se unesc cu ei, şi, întorcându-se pe la sălaşurile şi pe la casele lor, copiii de sex masculin pe cari i-ar naşte îi duc părinţilor lor dela marginea ţării ca să-i crească. Aceştia iau fiecare pe cel pe care îl găseşte spre a-l creşte ca să-i fie rob. Pe fete însă, pe care le-ar fi născut, se spune că pe acestea le cresc pentru privilejul sexului lor, şi le hrănesc după obiceiul mamelor, cu excepţia doar că nu le alăptează. Aceasta însă o fac în vederea luptelor, pentru ca să nu se moleşească şi să nu le crească

[1]) Pare a fi vorba de o amforă ce apare pe monetele din Chios.

sânurile. Iar numele de Amazoane socotesc că li s'a dat fără îndoială, fiindcă nu sunt alăptate din mamèle. Işi hrănesc însă copiii cu lapte de iapă ori cu faguri de rouă cari se găsesc sub forma de miere în trestia fluviilor. Cele ce ni se spune despre aceste Amazoane de poeţi şi de scriitorii de mitologii, în operele lor literare, acestea le lăsăm la o parte, nefiind locul lor aci. Mai de grabă vom expune cele ce s'au petrecut în insulă şi ce sfârşit au avut Amazoanele.

Nişte corăbieri şi nişte constructori de corăbii dintre cei ce duceau din Helespont mărfuri în Pont spre vânzare au fost aruncaţi cu mai multe corăbii de ale lor pe ţărmul stâng al mării, acolo unde se spune că locuiau aceste femei şi fiind prinşi de ele au fost ţinuţi legaţi şi hrăniţi la iesle, pentru ca, trecându-i peste fluviu să-i vândă Sciţilor antropofagi. Dar uneia dintre Amazoane făcându-i-se milă de frumuseţea unui tânăr prizonier şi de aci, şi născându-i-se dragoste pentru el, a rugat pe regină care îi era soră să nu vândă pe străini. Aceştia fiind liberaţi din lanţuri şi petrecând cu ele, au început să le înveţe limba. După ce le-au povestit despre furtună şi despre păţaniile lor pe mare, au adus vorba despre templu, căci nu cu mult înainte debarcaseră în insulă şi făcură descrierea bogăţiilor ascunse în ea. Atunci Amazoanele găsind pe străini ca bineveniţi, fiindcă ei erau şi corăbieri şi constructori de corăbii şi mai ales fiindcă regiunea lor era foarte bună pentru fabricarea de corăbii, i-au pus pe străini să le construiască nişte corăbii cari să fie bune mai cu deosebire pentru transportul cailor, având să bată pe Achile mai ales cu călărimea lor. Căci Amazoanele, când descălecau, erau slabe şi adevărate femei. Şi astfel, atunci pentru întâiaşi dată, ele puseră mâna pe vâsle şi învăţară să umble cu corăbiile. După ce câştigară cunoştinţa de a naviga, într'o primăvară, ridicând ancorele, porniră dela gura Thermodontului, cu vr'o cincizeci de corăbii, cum cred, spre templul lui Achile la o depărtare de cel mult două mii de stadii. După ce au debarcat în insulă, au poruncit Hellespontiacilor să taie mai întâi arborii ce împodobeau templul cari erau aşezaţi în rând. Dar securile se întorceau spre ei înşişi, unora în cap, altora în gât şi toţi au căzut morţi lângă arbori. Atunci Amazoanele dând pinteni cailor dădură năvală cu strigăte spre templu. Achile însă, uitându-se la ele chiorîş şi ameninţător, tot aşa ca la Scamandru şi la Ilion, băgă în iepe o groază mai mare decât frâul. Mânate ca de furie şi socotind pe femei ca o sarcină străină şi uşoară, săriră în două picioare şi ca nişte fiare, trântindu-le jos la pământ, călcară pe Amazoane cu copitele şi cu coamele sburlite şi cu urechile ciulite, ca nişte lei sălbatici, le mâncau braţele goale, le spintecau piepturile şi le devorau măruntaele. Iar după ce se săturară de carne omenească, pornind spre insulă şi înnebunite de sânge, în furia lor, se apropiară în cele din urmă de promontoriile insulei, şi privind întinsul mării, îl socotiră drept câmpie şi se aruncară năvalnic în mare. Şi, din cauza unui vânt grozav, pieriră şi navele Amazoanelor. Căci fiind goale şi neorânduite în şir se ciocniră şi se sdrobiră una pe alta şi ca într'un războiu naval se frân-

geau și se cufundau între ele. Iar atacurile ce și le dau într'o luptă navală cârmacii corăbiilor, în față sau în coaste, aceste atacuri și le făceau acum corăbiile goale, îngrămădite fără de nicio regulă. Și, după ce nu puține frânturi de corăbii au fost aruncate la templu peste oameni de jumătate mâncați, iar unii zăcând la pământ și mai respirând încă, împreună cu cărnurile și membrele ce scuipaseră iepele, Achile a hotărît să facă o purificare a insulei. Atrăgând undele mării, a șters și a spălat totul.

Vitae sophistarum I, VII

Dion din Prusia [1]... cât de pregătit era spre a scrie o istorie, ni-o arată *Getica*, căci el a ajuns și la Geți, în călătoriile sale în străinătate... Fiind contimporan cu filosofii Apollonius din Tyana și cu Euphrates din Tyr, a legat prietenie cu amândoi, deși se deosebiau între ei ca doctrină. Plecarea sa la neamurile getice n'aș putea-o numi exil, fiindcă n'a fost exilat, dar nici călătorie, fiindcă s'a retras din ochii și urechile oamenilor, petrecând, de teama împăraților [2]) de cari orice filosofie era prigonită, în alte țări. Deci, semănând și săpând și ocupându-se cu creșterea peștilor în basinuri și în grădini și cu multe alte profesiuni spre a-și procura hrana, n'a neglijat totuși nici studiul literelor, ci mai ales a studiat două cărți, Phedon al lui Plato și discursul lui Demosthenes despre Ambasade. Venind însă adeseori în tabăra soldaților, în care de obiceiu se discută lucruri grave și văzând pe soldați doritori de schimburi, în urma omorului lui Domițian, și fiind aproape de răzvrătire, nu s'a putut reținea de a se urca gol pe o tribună ridicată începând astfel: Mintosul Ulixes și-a aruncat haina sfâșiată, și spunând aceasta și făcând-o pe față, a arătat că el nu este un cerșetor, nici ce se bănuia, ci filosoful Dion, acuzator al tiranului și-a îndemnat pe soldați la cuminţenie, dacă vor să placă senatului roman. Atât de mare era puterea de convingere a acestui om că putea să miște și pe cei necunoscători de literatura grecească. Impăratul *Traian* luându-l în carul său de aur, în care erau duși împărații în triumf, s'a întors spre Dion și i-a spus: Nu știu ce zici tu, dar eu te iubesc ca și pe mine însumi. Arta sa sofistică ni-o dovedesc mai ales imaginile ce se găsesc la Dion, care deși sunt multe, sunt clare și adecvate împrejurărilor.

XII

DIONYSIUS (sec. I d. Cr.)

INTRODUCERE.

Născut la Charax în Susiana, Dionisius numit Periegetul, a trăit în secolul I al erei creștine. Dela el ni s'a păstrat o

[1]) Dion din Prusia, din Bitinia, este cunoscut sub numele de Dion Chrysostomos.
[2]) Se știe că împăratul Domițian a gonit pe filosofi din Roma.

Descriere a pământului (Περιήγησις) pe care au imitat-o şi comentat-o urmaşii săi şi în special Eustathius în Comentariile sale. Descrierea pământului a lui Dionysius este compusă în 1187 versuri [1]).

Orbis descriptio

TEXTE TRADUSE.

Vers. 298. In apropiere de Rin izvorăşte Istrul cel sacru, Istru ce se îndreaptă spre răsărit până la Pontul Euxin, în care îşi descarcă toată spuma apelor sale, vărsându-se pe cinci guri lângă *Peuce*. In partea sa din spre miazănoapte, locueşte o amestecătură de multe popoare până la gura lacului Meotid: Germani, Sarmaţi şi de asemenea Geţi şi Bastarni şi ţara nemărginită a Dacilor) şi războinicii Alani şi Taurii ce trăiesc în înalta *Cursă a lui Achile* [3]), o regiune lungă şi îngustă şi până la gura lacului Meotid. Dincolo de aceştia se întinde poporul călăreţilor Agavi; aci se găsesc şi Melanchlaenii şi Hippomolgii, Neurii, Hippopozii, Gelonii şi Agatirşii.

Vers. 541. Dincolo, în partea stângă a Pontului Euxin, în faţa lui Borysthene, se aflǎ o insulă foarte vestită, consacrată eroilor şi al cărei nume este *Leuce*, fiindcă animalele ce se găsesc aci sunt albe. Tradiţia ne spune că aci, prin văile deşerte, rătăceşte sufletul lui Achile şi al altor eroi. Pentru virtuţile lor o atare favoare li s'a dat de Jupiter eroilor distinşi; căci virtutea aduce după sine nemurirea. [4])

XIII

DIOSCORIDES PEDANIUS (sec. I d. Cr.)

INTRODUCERE.

Medicul grec Dioscorides din Anasarba, din Cilicia, numit şi Pedanius, după ginta romană în care a fost adoptat, a trăit în timpul împăratului Nero din sec. I al erei creştine şi a fost deci contemporan cu Pliniu cel Bătrân. Ca medic militar, Dioscorides a avut prilejul să călătorească mult şi să cunoscă numeroase ţări. Pe oriunde se ducea el culegea, cu pasiunea omului de ştiinţă, plantele ce întâlnea şi le studia efectele din punct de vedere farmaceutic. Mai apoi cunoştin-

---

[1]) *Dionysius Periegetul* nu trebuie confundat cu Dionysius din Bizanţ, dela care ni s'a păstrat un *Anaplus Bospori Thracii*.

[2]) ἄσπετος αἶα, ţară nemărginită.

[3]) Dromos Achillis, Cursa lui Achile.

[4]) 'Αρετὴ γὰρ ἀκήρατον ἔλλαχε τιμήν,, virtutea a adus totdeauna onoare nepătată.

țele sale de specialitate le-a consemnat într'o operă ce a rămas celebră pentru toate vremurile și chiar până în zilele noastre, căci și acum, în țările din Orient se mai recurge încă la experiențele studiilor lui Dioscorides asupra plantelor medicamentoase.

Se înțelege că o carte atât de celebră a fost mereu transcrisă, în nenumărate manuscrise și a fost mereu completată, mai ales prin note marginale.

Opera lui Dioscorides, scrisă în grecește, a fost redată și în limba latină și ni s'a păstrat, sub numele lui Apuleius, a unui *Pseudo-Apuleius* Platonicus, un rezumat al lucrării lui Dioscorides, întitulat « De viribus herbarum », adecă « De virtutibus herbarum », rezumat făcut în secolul al X-lea.

Manuscrisele lui Dioscorides, cele mai vechi pe care le avem, sunt unul din secolul al V-lea și al doilea din secolul al VII-lea, ambele pe pergament și ambele după un arhetip mai vechiu ce s'a pierdut și au fost în urmă multiplicate și completate de toți învățații evului mediu, cari s'au ocupat cu plantele medicinale.

Atât în opera grecească a lui Dioscorides cât și în opera latină a lui Pseudo-Apuleius, găsim notată o întreagă serie de numiri de plante în limba Dacilor — Δάκοι λέγουσιν —.

Dar, în timpul când și-a scris Dioscorides lucrarea sa, Dacia nu era cucerită de Traian și deci este puțin probabil ca el să fi cunoscut această țară prin vreo călătorie ce ar fi făcut aci. De aceea, ne vine greu să credem că numirile dace de plante vor fi provenind chiar dela Dioscorides. Mai degrabă suntem înclinați să admitem că ele vor fi fost adăugate în opera medicului grec de vreun interpolator din secolele următoare. Și întru cât cel mai vechiu manuscris, cel din secolul al V-lea, făcut, după cum am spus, după un arhetip mai vechiu ce s'a pierdut, conține numirile de plante dace, cei mai mulți scriitori ce s'au ocupat cu această chestiune au atribuit aceste numiri dacice unui interpolator de dinaintea secolului al V-lea. Dar chiar în acest caz informațiunile interpolatorului lui Dioscorides, au, fără îndoială, însemnătatea lor pentru cunoașterea limbii Dacilor. Căci, în afară de numele proprii Ampoiu, Tisa, etc., nume comune

din graiul Dacilor nu avem decât *dava* şi *para*[1]) cu însemnarea de castru, fortăreaţă şi *bria* cu însemnarea de cetate, oraş ca Sucidava, Mutzipara, Mesembria[2]) şi alte câteva mai puţin sigure; aceasta face ca arătările lui Dioscorides să aibă o importanţă cu atât mai mare.

Dintre cele 35 numiri de plante dacice ce le întâlnim la Dioscorides sau la interpolatorul său şi din cele 14 numiri ce le găsim la Pseudo-Apuleius, cele mai multe au fost identificate de botaniştii români.

Din acestea atragem atenţia în special asupra cuvintelor *Prodiorna* — προδίορνα — şi *Iedera* — ἕδερα — Ambele aceste cuvinte par a fi intrat în limba noastră direct dela Daci, primul în vorba de zârnă[3]), *solanum nigrum*, al doilea în vorba iederă.

In ce priveşte cuvântul iederă, deşi îl întâlnim şi în lexicul latin, *hedera*[4]), şi din limba latină, în toate limbile romanice, totuşi deoarece în limba română cuvântul n'a pierdut silaba neaccentuată conform legilor fonetismului latin, credem că atât în limba latină cât şi în limba română acest cuvânt a intrat de-a-dreptul din limba Dacilor.

Dioscorides, Numiri dace de plante. ed. Saracenus

TEXTE TRADUSE.

1. Ἀνιασσεξέ. De Onobrychide, ed. Saracenus, p. 242 a, Adaus, p. 461. Romani *opacam*, Δάκοι ἀνιασσεξέ. — Germ. Ahne, avia, *anus* şi sexe, cuţit; cu însemnarea de cuţitul babei. Neidentificat în româneşte.

2. Ἄπρους. De Xyride, ed. Saracenus, p. 253 a, Adaus, p. 463 a. Romani, *gladiolus* seu iris agrestis, Dacis aprus - ἄπρους — *Aper*, vier. Identificat de botaniştii români cu *stânginelul*[5]).

3. Ἀψίνθιον, (variantă Σκαρδία). De clematitide, p. 174, Adaus, p. 451. Itali *terrae malum*, Daci absinthium rusticum ἀψίνθιον[6]). — Identificat de botaniştii români cu *pelinul dela ţară* sau cu mărul lupului ori cu curcubăta.

---

1) Vezi *Font. Hist. Dacorom.*, XV, p. 17.

2) Vezi *Chrestomathia Straboniana*, 43 în Müller, *Geogr. gr. min.*, II, p. 573. Θρᾳκιστὶ καλεῖται ἡ πόλις βρία: Selymbria, Mesembria, Poltyobria adică oraşul Selyo, Mesios şi Poltyos (Aenos).

3) Nu credem că etimologia cuvântului hedera ar putea fi găsită în *praehendo*.

4) Vezi *Tablele cerate descoperite în Transilvania*, p. 144.

5) Identificările sunt făcute de botanistul Dr. Brândză.

6) Nu dăm decât numirile în limba latină şi în limba dacă, nu şi cele în limba Galilor, Africanilor, Egiptenilor, etc.

4. Βλῆς. De Blito, p. 136 c, Adaus, p. 444. Latini *blitum*, Daci bles-βλῆς. Identificat cu *ştirul*.

5. Βουδάλλα, (variantă βουδάθλα) [1]), Diosc. IV, 126. — Βοῦς şi δάλλα, limba boului ca însemnare. Neidentificat în româneşte.

6. Γονολῆτα De Lithospermo, p. 237 f. Adaus, p. 460, Romani *columbam*. Daci gonoletam - γονολῆτα. Identificat cu *meiul păsăresc*.

7. Δάκινα. De Limonio, p. 250 a, Adaus, p. 463, Mysis) *mendruta* Romanis *veratrum nigrum* sau *tintinnabulum terrae*, Dacis dacina - δάκινα. Este chiar numele poporului dac. Identificat cu *stirigoaia neagră*.

8. Διέλια. De Apollinari, p. 269 b. Adaus, p. 467, Latini *insanam* aut *dentariam*, alii *apollinarem*. Daci dieliam - διελιαν. Identificat cu *măsălariţa*.

9. Δοχελᾶ, (variantă χοδελᾶ). De Chamaepity, p. 243 e, Adaus, p. 461. Romani *cupressum nigram*, Daci dochela - δοχελᾶ. Identificat cu *ciulinul*.

10. Δύν. De urtica, p. 281 b. Adaus, p. 469. Latini *urticam*, Daci dyn - δύν. Identificat cu *urzica*.

11. Ἔδερα-κισσος [3]), Diosc. II, 210. Daci ἔδερα, *iedera*. Etimologia ar fi prae-hend-ere, a cuprinde. După Apuleius, Dacii numesc ἔδερα, arborream.

12. Ζουόστη, (variantă ζουούστη). De Artemisia, p. 226 f, Adaus, p. 458. Romani *valentinam*, vel *herbam regiam*, *serpyllum maius*, Daci zuosten - ζούοστη. Identificat cu *pelinul negru*.

13. Καροπίθλα. De Catanance, p. 291, Adaus, p. 472. Romani *herba filicula* seu *datisca*, seu *Jovis radius*, Dacis caropithla - καροπίθλα. Identificat cu *petala*.

14. Κερκεραφρών. De Anagallide, p. 165 e, Adaus, p. 449. Romani *maciam*, Daci cerceraphron - κερκεραφρών, cu însemnarea de foaie tare. Neidentificat în limba română.

15. Κινουβοίλα [4]). După Dioscoride ar fi numele dac al plantei Βρυωνία Λευκή. In radical este a se vedea numele κυών, *câine*. Neidentificat în limba română.

16. Κοαδάμα, [1]), Dioscor. IV, 99. Romani βῆναι φόλιουμ - venae folium; Daci coadama - κοαδάμα, cu însemnarea de *iarbă de baltă*. Neidentificat în limba română.

17. Κοτίατα [5] (variantă κοτίητα). De Gramine, p. 255 e, Adaus, p. 464, Romani *gramen* seu *assefolium* seu *sanguinalem*, Daci cotiata - κοτίατα,. Identificat cu *fâlfăitoarea*.

18. Κρουστάνη. De chelidonia, p. 167, Adaus, p. 450. Romani *fabium*, Daci crustane - κρουστάνη. Identificat cu *rostopasca* sau *iarba rândunelei*.

---

[1]) Lipseşte în ediţia lui Saracenus.
[2]) Mysii erau Traci din acelaşi neam cu Dacii.
[3]) Lipseşte în lista din ediţia lui Saracenus, ca nefiind dacă.
[4]) Lipseşte în lista din ediţia lui Saracenus.
[5]) Lipseşte în lista din ediţia lui Saracenus.

19. Κυκωλίδα (variantă κοικοδιλά, κωκαλίδα). De Solano halicacabo, p. 271 c, Adaus, p. 467. Romani *apollinarem minorem* seu herbam vaticam, Daci cocalida - κυκωλίδα. Identificat cu *iarba cucului*.

20. Μαντεῖα. De Rubo, p. 257 d, Adaus, p. 464. Romani *sentem* seu *rubum*, Daci mantiam - μαντεῖα. Identificat cu *mura* ori *smeura*.

21. Μόζουλα (variantă μίζηλα). De Thymo, p. 190 f, Adaus, p. 454. Latini thymum. Daci mozula - μόζουλα. Identificat cu *cimbru*.

22. Ὄλμα. De Chamaeacte, p. 314 b, Adaus, p. 474. Romanis *ebulus*, Dacis Olma - ὄλμα. Identificat cu *socul*.

23. Ὄρμια[1]) Diosc. III, 135. Romani *geminalis*, Daci ὄρμια. Neidentificat în limba română.

24. Πεγρίνα [2]). Diosc. IV, 182. Romani *oblamenia*, Daci priadila-πριαδήλα. Identificat cu *mutătoarea*, o plantă veninoasă.

25. Πόλπουμ. De Anetho, p. 202 a, Adaus, p. 455. Romanis *anethum*, Dacis polpum - πόλπουμ [3]). Identificat cu *mărarul*.

26. Πριαδήλα. De Vite nigra, p. 318, Adaus, p. 475. Romani *uvam taminiam*, Daci *priadela* - πριαδήλα.

27. Προδίορνα. De Eleboro nigro, p. 297 g, Adaus, p. 473. Latini *veratrum* nigrum, Daci prodiorna - προδίορνα. Identificat cu *steregoaia*, o plantă veninoasă şi cu *zârna*.

28. Προπεδουλά (variantă προποδιλά). De Quinquefolio, p. 258, Adaus, p. 465. Romani *quinquefolium*, Daci *propedulam* - προπεδουλά. Neidentificat în limba română.

29. Ῥαθίβιδα. De Astere Attico, p. 288 d, Adaus, p. 470. Latini *inquinalem*, Daci rathibida - ῥαθίβιδα. Identificat cu *ochiul boului*.

30. Σαλία. De Tragio altero, p. 261 d. Adaus, p. 465. Latini *cornulacam* sau bituensa, Daci salia - σαλία. Identificat cu *salcia*.

31. Σέβα. De Sambuco, p. 313, Adaus, p. 474. Romani *sambucum*, Daci *seba* - σέβα. Identificat cu *cristoforiţa* sau *iarba Sfântului Cristofor*.

32. Σικουπνοέξ. De Eryngio, p. 181 c, Adaus, p. 452. Romani *capitulum cardui*, Daci sicupnoex - σικουπνοέξ. Neidentificat.

33. Σκιαρή. De Dipsaco, p. 177 b, Adaus, p. 452. Romani *labrum Veneris* seu *Carduum Veneris*, Daci sciare - σκιαρή. Identificat cu *varga ciobanului* sau *scaiu voinicesc*.

34. Τουλβιλά. De Centaurio minore, p. 175 d, Adaus, p. 452. Romani *febrifugam*, Daci τουλβηλά. Identificat cu planta *potroaca* sau Veninariţa sau *fierea pământului*.

35. Τουτάστρα. De Colocynthide, p. 315 c, Adaus, p. 474. Romanis *curcubita silvatica*, Dacis tutastra - τουτάστρα. Identificat cu *titva* sau *curcubata*. Varianta este tutastra - τουτάστρα.

---

[1]) Lipseşte din lista ediţiei lui Saracenus.
[2]) Lipseşte din lista ediţiei lui Saracenus.
[3]) Unele ediţii au πόλτουμ.

36. Φιθοφθεθέλα. De Adianto, p. 292 d, Adaus, p. 472. Romani *cincinalem* seu *terrae capillum*, seu *supercilium terrae*, Daci philophthethela-φιλοφθεθελά. Neidentificat în limba română.

37. 'Ασᾶ De Tussilagine, p. 226 c, Adaus, p. 458. Romani *tussilaginem* seu *farfaram* aut *pastulaginem*, Bessi [1]) asa - ἀσᾶ.

XIV

STRABO (66 în. d. Cr. - 24 d. Cr.)

INTRODUCERE.

Marele geograf grec Strabo s'a născut la Amasea în Cappadocia în secolul I-iu înaintea erei creștine și imitând pe Polybius, a cărui operă o continuă, a scris patruzeci și trei de cărți de *Amintiri istorice*. Această lucrare, în care se descriau evenimentele istorice până la moartea lui Caesar, s'a pierdut în întregime. In schimb ni s'au păstrat dela Strabo a doua lucrare a sa, *Geografia*, o capodoperă din antichitate de acest fel. In afară de cartea a VII-a, din care n'avem decât un extras și care tratează regiunile noastre, restul geografiei lui Strabo ni s'a păstrat aproape complet.

Având o mare avere, Strabo a putut să facă întinse călătorii până în Crimeea, Armenia, Etiopia, Spania și Galia și să ia informațiuni la fața locului despre popoarele ce descrie, despre moravurile, legile, instituțiunile și religia lor.

Un anonim de mai târziu ne-a lăsat o interesantă *Chrestomathie straboniană*.

---

[1]) Bessi sunt o populațiune tracă din sudul Dunării.

Nota. — Pe lângă cele 37 numiri dacice de plante ce le întâlnim la Dioscorides sau la interpolatorul său sunt de adăugat încă următoarele 14 păstrate de compilatorul sau *Pseudo-Apuleius* din secolul al V-lea.

1. Amalusta, Ap. 24, Itali *bene olentem*, Daci amalustam.
2. Arborria, Ap. 98, Cissos, Itali *hederam nigram*, Daci arrboriam.
3. Calox cardiatos, Ap. I, Itali *labrum Veneris*, Daci sciate sau calox cardiatos.
4. Diodela, Ap. 88 Itali *millefolium*, Daci diodela.
5. Dochlea, Ap. 66, Itali *uvam taminiam*, *vitem albam*, Daci dochlea.
6. Dracor, Ap. 79, Latini *rosmarinum*, Daci dracor.
7. Drocila, Ap. 2, Itali *quinquefolium*, Daci propedula, alii drocila.
8. Lax, Ap. 3, Itali *portulacam*, Daci Lax.
9. Riborasta, Ap. 37, Itali, *manifolium* sau *personatia*, Daci riborasta.
10. Scardia, Ap. 19, Itali *malum terrae*, Daci absynthium rusticum, Scardian.
11. Scytha, Ap. 26, Itali *labrum veneris*, Daci scithen.
12. Simpeax sau (Sipota, Porna), Ap. 1, Romani *plantaginem latam*, Daci simpeax.
13. Styrsozila (var. storsula), Ap. 36, Itali *febrifugiam*, Daci stirsozila.
14. Zyred, Ap. 10, Itali *serpilum maius*, Daci zyred. cf. zuoste.

Geographia VII, 3

TEXTE TRADUSE.

2. Grecii cei vechi au socotit pe *Geţi* ca un popor trac ce locuia la început pe ambele maluri ale Istrului. De asemenea sunt Traci şi *Mysii*, cari acum se numesc *Moesii*, şi din cari se trag Mysii ce locuesc acum între Lidia, Frigia şi Troada. Tot, precum Frigienii nu sunt altceva decât Brigi, de asemenea sunt şi ei neam de Traci. Şi de aşijderea din aceeaşi gintă se trag şi Mygdonienii, Bebrycii, Medobithynienii, Bithynienii, Thynienii şi poate şi Mariandynii. Numai că aceste popoare tracice au părăsit cu totul Europa, în vreme ce Mysii au rămas pe loc...

5. Istoria ne vorbeşte de un oarecare Get, numit Zamolxis, care după ce fusese sclavul lui Pitagora şi a primit dela învăţătorul său câteva cunoştinţe despre stele, pe care cunoştinţe şi le-a îmbogăţit mai târziu în Egipt, unde l-a dus viaţa sa de rătăcitor, s'a întors în urmă în ţara sa şi a atras luarea aminte a conducătorilor şi a poporului prin prezicerile ce el scotea din semnele şi fenomenele cereşti şi a sfârşit prin a convinge pe rege de a asocia la putere un om care, ca el, ar putea să fie tălmaciul voinţei zeilor. Şi astfel el a fost numit mare preot al zeului, pe care Geţii îl cinstesc în deosebi. Aceasta a fost numai începutul, căci cu timpul a fost chiar el socotit ca un zeu. Şi găsind într'un loc de nepătruns o peşteră adâncă, s'a băgat în ea, neieşind de acolo decât foarte rar şi necomunicând cu nimenea altul decât cu rege şi cu sfetnicii săi. Şi chiar regele îl ajuta să înşele poporul, după ce a văzut că acesta este mai supus ordinelor sale, de când le credea pe acestea dictate de inspiraţia zeilor. Obiceiul s'a continuat până în ziua de astăzi şi după Zamolxe s'a găsit totdeauna câte un şarlatan care să se facă sfătuitorul regelui şi să primească dela Geţi titlul de zeu. Şi, de asemenea, peştera în care se retrăgea Zamolxe s'a considerat ca sfântă şi se numeşte şi astăzi *Muntele Sacru* dar adevăratul său nume — care se dă şi unui râu ce curge la poalele sale — este *Cogaeonum* [1]). In timpul lui Boerebista, regele Geţilor, împotriva căruia divul Caesar era gata să pornească cu război, era în această demnitate un oarecare *Decaeneus*. In sfârşit, Geţii au continuat, într'o anumită măsură, să practice abstinenţa dela mâncarea de carne, după povaţa pitagoreană introdusă la ei de Zamolxis...

11. Boerebista, *get de naţionalitate*, după ce a luat asupra sa puterea peste poporul său, s'a apucat să-l refacă în urma deselor sale nenorociri şi prin muncă necontenită, prin cumpătare şi disciplină a făcut ca în scurt timp să întemeieze un imperiu mare şi să supună Geţilor cele mai multe popoare din vecinătate. Ba chiar Romanii încep să se neliniştească, când l-au văzut trecând cu îndrăzneală peste Istru şi să devasteze Tracia până în Macedonia şi Iliria, să pustiească pe Celţii amestecaţi cu Tracii şi cu Ilirii [2]), să nimicească chiar pe Boienii lui Cri-

---

[1]) Vezi *Font. Hist. Dacorom.*, vol. XIII, p. 25.

[2]) Cf C. Daicoviciu, *Siebenbürgen, Daker und Romänen*, 179.

stasir și poporul Tauriscilor. Și spre a fi ascultat de Geți, Boerebista s'a folosit de Deceneu, un fel de șarlatan care, călătorind în Egipt, a învățat anume semne cu ajutorul cărora vestea voința zeilor. Și în timpul din urmă Geții i-au atribuit chiar putere de zeu, după cum am arătat mai înainte despre Zamolxis. Ca dovadă cât de mult ascultau ei de vorba lui, e că s'au lăsat convinși să-și taie vița de vie și să renunțe la băutura vinului. Romanii n'au avut timp să pornească o expediție de războiu împotriva lor, căci Boerebista a căzut în urma unei revoluții și moștenirea sa desmembrându-se, Geții s'au împărțit sub mai mulți șefi. Și astfel, când de curând împăratul August a voit să trimeată împotriva lor o armată, i-a găsit divizați în cinci state. La moartea lui Boerebiste nu s'au format decât patru, dar aceste împărțiri sunt temporare și variază după împrejurări.

12. Există și o altă împărțire a țării, o împărțire mai veche; așa că unii se numesc *Daci*, alții *Geți*. Geți se numesc cei din răsărit, cari sunt la mare, iar numele de Daci se dă populațiunilor dela apus, la acei cari locuesc alături de Germani și la izvoarele Istrului. Și cum, într'o vreme se spunea, cred eu, *Dai* sau *Davi* în loc de Daci, de aci a venit fără îndoială și numele de *Geta* și de *Davus*, așa de des întrebuințat la Atenieni spre a denumi pe sclavii lor. Căci este mai puțin probabil ca ei să fi împrumutat aceste nume dela *Sciții Daae*, cari locuesc lângă hotarele Hyrcaniei, prea departe deci ca să fi putut trimite la ei mulți sclavi la târgurile din Attica. Căci se știe că, în general, Atenienii dedeau sclavilor lor numele națiunilor respective (nume ca cel de Lydus și Syrus), adecă numele cele mai răspândite în țara de unde ei îi luau, în Frigia bunăoară numele de Manas sau Midas și numele de Tibios celor din Paphlagonia.

De altfel, dela Boerebista care a ridicat atât de mult puterea Geților, nația a scăzut din nou, din cauza luptelor interne și sub loviturile Romanilor; totuși ei și acum pot pune pe picior de războiu până la 40.000 oameni.

13. Pe la Geți curge fluviul *Marisus* care se varsă în Dunăre; prin aceasta Romanii au ușurința de a aproviziona armatele lor. Căci Romanii numesc Danubius toată partea fluviului cuprinsă între izvoare și cataracte, cea care curge pe la Daci, păstrând numele de Istru pentru partea de jos care se întinde până la Pont și curge pe la Geți.

Geții vorbesc absolut aceeași limbă ca Dacii. Dacă acum noi, ceilalți Greci, cunoaștem mai bine pe Geți, cauza este că aceștia și-au schimbat necontenit locuințele și au trecut de pe un mal pe altul, amestecându-se cu popoarele Traciei propriu zise și în special cu Mysii. Același lucru s'a întâmplat și Triballilor, alt popor din Tracia, de a primi adeseori în mijlocul lor cete de Geți emigranți, goniți din lăcașurile lor de vecini mai puternici, fie de Sciți, Bastarni și Sauromați de pe malul celălalt, cari nemulțumindu-se de a-i fi expulsat, treceau fluviul după ei și au lăsat astfel diferite urme în insulele Istrului și în Tracia, fie goniți de Iliri, cei mai strașnici dușmani pe cari i-au avut de partea

de dincoace a Istrului. Poporul Dacilor și al Geților care a crescut până într'atâta că a putut trimite sub arme 200.000 de oameni, este redus astăzi la cel mult 40.000 de oameni și pare a fi pe punctul de a primi jugul roman. Dacă până acum n'a făcut supunerea lor în întregime, este că-și pun ultima lor nădejde în Germani și pe ura ce aceștia poartă Romanilor.

14. Intre Geți și țărmul Pontului, dela Istru, până la Tyras se vede întinzându-se așa numitul *Deșert al Geților* — Γετῶν ἐρημία — o câmpie imensă, lipsită de apă, unde, cu ocazia expediției sale contra Sciților, Darius, fiul lui Hystaspe, avu nesocotința să se avânteze, după ce a trecut peste Istru și unde ar fi murit de sete, el și armata sa, dacă n'ar fi terminat prin a-și fi recunoscut greșeala și de a se fi întors înapoi. Mai târziu, voind să atace pe Geți și pe regele lor Dromichetes, Lysimach ajunse în aceeași primejdie și avu nenorocirea, ce este și mai mult, de a cădea de viu în mâinile dușmanului; dar, s'a văzut din ceea ce am spus mai sus că mulțumită cumpătării deosebite a regelui, el n'a întârziat de a-și câștiga libertatea.

15. Lângă gurile Istrului este o insulă mare, numită *Peuce*, pe care acum o stăpânesc Bastarnii, și se numesc Peucini. Sunt și alte insule cu mult mai mici, unele deasupra, altele lângă mare. Fluviul are șapte guri, dintre cari cea mai mare se numește Hierostoma (Sacrum), dela care până la Peuce este un drum pe mare de 120 stadii. La vârful de jos al acestei insule Darius a făcut un pod de vase, deși nimic nu-l împiedeca de a-l fi construit la vârful de sus. Din cele șapte guri ale Istrului Hierostoma este întâia ce o întâlnești când intri din stânga în Pont, celelalte sunt pe țărm, pe lângă care se merge cu corabia până la Tyras. Distanța dela Hierostoma până la cea de a șaptea gură este cam de șapte sute de stadii; între guri sunt mai multe insule; trei guri, cari urmează după cea Sacră sunt fără însemnătate, celelalte sunt mai mari decât acestea, dar totuși mai mici decât cea sacră. Ephorus atribue Istrului cinci guri. Dela Istru până la Tyras, alt fluviu navigabil, distanța este de 900 stadii. Intre ele sunt la mijloc două lacuri mari, unul care este deschis spre mare direct și poate servi de port, și un altul lipsit de orice deschidere spre mare.

16. La gura lui Tyras este un turn, numit *Turnul lui Neoptolem* și un sat care se numește Hermonact. In urmă, urcând fluviul, la 120 de stadii dela mare se află două cetăți *Niconia* la dreapta și *Ophiusa* la stânga. Populația riverană număra 120 de stadii dela gura fluviului până la cetatea ce poartă același nume cu fluviul. In altă parte dela gura lui Tyras și până la *Leuce* sunt 500 de stadii. Aceasta este consacrată lui Achile și se găsește cu totul în mare.

17. Vine apoi *Borysthenes*, fluviu navigabil pe o distanță de 600 de stadii și în apropiere se varsă un alt fluviu *Hypanis* (Bugul) și, chiar în fața gurii lui Borysthenes este o insulă și un port. Urcând pe Borysthenes la 200 de stadii dela mare, dai de o cetate ce poartă numele fluviului dar care se mai chiamă și *Olbia*, un mare emporiu, fundat

odinioară de Milesieni. Mai sus de țărm, între Istru și Borysthenes țara ce se întinde este *Deșertul Geților*, apoi vine teritoriul Tyrageților, după cari vin Iazygii și Sarmații regali și Agatirzii, popoare nomade cei mai mulți, amestecați cu un mic număr de triburi agricole și nu e rar de a-i întâlni, zice-se, până pe malurile Istrului, pe ambii țărmi ai fluviului. Mai înainte, în interiorul țării se găsesc Bastarnii cari se mărginesc și cu Tyrageții și cu Germanii...

Geographia VII, 5

12. Scordiscii erau răspândiți dealungul Istrului și erau împărțiți în două: Marii și Micii Scordiști. Cei dintâi erau așezați între doi afluenți ai Istrului, Noarul care trece pe la Sargetica și Margus sau cum îi se spunea altădată Bargus. Ceilalți locuiau dincolo de acest ultim râu și se mărgineau cu Triballi și Mysii. Scordiscii ocupau la început unele insule ale Istrului, dar puterea lor a crescut mult și ei au înaintat până la munții Iliriei, ai Peoniei și ai Traciei și au sfârșit prin a ocupa cea mai mare parte din insulele Istrului. Cetățile lor au fost Heorta și Capedunum.

Chrestomathia lui Strabo VII, p. 567, ed. Didot

1. Dela golful Adriatic până la malurile Istrului sunt o mie de stadii.
2. *Germanii* se deosibesc puțin de Gali atât ca fire sălbatică cât și ca înălțime de trup și coloare roșcată. In alte privințe ei se aseamănă și ca chip și ca moravuri; de aceea Germanii au fost numiți de Romani cu vorba ce înseamnă frați.
3. *Marsii* și *Sieambrii* sunt neamuri germanice din apus.
4. In regiunea Germaniei este pădurea Hercynia lângă Suevi, un popor foarte mare.
5. Popoarele mai nordice ale Germaniei duc o vieață de păstori și trăiesc în cară și migrează ușor dintr'un loc într'altul, fiindcă nu strâng averi...
10. *Cimbrii* se numesc Germanii ce locuesc lângă Ocean și cari au înaintat odinioară cu armele lor până la Meotida. Dela ei pare că și-au luat numele *Cimmerii* cari locuesc la Bosfor și de cari amintește și Homer. Căci Grecii îi numesc astfel printr'un soloecism.
12. Grecii cei vechi au socotit pe *Mysii* și pe *Geții* ce locuesc lângă Istru că sunt Traci și de asemenea că ar fi coloniști ai Mysilor din Tracia aceia cari locuesc în Asia între Frigieni, Lydieni și Troiani. Ba că chiar și Frigienii ar fi Brygi, popor din Tracia, precum sunt și Mygdonienii și Bebrycii și Maedobithynii și Bithynii și Thynii și Miriandynii. Dar toți aceștia au părăsit Europa, înafară de Mysi, de cari amintește Homer. Căci sunt unii dintre acei Traci și Mysi cari din motive religioase nu mănâncă carne și nu se căsătoresc și pe cari el îi numește Hippomolgi, Lactofagi, Abii, adecă celibi și trăind fără femei. Intâmplarea face ca aceștia, fiind săraci, să fie și foarte drepți. Este foarte

probabil ca în secolele de mai târziu, *Zamolxes* să fi convins pe Geţi, să ducă o viaţă pitagoreană [1]), fiindcă i-a găsit dispuşi pentru filosofie.

13. Pontus care acum se numeşte Euxinos s'a numit altădată Axenos, fiindcă locuitorii din vecinătate erau barbari, iar localnicii din Taurida aveau obiceiul să sacrifice pe străini.

14. *Sciţii* s'au obişnuit să aibă totul în comun, până şi femeile, în afară de sabie şi pahar. Fiindcă trăiesc frugal, sunt şi foarte drepţi, căci nedreptăţile se fac de obiceiu pentru ajungerea la bani şi la strângerea lor. Sciţii cei vechi însă erau săraci; aceasta ni-o mărturiseşte şi Homer şi Herodot când acesta descrie războiul ce a purtat cu Sciţii Darius, regele Perşilor şi când ne vorbeşte despre frugalitatea şi simplicitatea lor. Şi *Dromichetes, regele Geţilor,* când a prins de viu pe Lysimachus, comandantul Macedonenilor, şi care se luptase odinioară alături de Alexandru, după ce i-a arătat sărăcia Geţilor, l-a pus în libertate cu povaţa să nu mai atace mai mult pe Geţii ce sunt aşa de săraci, ci să se folosească de prietenia lor.

15. Ţara ce se găseşte între Pontul Euxin şi Germania se împarte în două; regiunea dela răsărit şi dinspre Pontul Euxin o locuesc *Geţii*, cea din apus însă *Dacii* sau *Daii*, după care la Atenieni se chiamă numele sclavilor.

16. Părţile de sus ale fluviului *Istru*, care sunt în spre izvoare şi până la Cataracte, cei vechi le-au numit *Danubius* cari trec mai ales pe la Daci; cele de jos însă până la Pont, care sunt lângă Geţi, le-au numit Istru. Dar *Dacii au aceeaşi limbă cu Geţii.*

17. Intre marea Pontică dela Istru până la Tyras se întinde deşertul Geţilor, numai câmpie, lipsită de ape. Aici, Darius, fiul lui Hystaspe, rămânând izolat când, după trecerea Istrului, s'a dus la Sciţi, a ajuns în primejdia de a muri de sete, împreună cu toată armata sa.

18. Dela *Peuce* care este o insulă cuprinsă între gurile Istrului, şi până la gurile lui Tyras sunt 900 de stadii; iar dela gura Istrului care se numeşte Sacrum şi care este cea mai din Sud, până la cea care este cea mai la Nord sunt 300 de stadii. Aceasta este baza insulei Peuce având figura unui triunghiu.

19. Insula *Leuce,* la răsărit de Peuce, la o distanţă de 500 de stadii, aşezată în largul mării este închinată lui Achile.

20. Urmează apoi fluviul *Borysthenes;* în urmă spre nord şi răsărit fluviul *Hypanis,* după fluviul *Tyras.* Inaintea acestora este insula Borysthenes. Pentru cel ce călătoreşte pe Borysthenes la două sute de stadii, dă de o cetate cu acelaşi nume, numită şi *Olbia,* târg mare, operă a Milesienilor. Intre fluviul Istru şi Borysthenes se întâmpină pustietatea Geţilor, apoi *Tyrageţii,* în urmă *Iazygii Sarmaţi* şi *Sciţii* numiţi regali.

21. Intregul ţinut nordic cât ne este cunoscut dela Germania până la marea Caspică este o regiune de câmp.

22. *Roxolanii* ce locuesc lângă Meotida au purtat război, sub comanda lui Tasius, împotriva generalilor din Mithridates Eupator.

---

[1]) Pitagoreenii erau vegetarieni. Ovidius, *Metamorph.* XV.

24. Localitățile de lângă Meotida nu produc măgari din cauza frigului prea mare; căci acest animal nu suportă frigul...

41. După regiunea *Scordiscilor* este regiunea *Triballilor* și a *Mysilor* lângă Istru de asemenea bălțile Sciției minore înlăuntrul Istrului.

42. Dela gura cea mai de Sud a Istrului, numită Sacrum, spre Sud, pe țărmul maritim al Pontului la cincizeci de stadii este *Istrus*, un orășel, operă a Milesienilor; apoi după 250 de stadii micul oraș *Tomis*, în urmă după 280 de stadii, cetatea *Callatis*, colonie a Heracleenilor, apoi la 1300 stadii depărtare este *Apollonia*, fundată de Milesieni. Intre Apollonia și Callatis este *Odessus*...

XV

ARRIANUS (sec. II d. Cr.)

INTRODUCERE.

Născut la Nicomedia, în Bithynia, la începutul veacului al II-lea, Arrian, mare istoric grec, geograf și filosof, a primit dreptul de cetățean atenian. A fost numit de împăratul Adrian patrician și a ajuns prefect în Cappodocia și comandant de armată împotriva Alanilor. La 146 a fost ales consul, apoi preot al zeiței Ceres și al Proserpinei. Restul vieții l-a petrecut în Nicomedia consacrându-se studiilor.

Dela Arrian ni s'au păstrat 1) un *Anabasis*, adică o istorie a expedițiunii lui Alexandru cel Mare în Asia, lucrare mult superioară istoriei lui Quintus Curtius, asupra aceluiași subiect, 2) *Indica*, o descriere a Indiei și a locuitorilor ei, 3) *Periplul Pontului Euxin* și al *mării Roșii*. In acest Periplu, autorul ne procură o sumedenie de informațiuni asupra cetăților și populațiunilor jumătate grecești și jumătate barbare de pe litoralul țărilor ce descrie.

Datele ce ni le păstrează Arrian sunt confirmate și de alți scriitori cari au tratat aceleași chestiuni.

Arrian a mai scris și alte lucrări ca despre *Vânătoare*, *Tactica* și opere ce s'au pierdut, cu totul, sau în parte.

Alexandru cel mare în luptă cu Geții[1])

TEXTE TRADUSE.

Trei zile după lupta cu Tribalii[2]), *Alexandru* ajunse la râul Istru (Dunăre). Râul acesta este cel mai mare dintre râurile Europei, stră-

[1]) Traducerea C. Daicoviciu, cf. I. Lupaș, *Lecturi istorice.*
[2]) Seminție a Tracilor care locuia prin părțile Serbiei de astăzi.

bătând ţinuturi foarte întinse şi despărţind popoarele cele mai războinice, în mare parte celtice, la care îşi are şi izvorul. Cele mai depărtate popoare dintre acestea sunt Quazii şi Marcomanii. Apoi urmează, după o parte a Sauromaţilor, Iazygii şi după ei Geţii cei ce se fac nemuritori [1]). După aceştia urmează grosul Sauromaţilor, apoi Sciţii până la gurile râului care se varsă prin cinci guri în marea Neagră. Aici [2] Alexandru luă în primire corăbiile mari ce-i fuseseră trimise din Bizanţ pe mare, pe râu în sus. După ce le umplu cu arcaşi şi opliţi (ostaşi greu înarmaţi) porni cu ele spre ostrovul (Peuce), unde se refugiaseră *Triballi* şi ceilalţi *Traci* şi încercă să forţeze debarcarea. Dar barbarii se puneau împotrivă de câte ori corăbiile voiau să se apropie de mal. Numărul corăbiilor iarăşi era mic şi echipajul puţin, iar ostrovul în cele mai multe puncte râpos şi nepotrivit pentru debarcare şi nici cursul repede al apei, albia fiind îngustă, nu lăsa vreo apropiere de ostrov.

Atunci *Alexandru*, retrăgând corăbiile, hotărî să treacă Istrul împotriva *Geţilor, cari locuiau dincolo de râu*, fiindcă văzu că o mulţime din ei se adunau pe mal cu intenţia de a-l opri să treacă, pe cât se pare, căci erau vreo patru mii de călăreţi şi mai bine de zece mii de pedestraşi. In acelaşi timp îl apucă şi dorinţa de a pătrunde şi dincolo de Istru. El însuşi se îmbarcă pe o corabie şi porunci să umple cu fân pieile de cort şi să adune de prin ţinut, cât mai multe luntrii de lemn, care se găsesc pe aici din belşug, deoarece locuitorii de-a-lungul Istrului se folosesc de ele la pescuit şi *pentru a trece unii la alţii* şi chiar pentru a face piraterie.

Astfel adună el cât mai multe luntrii şi trecu cu ele atâta oştire, cât îi fu numai cu putinţă. Iar cei cari trecuseră cu Alexandru au fost vr'o mie şi cinci sute de călăreţi şi vr'o patru mii de pedestraşi.

Trecerea s'a întâmplat noaptea în faţa unui *câmp acoperit cu grâne dese*, putând în acest chip să ascundă mai uşor ieşirea la mal. Iar când se crăpa de ziuă, Alexandru porni prin grâne, poruncind pedestraşilor să culce cu suliţele piezişe grâul şi astfel să înainteze spre locurile necultivate. Călărimea se ţinea în urma pedestrimei atâta timp, cât aceasta înainta prin sămănături, dar odată ce ieşiră pedestraşii din ogoarele lucrate, Alexandru în persoană conduse călărimea la aripa dreaptă şi lui Nicanor îi ordonă să înainteze cu pedestrimea formaţie de careu. Geţii nu putură ţinea piept la atacul prim al călărimii; le păru anume de neînchipuit îndrăsneala lui Alexandru, care atât de uşor a trecut, într'o noapte, peste cel mai mare râu, peste Istru, fără ca să arunce pod; înfricoşată le părea şi încleştarea falangei (a pedestrimei) şi puternică năvala călărimii. Intâi de toate se refugiară în oraş, care nu era mai departe de o parasangă [3]) dela Dunăre. Cât ce văzură însă că Alexandru înaintează spre ei fără odihnă cu falanga răzimată pe Dunăre, ca nu cumva să o poată înconjura pe la spate pedestrimea Ge-

[1]) Aluzie la obiceiul Geţilor de a trimite tot la cinci ani un sol la zeul lor Zalmoxis.
[2]) Adică la Dunăre.
[3]) Cam 5 km şi jumătate.

ților, și cu călărimea în fruntea oștirii, părăsiră și orașul slab întărit, luând pe cai dintre copii și femei atâția, câți puteau duce caii. Și o porniră spre locuri cât mai departe de râu, în pustiuri. Alexandru cuprinse orașul și luă tot avutul ce-l lăsară Geții în urma lor. Cu transportarea prăzii însărcină pe Meleagru și Filip, iar dânsul dărâmă orașul și aduse jertfă pe malul Istrului, lui Joe Mântuitorul, lui Eracle și Istrului însuși, deoarece nu i-a fost potrivnic la trecere. Și în aceeași zi își conduse îndărăt în lagăr întreaga oștire fără de nicio pierdere.

A. Periplul Pontului Euxin

31. Când călătorești pe Borysthene în sus dai de cetatea grecească, numită *Olbia*. Dela Borysthene până la o mică insulă deșartă și fără de nume sunt șaizeci de stadii, și de aci până la *Odessus*, unde este o stațiune pentru corăbii, optzeci. Foarte aproape de Odessus, la o distanță de două sute cincizeci de stadii este *portul Istrianilor*. De acesta cel mai apropiat este *portul Isiacilor*, depărtare de cincizeci de stadii. De aci până la *Psilum* care se numește gura Istrului, o mie două sute. Locurile din mijlocul lor sunt deșerte și fără nume.

32. Cam din regiunea acestei guri, dacă călătorești cu corabia spre înaltul mării, după suflarea vântului de nord, dai de o insulă pe care unii o numesc insula lui Achile, alții însă *Drumul lui Achile*, alții *Leuce* (Alba) după coloarea ei. Se spune că pe aceasta a scos-o Thetis pentru fiul ei din mare și că o locuește Achile; în ea se află un templu al lui Achile și o statuă de o lucrare veche. Insula este lipsită de oameni și o pasc nu prea multe capre. Pe acestea cei ce sunt aduși de vânt aci, se spune că le jertfesc lui Achile. Pe lângă aceasta se observă așezate în acel templu mai multe alte daruri sfinte, ca fiale, inele, pietre prețioase. Acestea toate sunt consacrate ca daruri spre a aduce mulțumire lui Achile. Și inscripțiuni se pot ceti în grecește și în latinește concepute în diferite măsuri, cari celebrează laudele lui Achile; sunt unele și pentru Patroclu. Căci cei ce doresc să placă lui Achile adoră și pe Patroclu odată cu Achile. Pe lângă aceasta, nenumărate păsări trăiesc în această insulă ca lari, lișițe și prepelițe marine. Aceste păsări îngrijesc templul lui Achile. Dimineața ele zboară în fiecare zi la mare și de aci cu aripile ude de apă sboară din nou în grabă la templu și îl stropesc. După ce au făcut aceasta în deajuns, ele din nou curăță pământul cu aripile lor.

33. Unii mai istorisesc și următoarele: acei cari sosesc cu corăbiile în insulă, fie că unii cu intenție sosind aci aduc în corăbiile lor victime spre a fi sacrificate, dintre cari pe unele le sacrifică, iar pe altele vii le dă drumul în cinstea lui Achile, fie că pe unii îi aduce aci, fără de voia lor, furtuna și că ei înșiși cer dela zeu o victimă, întrebând oracolul aceluia în privința victimelor, dacă vrea mai bine să-i jertfească acea victimă decât ca după judecata lui să o lase să pască și totdeodată ei să depună prețul, ce li s'ar părea lor drept. Iar dacă oracolul respinge —

căci se găsește în templu și un oracol — adaugă ceva la preț; iar dacă din nou respinge, mai adaugă încă, până ce, admițând acela, recunoaște prețul, ca fiind îndestulător. Atunci însă victima stă pe loc de buna sa voie și nu fuge mai mult. Și astfel o mare cantitate de bani este consacrată eroului ca preț al victimelor.

34. Unora, în vreme ce au venit în insulă le apare în vis Achile, altora însă chiar în timpul navigării lor, dacă nu sunt prea departe de ea, arătându-le în ce parte a insulei este mai bine să tragă și să oprească corăbiile. Unii spun că li s'a arătat chiar pe când erau trezi Achile, în același fel ca și Dioscurii, pe catart sau în vârful antenei. In aceea numai mai puțin decât Dioscurii, că Dioscurii se lasă să fie văzuți de navigatori pretutindenea și văzuți aduc mântuire; Achile însă numai acelora cari se apropie mai mult de insula sa. Unii afirmă că au văzut în somn și pe Patroclu. Toate acestea le spun despre insula lui Achile fiind auzite de aceia cari sau ei înșiși au debarcat în insulă sau au aflat lucrul dela alții: ceea ce mie nu mi se pare nevrednice de crezut. Căci Achile mai mult decât oricare altul, cred că este eroul care pentru nobleța și frumusețea și tăria sa sufletească și pentru că în tinerețe a murit și a fost celebrat de Homer și în sfârșit fiindcă în cultivarea iubirii și a amiciției atât de statornic a fost că a voit să înfrunte el însuși moartea pentru iubirea sa, merită încrederea noastră.

35. Dela brațul Istrului, numit Psilos până la al doilea braț sunt șaizeci de stadii. De aci până la brațul numit Calum patruzeci de stadii și dela Calum la Naracum, al patrulea braț sunt treizeci de stadii. De aci până la al cincilea o sută douăzeci și de aci până la cetatea Istria cinci sute. De aci la orașul Tomi trei sute de stadii. Dela Tomi la cetatea Callatis, unde este o stație pentru corăbii, alte trei sute. De aci la portul Carum o sută optzeci; și însăși regiunea ce se află împrejurul acelui port se numește *Caria*. Dela portul Carilor până la Tetrisiade o sută douăzeci de stadii. De aci până la Bizus, localitate pustie, șaizeci de stadii. Dela Bizus la Dionysopolis optzeci de stadii. De aci la Odessus, unde este o stațiune pentru corăbii, două sute.

B. Anonymus, Periplus Ponti Euxini[1])

59. Fluviul acesta *Borysthenes* este cel mai folositor dintre toate fluviile fiindcă hrănește foarte mari și foarte mulți pești, și fructe și plante și pășuni pentru vite. Se spune că el curge capabil spre a duce corăbiile, într'o navigare de patruzeci de zile; dar în locurile de mai sus nu este nici navigabil nici de trecut; căci te împiedecă zăpada și ghiața.

60. La confluența celor două fluvii Hypanis și Borysthenes a fost fundată o cetate numită mai înainte *Olbia*, în urmă numită de Greci

---

[1]) Amănunte și un comentariu aprofundat a se vedea în Carol Müller, *Geographi Graeci minores*, vol. I, ed. Didot.

din nou *Borysthenes*. Pe aceasta o întemeiară Milesienii în timpul imperiului Mezilor. Călătoria în susul fluviului Borysthenes (care acum se numește Danapris) dela mare până la ea este de două sute patruzeci de stadii (32 mile).

61. Dela fluviul Borysthenes [1]) până la o insulă foarte mică, părăsită și lipsită de nume, 60 stadii, 8 mile. Dela această mică, părăsită insulă și fără de nume până la *Odessus* stadii 80, mile $10^2/_3$. Dela Odessus până la localitatea *Scopuli* stadii 160, mile $21^1/_3$. Dela Scopuli până la *portul Istrianilor* stadii 90, mile 12. Dela portul Istrianilor până la orașul *Niconium* stadii 300, mile 40. Dela orașul Niconium până la Tyras, fluviu navigabil, stadii 30, mile 4.

62. Acest fluviu adânc și bogat pentru cultura vitelor procură negustorilor vânzare de pești iar corăbiilor de comerț navigație sigură în susul râului. Lângă fluviu se găsește cetatea Tyras, cu același nume, colonie a Milesienilor.

63. Dela fluviul Borysthenes până la fluviul Tyras stadii 810, mile 108, iar dela *Cherson* [2]) până la fluviul Tyras 4110, mile 548. Dar Artemidorus geograful numără dela cetatea Cherson până la fluviul Tyras, împreună cu înconjurul sinului Carcinit, stadii 4420, mile $589^1/_3$. Dela fluviul Tyras până la *turnul lui Neoptolem* stadii 120, mile 16. Dela turnul lui Neoptolem la *Creminisci* stadii 120, mile 16. Geograful Artemidorus însă spune că dela fluviul Tyras și până la Creministi sunt stadii 480, mile 64. Dela Creminiști la *Antiphilus* stadii 330, mile 44. Dela Antiphilus la gura fluviului Istru ce se numește Psilon stadii 300, mile 40. Aceștia sunt Traci și Bastarni străini.

64. Insă în fața gurii Istrului Psilon, pentru călătorii ce pleacă pe întinsul mării cu vântul de miazănoapte, se află o insulă pe care unii o numesc insula lui Achile, alții cursa lui Achile, iar alții, după coloarea ei, *Leuce*.

65. Ea are o mulțime de pasări îmblânzite și oferă celor ce vin aci o priveliște de sfințenie. De pe ea nu se poate vedea uscatul, deși continentul nu e mai departe de 400 stadii sau $53^1/_3$ mile, după cum ne spune Demetrius.

66. Se spune că această insulă a fost creată de Thetis pentru fiul ei care are aci un templu și o statuă de o lucrare foarte veche. Oameni însă se găsesc rari în această insulă, în care pasc nu prea multe capre; pe acestea se spune că cei ce vin aci le oferă lui Achile. Se găsesc depuse în templu multe daruri ca vase, inele, pietre nestimate. Toate aceste daruri sunt închinate lui Achile, precum și inscripții scrise parte în limba Romanilor, parte în limba greacă și în diferite versuri în lauda lui Achile.

67. Dela gura Istrului ce se numește Psilon, până la a doua gură sunt stadii 60, mile 8. Dela a doua gură până la gura Pulchrum sunt

[1]) In general Geografii fac numărătoarea dela răsărit spre apus, fiind localitățile din răsărit mai cunoscute decât cele din apus.

[2]) *Chersonesus* cetate și port în Crimeea, în apropierea actualului Sevastopol.

stadii 40, mile $5^{1}/_{3}$. Dela gura Pulchrum la Naracum — aşa se numeşte a patra gură a Istrului, — sunt stadii 60, mile 8. Dela Naracum până la a cincea gură a Istrului, care se numeşte Sacrum, sunt stadii 120, mile 16. De aci înainte încep părţile Traciei din spre Mare şi limitele Traciei. Toate populaţiunile amintite mai sus sunt barbare.

68. Istru, acest fluviu ce se chiamă şi *Danubis*, izvorînd din regiunile din apus se varsă pe cinci guri în Pontus, despărţindu-se însă pe două albii se varsă şi în Adria. Până la Celtica este bine cunoscut şi tot timpul vara rămânând acelaşi [1]); iarna însă se măreşte şi se umflă de ploi; iar sporul din zăpada şi din ghiaţa ce se topeşte face ca debitul de apă să fie vara acelaşi. Are însă şi multe insule şi de o mare întindere, după cum se afirmă; dintre acestea una ce se găseşte la gurile fluviului nu este mai mică decât Rodos. Ea se numeşte *Peuce* din cauza mulţimii de păcură ce ea cuprinde. După ea, înlăuntrul mării este insula lui Achile despre care am vorbit mai sus.

69. Dela gura Sacrum a Istrului până la *cetatea Istros* sunt 500 de stadii, mile $66^{2}/_{3}$.

70. Această cetate şi-a luat numele dela fluviul Istru şi cetatea au fundat-o Milesienii, când a trecut armata barbarilor Sciţi în Asia, urmărind pe Cimmerianii din Bosfor.

71. Dela cetatea Istros până la cetatea Tomitanilor care are o staţie pentru corăbii, sunt stadii 300, mile 40.

72. *Tomi*, colonie a Milesienilor, este înconjurată din toate părţile de Sciţi.

73. Dela Tomitani până la cetatea *Callatis*, unde se găseşte o staţiune pentru corăbii, sunt stadii 300, mile 40.

74. Callatis, colonie a Heracleenilor, a fost făcută în urma unui ordin al oracolului. Au zidit-o când Amyntas a ocupat domnia Macedonenilor.

75. Dela Callatis până la portul *Carum* sunt stadii 180, mile 24. Şi regiunea ce se găseşte lângă portul Carum se numeşte Caria. Acum însă Caria se numeşte Carea. Dela portul Carum până la *Tetrisiades* sau Tiriza acra, care are o staţiune sigură împotriva vânturilor ce suflă din apus şi care acum se numeşte de obicei *Acra*, sunt stadii 120, mile 16. Dela Tetrisiade sau Acra până la orăşelul *Bizone*, unde este plină mare, sunt stadii 60, mile 8.

76. Acest orăşel unii susţin că este al barbarilor; alţii o colonie a Mesembriei.

77. Dela Bizone până la Dionysopolis sunt stadii 80, mile $10^{2}/_{3}$.

78. Această cetate înainte vreme se numea *Cruni* pentru vecinătatea izvoarelor de apă; în urmă s'a numit Matiopolis. Apoi când marea a aruncat aci o statuă a lui Bacchus, s'a numit *Dionysopolis*. Ea este însă la marginea teritoriului Crobyzilor şi al Sciţilor şi are locuitori greci amestecaţi cu alţii.

[1]) Pasajul acesta nu este sigur. Vezi, Müller, *Geogr. gr. min.*, I, p. 228 şi 419.

79. Dela Dionysopolis până la cetatea *Odessus*, unde se găsește un port pentru corăbii, sunt 200 stadii, mile $26^2/_3$.

80. Odessus a fost fundat de Milesieni, în vremea când Astyage domnia în Media. De jur împrejur sunt Crobyzi și Traci.

C. Anonymus (Scymnus Chios), Orbis descriptio

748. Odessus este fundată de Milesieni, de pe când Astyage era rege în Media. Este locuită de jur împrejur de Tracii Crobyzi.

Dionysopolis la început se numea Cruni din cauza izvoarelor de apă din apropiere; mai târziu, când marea a aruncat pe țărm statua lui Dionysus sau a lui Bacchus se spune că s'a numit din nou Dionysopolis. Această regiune are în terito iul Crobyzilor și al Sciților locuitori Greci amestecați.

Bizone... acest orășel unii spun că ar fi al barbarilor, alții însă că ar fi o colonie a Mesembriei.

Callatis ar fi o colonie venită, din ordinul oracolului, dela locuitorii din Heraclea. A fost întemeiată pe când Amyntas a ocupat domnia Macedonenilor.

Tomi este o colonie a Milesienilor, înconjurată din toate părțile de locuitori Sciți.

Istrus și-a câștigat numele dela fluviul Istru. Această cetate au fundat-o Milesienii, când armata barbarilor Sciți a trecut în Asia, urmărind pe Cimerienii ce fugeau din Bosfor.

Fluviul Istru izvorește din ținuturile occidentale vărsându-se în Marea Neagră pe cinci guri, două însă desfăcându-se se varsă în Marea Adriatică. Până la Celtica este destul de cunoscut... rămânând același și vara, tot timpul; căci în timp de iarnă se mărește și se umflă de ploile ce se ivesc, vara însă primind adausuri, după cum se spune din zăpada și din ghiața topită are o scurgere egală. Formează chiar multe insule așezate în el, de o mare întindere cum se zice, dintre cari una între mare și gurile fluviului nu este mai mică decât Rodos. Se numește *Peuce*, fiindcă conține o mare cantitate de păcură. In fața ei, în mijlocul mării se află *insula lui Achile*.

Această insulă are o mulțime de pasări blânde oferind străinilor un spectacol de sfințenie. De pe ea nu se poate vedea nicio țară, deși după cum spune Demetrius distanța nu este mai mare de cincisute de stadii.

Aceștia sunt Tracii și Bastarnii străini.

Fluviul Tyras adânc și înconjurat de bogate pășuni oferă negustorilor vânzare de pești și pentru navele de transport o sigură călătorie. Alături se găsește cetatea cu același nume *Tyras*, care a fost o colonie a Milesienilor. Lângă cele două fluvii Hypanis și Borysthene se găsește o cetate numită la început *Olbia*, în urmă numită din nou Borysthenes. Această cetate a fost fundată de Milesieni în timpul imperiului Mezilor. Navigarea în susul fluviului dela mare până la ea este de două sute patruzeci de stadii.

Acest (Borysthenes fl.) este dintre toate fluviile cel mai folositor conţinând peşti mari şi foarte mulţi şi fructe de arbori şi păşuni. Se spune că acesta curge putând să ducă o navigare de patruzeci de zile. In partea de sus a sa nu este nici navigabil nici de trecut, căci te împiedecă zăpada şi ghiaţa.

820. Cursa lui Achile este o fâşie de ţărm foarte lungă şi îngustă.

841. Lângă Istru Ephorus ne spune că cei dintâi sunt *Carpizii*, apoi *Aroterii* şi dincolo de ei *Neurii* până la regiunea pustie din cauza frigului. Spre răsărit însă cel ce trece peste Borysthene întâlneşte ca locuitori pe *Sciţii* numiţi Hylaei. Vecini cu aceştia spre continent sunt Georgii, apoi iarăşi urmează un mare pustiu; dincolo însă este neamul Sciţilor antropofagi, şi dincolo de ei iarăşi o pustietate.

856. Ei însă trăiesc aşa că toate le au în comun şi averi şi familie.

XVI

APPIANUS (sec. I—II d. Cr.)

INTRODUCERE.

Scriitorul grec Appianus s'a născut la Alexandria în Egipt. Vine de vreme la Roma unde a fost advocat, iurisconsult şi administrator al palatului imperial sub domnia lui Traian şi în urmă, probabil, guvernator în Egipt.

Appianus a scris o *Istorie romană* în 24 de cărţi, începând cu cele mai vechi timpuri şi ajungând până la Traian, lucrare din care ni s'au păstrat 10 cărţi.

Meritul principal al lui Appianus constă în aceea că el rupe cu procedeele vechi ale retoricei în istorie şi, în acelaşi timp, el introduce metoda de a trata istoria fiecărui popor aparte, independent de istoria celorlalte popoare contemporane.

Folosindu-se de izvoare bune, Appianus este un istoric care, prin informatiunile ce ne procură, precizează mai multe date istorice.

De rebus Illyricis XVII

TEXTE TRADUSE.

In timpurile mai vechi, Romanii făcuseră două invaziuni în regiunea Segestică: dar se înapoiară, neprimind ostatici şi nici dobândind altceva. Din această cauză *Segestanii* prinseră un mare curaj. Impotriva lor a pornit Octavius Caesar prin teritoriul Panonienilor [1]), cari în

[1]) Paeonia se mai numeşte şi Pannonia.

acea vreme încă nu erau supuși Romanilor. Panonia întreagă este plină de păduri, întinsă de-a-lungul între Iapozi și Dardani. Panonii aceștia nu aveau pe atunci cetăți, ci trăiau prin sate sau împrăștiați cu domiciliile pe câmp. Poporul acesta nu avea o conducere comună, și peste tot nu aveau șefi. In vârstă de războiu erau ca la o sută de mii, dar nici aceștia nu se puteau aduna, neavând o organizație. Când a sosit aci Caesar, s'au ascuns în păduri, de unde ieșind atacau pe soldații romani, cari se depărtau de trupa lor. Caesar cât timp a avut nădejdea că barbarii vor veni la sine, nu s'a atins de țarinile sau de satele lor. După ce nimenea n'a venit, a devastat cu sabie și foc totul timp de opt zile, când a ajuns în regiunea Segestană care și ea este a Panonienilor, la fluviul Sava. Lângă acest fluviu este situată o cetate foarte întărită, înconjurată atât de fluviu cât și de un șanț foarte mare; de aceea, Caesar o dorea cu tot dinandinsul ca să-i fie loc de aprovizionare și fortăreață de războiu, *care războiu îl plănuia împotriva Dacilor și Bastarnilor* ce locuesc dincolo de Istru. Sava se varsă în Istru care până aci se numește Danubius, puțin mai jos primește numele de Istru. Caesar poruncise ca pe Sava să i se pregătească corăbii, cari aveau să-i transporte proviziile pe Dunăre.

XXIII. Pentru acest motiv Caesar avea trebuință de *Segesta*. Când s'a apropiat de cetate, Segestanii i-au trimis înainte delegați cari să-l întrebe ce voiește. El le răspunse că vrea să așeze acolo o garnizoană și să-i dea o sută de ostatici, pentru ca să se folosească mai sigur de oraș în *războiul împotriva Dacilor*. Și cere și grâu cât ar putea să-i dea. Fruntașii cetății găsiră de cuviință să-i dea. Plebea însă, foarte supărată, de ostatici nu i-a păsat prea mult, socotesc fiindcă nu dela ea, ci fiii fruntașilor aveau să fie luați, dar nu puteau să sufere priveliștea unei garnizoane, ci, ca loviți de furie, închiseră iarăși porțile și se suiră pe ziduri. De aceea, Caesar uni fluviul cu un pod și hotărî să înconjoare cetatea cu un șanț și cu un val...

XXX. *Mysii, pe cari Latinii îi numesc Moesii*, i-a supus M. Lucullus fratele lui L. Lucullus, cel ce a purtat războí cu Mitridate. Atacându-i cu armata sa, a ajuns în drumul său până la fluviu, prin acele locuri unde se găsesc situate cele șase cetăți grecești chiar în teritoriul Moesilor: Istrus, Dionysopolis, Odessus [1]), Calatis și Apollonia, din care a adus la Roma coloseul lui Apollo și l-a dedicat în Capitoliu.

XVII

PAUSANIAS (sec. II d. Cr.)

INTRODUCERE.

Istoricul grec Pausanias, din secolul al II-lea d. Cr., propunându-și să calce pe urmele înaintașului său Herodot, a

[1]) Textul prezintă aci o lacună.

scris sub împăratul Hadrian şi urmaşii lui, o *Istorie a Greciei*, în zece cărţi, numindu-le după ţările pe care le descrie.

Recurgând la mituri şi legende, Pausanias este un izvor principal pentru toţi cei cari se ocupă cu mitologia, cu arheologia şi cu istoria artelor.

Câteva din însemnările lui Pausanias prezintă un interes nepreţuit şi pentru cunoaşterea trecutului ţării noastre.

Descriptio Graeciae I, 9, 5

TEXTE TRADUSE.

Lysimachus a fost de naţiune Macedonean, adept al lui Alexandru. In focul unei supărări, regele dăduse ordin ca el să fie aruncat într'o groapă cu un leu; dar când înţelese că leul fusese îmblânzit, a persistat în admiraţia virtuţii bărbatului şi-l distinse ca pe unul dintre cei mai de seamă Macedoneni. După moartea sa, Lysimachus ajunse rege al Tracilor din vecinătatea Macedoniei asupra cărora stăpânise mai înainte Filip şi Alexandru şi care nu forma decât o mică parte din naţiunea Tracilor. Căci cu excepţia Celţilor niciun popor nu poate pretinde că poate să se compare cu *Tracii*. Şi nimenea înainte de Romani nu i-a biruit şi nu i-a supus cu totul. Acuma însă Tracia întreagă, ca şi toată ţara Celţilor, ascultă de puterea romană; dar numai ceea ce este vrednic de a fi cucerit, căci celelalte care suferă de un frig excesiv sau de nefertilitate, Romanii le-au lăsat intenţionat necucerite. *Odrysii* au fost cei dintâi dintre vecini pe cari Lysimachus i-a atacat cu armele. A pornit apoi împotriva *Geţilor* şi a regelui lor Dromychaetes; dar fiindcă războiul se purta cu nişte oameni cari nu erau nepricepuţi la lupte şi cu mult superiori ca număr, a scăpat numai cu fuga din cea mai mare primejdie, în care îşi dusese toate puterile sale. In această luptă Agathocles, fiul său, care atunci pentru întâiaşi dată sub conducerea tatălui său îşi făcea începuturile sale de arme, a fost prins de Geţi. De aceea Lysimachus, după ce a mai suferit şi alte înfrângeri în războaie şi fiindcă fiul său a ajuns în mâinile duşmanilor, socotind acest dezastru nu fără însemnătate, supunându-se necesităţilor vremii, făcu pace cu Dromichaetes, cedându-i partea din teritoriile sale *situate dincolo de Istru* şi dându-i de nevoie şi pe fiica sa în căsătorie. Sunt unii cari susţin că Lysimachus însuşi a fost făcut prizonier şi că Agathocles a fost cel care a tratat cu Dromichaetes spre a-l libera. Lysimachus, întorcându-se în ţara sa, căsători pe Agathocles cu Lysandra, fiica lui Ptolemeus, fiul lui Lagus şi al Eurydicei.

Ibidem V, 12, 6

Printre statuele împăraţilor însă se observă (la Atena) cea a lui *Adrian*, din marmoră de Paros, ridicată de cetăţile din confederaţia Acheiană

şi cea a lui *Traian*, pe care o ridicaseră toţi Grecii. Acest împărat supusese pe *Geţi*, cari locuesc ţara deasupra Traciei şi a purtat războiu cu Parţii şi cu Osroes, nepotul lui Arsaces. Din toate lucrările pe cari el le-a făcut, cele mai însemnate sunt băile ce-i poartă numele, un foarte mare amfiteatru circular şi pe lângă acestea un hipodrom care are o lungime nu mai mică de două stadii, apoi o piaţă publică în Roma, vrednică de admirat atât pentru podoabele sale cât mai ales pentru acoperişul său construit din bronz.

Ibidem VI, 5, 4

Regiunea muntoasă din *Tracia* care este înlăuntrul Nestului ce curge prin ţara Abderiţilor produce şi alte animale şi lei. Şi aceştia atât de mulţi cresc aci că odinioară atacând cămilele ce făceau transporturile proviziilor lui Xerxes, a prăpădit o mare parte din ele.

Ibidem IX, 29, 3

Naţia *Tracilor* părea odinioară că întrece în multe privinţe pe Macedoneni şi că faţă de lucrurile divine erau cu mai multă grijă decât ei.

IX, 30, 5

Vorbind despre moartea lui Orpheus, ne spune:

Se zice că *femeile Tracilor* voind să-l omoare (pe Orpheus), fiindcă el târa încoace şi încolo pe bărbaţii lor în rătăcirile lui (inventase misterele zeilor şi ispăşirile pentru cele mai mari crime, vindecând pe bolnavi şi împăcând mânia zeilor), au fost reţinute de teama bărbaţilor lor de a săvârşi o atare crimă; dar îmbătându-se îşi puseră în aplicare planul. Din acel timp, se spune, şi bărbaţii au luat obiceiul să meargă la lupte chirchiliţi. Sunt unii cari susţin că Orpheus a pierit fiind lovit de trăsnetul zeilor...

XVIII

LUCIAN (sec. II d. Cr.)

INTRODUCERE.

Născut pe la anul 120 d. Cr. la Samosata în Syria, spiritualul scriitor Lucian a înflorit subt domnia împăratului Marcu-Aurel. Avocat în Antiochia, vine în urmă în Grecia, unde profesează retorica şi, după un obiceiu al timpului, face călătorii prin Grecia, Italia şi Galia, dând reprezentaţii retorice şi având un succes răsunător. Lucian a scris vreo optzeci de lucrări între care cele mai preţuite sunt *Dialogu-*

rile sale. Subiectele tratate de Lucian sunt dintre cele mai variate: el atacă filosofia şi, fără să fi fost creştin, combate religia păgână şi în special mitologia greco-romană. Cunoscând bine firea omenească, Lucian scrie cu mult bun simţ, cu simplitate şi cu graţie temele ce tratează şi ni-a lăsat o serie întreagă de scrieri pline de humor şi spirit [1]).

TEXTE TRADUSE.

De luctu 4, 20

... Cât pentru jeluirea celor morţi, la toţi găsim aceeaşi lege a nebuniei: în ce priveşte modul de înmormântare el este diferit la diferitele naţiuni: Grecul arde pe ai săi, Persanul îi îngroapă, Indianul îi lustrueşte ca sticlă; *Scitul însă îi mănâncă,* Egypteanul îi îmbalzamează: acesta — povestesc ce am văzut — uscat, de obicei şi-l face oaspe şi comesean. Adeseori chiar când Egipteanul este lipsit de bani, scapă de sărăcie, punând în gaj pentru un timp oarecare pe un frate sau pe un tată.

Iupiter Tragoedus XLIV, 42

Damis. Bine faci, Timocles, că-mi aminteşti de deprinderile pe care unele popoare le-au trecut în numărul moravurilor şi legilor lor. Căci se poate vedea din aceasta ce puţin serioase sunt cele ce spun ele despre zeii lor. E o întreagă zăpăceală: unii consideră drept lucruri sfinte unele, alţii altele. Sciţii aduc jertfe unei săbii, *Tracii lui Zamolxe,* care fugind din Samos a venit la ei, Frigienii zeului Lunus, Etiopenii Zilei, Cyllenii lui Phales [2]), Asirienii unui porumbel, Perşii Focului, Egiptenii Apei. Şi cu toate că toţi Egiptenii au ca zeu comun apa, mai au în special ca zeu locuitorii din Memphis un bou, cei din Pelusium usturoiul, alţii pasărea Ibis sau crocodilul, alţii cinocephalus [3]) sau pisica sau maimuţa, ba încă după sate, unii au ca zeu umărul drept, iar alţii din alte regiuni umărul stâng; pentru alţii este zeu capul de jumătate tăiat, apoi pentru alţii o cupă de teracotă sau un taler. Toate acestea nu sunt de râs, prea bunule Timocles?

De sacrificiis XIII, 11

Apoi, pentru ca zeii să nu rămână fără de case şi de căminuri, le ridică temple în care le aşază statui, făcând apel fie la Praxiteles, fie la Polyclet, fie la Phidias. Şi aceştia nu ştiu unde vor fi văzut pe zei,

---

[1]) Vezi *Toxaris* şi *Legende şi poveşti antice* publicate de noi în ediţia Casei Şcoalelor şi a lui Socec.

[2]) Phales, personificare ca zeu a lui phallus.

[3]) Un animal cu capul de câine.

dar ceea ce este sigur e că pe Jupiter îl închipuesc cu barbă, pe Apollo totdeauna tânăr, pe Mercur june mijindu-i barba, pe Neptun cu părul albastru, pe Minerva cu ochii de azur. Cu toate acestea, cel ce intră în templu nu pare a vedea fildeș din India, sau *aur căutat între metalele din Tracia*, ci chiar pe fiul lui Saturn și al Rheei, scoborît pe pământ și așezat de Phidias, poruncindu-i-se să prezideze în deșerturile dela Pisa și să se mulțumească ca, tot după cinci ani, să-i se sacrifice de cineva, în treacăt, cu prilejul jocurilor Olimpice.

XIX

CLAUDIUS PTOLEMAEUS (sec. II d. Cr.)

INTRODUCERE.

Celebrul astronom și geograf, Claudius Ptolemaeus, născut la Ptolemais, cum se spune, în Egipt, a înflorit pe la mijlocul secolului al II-lea al erei creștine. Trăind la Canoba lângă Alexandria a început pe la anul 128 lucrări de astronomie pe care le continua la anul 167 și care au rămas ca lucrări fundamentale până în secolul al XVI-lea.

Ptolemeu a compus numeroase opere de știință, între care și o *Geografie*.

In cartea a III-a a acestei geografii, autorul are un capitol privitor la Dacia, cucerită de Traian; întinderea acestei țări era dela Tibiscus-Timișul care forma frontiera Jazygilor Metanasti, până la Hierasus-Siretul. Regiunile dela răsărit de Siret făceau parte din Moesia inferioară și fuseseră cucerite mai înaintea lui Traian.

Vom da numai lista popoarelor și orașelor din Dacia, dar distanțele se bazează pe date care nu sunt astăzi de utilizat.

Claudius Ptolemaeus, Geographia, III

Dacia

Râuri:

1.	Tibiscus Τίβισκος	46	long.	48°,30′	lat.	Timișul
2.	Rhabon sau Arhabon καταραβῶν	49	»	43°,30′	»	Jiul
3.	Aluta ᾿Αλούτας	50°,15′	»	44°	»	Oltul
4.	Hierasus ῾Ιέρασος	53°,15′	»	46°,45′	»	Siretul

5. Danubius Δανούβιος - Ister, cu gurile

῾Ιερὸν ἢ Πεύκη

Ναρακίον

Κάλον
Ψευδόστομα
Βορεῖον
Θιάγολα ἢ Ψίλον.

Locuitori:

Triburi dace 15, în serii de câte 3.
La nord: Anartii, Teuriscii, Cistobocii.
Mai la sud: Prendavensii, Ratacensii şi Caucoensii.
Sub ei: Biezii, Buridensii (sau Buredaeensii) şi Cotensii.
Sub ei: Albocensii, Potulatensii şi Sensii.
Mai la sud: Saldensii, Keiageisii (sau Kiaginsii) şi Piezigii.

Cetăţi:

Rucconium Ῥουκκόνιον	46°,30′	long.	48°,10′	lat.
Docidava Δοκίδαυα (Δοκίραυα)	47°,20′	»	48°	»
Porolissum Παρόλισσον (Παρέλισσον)	49°	»	48°	»
Arcobadara Ἀρκοβάδαρα	52°	»	48°,15′	»
Triphulum Τρίφουλον	52°,15′	»	48°,15′	»
Patridava Πατρίδαυα	53°	»	48°,10′	»
Carsidava Καρσίδαυα (Καρσίδανα)	53°,20′	»	48°,15′	»
Petrodava Πετρόδαυα (Πετρόδανα, Πετρόδασα)	53°,45′	»	47°,40′	»
Ulpianum Οὐλπιανόν	47°,30′	»	47°,30′	»
Napuca Νάπουκα (Ναποῦκα)	49°	»	47°,40′	»
Patruissa Πατρούισσα (Παταυίσσα)	49°	»	47°,20′	»
Salinae Σαλῖναι (Σαλίνα)	49°,15′	»	47°,10′	»
Praetoria Augusta Πραιτωρία Αὐγούστα	50°,30′	»	47°	»
Sandava Σάνδαυα (Σάνδαουα)	51°,30′	»	47°,30′	»
Angustia Ἀνγουστία (Ἀμγουστία)	52°,15′	»	47°,15′	»
Utidava Οὐτίδαυα	53°,10′	»	47°,10′	»
Marcodava Μαρκόδαυα (Μαρκόδανα)	49°,30′	»	47°	»
Ziridava Ζιρίδαυα (Ζιρίδανα)	45°,30′	»	46°,20′	»
Singidava Σιγγίδαυα (Σιγγίδανα)	48°	»	46°,20′	»
Apulum Ἄπουλον (Ἄτουλον)	49°,15′	»	46°,40′	»
Zermizirga Ζερμίζιργα (Ζερμίζεργα) (Γερμίζιργα, Νερμίσιγα)	49°,30′	»	46°,15′	»
Comidava Κομίδαυα (Κοκιδαυα)	51°,30′	»	46°,40′	»
Ramidava Ῥαμίδαυα (Ῥαμίδανα)	51°,50′	»	46°,30′	»
Pirum Πιρούμ	51°,15′	»	46°	»
Zusidava Ζουσίδαυα	52°,40′	»	46°,15′	»
Paloda Πάλοδα	53°	»	47°	»
Zurobara Ζουρόβαρα	45°,40′	»	45°,40′	»
Lizisis (Aizisis) Λιζισίς (Λεγιζις)	46°,15′	»	45°,20′	»
Argidava Ἀργίδαυα	46°,30′	»	45°,15	»
Tiriscum Τιρίσκον	48°,30′	»	45°,15′	»
Zarmizegethusa regia Ζαρμιζεγεθοῦσα Βασίλειος (Ζαρμιτεγέθουσα)	47°,50′	»	45°,15′	»

Aquae "Υδατα	49°,30′	long.	45°,40′	lat.
Netindava Νετίνδαυα (Νεντίνδαυα)	52°,45′	»	45°,30′	»
Tiasum Τιάσον (Τίασσον)	52°	»	45°,30′	»
Tibiscum Τιβίσκον	47°,40′	»	44°,40′	«
Zeugma Ζεύγμα	46°,40′	»	44°,50′	»
Dierna Δίερνα	47°,15′	»	44°,30′	»
Acmonia 'Ακμονία	48°	»	45°	»
Druphegis Δρουφηγίς	47°,45′	»	44°,30′	»
Frateria Φρατερία	49°,30′	»	44°,30′	»
Arcinna 'Αρκίννα	49°	»	44°,45′	»
Pinum Πινόν (Πίνον)	50°,30′	»	44°,40′	»
Amutrium 'Αμούτριον	50°	»	44°,45′	»
Sornum Σόρνον	51°,30′	»	45°	»

Moesia Superioară

Locuitori:

Tricorninsii, Mysii, Picensii și Dardanii.

Cetăți:

Singidunum (sau Sigindunum), Tricornion, Viminacium, apoi Tanatis, Eteta, Dorticum, Raetiaria Mysilor, apoi Orrea, Timaeum, Vendenis, Vellanis, Arrivantium, Nesos (sau Naessos) Vulpianum, Scupi.

Moesia Inferioară

Locuitori:

Triballii, Troglodiții, Peucinii, Krybyzii, Oitinsii, Ovulinsii, Demensii (sau Deimensii) și Piarensii, apoi Arpii și Britolagii.

Cetăți:

Regianum, Oescus al Triballilor, Diacum, Novae, Trimmanium (sau Trimammium), Tiriste polis (sau Tiristipolis). Durostolon (sau Durostoron), apoi Tromarisca, Sucidava, Axiupolis, Carsum, Trismis (sau Troismis), Dinogetia, Noviodunum, Nucraunum, Sitioenta, apoi Dausdava, Tibisca, apoi Zargidava, Tamasidava, Piroboridava, apoi Niconium, Ofiussa, Tyraspolis, apoi Revărsarea râului Axiacus Ptyscepolis, Revărsarea râului Tyras, satul Ermonactus și Arpispolis.

Insule:

Borysthenis și Leuce.

DIO CASSIUS (155—240 d. Cr.)

INTRODUCERE.

Istoricul grec Dio Cassius s'a născut, pe la anul 155, la Niceea în Bitinia, sub domnia împăratului Antonin Piul. A

ajuns, la vârsta de 25 de ani senator, apoi edil și cvestor în urmă sub împăratul Pertinax și urmașii acestuia pretor. Pe împăratul Caracalla l-a însoțit într'o călătorie în Asia. A fost apoi numit prefect în Smirna, iar după aceea guvernator în Africa, în Dalmația și în Panonia. A fost în două rânduri consul, iar la bătrânețe s'a retras la Niceea, unde și-a compus opera sa.

La îndemnul împăratului Alexandru Sever a scris *Istoria romană* în optzeci de cărți, din care avem fragmente din primele 35, aproape complete cărțile 36—54, restul dela 55—60 extrase făcute de un autor necunoscut, iar ultimele dela 61—80, extrase făcute de un compilator bizantin din secolul al XI-lea *Xiphilin*.

Dio Cassius tratează sumar epoca republicană și mai desvoltat epoca imperială. Și, prin faptul că el a avut în vieața sa înalte demnități, a putut avea la îndemână memorii și numeroase documente oficiale, iar, începând cu domnia lui Commodus, și note și amintiri personale.

Elev al școalelor de retorică, opera lui Dio Cassius se resimte de influența retorilor. El pune în gura personajelor sale discursuri pe care el însuși le compune.

Pentru epoca lui Traian și a războaielor acestui împărat cu Dacii, Dio Cassius este cel mai însemnat izvor de informații.

LI, 22

Triumful lui Caesar

TEXTE TRADUSE.

22. Trupe de Daci și de Suevi luptau (într'un spectacol) unii contra celorlalți. Ultimii erau Celți, primii Sciți. Aceștia locuesc dincolo de Rin, căci mai multe popoară poartă numele de Suevi, aceia pe ambele maluri ale Istrului — οἱ δ' ἐπ'ἀμφότερα τοῦ Ἴστρου νέμονται —; unii dintre aceștia și anume cei ce-și au locuințele dincoace de fluviu, aproape de Triballi, fac parte din prefectura Mysiei și se numesc Mysieni, înafară de cei din vecinătate, iar cei ce vin după ei se numesc *Daci* sau *Geți* sau *Traci*, căci poporul Dacilor își stabilise odinioară colonii în apropiere de Rodope. Iar, acești Daci, mai înainte vreme, trimiseseră o ambasadă lui Caesar, însă nesatisfăcându-li-se niciuna dintre cererile lor, se aplecară spre partida lui Antonius, fără însă să-i fie de vr'un folos din cauza certurilor lor interne. In urma acestora,

mulți fiind făcuți prizonieri, fură închiși împreună cu Suevii. Spectacolele durară mai multe zile.

23. In timpul acesta M. Crassus este trimis în Macedonia și în Grecia să se lupte împotriva Dacilor și Bastarnilor... Aceștia sunt socotiți ca Sciți. Trecând Istrul ei supuseră Mysia situată în fața lor, apoi pe Triballii din vecinătate și pe Dardanii ce locuesc în țara celor dintâi. Cât timp se luptau între ei, Romanii nu s'au amestecat în treburile lor, dar după ce trecură peste Haemus și făcură incursiuni în Tracia Dentheleților aliați cu Romanii, Crassus pentru a apăra pe Sitas, regele Dentheleților care era orb și mai ales fiindcă se temea pentru Macedonia, a pornit în contra lor. Groaza ce i-a lovit pe aceștia a fost de ajuns ca ei să evacueze ținutul. După această izbândă, Crassus urmărindu-i în timp ce ei se retrăgeau spre țara lor, a ocupat cetatea Segetica și s'a repezit asupra Mysiei, pe care a pustiit-o...

27. Altădată Mysienii și Geții locuiau în întregime în țara dintre Haemus și Istru. Dar, cu timpul, unii dintre ei își schimbară numele. In urmă numele de Mysia [1]) s'a dat pentru toată regiunea pe care o separă de Panonia, Savus [2]) ce se varsă în Istru, regiune la nordul Dalmației, Macedoniei și Traciei. Printre alte popoare se găsește aci și cei cari odinioară se numeau Triballi, precum și cei cari se numesc astăzi Dardani.

Istoria Romană LIV, 36

In acest an a fost ales, pentru întâiași dată dela Merula, un flamin Dial; paza senatelor-consulte a fost încredințată cvestorilor, fiindcă tribunii și edilii, în grija cărora fuseseră mai înainte, o făceau aceasta prin subalternii lor, de unde au urmat mai multe neregule. S'a hotărît de asemenea ca templul lui Ianus Geminus (el fusese deschis) să rămână închis ca și când războaiele ar fi fost terminate; cu toate acestea el n'a fost închis căci *Dacii, trecând peste Dunărea înghețată se apucară să pustiască Pannonia*, iar Dalmatinii se resculară, împotrivindu-se plății impozitelor. Aceste mișcări fură înnăbușite de Tiberiu, care a fost trimis împotriva lor, din Galia unde se dusese împreună cu August. Cât depre Celți și Catti (ei trecuseră de partea Sicambrilor și părăsiseră țara pe care li-o dăduseră Romanii ca locuințe) au fost unii maltratați, alții subjugați de Drusus. După aceasta, amândoi, împreună cu August veniră la Roma (căci împăratul petrecuse aproape tot timpul în regiunea Lioneză spre a supraveghia de aproape pe Celți) și se conformară decretelor aduse în onoarea victoriilor lor și celorlalte îndatoriri. Acestea au avut loc sub consulatul lui Jul și al lui Fabius Maximus.

---

[1]) Autorul nu face deosebire între Mysia și Moesia.
[2]) Savus este Sava.

LXVII, 6 [1])

6. Cel mai mare războiu de atunci pentru Romani fu cel cu Dacii, peste cari atunci domnia Decebal. Dura care avusese domnia mai înainte o oferi de bunăvoie lui Decebal, pentrucă era ager în a înţelege ale războiului şi ager a le executa; inteligent în alegerea momentului de a năvăli asupra inimicului, oportun în retragere, meşter la curse, viteaz în lupte, ştiind să profite cu dibăcie de o victorie şi a scăpa cu bine dintr'o înfrângere, calităţi care l-au făcut pentru Romani un adversar redutabil. *Eu numesc acest popor Daci, după cum se numesc şi ei şi precum îi numesc şi Romanii, cu toate că ştiu că unii Greci îi numesc Geţi,* pe drept sau pe nedrept; eu personal cunosc ca Geţi pe cei ce locuesc dincolo de Hem lângă Istru. Deci *Domiţian* întreprinse o expediţie de războiu împotriva lor, dar el nu s'a ocupat de războí (ci rămânând într'un oraş din Moesia, s'a aruncat, după obiceiul său, în braţele desfrâului), căci nu numai că nu putea suporta ostenelele corporale, ci fiind de un suflet mic, era desfrânat şi înclinat spre femei şi băieţi. Trimiţând la războiu în locul său pe alţi generali, de cele mai multe ori o nimerea rău. De câte ori nu izbutea, învinovăţea pe generali şi-şi însuşea succesele la care nu luase parte. Pentru înfrângeri acuza pe ceilalţi, chiar când ei urmaseră ordinele sale. El ura pe cei ce repurtau succese în ceva şi mustra pe cei ce cădeau.

7. El voi să se răzbune împotriva Quazilor şi a Marcomanilor cari nu voiseră să-i dea ajutor în contra Dacilor; veni în Panonia ca să se bată cu ei şi ucise pe solii ce ei îi trimiseseră pentru a doua oară ca să facă pace. Fiind învins de Marcomani şi pus pe fugă, trimise în grabă soli lui Decebal, regele Dacilor, învitându-l să încheie un tratat pe care el mai înainte îl refuzase, deşi îl ceruse de mai multe ori. Acesta primi convenţia, căci se găsea în mare strâmtorare, dar nu voi să vină el însuşi la tratative, ci trimise pe *Diegis* cu câţiva bărbaţi comaţi cari să-i predea armele şi câţiva captivi, ca şi cum numai pe aceştia i-ar fi avut în mâinile sale. Făcându-se aceasta, Domiţian puse diadema pe capul lui Diegis, ca şi când în adevăr ar fi învins şi că putea să dea un rege Dacilor; distribui soldaţilor onoruri şi bani şi trimise la Roma, ca învingător, între altele, delegaţi de ai lui Decebal şi o scrisoare ca din partea acestuia, dar care se zicea că a fost plăsmuită de el. Spre a da mai mare pompă serbărilor triumfului său, el trimise mai multe obiecte, pe care nu le luase dela duşmani, (tocmai contrarul el cheltuise pentru moment mari sume spre a obţine tratatul, dând lui Decebal meşteri pricepuţi pentru tot felul de lucruri folositoare şi pentru timp de pace şi pentru timp de războiu şi făgăduindu-i să-i mai dea mereu), ci le scoase din mobilierul imperial, căci el se folosea de ele întotdeauna ca de o pradă de războiu, deoarece el redusese chiar imperiul la servitute.

8. Ii s'a decretat aşa de mari onoruri că mai tot universul de sub ascultarea sa era plin de imaginile şi statuele sale de argint şi de aur;

[1]) Am utilizat în mare parte traducerea lui Anghel Demetrescu.

a dat un spectacol măreț din care nu aflăm nimic deosebit pentru istorie decât doar că și fetele luară parte la alergări...

10. In războiul cu Dacii se mai petrecură și următoarele fapte demne de amintit. *Julianus*, căruia împăratul îi încredință conducerea războiului a dat ordin, între alte măsuri nimerite ca soldații să-și scrie pe scut numele lor și al centurionilor lor, pentru ca să se poată distinge mai ușor cei ce s'ar purta bine sau cei ce s'ar purta rău. Intr'o luptă aproape de *Tape*, dând peste dușmani, ucise foarte mulți din ei; între ei *Vezina*, care ocupa al doilea loc după Decebal, neputând să scape cu viață, se prefăcu a cădea, ca și cum ar fi fost mort, și cu mijlocul acesta fugi pe ascuns noaptea. Decebal temându-se ca nu cumva Romanii, încurajați de această victorie, să pornească asupra reședinței sale, tăiă arborii de prin prejur și pe trunchiuri puse arme, pentru ca Romanii, temându-se că sunt militari, să se retragă; ceea ce s'a și întâmplat.

LXVIII

4. *Traian* ajunse Cesar și după aceasta împărat, deși Nerva avea unele rude; dar acesta nu puse rudenia mai presus de interesele Statului. Cu toate că Traian era Iber, iar nu Italian sau Italiot [1]), el totuși îl adoptă, fiindcă până atunci niciun străin nu ocupase imperiul roman, căci el credea că trebuie ținută în seamă virtutea, iar nu patria cuiva. După această adopțiune, muri în urma unei domnii de un an, patru luni și nouă zile; trăise șaizeci și cinci de ani, zece luni și zece zile.

LXVIII, 6

6. După ce stătu câtva timp la Roma, *Traian întreprinse o expedițiune împotriva Dacilor*, gândindu-se la ținuta lor și fiind revoltat de tributul ce ei îl primeau pe fiecare an și fiindcă vedea cum crește și puterile lor și îngâmfarea lor. Decebal, aflând despre plecarea lui, fu cuprins de spaimă, fiindcă știa bine că mai înainte învinsese nu pe Romani, ci pe Domițian și că de astădată el avea să se lupte împotriva Romanilor și a împăratului Traian. Căci Traian se distingea prin dreptate, prin vitejie și prin simplitatea moravurilor sale. El avea un corp robust (începuse a domni în al patruzeci și doilea an), încât putea suporta ca oricare altul oboseala; cu un suflet viguros așa că un avea nici îndrăzneala ușuratică a tinereții, nici moliciunea bătrâneții. Nu invidia și nici nu înjosea pe nimeni, ci dimpotrivă el cinstea pe toți cei buni și-i ridica la demnități; de aceea, nici nu se temea nici nu ura pe vreunul din ei. Nu dedea crezământ bârfelilor și nu era pornit spre mânie. Se abținea dela averile altora deopotrivă ca și dela omorurile nedrepte.

---

[1]) Care își trage origina dintr'un Italian.

7. Cheltuia sume foarte mari pentru războaie, foarte mari şi pentru lucru-ile de pace; dar, cele mai multe şi cele mai necesare cheltueli le făcea pentru drumuri, pentru porturi şi pentru edificiile publice, fără ca, pentru vreuna din aceste lucrări, să verse sângele cuiva. Era înzestrat dela natură cu atâta înălţime de concepţii şi de cugetare, încât atunci când a ridicat Circul din ruine, a pus o inscripţie în care spunea că l-a făcut aşa fel ca să încapă în el întreg poporul roman. *Lui îi plăcea mai mult să fie iubit decât să i se aducă onoruri.* Se purta cu blândeţe faţă de popor şi cu demnitate în legăturile sale cu senatul; era iubit de toţi, temut de nimeni, înafară de duşmani. Lua parte la vânătorile cetăţenilor, la ospeţele şi la lucrările lor, la proiectele ca şi la petrecerile lor; adeseori ocupa locul al patrulea în lectica lor şi nu se temea de a intra în casele lor fără de gardă personală. Fără să stăpânească la perfecţie elocinţa, îi cunoştea procedeele şi le aplica. Nu era nimic în care să nu se distingă. El bea vin până se sătura, fără să-şi piardă minţile, şi în plăcerile sale niciodată nu vătăma pe nimenea. Dacă iubea războiul, se mulţumea cu succesul şi cu umilirea duşmanului înverşunat şi cu sporirea statului său. Căci, niciodată sub domnia lui nu s'a întâmplat, cum se face de obiceiu în atari împrejurări, ca soldaţii să se poarte cu îngâmfare şi cu obrăznicie; aşa de bine îi stăpânea. De aceea, nu fără dreptate Decebal se temea de el.

8. Când Traian porni cu expediţie împotriva Dacilor şi când ajunse la *Tape*, unde era tabăra barbarilor, îi s'a adus *o ciupercă mare pe care era scris în litere latine că ceilalţi aliaţi şi Burii sfătuesc pe Traian să se întoarcă înapoi şi să facă pace.* Cu toate acestea, Traian căzând asupra lor, văzu că un mare număr dintre ai săi sunt răniţi şi ucise mai mulţi duşmani. *Lipsindu-i bandajele se zice că n'a cruţat să-şi sfâşie chiar hainele de pe el* şi le tăie în petece. Mai mult chiar, a dat ordin ca soldaţilor morţi în luptă să li se ridice un altar, şi să li se facă în fiecare an sacrificii funebre. Urcându-se pe înălţimi şi luând colinele una după alta cu mari primejdii, ajunse aproape de capitala Dacilor, în vreme ce *Lusius* care atacase prin altă parte făcu un mare măcel şi un mare număr de prizonieri.

9. Decebal trimisese, chiar înainte de a fi fost învins, o deputaţiune, nu dintre comaţi, ca mai înainte, ci dintre principalii pileaţi [1]). Aceştia aruncând armele jos şi aruncându-se la pământ se rugară de Traian să binevoiască înainte de toate să consimtă ca Decebal să vie înaintea sa şi să stea de vorbă cu el, pentrucă este gata să facă tot ce ar cere; iar dacă nu, să trimeată împăratul pe cineva să se înţeleagă cu el. I-au fost trimişi *Sura* şi *Claudiu Livian*, prefectul pretoriului. Dar nu s'a ajuns la niciun rezultat, căci Decebal nu îndrăsni să vie la întrevedere, ci trimise pe câţiva inşi... Traian ocupă atunci munţii fortificaţi, unde află armele şi maşinile de războiu, captivii şi steagul luat mai înainte

[1]) *Comaţi* erau oameni ce purtau părul lung, oameni cu coame, *pileaţii* erau oameni cu capul acoperit cu pileus, căciulă.

dela *Fuscus*. De aceea Decebal și mai ales fiindcă *Maximus* prinsese pe soru-sa și ocupase un loc întărit, se arătă dispus să trateze în orice condiții, nu cu intențiunea de a le observa, ci pentrucă voia să mai răsufle deocamdată. Ii se pretinse să înapoieze armele, mașinele de războiu, pe mașiniști, să predea pe dezertori, să dărâme fortificațiile, să evacueze teritoriile cucerite și pe lângă acestea să considere de amici și de inimici pe cei ai Romanilor, să nu mai primească pe nimeni, și să nu mai ia în serviciul său pe niciun soldat din imperiul roman, căci el atrăgea la sine un mare număr din cei mai viteji; el consimți, deși fără voia sa, la aceste condițiuni, după ce se dusese la Traian, după ce se aruncase la pământ, i se închinase și depuse armele. Traian trimise pentru aceasta o deputațiune la senat ca să se confirme și de acesta pacea. In urma acestui tratat, lăsând o armată la *Zarmizegetusa* și stabilind garnizoane în restul țării, se întoarse în Italia.

10. Deputații trimiși de Decebal fură întroduși în senat, unde, depunând armele, își împreunară mâinile după modul captivilor, pronunțară câteva cuvinte și rugăminți și așa încheiară pacea și-și ridicară armele de jos. Traian își celebră triumful și fu supranumit *Dacicus;* el dete în teatru lupte de gladiatori, căci avea predilecție pentru astfel de lupte, făcu să apară histrioni pe scenă, căci iubea pe unul din ei, pe *Pylade;* și cu toate că era un bărbat războinic, se îngriji nu mai puțin de celelalte îndatoriri ale administrației și ale justiției; ci când în Forul lui August, când sub porticul numit al Liviei, când aiurea, își pronunța sentințele sale stând pe tribună. Dar, când îi s'a anunțat că Decebal nu respectă condițiunile tratatului, că își face provizii de arme, că primește transfugi, că-și reface fortărețele, că trimite solii la popoarele vecine, că face pustiiri în țările cari fuseseră mai înainte împotriva lui, că ocupase niște ținuturi de ale Iazygilor, ținuturi pe care Traian refuzase să le dea înapoi, când aceștia le cerură, atunci senatul declară pentru a doua oară pe Decebal de inimic al Romei și a doua oară însărcină pe Traian să facă războiu în persoană și nu prin generalii săi.

11. Fiindcă mai mulți Daci trecură la Traian, și pentru alte motive, Decebal se rugă din nou pentru pace. Dar, în loc de a consimți să depună armele și persoana sa, el strângea pe față trupe și ațâța popoarele vecine, atrăgându-le luarea aminte că dacă îl vor părăsi, vor fi și ei în primejdie; că ei își vor asigura libertatea mai ușor, dacă vor lupta alături de el, înainte de a pătimi vreo nenorocire; că de vor lăsa pe Daci să piară și ei înșiși, mai în urmă, fiind lipsiți de aliați, vor fi subjugați. Decebal fu biruit prin forță, dar era cât pe aci să omoare prin viclenie și înșelăciune pe Traian; căci trimise în Moesia niște dezertori însărcinați să-l ucidă, fiindcă el era totdeauna accesibil, iar atunci mai ales din cauza nevoilor războiului, primea fără deosebire pe oricine voia să-i vorbească. Dar ei nu putură să reușească, fiindcă unul din ei, fiind bănuit și arestat, descoperi, prin tortură, tot complotul.

12. Decebal, chemând la sine pe *Longinus*, prefectul unei legiuni, și a cărui valoare în lupte o cunoscuse, și înduplecându-l să vie la o

întrevedere sub pretext că îi se va supune, puse mâna pe el şi-l întrebă în public de planurile lui Traian. Dar, fiindcă acesta nu voi să-i spună nimic, îl reţinu în paza liberă. Şi trimiţând un sol la Traian îi ceru, dacă voieşte să-i libereze pe Longin, să-i cedeze ţara până la Istru şi să-i plătească banii ce cheltuise cu războiul. Traian răspunzându-i în vorbe în doi peri, prin care voia să-l facă să creadă, că el nu pune niciun mare preţ şi niciun mic preţ pe Longin, pentru ca nici să-l lase să piară, nici să-l răscumpere cu sume mari, Decebal stetea la îndoială, neştiind ce are să facă. In timpul acesta Longin, procurându-şi otravă printr'un libert, făgădui lui Decebal că-l va împăca cu Traian, de teamă ca nu cumva, bănuindu-i intenţia, să nu-l ţină sub pază prea severă; apoi scrise lui Traian o scrisoare, dând-o libertului să o ducă lui Traian spre a fi în siguranţă. Indată ce a plecat libertul, Longin a luat otrava peste noapte şi muri. Decebal ceru dela Traian pe libert, făgăduindu-i că în schimb îi va da corpul lui Longin şi zece captivi şi trimise îndată pe centurionul prins împreună cu Longin, cu speranţa că astfel va reuşi mai uşor în planul său; prin acest centurion Traian află tot ce se referea la Longin. Totuşi el nu-i trimise înapoi nici pe centurion, nici pe libert, socotind vieaţa acestui om este mai de preţ pentru demnitatea imperiului decât înmormântarea lui Longin.

13. Traian construi un *pod de piatră peste Istru*, pentru care fapt îi exprim toată admiraţiunea mea. Şi celelalte lucrări ale sale sunt măreţe, dar aceasta le întrece pe toate. Stâlpii, în număr de douăzeci sunt de piatră patrată, înalţi de cinzeci de picioare, afară de temelie şi largi de şaizeci; aceşti stâlpi, depărtaţi unul de altul de o sută şaptezeci de picioare sunt uniţi între ei prin arcade. Cum să nu admire cineva cheltuiala făcută că această lucrare! Cum să nu se mire cineva de modul cum fiecare din ei s'a aşezat într'o apă plină de vârtoape, pe un teren nomolos, neputând fi abătut curentul apei. Am spus lărgimea fluviului, nu pentrucă ocupa numai acest spaţiu, căci uneori acopere un spaţiu îndoit şi chiar întreit, ci pentrucă acesta este locul cel mai îngust şi cel mai potrivit din acele ţinuturi pentru construirea unui pod. Dar cu cât se îngustează mai mult aci, coborîndu-se apa dintr'un lac mare spre a intra într'altul şi mai mare, cu atâta devine mai repede şi mai adânc, încât aceasta contribue la greutatea construirii podului. Aceste lucrări sunt o nouă dovadă de mărimea minţii lui Traian. Cu toate acestea pentru noi podul nu este de niciun folos, căci astăzi nu sunt din el decât stâlpii, ne mai având trecătoarea pe deasupra lor, ca şi cum s'ar fi făcut numai ca să arate că nu este nimic care să nu poată fi îndeplinit de mintea omenească. Traian, temându-se ca nu cumva, când îngheaţă Dunărea, Romanii de dincolo să fie atacaţi, făcu podul, pentru ca să-şi poată trece oştirile mai uşor. Dară *Adrian, din contră, temându-se ca barbarii, după ce vor fi atacat pe păzitorii podului, să nu aibă o trecere mai lesnicioasă în Moesia, dărâmă construcţiunea de deasupra.*

14. Trecând Istrul pe acest pod, și conducând războiul cu mai multă siguranță decât grabă, Traian cu timpul și cu mare greutate învinse pe Daci, dând el însuși multe dovezi de strategie și de bărbăție și după ce a înfruntat multe primejdii și după multe fapte de vitejie din partea soldaților săi. Unul dintre aceștia, un călăreț fiind greu rănit, fu scos din bătălie cu nădejdea că se va putea vindeca; dar, simțind că îi este cu neputință să se vindece, se repezi din cort, căci răul nu ajunsese la culme, și așezându-se din nou în șirul de bătaie, muri după ce făcu minuni de vitejie. Iar Decebal, văzând că reședința sa, că țara sa întreagă este în mâna învingătorului și că el însuși este în primejdie de fi prins, se ucise singur și capul său fu adus la Roma. Astfel Dacia fu prefăcută în provincie romană și Traian coloniză în ea mai multe orașe. Se găsiră și tezaurele lui Decebal, cu toate că fuseseră ascunse sub râul *Sargetia* [1]) care udă reședința regală. In adevăr, el abătuse râul prin niște captivi și făcuse o groapă în fundul lui; apoi depunând într'însa o cantitate mare de aur și argint, și alte lucruri prețioase și tot ce ar fi putut suferi umezeala, așeză deasupra lor pietre și grămezi de pământ; în urmă readuse râul în albia sa; iar în niște peșteri depuse tot prin acei captivi, vestminte și alte obiecte de acest fel. Apoi, după ce făcu aceasta, îi ucise ca să nu spună nimic. Dar *Bicilis*, unul dintre intimii săi, care cunoștea toate, fu prins și descoperi secretul. Cam în același timp Palma, guvernatorul Siriei, ocupă Arabia, dimprejurul Petrei, și o supuse Romanilor.

15. După ce s'a întors Traian la Roma, sosiră mai multe solii dela popoarele barbare, între altele și dela Indieni. Apoi dete spectacole publice, timp de o sută douăzeci și trei de zile, în care se uciseseră până la zece mii de fiare sălbatice și de animale domestice și se luptară zece mii de gladiatori. Pe solii sosiți din partea regilor, Traian îi puse să privească la spectacole din scaunele senatorilor. Tot în acest timp făcu drumuri pavate cu piatră prin mijlocul bălților Pontine și dealungul lor edificii și poduri mărețe. Moneta de odinioară puse să o topească. Lui Licinius *Sura* care muri îi acordă o înmormântare publică și o statuă. Acesta ajunsese la atâta bogăție și glorie, încât construi un gimnaziu [2]) pentru Romani. Atât de mare era prietenia și încrederea lui Sura față de Traian și a lui Traian față de Sura încât, cu toate calomniile la care acesta fusese expus, după cum se întâmplă cu toți aceia cari au oarecare trecere pe lângă împărați, Traian nu avu față de el nici bănuială nici ură; ci, văzând încăpățânarea celor invidioși, se duse în casa lui Sura, fără să fi fost invitat, spre a lua masa împreună, și după ce-și trimise înapoi garda, chemă pe medicul lui Sura și-l puse să-i ungă ochii, apoi pe bărbierul acestuia îl puse să-l radă, căci așa era din vechime obiceiul cetățenilor romani și chiar al împăraților; — Adrian fu cel dintâi care introduse obiceiul de a-și lăsa

---

[1]) Streia, un afluent din stânga Mureșului.
[2]) Edificiu public pentru exerciții de gimnastică.

barbă. Făcând aceasta şi apoi luând baia şi cinând, a doua zi spuse acelora cari aveau obiceiul de a bărfi pe Sura: Dacă Sura ar fi avut de gând să mă omoare, m'ar fi omorît ieri...

23. Intre alte onoruri ce i se decretară lui Traian de Senat, fu şi supranumele de *Optimus*, adecă Prea-Bunul. El mergea întotdeauna cu toată armata pe jos, punea la regulă pe soldaţi în toate expediţiunile, îi aşeza la linie, conducându-i într'un fel sau într'altul şi trecea prin vaduri ca şi ei. Câteodată răspândea ştiri false prin cercetaşi, ca să deprinză pe soldaţi cu tactica, şi totdeodată să-i facă gata pentru orice şi să nu se teamă de nimic. După ce cuceri Nisibe şi Batna se mai numi şi *Particul*, dar cel mai mult se mândrea cu numirea de Optimus, decât de toate celelalte, pentrucă aceasta se raporta mai mult la caracterul decât la armele sale...

33. Traian se pregătea să facă iarăşi o expediţie în Mesopotamia; dar, fiindcă boala i se agrava, plecă să se ducă pe mare în Italia şi lasă pe P. Eliu Adrian cu armata în Siria. Astfel Romanii după ce cuceriră Armenia, cea mai mare parte din Mesopotamia şi din ţara Partilor, în deşert se munciră şi se expuseră la primejdii, căci Partii depunând pe Parthamaspate, reveniră la independenţa lor. Traian se îmbolnăvi, după cum bănuia el însuşi, din otrăvire, iar după cum spun unii, din cauza opririi sângelui ce-i curgea în fiecare an pe jos; căci fu lovit de apoplexie, aşa încât o parte a trupului i se paraliză, iar trupul întreg fu atacat de idropisie. Ajungând la *Selinunte în Cilicia*, pe care o numim şi Traianopole, îşi dete deodată sufletul, după ce domnise nouăsprezece ani şase luni şi cincisprezece zile.

LXXI

11. ..Sub domnia lui *Marcus Aurelius Antoninus* (161—180) veniră la împărat deputaţi dela barbari spre a se supune. O parte din ei fură primiţi în armată şi trimişi unii într'o parte, alţii în alta precum şi dintre captivi şi transfugi cei ce puteau servi. Iară o altă parte căpătară pământ, unii în Dacia alţii în Panonia, alţii în Mysia şi Germania şi chiar în Italia. Câţiva din ei cari locuiau în Ravena se răsculară, ba chiar se încumetaseră să ocupe cetatea. De aceea împăratul nu mai introduse în Italia pe niciunul din barbari; şi coloniză în alte părţi pe cei ce veniseră mai înainte.

13. *Astingii*, sub conducerea lui Rhaos şi Rhaptos veniră să locuiască în Dacia cu speranţa că vor lua bani şi pământ pentru alianţa lor, dar necăpătând nimic îşi lăsară femeile şi copiii la *Clemente*, ca să ocupe cu armele ţara Custobocilor; şi cu toate că-i învinseră, totuşi nu infestau mai puţin Dacia. Iar *Dacringii* temându-se ca nu cumva Clemente, înspăimântat să nu-i introducă în ţara pe care o locuiau ei, îi atacară pe neaşteptate şi-i bătură aşa de tare încât Astingii nu mai comiseră nicio duşmănie asupra Romanilor, ci rugară mult pe Marcu să le dea bani şi pământ cu condiţiune de a face rău celor ce luptau

atunci cu el. Aceştia împliniră o parte din promisiunile lor. *Cotinii* încă îi propuseră condiţii analoage.

...*Iazygii* încă trimiseră deputaţi la Marcu, rugându-l de pace, dar nu obţinură nimic, căci Marcu, ştiind că acest popor este necredincios şi mai fiind înşelat şi de Quazi, voia să o curme odată cu ei...

XXI

CLAUDIUS AELIANUS (sec. III d. Cr.)

INTRODUCERE.

Claudius Aelianus, cunoscut sub numele de sofistul Aelian, deşi s'a născut ca Roman, la Praeneste, în Italia şi deşi a trăit tot timpul la Roma, ca şcolar al lui Pausanias, a scris în greceşte. Dela el ni s'a păstrat o istorie variată — *Varia Historia* — în 14 cărţi şi o lucrare în care ni se vorbeşte despre particularităţile animalelor — *De animalium natura* — în 17 cărţi. Aelian, poligraf grec, n'are o mare valoare ştiinţifică. In câteva pasaje face menţiune şi despre regiunile ţărilor noastre.

De natura animalium II

1. Călătoria berzelor

TEXTE TRADUSE.

Când berzele se gândesc să-şi părăsească locuinţele lor din Tracia şi să fugă de *frigul din Tracia*, se strâng în mare număr la Hebru şi fiecare înghite câte o pietricică pe care să o aibă ca mâncare şi ca lest faţă de bătaia vânturilor şi pornesc în călătoria lor spre Nil în dorinţa după căldură şi hrană de iarnă...

XLII

Şoimii la vânat

Şoimii nu sunt mai puţin meşteri la vânatul pasărilor decât vulturii şi nici ca mărime nu le sunt inferiori. Dintre păsări ei sunt socotiţi ca cei ce ţin mai mult la oameni şi sunt mai domestici. Aflu din auzite că în *Tracia ei se unesc cu oamenii la vânat de pasări prin bălţi*: oamenii stau liniştiţi cu laţurile întinse, iar şoimii sburând pe deasupra sperie păsările şi le mână spre laţuri. Iar Tracii dacă prind pasările le împart cu şoimii şi îi socotesc ca tovarăşi credincioşi în societatea vânatului de pasări. Dacă nu împarte cu ei prada ce li se cuvine, sunt lipsiţi de tovarăşi la vânat...

XXV

De Mysorum ad Istrum piscatione

Mysii — nu cei ce locuesc la Perganum al lui Teleph, ci cei ce trăiesc mai jos la Pont cari gonesc pe Sciţi din devastările lor şi cari apără pentru Romani regiunea din apropierea Heracleei şi de lângă fluviul Axius, dela cetatea *Tomis*, în locul unde Medea fiica lui Aeetes, a săvârşit oribila crimă faţă de fratele său Absyrt, nelegiuirea blestemată a otrăvitoarei din Colchis bine cunoscută de Greci — locuitorii *Mysi* pescuesc în chipul următor: (şi se arată felul cum se prind peştii).

Aelian, Variae historiae III

XV

De Thracum et Illyorum vinositate

Se ştie şi se cunoaşte de toată lumea că *Thracii sunt grozavi de beţivi*. Dar nici Illyrii nu scapă de această învinuire, ba încă ei pat şi ruşinea că la ospeţe în faţa oaspeţilor îşi permit ca fiecare să închine pentru femei şi uneori chiar şi pentru femeia ce nu este a sa.

Variae historiae VIII

VI

De barbarorum inscitia literarum et disciplinae

Se spune că între vechii *Traci nimenea nu ştia carte*. Ba încă socoteau toţi barbarii ce locuiau în Europa că este o mare ruşine să se folosească cineva de scris. Asiaticii însă, cum se spune, s'au folosit mai mult de scris. De aceea, unii îndrăznesc să susţină că nici *Orpheus* n'a ştiut carte, ca fiind Trac, şi că faima despre el a fost o născocire. Aceasta ni-o spune Androtios, dacă este de crezut pentru ce el declară în ce priveşte ignoranţa şi neştiinţa de carte a Tracilor.

XXII

PORPHYRIUS (sec. III d. Cr.)

INTRODUCERE.

Născut la anul 233 d. Cr. la Tyr în Fenicia sau la Batania, în Palestina, Porphyrius s'a numit şi *Basile*, cuvânt ce însemna traducerea numelui său fenician Malchius sau Malech, rege, în cel de purtător de porfiră. Este un filosof grec din şcoala neo-platoniană care s'a stabilit la Roma,

unde a trăit în intimitatea filosofului Plotin. Deşi căsătorit cu o văduvă creştină, Marcella, Porphyrius a rămas totuşi păgân; în contra creştinilor a scris un tratat ce a fost ars mai târziu din ordinul împăratului Theodosie al II-lea. A scris vreo şaizeci de opere dintre care ni-au rămas vreo douăsprezece. Intre acestea avem *Introducerea la categoriile lui Aristotel*, *Vieaţa lui Plotin*, *Vieaţa lui Pythagoras*, şi alte câteva.

De antro Nympharum 28

TEXTE TRADUSE.

Regiunile sudice fac să crească trupurile mai mici, căci căldura de obiceiu le slăbesc şi le usucă. Dimpotrivă în regiunile nordice toate corpurile cresc mai mari. Ca exemplu ne sunt *Celţii*, *Tracii şi Sciţii*. Căci regiunile acestora sunt umede şi bogate în păşuni. De altfel însuşi numele de *Boreas* vine dela bora. Bora însă însemnează păşune. Şi vântul suflând din ţara bogată în păşune, s'a numit Boreas adică bine hrănit [1]).

De abstinentia II 56

Scriitorul Pallas care ne-a lăsat o prea frumoasă colecţie de misterie de ale lui *Mithras* ne spune că cele mai multe jertfe de oameni au fost suprimate sub împăratul Adrian [2]). Căci înainte vreme în Laodicea din Siria se jertfea în fiecare an o fecioară pentru Minerva, iar acum s'a luat obiceiul să se sacrifice o cerboaică. De asemenea, în Africa, Carthaginenii făceau jertfe umane ce au fost oprite de Iphicrates. Dumathenii, popor din Arabia, jertfeau în fiecare an o fată pe care o îngropau sub altar ce servea drept sanctuar. Iar Phylarchus ne vorbeşte de o tradiţie pe care o aveau în general toţi Grecii, ca înainte de a porni la război să sacrifice un om. Nu mai vorbesc de *Traci* şi de *Sciţii* [3]). Trec sub tăcere de asemenea că Atenienii au jertfit la o sărbătoare pe fiica lui Erechteu şi a Praxitheei. Dar, până în ziua de astăzi, cine nu ştie că în marele oraş (Roma) se obişnueşte să se jertfească un om la sărbătoarea lui Jupiter Latiaris...

De abstinentia IV, 21

Istoria ne povesteşte că *Massageţii* şi *Derbicii* socotesc între rudeniile lor pe aceia ca-cei mai nenorociţi cari mor de o moarte naturală şi

---

[1]) Etimologia cuvântului Borreas sau Boreas, pare a fi ὄρος, munte.

[2]) Inainte de ivirea Creştinismului care a introdus jertfa de flori şi cereale păgânii aduceau zeilor lor jertfă de animale şi, înainte vreme, chiar jertfe de oameni.

[3]) La aceştia jertfa omenească este prea cunoscută.

de aceea pe bătrânii lor îi jertfesc şi-i mănâncă înainte de vreme. Tibarenii aruncă de pe stânci încă de vii pe bătrânii lor cei mai apropiaţi. Hyrcanienii şi Caspienii expun spre a fi mâncaţi de păsări şi de câini, unii pe morţii lor, alţii chiar pe cei încă în vieaţă. *Sciţii* îngroapă încă de vii şi ucid deasupra rugului pe aceia pe cari cei morţi i-au iubit în deosebi. Bactrianii pe cei ce au îmbătrânit îi expun să-i mănânce câinii de vii. Obiceiul acesta voind să-l abroge Stasanor, prefectul lui Alexandru, era să-şi piardă conducerea ţării...

XXIII

PHILOSTORGIUS (368—425 d. Cr.)

INTRODUCERE.

Este autorul unei *Istorii Ecclesiastice* până în timpul împăratului Theodosie al II-lea, din care istorie, patriarhul din Constantinopol Photie (815—891) ne-a păstrat unele pasaje. Intre acestea este şi pasajul ce am reprodus privitor la Ulfila.

Despre Philostorgius nu avem decât o informaţie ce ne-a păstrat lexicograful Suidas din veacul al X-lea. Vorbindu-ne despre Leontius [1]), episcop în Tripolis din Syria — de origine din Mysia dela Dunăre, dintre acei Mysi pe cari Homer îi numeşte ’αγχεμάχους,- adică de aproape luptători — ne spune că şi l-ar fi asociat în cartea sa Philostorgius, din Cappadocia secunda, ca apărător al nebuniei sale ariane.

Photius, patriarhul din Constantinopol, în Epitomele din Istoria bisericească II, 5 a lui Philostorgius

TEXTE TRADUSE.

In timpul acesta, *Ulfila*, [2]) unul dintre *Sciţii Transistriani*, cari de cei vechi se numeau *Geţi*, iar acum se numesc *Goţi*, a trecut în teritoriul roman o mare mulţime de oameni cari fuseseră goniţi din solul părintesc pentru credinţa lor. Iar acel neam de oameni au fost convertiţi la legea lui Christos în chipul următor. Pe când conduceau imperiul Valerian şi Galien, o mare mulţime de Sciţi cari trăiau dincolo de Istru a trecut în teritoriul Romanilor şi au pustiit prin incursiunile lor o mare parte din Europa. Apoi trecând în Asia au invadat în Galatia şi Cappadocia. După ce au luat foarte mulţi prizonieri, între cari

[1]) Cf. A. Harnack, *Mission und Ausbreitung des Christentums*, II, p. 201.
[2]) Ulfila sau Urfila.

nu puţini erau clerici, s'au întors acasă cu o pradă enormă. Deci aceşti captivi şi aceşti oameni cucernici, amestecându-se cu barbarii, au convertit nu puţini la adevărata credinţă şi i-au convins să îmbrăţişeze religia creştină în locul superstiţiilor păgâne. Din numărul acestor prizonieri făceau parte şi *bunicii lui Ulfila*, de neam din Cappadocia născuţi în apropierea oraşului Parnassus, în satul ce se numeşte Sadagoltina. Deci acest Ulfila a fost conducătorul acelor oameni cucernici cari au plecat din *Gothia* şi a fost primul lor episcop făcut în următoarele împrejurări. Fiind trimis de regele ce era pe atunci în fruntea Goţilor, ca delegat, împreună cu alţii, la împăratul Constantin căci şi popo rele bırbare ce erau acolo erau supuse lui Cor stan ·n [1]) a fost orânduit de Eusebius şi de alţi episcopi cari erau împreună cu el de episcop al creştinilor ce trăiau atunci în *ţara Getică*. Deci el precum în alte privinţe a avut grija lor, tot astfel a inventat pe seama lor litere proprii şi a tradus în graiul lor părintesc toate cărţile sfintei Scripturi, înafară de cărţile Regilor, fiindcă acestea cuprind fapte de războiu şi aceşti oameni ţin mai ales la războaie şi acum era nevoie mai mult de a înfrâna tendinţele războinice decât de a da imbolduri pentru lupte. Şi apoi acele cărţi (ale sfintei Scripturi) au o foarte mare putere de convingere ca unele care merită toată veneraţia şi ca unele care formează sufletele credincioşilor pentru adoraţiunea lui Dumnezeu. Deci împăratul a aşezat în locurile din Moesia această mulţime de transfugi, pe fiecare unde i-a plăcut, iar pe Ulfila l-a încărcat cu mari onoruri, aşa că vorbind de el îl numea adesea Moise al timpului nostru. De altfel Philostorgius preaslăveşte pe acest Ulfila şi scrie că el şi cei ce-l urmau făceau parte din aceeaşi erezie (erau Ariani) [2])..

XXIV

PRISCUS PANITES [3]) (sec. V)

INTRODUCERE.

Priscus, sofist şi retor, cum îl numesc contemporanii săi, s'a născut în Tracia, la Panion, lângă ţărmul mării de Marmara şi pare a fi fost un Roman neaoş, care însă a scris în greceşte, după cum se obişnuia pe atunci.

La anul 448 a luat parte la *ambasada* trimeasă de împăratul Theodosie al II-lea la curtea regelui Attila.

---

[1]) Philostorgius sau copistul acestei Epitome a numit pe Constantin în loc de Constantius, fiul aceluia.

[2]) Vezi mai sus vol. I, p. 90 Auxentius, care ne spune că Ulfila predica în limba latină.

[3]) A se vedea textul şi traducerea acestui autor în *Font. Hist. Dacorom.*, vol. VIII, precedate de un studiu introductiv.

Peripeţiile prin care a trecut această ambasadă, precum şi împrejurările în care s'a făcut călătoria dela Constantinopol până la reşedinţa lui Attila şi înapoi, le-a descris cu amănunte acest autor şi ele ni s'au păstrat într'un fragment ce-l avem dela el.

Priscus scrie ca un istoric, căci dela el ni s'au păstrat, pe lângă descrierea Ambasadei, mai multe fragmente dintr'o *Istorie bizantină şi a lui Attila*, în opt cărţi, înafară de *Declamaţiuni* şi *Epistole*.

Informaţiunile ce ni le procură Priscus asupra teritoriului pe unde a trecut ambasada, precum şi asupra graiului Ausonilor, au o mare însemnătate pentru cunoaşterea relaţiunilor din ţara noastră din acea epocă.

Dăm aci numai câteva pasaje, trimiţând pe cetitor la lectura completă a acestui autor.

TEXTE TRADUSE.

Ambasadele, 3
Miedul

De aci înainte am călătorit pe un drum neted, aşternut pe un şes şi am trecut peste mai multe fluvii navigabile, dintre cari cele mai mari după Dunăre erau aşa numitul *Drecon* şi *Tigas* şi *Tiphisas* [1]). Peste acestea am trecut în bărci monoxile (ciobace), de cari se folosesc cei ce locuesc pe malurile fluviilor; peste celelalte râuri am trecut pe plute, pe cari barbarii le duc în cară pentru locurile acoperite cu bălţi. Ni se aduceau de prin sate ca nutriment, în loc de grâu meiu *(malaiu)*, în loc de vin *mied* numit astfel în graiul locuitorilor indigeni — ἐχορηγοῦντο δὲ ἡμῖν κατὰ κώμας τροφαί, ἀντὶ μὲν σίτου κέγχρος, ἀντὶ δὲ οἴνου ὁ μέδος ἐπιχωρίως καλούμενος —. De asemenea şi servitorii noştri cari ne conduceau purtau cu sine mălaiu şi o băutură preparată din orz: barbarii o numesc pe aceasta *camos*. După ce făcurăm o călătorie lungă [2]), într'o zi spre seară ne întinserăm corturile lângă un lac, care avea apă bună de băut şi la care locuitorii satului vecin veneau după apă.

Ausonii, 3

Imi petreceam vremea preumblându-mă pe dinaintea împrejmuirii caselor, când îmi ieşi în cale cineva pe care îl socotii, după îmbrăcă-

---

[1]) Asupra acestor râuri vezi *Font. Hist. Dacorom.*, VIII, Introducere, p. 35.
[2]) Călătoria se făcea spre nord, prin Banat, spre reşedinţa lui Attila.

mintea sa scitică, drept un barbar; el însă mă salută pe grecește spunându-mi χαῖρε (salutare), așa că mă cuprinse mirarea ca un bărbat scit să știe grecește. Căci, fiind o populațiune amestecată, la întâmplare, pe lângă limba lor barbară se silesc să grăiască sau *limba Hunilor sau a Geților sau a Ausonilor* și anume aceia dintre ei cari au de a face cu Romanii [1]). Și cu greu se întâmplă să știe cineva grăi din ei și grecește, decât doar din cei ce au fost luați prizonieri și robiți de prin Tracia și de pe lângă țărmul Iliriei. Dar pe aceștia, când îi întâlnești, îi poți recunoaște după hainele lor sdrențuite și după capul lor sburlit și neîngrijit că au căzut într'o soarte mai rea. Acesta însă semăna cu un Scit ce ducea un traiu îmbelșugat, fiind îmbrăcat frumos și cu capul tuns de jur împrejur...

Ausonii, 3

Profitând de împrejurarea acestui ospăț, bufonul Zercon schimonosindu-și și figura și îmbrăcămintea și vocea și vorbele ce rostea, amestecând în *graiul Ausonilor* cuvinte de ale Hunilor și ale Goților, i-a umplut pe toți de veselie și i-a făcut să izbucnească într'un hohot de râs, ce nu se mai putea opri. Afară de Attila, căci acesta rămase neclintit, cu fața neschimbată și nici vorbele nici râsul nu i-a produs nicio veselie, nicio glumă decât că a privit cu ochii dulci pe cel mai tânăr dintre fiii săi — Ernas avea numele — când a intrat și l-a mângâiat pe obraz, când a venit la el. Mirându-mă cum de Attila nesocotește pe ceilalți fii ai săi, iar față de acesta își arată dragostea, barbarul ce stetea lângă mine și care cunoștea *limba Ausonilor*, spunându-mi să nu destăinuesc nimic din cele ce-mi comunică, zise că niște ghicitori ar fi prevestit lui Attila că neamul său are să piară și că va fi restabilit de acest copil al său.

XXV

ZOSIMUS (sec. V d. Cr.)

INTRODUCERE.

Scriitor grec ce a trăit la Constantinopol pe la mijlocul veacului al V-lea, Zosimos vrăjmaș înfocat al Creștinismului, a compus, în șase cărți o istorie a împăraților romani, începând cu Augustus și sfârșind cu anul 425, în timpul domniei lui Theodosius al II-lea. Evenimentele istorice petrecute sub primii împărați le tratează în mod sumar, pentru ca cele de după anul 270 să le povestească amănunțit. Decă-

[1]) In armata lui Attila erau mai multe popoare nu numai cele trei a căror limbă Priscus o amintește.

derea imperiului roman pe care o constată, autorul o dă pe seama părăsirii cultului național.

Din cele spuse de Zosimus se vede între altele în chip apriat că locuitorii dela Nordul Dunării își continuau îndeletnicirile lor agricole și păstorești.

Historiae II, 21

TEXTE TRADUSE.

Când a aflat Constantin că Sarmații ce locuiau la lacul Meotid, trecând Dunărea pe corăbii, îi atacă regiunile ce sunt sub stăpânirea sa, a pornit oștirile împotriva lor. De asijderea și barbarii împreună cu regele lor *Rausimod* pornind în contra sa, a atacat mai întâi un oarecare oraș, întărit cu o garnizoană destul de mare și care într'o parte avea ziduri, ce se înălțau dela pământ, lucrare de piatră, partea de sus însă de lemn. De aceea *Sauromații*, socotind că vor cuceri foarte repede orașul, dacă ar fi dat foc lemnului din zid, veniră cu foc și atacară cu săgețile pe cei ce steteau pe zid. Dar, când apărătorii zidurilor începură să ucidă cu săgeți și cu pietri aruncate de sus în barbari și când a sosit și Constantin, atacându-i din spate pe barbari, a omorît pe mulți din ei, pe alții i-a prins de vii, ceilalți mântuindu-se cu fuga. Rausimod, după ce și-a pierdut o mare parte din oaste, suindu-se într'o corabie, a trecut peste Dunăre, cu gândul să atace din nou în urmă stăpânirea romană. Aflând despre aceasta Constantin îl urmărește, trecând și el peste Dunăre și atacă pe cei refugiați pe o colină oarecare înconjurată de o pădure deasă și omoară pe mulți, în numărul cărora era și Rausimod. După ce a luat mulți prizonieri, restul mulțimii i s'a supus, întinzând mâinile. In chipul acesta cu o mare mulțime de captivi s'a întors acasă [1]). (Anul 322 d. Cr.).

Historiae IV, 10

După moartea generalului Procopius, împăratul Valens, luând vieața mai multora și confiscându-le averile în folosul statului, și-a întrerupt expediția împotriva Perșilor, fiindcă mai mulți dintre *Sciții de peste Istru* nelinișteau teritoriul roman. Trimițând împotriva acestora trupe numeroase, i-a împiedecat de a merge mai departe și i-a silit să predea armele și i-a așezat în orașele sale de lângă Istru — καὶ τὰ ὅπλα παραδοῦναι συναναγκάσας διένειμε ταῖς παρὰ τὸν Ἴστρον αὐτοῦ πόλεσιν — dând ordin să fie păziți, dar fără lanțuri. Ei erau aceia pe cari șeful Sciților îi trimisese lui Procopius ca ostași luptători. Șeful Sciților cerându-i acum împăratului să-i elibereze oamenii, deoarece spunea că

[1]) Cf. și N. Bănescu, *Bizanțul și Romanitatea dela Dunărea-de-jos*, în *Acad. Rom. Discurs de recepțiune*, LXXII, p. 16.

aceştia i-au fost trimişi la cererea unor delegaţi, Valens nu i-a dat ascultare răspunzându-i că nu i-a trimis lui şi că ei n'au fost primiţi ca prieteni, ci ca prizonieri de războiu. Acesta a fost motivul pentru un nou războiu cu Sciţii. Când însă împăratul a simţit că duşmanul se gândeşte să invadeze teritoriul roman, şi-a strâns armata în grabă, a orânduit-o de-a-lungul malului Dunării şi el însuşi s'a stabilit la Marcianopol, cea mai mare dintre cetăţile Traciei şi a căutat cu tot dinadinsul să-şi exercite soldaţii cu armele şi mai ales să nu le lipsească proviziile. A numit ca prefect al pretoriului pe *Auxonius*, concediind din cauza vârstei înaintate pe Salustius, care era ca al doilea magistrat. Auxonius însă deşi îl ameninţa un mare războiu, era totuşi drept în perceperea dărilor, neîngăduind ca cineva să fie împovărat peste puteri şi, pe de altă parte, a îngrijit ca la gurile Dunării să se aducă pe Marea Neagră o mare cantitate de corăbii de transport pe cari să le ducă prin corăbii mai mici la oraşele situate lângă diferitele fluvii, ca să aibă de unde să le procure cele necesare pentru soldaţi. Făcând toate acestea în timpul cât a durat iarna, la începutul primăverii împăratul, pornind din Marcianopolis şi ducându-se cu armata de gardă la Dunăre în teritoriul duşman, a atacat pe barbari. Aceştia însă neîndrăsnind să dea o luptă deschisă, steteau ascunşi prin bălţi şi de acolo încercau incursiuni clandestine. Atunci împăratul a poruncit ca soldaţii să rămână pe loc şi strângând toată mulţimea de oameni de serviciu, precum şi pe aceia cari erau însărcinaţi cu paza bagajelor, le-a făgăduit că le va da o anumită sumă de bani dacă i-ar aduce câte un cap de barbar. Toţi se ridicară şi în speranţa câştigului, intrară în păduri şi în bălţi şi omorîră pe toţi câţi au întâlnit şi arătând capetele celor ucişi, şi-au luat răsplata convenită. In chipul acesta, pierind o mare mulţime de barbari, ceilalţi s'au rugat de împărat pentru pace. Acesta, nerefuzându-le cererea, s'a făcut pace, lucru care n'a adus necinste maiestăţii romane, căci s'a stabilit că Romanii să stăpânească nesupăraţi ceea ce era mai dinainte în stăpânirea lor, iar *barbarilor li s'a interzis să mai treacă peste fluviu* şi să năvălească în teritoriul roman. După ce s'a încheiat pacea, împăratul a plecat la Constantinopol şi fiindcă prefectul pretoriului a murit, magistratura aceasta a încredinţat-o lui Modestus şi astfel stând lucrurile se pregăteşte să pornească războiul în contra Perşilor.

II, 33

Magistratura prefecturii pretoriene

Constantin a împărţit în patru magistratura prefecturii pretoriene. Unuia i-a atribuit întreg Egiptul împreună cu Pentapolis din Libia şi Orientul până la Mesopotamia şi pe lângă aceea Ciliciile, Cappadociile, Armeniile şi întreg ţărmul maritim dela Pamphilia până la Trapezus şi până la fortăreţele de lângă Phasis, şi tot lui i-a încredinţat *Moesia Haemului* şi Rodope şi regiunea ce se mărgineşte cu hotarele

oraşului Doberus; pe lângă aceea i-a mai adăugat Ciprul şi insulele Ciclade, exceptând Lemnos, Imbros şi Samotracia. La al doilea i-a atribuit Macedoniile, Tesaliile, Cretinsii şi Grecia şi insulele vecine şi ambele Epiruri şi pe *lângă acestea Iliriile* şi *Daciile* şi pe *Tribali* şi *Panoniile* până la Valeria, şi pe lângă aceasta *Moesia Superioară*. La al treilea i-a atribuit toată Italia şi Sicilia şi insulele învecinate şi de asemenea Sardinia şi Corsica şi Africa dela Sirte până la Cirene. La al patrulea Celţii transalpini şi Hispanii cu insula Britanică.

Historiae I, 3

Aceasta era situaţia popoarelor dela Rin. *Boranii* însă şi *Goţii* şi *Carpii* şi *Urugunzii* (acestea sunt numele celor ce-şi au locuinţele lângă Dunăre) nu lăsau nicio parte nici din Italia nici din Iliria nelovită de necontenitele lor pustiiri, jefuind toate fără ca cineva să li se împotrivească. Şi Boranii încercară să treacă chiar în Asia, locuitorii din Bosfor dându-le corăbii şi făcându-se chiar călăuzele lor...

I, 34

Sciţii, vecinii Boranilor, prinzând curaj în urma succeselor acestora se hotărîră să treacă şi ei în Asia. Aşteptând iarna, o porniră pe ţărmul mării şi trecură pe la *Istros* [1]), *Tomi*, *Anchialos* spre regiunea Bizanţului.

Historiae I, 27

Aceasta fiind starea de lucruri — după moartea lui Decius şi venirea la domnie a lui Gallus — deoarece stăpânitorii nu mai puteau să apere statul şi deoarece lăsaseră cele ce erau înafară de Roma, *Goţii* şi *Boranii* şi *Urugunzii* şi *Carpii* încep din nou să facă jafuri în Europa şi luau la ei acasă tot ceea ce puteau... Iar *Sciţii*, fiindcă tot ce ocupaseră în Europa, stăpâneau de fapt în linişte şi fiindcă trecuseră chiar şi în Asia pe care au pustiit-o până la Cappadocia şi până la Pesinus şi la Ephesus, Aemilian, comandantul legiunilor din Panonia, a atacat pe barbari pe neaşteptate... şi omorînd o parte mare din ei, a trecut cu armata chiar şi în regiunile acelora, καὶ ἐπὶ τὴν ἐκείνων γῆν τοὺς στρατιώτας διαβιβάσας şi împotriva oricărei aşteptări a liberat de furia lor pe supuşii imperiului roman παρὰ πᾶσάν τε ἐλπίδα τὰ Ῥωμαίοις ὑπήκοα τῆς ἐκείνων μανίας ἐλευθερώσας

Historiae IV, 34

Pe când Theodosius făcea acestea, împăratul Gratianus trimetea la legiunile din Iliria de comandant pe *Vitalianus* un om care nu era la

[1]) Histria, azi Caranasuf.

înălţimea unor împrejurări atât de critice. Pe când acesta îşi vedea de ocupaţiile sale, două armate de neam german de peste Rin, dintre cari una avea de comandant pe *Fritigern*, iar a doua era sub conducerea lui *Allothus* şi *Safrax*, fiindcă acestea erau ocupate cu popoarele Celţilor, împăratul Gratianus a avut posibilitatea să părăsească regiunile celtice şi să treacă Dunărea şi să vie în Panonia şi Moesia Superioară. La aceasta ţinea el aşa de mult pentru ca să scape de necontenitele invaziuni. Şi pe când împăratul era ocupat cu trecerea peste fluviu, ei s'au gândit să se ducă prin Panonia în Epir şi trecând peste Achelous să atace cetăţile greceşti; dar mai înainte de aceasta au socotit că trebue să se îngrijească de provizii şi să scape şi de *Athanaric*, şeful întregului neam al Sciţilor regali, spre a nu-l avea în spate şi să-i împiedece din încercarea lor. Deci atacându-l pe acesta l-au gonit fără greutate din locurile în cari el era. Dar el s'a refugiat în grabă la Theodosius, care nu de mult scăpase din boala ce-i luase aproape orice nădejde de vieaţă. Theodosius a primit cu drag pe om şi pe însoţitorii săi barbari, ieşindu-i întru întâmpinare afară din Constantinopol o bună distanţă de loc. Şi fiindcă, nu mult după aceasta, Athanaric s'a stins din viaţă, a fost îngropat cu o pompă regească. Ii s'a dat atâta măreţie că barbarii rămânând cu toţii încremeniţi de o aşa de superbă îngropăciune, Sciţii s'au întors acasă şi n'au mai neliniştit mai mult pe Romani, rămânând încântaţi de bunătatea împăratului. Iar câţi veniseră cu regele răposat au fost gata să apere malurile fluviului şi să împiedece ca Romanii să mai fie supăraţi de incursiuni. In acest timp şi alte evenimente norocoase îi s'au întâmplat lui Theodosius: Căci a gonit pe *Scyri* şi pe *Carpodaci*, amestecaţi cu Hunii şi biruindu-i în lupte i-a silit să se întoarcă în locuinţele lor, trecând înapoi peste fluviu. Deci, de aci înainte, soldaţii au început să capete curaj şi să scape de situaţia critică de mai înainte [1]... iar agricultorii să se întoarcă la munca lor şi vitele şi turmele să vie din nou la păşunea lor fără teamă ἀνιέναι τε καὶ γεωργοῖς τὴν ἐν τῆς γῆς ἐπιμέλειαν καὶ ὑποζυγίοις καὶ θρέμμασι νομὴν ἄφοβον [2].

XXVI

PROCOPIUS (sec. V—VI d. Cr.)

INTRODUCERE.

Cel mai mare istoric bizantin, Procopius, s'a născut spre sfârşitul secolului al V-lea, în Caesarea din Palestina. Venind la Constantinopol, s'a dedicat studiilor iuridice şi

---

[1]) Textul aci are o lacună.

[2]) Din acest pasaj al lui Zosimus se vede clar că popoarele dela nordul Dunării nu şi-au părăsit, decât temporar, ocupaţiile lor agricole şi păstoreşti.

ajunge consilier şi secretar al generalului Belizarie, pe care îl însoţeşte peste tot în războaie.

Autor al mai multor opere, Procopius descrie războaiele pe care Romanii le poartă în contra *Perşilor*, *Vandalilor* şi *Goţilor*.

Pe lângă lucrările sale de istorie, Procopius a scris *Memorii*, numite de cei vechi Anecdota şi de moderni Historia Arcana.

A treia operă mai mare a lui Procopius este *De aedificiis*, despre care am dat amănuntele ce însoţesc traducerea noastră din vol. XV al colecţiei *Fontes Historiae Dacoromanorum*.

De Bello Vandalico I, 2

TEXTE TRADUSE.

Pe când puterea din imperiul de apus o avea Honorius, ţara sa o invadară barbarii. Voi arăta cine erau aceştia şi pe ce cale au făcut-o. Şi în timpurile mai vechi şi în ziua de astăzi, neamurile gotice sunt mai multe, dar, între ele se disting, atât prin număr cât şi prin vază, *Goţii*, *Vandalii*, *Visigoţii* şi *Gepizii*. Altădată ei se numeau Sauromaţi şi Melanchlaeni; ; unii le-au atribuit chiar numele de *Geţi*. Toţi aceştia se deosibesc între ei, după cum se spune numai prin nume, nefiind de altfel nicio deosebire între ei. Toţi sunt albi la faţă, cu părul blond, înalţi ca trup şi cu înfăţişarea binevoitoare, având aceleaşi legi, aceeaşi religie, anume cea a lui Arie, în sfârşit aceeaşi limbă pe care o numim gotică. Aşa că eu socotesc că toţi au aparţinut odinioară unui singur neam şi că s'au separat după numele conducătorilor lor. Vechile lor locuinţe au fost dincolo de fluviul Istru. In urmă Gepizii ocupară Singidunum şi Sirmium împreună cu ţinutul învecinat pe care îl locuesc şi acum şi dincoace şi dincolo de fluviul Istru.

De Bello Gothico III, 14

Intre oamenii de casă ai împăratului Justinian era şi un oarecare *Hilbudius*, soldat viteaz şi aşa de mare dispreţuitor de bani că socotea că cea mai mare avere este a nu poseda nimic — 'εν τῇ οὐσίᾳ τῇ αὐτου εἶχε τὸ κεκτῆσθαι μηδέν —. In anul al patrulea al domniei sale, împăratul l-a numit comandant peste Tracia şi l-a însărcinat cu paza Dunării, dându-i însărcinarea să împiedece pe barbari de a mai trece peste fluviu, căci până aci Hunii, Anţii şi Sclavenii trecând peste fluviu jefuiau groaznic pe Romani [1]). Barbarii aşa de mult se temeau de Hil-

[1]) Cf. N. Bănescu, *Bizanţul şi Romanitatea dela Dunărea-de-jos*, în *Acad. Rom., Discurs de recepţiune* LXXII.

budiu că timp de trei ani, cât s'a găsit el în slujba sa, nimeni n'a mai îndrăsnit să treacă peste fluviu, ba, dimpotrivă, Romanii, trecând adeseori pe teritoriul din fața lor, jefuiau pe barbarii de pe celălalt țărm și le luau robi. După trei ani, când Hilbudius și-a trecut trupele peste Dunăre, într'un număr mic, Sclavenii îi ieșiră înainte cu o oaste strânsă din tot poporul lor — πανδημεί. Dându-se o luptă grea, mulți Romani căzură și între ei și comandantul Hilbudius; de atunci trecerea Dunării a fost liberă pentru barbari și împărăția romană deschisă pentru incursiunile lor. In această privință întregul imperiu roman n'a mai putut să egaleze puterea unui singur om, a lui Hilbudius...

De Bello Gothico III, 14

Atunci *Anții*, după cum s'a spus, siliră pe acest om să declare că el este *Hilbudius*, comandantul roman, și l-au amenințat cu moartea dacă el ar nega. Pe când se petreceau acestea, împăratul Justinian a trimis o solie la acești barbari, cerându-le să se stabilească cu toții într'o veche cetate, numită *Turris* care era situată peste Dunăre și a fost fundată în anii de mai înainte de către împăratul Traian, goală de multă vreme, fiind jefuită de barbari — εἰς πόλιν ἀρχαίαν, Τούρριν ὄνομα, ἣ κεῖται μὲν ὑπὲρ ποταμὸν Ἴστρον, Τραϊανοῦ τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις αὐτὴν δειμαμένου, ἔρημος δὲ ἐτύγχανεν ἐκ παλαιοῦ οὖσα, ληισαμένων αὐτὴν τῶν ταύτῃ βαρβάρων —. Și împăratul Justinian le-a făgăduit că le va da lor această cetate împreună cu câmpia învecinată, în baza vechiului drept, după care ea aparținea dintru început Romanilor — ἅτε προσηκούσῃ τὸ ἐξ ἀρχῆς Ῥωμαίοις — și va căuta cu tot dinadinsul prietenia lor și le va dărui și mulți bani, numai să încheie cu el un tratat ca să li se împotrivească Hunilor, dacă aceștia ar voi să facă o invazie în imperiul roman. Auzind aceasta barbarii s'au retras, făgăduind că vor aduce toate la îndeplinire, dacă va da ordin ca Hilbudius, comandantul, să rămână la ei în demnitatea de comandant roman, declarând că acela care era la ei este însuși Hilbudius. Legănându-se în această speranță, el voia acum să și apară și spunea că el este Hilbudius, comandantul roman. Plecând spre Bizanț, Narses l-a întâlnit în drum și având o convorbire cu el, a descoperit pe înșelător (*deși vorbea latinește* și învățând multe din apucăturile lui Hilbudius, se prefăcea cu iscusință) — καίπερ τήν τε Λατίνων ἀφιέντα φωνὴν καὶ τῶν Χιλβουδίου γνωρισμάτων πολλὰ ἐκμαθόντα τε ἤδη καὶ προσποιεῖσθαι ἱκανῶς ἔχοντα — fiind aruncat în lanțuri, l-a silit să dea pe față toată machinațiunea sa și astfel l-a dus cu sine la Bizanț.

De Bello Gothico IV, 25

Când o enormă mulțime de Sclaveni, făcând o incursiune în Iliria, săvârșiră grozăvenii, împăratul Justinian a trimis în contra lor o armată peste care erau, între alții, și fiii lui Germanus. Ei deși erau

ca număr mult inferiori dușmanilor, aceștia n'au putut să reziste; căci astfel erau zoriți din spate că au fost prinși de cei din urmă. Mulți fiind uciși, pe unii i-au prins de vii și i-au trimis la împărat. Cu toate acestea, incursiunile barbarilor nu conteneau așa că toate drumurile erau așternute de cadavre și se întorceau acasă cu o nenumărată mulțime de prizonieri și cu toată prada ce o strânseseră în devastările lor, neîmpiedecați de nimenea. Căci Romanii nu le întindeau capcane la trecerea lor peste Dunăre și nu puteau să le pricinuiască niciun neajuns, fiindcă *trecerea le-o înlesneau Gepizii*, luându-se pentru trecere ca preț nu puțini bani, căci se plătea de cap câte o stateră de aur. Din cauza aceasta împăratul era supărat că nu putea să-i împiedece, nici când treceau fluviul spre a jefui imperiul roman, nici când plecau repede de aci. De aceea, a început să dorească să se înțeleagă cu Gepizii.

De Bello Gothico III, 33

Goții și regele lor *Totila* ieșind acuma biruitori în războiu, Francii ocupară fără de nicio greutate cea mai mare parte din teritoriul Veneților fiindcă nici Romanii nu-i impiedecau și nici Goții nu puteau să declare război și unora și altora. *Gepizii* cari stăpâneau acum de mult cetatea Sirmium și Dacia întreagă [1]), de când împăratul Justinian a smuls dela Goți acea regiune, a adus în robie pe Romanii ce trăiau acolo și înaintând mereu au pricinuit neajunsuri și jafuri împărăției romane. De aceea, împăratul le-a refuzat pe viitor subsidiile ce ei obișnuiseră să primească dela Romani. Cum însă împăratul Justinian a dăruit *Longobarzilor* cetatea Noricum și fortificațiile din Panonia și alte localități și pe deasupra mulți bani, aceștia și-au părăsit din această cauză locuințele lor părintești și se stabiliră pe malul de dincolo al fluviului Istru, nu departe de Gepizi. Ei însă cutreerând Dalmația și Iliricul și până la granița Epidamnului, luau prăzi și robi. Unii dintre aceștia scăpând cu fuga și întorcându-se acasă, barbarii cari se duceau în imperiul roman, fiind uniți cu Romanii ca federați, când recunoșteau pe vreunul dintre aceia cari scăpaseră, îl luau ca pe robii lor fugari, și îl duceau la ei acasă, fără să li se împotrivească cineva, smulgându-l din sânul familiei lor. Alte *localități din Dacia* împăratul le-a dăruit Herulilor până la Singidunum, unde locuesc acum și de unde jefuesc prin dese incursiuni Iliricul și Tracia. Unii dintre aceștia ca *federați* au intrat în armata romană. De aceea când vin în Bizanț delegați de ai Herulilor, ei se întorc dobândind foarte ușor dela împărat subsidiile chiar și pentru aceia cari au jefuit pe supușii Romanilor. Astfel barbarii și-au împărțit între ei imperiul roman. In urmă între Gepizi și Longobarzi s'a ivit o foarte mare neînțelegere în privința hotarelor, și unii și alții fiind gata de luptă, aprinși de o mare dorință de a se război; și s'a fixat și timpul pentru aceasta. Cum însă Lon-

[1]) E vorba de Dacia dela sudul Dunării.

gobarzii singuri nu se simţeau deopotrivă cu Gepizii, fiind inferiori ca număr, au hotărît să atragă în alianţa lor pentru război şi pe Romani. La rândul lor Gepizii, în baza tratatului lor, cu care se legaseră, hotărîră să ceară ca Romanii sau să ia armele împreună cu ei şi să declare războiu sau să rămână înafară, nefavorizând nici pe unii nici pe pe alţii [1]).

Historia Arcana 18

Inainte de războiul cu Italia, puterea Goţilor se întindea din ţara Galilor până la hotarele Daciei. Aci este cetatea Sirmium. Câtă vreme trupele romane se găseau în Italia, Germanii ocupau o mare parte din teritoriul Galiei şi al Veneţilor, iar Sirmium şi regiunea învecinată o stăpâneau *Gepizii*; tot acest ţinut era lipsit cu totul de oameni, căci fuseseră nimiciţi şi de războiu şi de boale şi de molima ce de obicei însoţeşte războaiele. Iliricul, întreaga Tracie, Grecia, Chersonezul şi toate regiunile şi toate popoarele ce locuesc dela golful mării Ioniene până la suburbiile Bizanţului le-au pustiit îngrozitor *Hunii*, *Sclavenii* şi *Antii* prin incursiunile lor anuale, din momentul ce Justinian a luat asupra sa puterea împărăţiei romane. Căci socotesc că peste două sute de mii de Romani au fost sau goniţi din locuinţele lor sau duşi în sclavie, aşa că peste tot în aceste provincii n'ai să vezi deci decât aproape o pustietate ca în Scitia.

XXVII

IOANNES LYDUS, (sec. VI d. Cr.)

INTRODUCERE.

Născut la Philadelphia în Lydia, Ioannes Laurentius Lydus, scriitor din secolul al VI-lea este autor al unor lucrări scrise în greceşte care ni s'au păstrat. Ele sunt *De mensibus*, *De ostentis* şi cea mai însemnată *De magistratibus reipublicae Romanorum*. In aceste lucrări scrise în legătură cu

---

[1]) In discursurile lor din faţa împăratului Longobarzii spun între altele că înainte vreme Dacia era tributară Goţilor. — Γότθοι μὲν τὴν Δακῶν ἐς φόρον ἀπαγωγὴν τὰ πρότερα εἶχον — şi atunci Gepizii nu îndrăsneau de frica Goţilor să atace pe Romani, dar că în urma când Dacii au fost goniţi şi Romanii împiedicaţi în războaie au atacat pe Romani: ἐπειδὴ τάχιστα Γήπαιδες εἶδον Γότθους μὲν ἐκ Δακίας ἀπεληλαμένους ἁπάσης, ὑμᾶς δὲ ἀσχολίᾳ τῇ πρὸς τοὺς πολεμίους ἐχομένους, πανταχόθεν τῆς γῆς ἐπιβατεῦσαι τῆς ὑμετέρας οἱ μιαροὶ τετολμήκασι. — apoi că Gepitii se lăuda că ei stăpânesc toată Dacia, deşi duc pe Romani în sclavie — Ῥαιμαίους ἀνδραποδίζουσιν, ὅλην τε προσποιεῖσθαι Δακίαν αὐχοῦσι.

La rândul lor Gepizii spun, vorbind de vechea lor amiciţie, că hoţii de Longobarzi vor să le ia Sirmium şi alte localităţi din Dacia — πάντως δὲ οἱ κλῶπες οὗτοι τό τε Σίρμιον καὶ ἄλλα ἐπὶ Δακιας ἄττα χωρία ὑπόθεσιν ἡμῖν τοῦ πολὲμου προΐσχονται εἶναι.

năzuinţele împăratului Justinian de a da imperiului vechea lui strălucire, găsim semnalate o sumedenie de fapte şi de comentarii privind istoria, arheologia, administraţia, instituţiunile, etc.

Unele pasaje interesează de aproape şi istoria noastră primitivă.

Domiţian, De magistratibus II, 19

TEXTE TRADUSE.

Impăratul Domiţian urmărind să-şi câştige glorie în lucruri fără însemnătate, se bucura să facă inovaţiuni. Şi este în firea tiranilor să strice instituţiunile cele vechi [1]). De aceea el, nu numai că a distrus prestigiul prefecturii pretoriene de mai înainte, dar chiar prefectura oraşului care exista înainte de el a nimicit-o, stabilind în loc de un singur prefect al oraşului, doisprezece, de fiecare parte câte unul [2]).

Traian, De mensibus IV, 18

Traian s'a numit *Ulpius* după numele tatălui său; *Crinitus* pare a fi fost numit ca unul ce avea părul frumos şi o mare grijă de acest păr. A fost mic de statură, bine pregătit pentru întrebuinţarea şi exerciţiul armelor, deşi nu era născut dintr'o familie nobilă; căci înainte vreme fusese tribun [3]). Simţind că Nerva ar fi dorit proprietatea suburbană ce avea, căci ca vecini aveau proprietăţi alăturea, a scris îndată o scrisoare de donaţie a acestei proprietăţi suburbane şi scrisoarea i-a dat-o lui Nerva. Acestuia plăcându-i de Traian, l-a adoptat ca fiu. De aci porneşte firul spre domnia lui Traian, căci în scurt timp moare Nerva. Simţindu-se pornit spre beţie, s'a abţinut să mai bea vin. Traian a fundat în Asia oraşul Adramyttum, numit astfel după Adramyttus, fratele lui Croesus. Numele cel vechi al oraşului era Theba Hypoplaciei.

Iustinian, De magistratibus II, 28

Iustinian a instituit, el cel dintâi, o prefectură a Sciţiei. Căci fiind un om cu minte şi aflând din cărţi că această ţară este prosperă, bogată în averi şi puternică în arme, că este acum şi că a fost şi mai înainte — ţară pe care mai întâi a cucerit-o *Traian* învingând pe *Decebal, regele Geţilor* şi aducând la Roma, după cum o afirmă Crito care a luat

[1]) Acest frumos adevăr îl exprimă prin vorbele: "Ἴδιον δὲ τυράννου ἀνατρέπειν τὰ πάλαι καθεστηκότα.

[2]) Tot despre Domiţian ne mai spune autorul în *De mensibus*, IV, 15 că nu era un rege (βασιλεῦς), ci un despot din cauza firii sale tiranice.

[3]) Tribun militar, adecă ofiţer în armata romană.

parte la războiu, cinci milioane de libre de aur şi de două ori pe atâtea de argint, afară de cupe şi de vase de un mare preţ şi turme şi arme şi mai mult de cinci sute de mii de bărbaţi, foarte războinici cu arme cu tot [1]) — nevoind deci să cedeze întru nimica lui Traian, a hotărît să păstreze pentru Romani, regiunile dela nord cari lepădaseră cândva jugul. Şi nu trebuie să ne mirăm că toate i-au ieşit după voie. Căci Justinian nu numai că s'a luat la întrecere cu Traian în arme, dar a fost chiar mai presus decât August în pietate faţă de Dumnezeu şi în modestia moravurilor, dar mai presus şi decât Titus în cinste şi decât Marcu (Aurelius) în înţelepciune. A creiat deci, precum am spus, o prefectură a trupelor din Sciţia.

XXVIII

IOANNES MALALAS (sec. VI d. Cr.)

INTRODUCERE.

Născut în Antiochia, I. Malalas a fost un Sirian grecizat care a trăit între anii 491—578 d. Cr. A scris o Chronografie, un fel de istorie universală care a avut o mare influenţă asupra tuturor istoricilor ce i-au urmat. Opera sa *Chronographia* în 18 cărţi cuprinde o sumedenie de date de cea cea mai mare însemnătate atât pentru cunoaşterea istoriei profane cât şi mai ales, pentru cunoaşterea istoriei bisericeşti. Malalas a consultat şi utilizat, deşi nu totdeauna cu discernământ critic, foarte mulţi autori şi ni-a păstrat astfel informaţiuni pe care nu le-am cunoaşte de aiurea. Două pasaje privesc de aproape şi trecutul teritoriilor noastre:

Chronographia XI

De temporibus Traiani imperatoris

TEXTE TRADUSE.

Lui Nerva i-a urmat în domnie prea divul *Traian*. Acesta a condus imperiul 19 ani şi 6 luni.

In timpul său a fost o mare prigoană a Creştinilor şi mulţi au fost ucişi...

Pe când Traian se găsea în Siria, la Antiohia, şi se ocupa de afacerile Statului, a primit o scrisoare dela *Tiberian*, prefectul Palestinei; concepută în termenii următori: Neînvinsului Caesar, prea divului îm-

[1]) Această neobişnuit de lungă digresiune ne precizează câteva date pe cari nu le-am cunoaşte de aiurea, deşi ele ar putea să fie exagerate.

părat Traian: Insărcinarea ta de a pedepsi pe Galileanii cari mi se prezintă ca creştini, am adus-o întru cât mă priveşte la îndeplinire. Dar ei vin dela sine la tortură şi la moarte şi cu toate îndemnurile şi ameninţările mele spre a-i abate de a mi se preda, n'am izbutit până acum. De aceea, Maiestatea Ta neînvinsă să hotărască în această privinţă». Traian a dat ordin lui Tiberian şi celorlalţi prefecţi, ca pe viitor să se abţină de a ucide pe creştini. Astfel, pentru câtva timp, creştinii putură să răsufle în linişte [1].

Acelaşi împărat a făcut la Amida o metropolă...

A făcut şi o altă provincie, la Dunăre, pe care a numit-o *Dacia Parapotamia* [2]...

Acelaşi împărat a construit la Daphne [3], un templu Dianei, în mijlocul unei dumbrăvi; iar dincolo de fluviul Dunărea, în partea din spre apus a făcut două provincii pe cari le-a numit *Dacia Prima* şi *Dacia Secunda*. Imbolnăvindu-se în urmă a murit în vârstă de 66 de ani.

De temporibus Commodi imperatoris XII Aurelian

După Quintilian a urmat războinicul, prea divul Aurelian, care a domnit 6 ani.

Fiind încunoştinţat printr'o scrisoare că Zenobia, regina Saracenilor, devastează prin incendii regiunile din răsărit, jefuind totul până la hotarele marei Antiochii, că şi-a aşezat tabăra lângă fluviul Oronte, a plecat împotriva ei. După ce a ajuns la Antiochia şi după ce a nimicit armata reginei, a luat-o ca prizonieră şi punând-o pe o cămilă a purtat-o, în triumful său, prin tot Orientul. Apoi ducând-o la Antiochia, pe când el privea jocurile din Circ, a dat ordin ca şi ea să fie introdusă în Circ, stând pe o cămilă. A ridicat chiar un eşafod pe care l-a numit triumf, dând ordin ca ea să fie expusă acolo, legată timp de trei zile. A dus-o şi la Roma ca regină a barbarilor Saraceni, unde i-a tăiat capul şi a expus-o în public [4]...

Acelaşi împărat a prefăcut în provincie şi *Dacia Parapotamia* care este lângă fluviul Dunărea [5]... A murit de 61 de ani.

Chronographia XVIII

Cam în acelaşi timp s'a unit cu Romanii o femeie văduvă, regina Hunilor Sabiri, cu numele de *Boa*, vestită pentru vitejia şi înţelepciunea

---

1) Vezi în acelaşi Malalas prigoane de creştini, p. 276.

2) 'Εποίησε δὲ καὶ ἄλλην ἐπαρχίαν εἰς τὸν Δάνυβιν ποταμόν, ἣν ἐκάλεσε Δακίαν παραποταμίαν.

3) Daphne din Asia Mică, iar nu cea din Dacia.

4) Singur Malalas ne vorbeşte despre omorul Zenobiei, alţi istorici nu.

5) Ὁ δὲ αὐτὸς Αὐρηλιανὸς καὶ Δακίαν ἐποίησεν ὑπαρχίαν τὴν παραποταμίαν, πλησίον οὖσαν τοῦ Δανούβιν ποταμοῦ.

ei [1]). Era muma a doi fii minori, având o armată de 100.000 de oameni, ea stăpânea peste regiunile hunice, după moartea bărbatului ei *Blach* [2]). Această regină pe care împăratul Justinian şi-o apropiase prin mari daruri împărăteşti, prin diferite vase de argint şi prin foarte mulţi bani, a făcut prizonieri pe alţi doi regi de ai Hunilor, pe cari regele Perşilor *Coades* şi-i asociase pentru un război împotriva Romanilor. Căci ei, plecând în Persia, la regele Coades al Perşilor, au fost atacaţi de 20.000 de soldaţi înarmaţi şi într'o luptă au fost nimiciţi cu toate trupele lor. Pe unul din aceşti regi, cu numele *Tyranx*, punându-l în lanţuri, l-a trimis la Constantinopol împăratului Justinian, care pe celălalt ţărm al mării lângă S. Conon l-a pus în furci. Al doilea rege al Hunilor, cu numele de *Glom* a fost ucis într'o bătălie de trupele reginei.

In acelaşi timp a mai făcut alianţă cu Romanii şi un oarecare rege al Hunilor, numit *Grod*, care domnea lângă Bosfor...

XXIX

PETRUS PATRICIUS (sec. VI)

INTRODUCERE.

Petrus, supranumit Patricius, după demnitatea la care a ajuns în imperiul bizantin, a trăit în secolul al VI-lea al erei creştine. Născut la Tesalonic, a venit la Constantinopol, unde din cauza celebrităţii sale în susţinerea proceselor şi a gloriei ce-şi câştigase printre contimporani, a fost numit magistru şi patriciu şi a fost trimis de împăratul Justinian în fruntea mai multor delegaţiuni la popoarele străine.

Petrus Patricius a scris *istorie* din care nu ni s'au păstrat decât câteva fragmente. Unele dintre ele privesc trecutul ţării noastre.

Excerpta e Petri Patricii Historia [3])

TEXTE TRADUSE.

Fr. 3. *Decebal*, regele Dacilor, a trimis la *Domiţian* o delegaţie pentru pace. La aceasta, Domiţian a trimis pe Fuscus cu o mare armată.

---

[1]) După moartea lui Attila şi după lupta dela Nedao (454) dintre urmaşii săi, Hunii nu dispar cu totul de pe scena istoriei, după cum cred cei mai mulţi, deşi conducerea ţării a încăput pe mâna Gepizilor, ci ei mai durară multă vreme prin Europa. Dovada ni-o dă şi acest pasagiu al lui Malalas.

[2]) Numele acesta de *Blach*, dat unui rege al Hunilor, se datoreşte de sigur unei coincidenţe, pe care totuşi o semnalăm. Vezi şi numirea de *Blachernae* în *Izv. Ist. Rom.*, VII, şi *Rom. in izv. ist. med.*, p. 134.

[3]) *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV, p. 184.

Când a aflat aceasta Decebal, a trimis din nou la el un sol care să-i spună în batjocură că va face pace, dacă ar vrea ca fiecare roman să-i trimeată anual doi oboli, iar de nu, el îi va declara război, şi îi va aduce mari neajunsuri.

Fr. 4. Decebal a trimis la *Traian* soli dintre acei ce poartă pileus: căci aceştia sunt socotiţi la Daci ca fiind mai cu vază. Mai înainte însă îi trimisese comati, cari erau socotiţi ca mai de rând. Aceştia după ce au venit la Traian, aruncară armele şi cu mâinile legate la spate în felul prizonierilor, rugară pe Traian, ca să aibă o convorbire cu Decebal.

Fr. 5. *Decebal* trimise din nou o solie la *Traian*, care să ceară să sfârşească războiul. Ii făgăduia că va preda lui Traian toate armele şi instrumentele de războiu şi pe Romanii fabricanţi de maşini şi pe transfugii cari sunt la el şi va dărâma toate garnizoanele şi castelele pe care le-a ridicat. Se va retrage chiar din tot teritoriul pe care l-a ocupat Traian şi va considera pe duşmanii lui ca duşmani ai săi, că nu va mai primi de aci înainte fugari şi nu va mai reţinea pe niciun soldat roman. Cu aceste condiţii Traian a primit solia. Iar Decebal în faţa lui Traian a aruncat armele şi căzând la pământ l-a salutat. A trimis chiar delegaţi la Roma cari, întocmai ca şi captivii, erau legaţi la mâini.

Fr. 8. Poporul *Carpilor* era cuprins de invidie, fiindcă *Goţii* primeau în fiecare an o soldă dela Romani. De aceea trimiseră o delegaţie lui *Tullius Menophilus*, cerându-i cu trufie bani. Acesta era comandantul *Moesiei* şi-şi exercita în fiecare zi oştirea în vederea războiului. Dar, fiindcă vedea că sunt *Carpii* obraznici şi îngâmfaţi, nu i-a primit mai multe zile, dar totuşi le-a dat putinţa să vadă pe ostaşi, când ei îşi făceau exerciţiile. Şi, fiindcă prin amânări necontenite le-a înfrânt zi de zi şi le-a nimicit aspiraţiile lor, urcându-se pe o tribună înaltă, a adus lângă sine pe căpeteniile întregei armate şi a primit pe Carpi. Şi, în mijlocul soldaţilor săi, neţinând nicio socoteală de ei, pe când îşi expuneau solia, ca şi când alte afaceri mai mari l-ar fi preocupat, întreţinea conversaţii cu alţii. Dar ei, temându-se, nu ziseră nimic altceva decât: « Dacă Goţii primesc dela voi soldă, de ce nu primim şi noi? ». Menophilus le răspunse: « Deoarece împăratul este stăpânul multor bogăţii, dărnicia sa şi-o arată numai faţă de aceia cari se roagă să li se dăruiască ». Atunci ei « Să ne socotească şi pe noi în numărul celor cari cer cu rugăciuni şi să ne dăruiască şi pe noi. Noi suntem mai presus decât Goţii ». Menophilus râzând zise: « E de datoria mea să raportez împăratului în această privinţă. Intoarceţi-vă după patru luni tot în acest loc şi veţi primi răspunsul. Şi comandantul a plecat şi şi-a instruit soldaţii. După patru luni Carpii se întorseră din nou. In primirea lor întrebuinţându-se aceeaşi metodă ca mai înainte, şi găsindu-se de cuviinţă de a-i respinge pentru alte trei luni, când, în sfârşit, i-a primit din nou, iarăşi ca mai înainte, în faţa unei nouă armate, le-a dat răspunsul următor: « Impăratul nu vă dă nimic înafară de învoială. Dacă însă aveţi lipsă de dărnicia sa, duceţi-vă la el, cădeţi-i în genunchi şi rugaţi-vă şi probabil va primi cererile voastre ».

Dar ei, supăraţi, se retraseră şi timp de trei ani cât a condus Menophilus provincia, rămaseră liniştiţi [1]).

XXX

THEOPHYLACTUS SIMOCATTES (sec. VII)

INTRODUCERE.

Theophylactus Simocattes, istoric grec dela începutul veacului al VII-lea, a descris în opt cărţi, intitulate *Historiae*, domnia împăratului din Bizanţ Mauricius care a cârmuit imperiul roman de răsărit dela 582 până la 602 [2]). Scrisă într'un stil retoric şi având pretenţia de a fi o operă literară, istoria lui Throphylactus este un foarte însemnat izvor de informaţii pentru epoca ce tratează.

Câteva pasaje privesc de aproape trecutul teritoriului Daciei.

Historiae II, 15

TEXTE TRADUSE.

Spunând acestea bătrânul în adunare, a aprins din nou în piepturile soldaţilor focul ce se stinsese pentru război şi i-a îndemnat să reia lupta, în cei viteji făcând să se nască o dorinţă neînfrântă de a se bate, iar în cei fricoşi, sângerându-le ca şi cu biciul, moliciunea lor femeiască şi determinându-i şi pe ei pentru fapte de vitejie. Şi un strigăt copleşitor s'a ridicat în adunare şi întreg teatrul răsuna de glasurile celor ce admirau şi lăudau pe soldatul îmbătrânit de ani pentru curajul său plin de avânt. Şi cu toţii, într'un gând, pun mâna fără întârziere pe arme. Se scoborîră deci de pe Haemus, la muntele Calvus şi la Lividurgos [3]) ca să se lupte şi văzură nu departe de aci pe Chagan cam la vro patru mile depărtare, stând în corturi fără de nicio grijă, armata fiindu-i înprăştiată în toată Tracia. *Comentiolus* [4]), înstrunân-

---

[1]) Intr'un fragment al unui istoric anonim citim privitor la împăratul Constantin cel Mare:

Constantin luase horărîrea la început să strămute reşedinţa împărăţiei în cetatea *Serdica* şi în iubirea sa pentru această cetate repeta mereu: Roma mea este Serdica (Sofia).

Constantin dorind să întunece faptele înaintaşilor săi, căuta să înjosească virtuţile acestora prin epitete batjocoritoare: Şi anume pe Octavian August îl numea lumea norocului, pe Traian zid de botanică (grâul potârnichii), pe Adrian atelier de pictură, pe Marcu ridicol, pe Severus... Cf. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV, p. 199.

[2]) Mai există, între alţii şi un Theophylactus, episcop în Ochrida, mare istoric bisericesc şi teolog din veacul al XI-lea.

[3]) *Calvus*, Pleşuv sau Pleaşa şi *Lividurgos* sunt două localităţi sau două sate din apropiere.

[4]) Comentiolus era generalisimul armatei imperiale.

du-şi oştirea, a format din ea o singură trupă şi a dat ordin ca astfel să înainteze şi să se îndrepte spre *Astica* [1]: noaptea să fie sub pază, iar ziua următoare ca o furtună să dea năvală asupra Chaganului şi să măcelărească pe Avari. O soartă protivnică însă a făcut să se schimbe prevestirea favorabilă a acestei expediţiuni. Căci, întocmai ca un gărgăun a distrus stupii chibzuirii şi a prădat osteneala ce-şi dăduse, ca o albină, generalul. Căci, după ce soarele a întors spatele spre întunecata noapte şi după ce lampa prea frumoasă şi dătătoare de lumină şi-a ascuns strălucirea sa şi a cedat puterii nopţii, unul dintre animalele de povară [2]) şi-a scuturat sarcina de pe spate. Se întâmplase însă ca stăpânul animalului să meargă la o distanţă oarecare înainte, astfel că cei ce mergeau alături şi vedeau cum animalul târăşte sarcina după dânsul, nu cum trebuie, au fost nevoiţi să strige la stăpân să se întoarcă înapoi şi să îndrepte povara de pe animal. Ei bine, acest lucru a fost cauza că ordinea din oştire s'a turburat şi că aceasta a apucat să fugă îndărăt, pentrucă vorbele strigate cu această împrejurare li s'au părut celor mai mulţi a fi un semnal de fugă, ca şi cum duşmanul ar fi apărut lângă dânşii pe neaşteptate. S'a născut atunci o învălmăşeală şi un mare sgomot, în timp ce toţi strigau cât îi ţinea gura şi se îndemnau unul pe altul să se întoarcă, răcnind cu mare turburare în limba ţării [3] *retorna, retorna* [4], ca şi când ar fi avut loc, fără de veste, cu duşmanul o luptă în timpul nopţii. Se strică prin urmare toată ordinea din oştire, aşa după cum s'ar sfărâma ordinea unei armonii în coardele unei lire. Iar, Chaganul, de altă parte, fugi cât putu mai repede de această nouă primejdie, care fusese mai mare decât cea dintâi, părăsi drumul bătut, şi cât îl ţinură picioarele, fugi spre alte locuri, scăpând de astă dată în mod încă mai neaşteptat, decât cum scăpase întâia oară. Tot aşa şi Romanii o luară la picior în altă direcţie cuprinşi de o falsă teamă şi îngroziţi de o primejdie neexistentă. Dar, când unii dintre ei s'au întors şi au pornit cu curaj împotriva duşmanilor, au măcelărit mai mulţi Avari.

Când însă Chaganul s'a recules, după această îndoită învălmăşeală spre a-şi spăla pata de ruşinea fugii, strângând o ceată de barbari, a atacat cetăţile romane şi a ocupat castelul Apperia [5]).

Historiae VII, 2

A patra zi generalul *Petrus* a informat pe împărat de răzvrătirea soldaţilor săi şi plecând dela Odessus, a apucat calea din stânga şi a

[1]) O localitate în Tracia.
[2]) ζῶον, însemnează de obiceiu catâr.
[3]) Ἐπιχωρίῳ γλώττῃ. Unele codice au « torna, torna ».
[4]) Vezi discuţia acestui pasaj în *Limba română în izvoarele istorice medievale* în *An. Ac. Rom.*, IX, 1939, p. 26.
[5]) Apperia este Appiaria, Rahova din Bulgaria, de lângă Dunăre.

ajuns la Marcianopol. Aci a dat ordin ca o mie din oamenii săi să apuce înaintea armatei. Aceștia dau peste șase sute de *Sclavini*, încărcați cu prăzi romane. Căci ei devastară *Zaldapa*, *Aquae*, *Scupi* și jefuiră din nou pe nenorociți și încărcară mai multe cară cu prăzi. Barbarii când văzură pe Romani apropiindu-se și că și ei au fost văzuți, se reped să omoare pe captivi și ridică tot tineretul ce putea să poarte arme. Şi fiindcă vedeau că nu o să poată să se împotrivească atacului Romanilor, unindu-și carele, se baricadează ca într'o tabără și pun în mijloc pe femei și pe copii. Romanii apropiindu-se de *Geți*, căci acesta este numele lor cel vechiu — Τοῖς Γέταις τοῦτο γὰρ τοῖς Βαρβάροις τὸ πρεσβύτερον ὄνομα — nu îndrăzneau să se lupte din apropiere, căci se temeau de săgețile ce s'ar fi aruncat de pe șanțul de apărare asupra cailor lor. Atunci comandantul lor numit *Alexandru* îi îndeamnă în limba părintească să dea lupta corp la corp — τῇ πατρίῳ τῶν 'Ρωμαίων φωνῇ [1]) — De aceea Romanii descălecară și înaintară spre tabără. Se aruncă săgeți din ambele părți... Romanii birue pe barbari pe cari îi ucid până la unul.

Historiae VII, 7

La începutul primăverii, Priscus a plecat din Bizanț și adunându-și oștirea și făcându-i socoteala, a aflat că un mare număr de Romani pieriseră. De aceea, cu toate că voia să învinuiască înaintea împăratului pe Petrus, pentru nepăsarea îndatoririlor lui, totuși determinat de observațiunile unora a socotit că e bine să tăinuiască greșelile săvârșite [2]). După ce a făcut cincisprezece conacuri și după ce a trecut peste Dunăre, a ajuns în a patra zi la *Novae de sus* [3]). Aflând de aceasta Chaganul, a întrebat printr'o solie pe Priscus, de ce a venit [4]). Priscus îi răspunse, fiindcă acele locuri sunt potrivite dela natură pentru vânat și călărit și că sunt bogate în ape. Chaganul îi arată că Romanii își pun piciorul într'o țară străină și că, deci, Priscus calcă tratatul și că într'ascuns turbură pacea. Priscus la aceasta răspunse că *acea regiune e pământ roman*, iar barbarul că Romanii l-au pierdut prin arme și prin legea războiului. Chaganul deci l-a combătut și n'a fost de acord în privința acestor locuri și se spune că Priscus i-a amintit de fuga lui din Orient — ἔφασκε τοίνυν ὁ Πρίσκος 'Ρωμαϊκὸν ὑπεῖναι τὸ ἔδαφος, ὁ δὲ βάρβαρος ὅπλοις καὶ νόμοις πολέμων 'Ρωμαίους ἀποκτήσασθαι τοῦτο. Τοῦ τοίνυν Χαγάνου ζυγομαχοῦντος καὶ διαμφιβάλλοντος περὶ τούτων τῶν τόπων, φασὶ τὸν Πρίσκον τὴν ἐκ τῆς ἕω ἀπόδρασιν ὀνειδίσαι Χαγάνῳ.

---

1) In armata Romană erau foarte mulți localnici din Tracia.
2) Petrus era frate cu împăratul.
3) *Novae de sus* sunt Novae din Banat.
4) Cf. N i s t o r, *Romanii în Transdanuvia*, în *An. Ac. Rom.*, *Mem. Ist. XXIII*, p. 73 (193).

Historiae VII, 13

In timpul acesta Chaganul, fiind în mare cinste la Avari, îşi strânge trupele şi cu ele se îndreaptă spre Moesia din Tracia şi atacă *Tomea* [1]. Când a aflat despre aceasta *Priscus* vine în ajutorul oraşului asediat. Şi astfel şi Romanii şi Barbarii rămân în tabără lângă Tomea, deşi se apropia iarna. La sosirea primăverii Romanii sufereau de foame. Şi fiindcă pentru creştini bătea la uşe sărbătoarea morţii şi a învierii Mântuitorului şi fiindcă Romanii erau strâmtoraţi din cauza lipsei de alimente, dintr'o providenţă neaşteptată, Chaganul trimise o solie, arătându-le că dacă ar dori, el vrea să-i scape de foame. *Priscus* rămase nedumerit la noutatea acestei cereri, pregeta şi nu-i venea să creadă. După ce şi-au dat cuvântul de cinste şi de credinţă, s'a încheiat un armistiţiu de cinci zile şi chaganul le-a trimis celor flămânzi cară încărcate cu alimente. De aceea, până în ziua de astăzi această omenie barbarică este socotită ca admirabilă şi se povesteşte de ea ca de ceva neaşteptat. In ziua a patra, când Romanii aveau acum în abundenţă cele necesare pentru hrană, Chaganul a cerut lui Priscus aromate din India. Acesta a îngrijit să i se trimeaţă piper, foi de India, scorţişoară şi aşa numitul costus. Barbarul primind darurile Romanilor şi aromatele s'a bucurat mult şi s'a abţinut dela arme până ce a trecut acele sărbători mari şi populare [2]. Locuiau deci sub aceleaşi corturi, fără de nicio frică oştile unor duşmani. După ce au trecut sărbătorile, Chaganul a cerut prin vestitori să se separe trupele şi astfel Romanii s'au despărţit de barbari.

In ziua a şasea când a auzit că *Comentiolus* are să vie cu armata sa la Nicopole, a plecat împotriva lui. Dar Comentiolus când a aflat aceasta s'a dus în Mysia şi şi-a aşezat tabăra la *Zicidiba,* iar în ziua a şaptea a sosit la cetatea *Iatros*. Barbarul era la o depărtare de Romani de douăzeci de parasange. La mijlocul nopţii comandantul roman a trimis Chaganului în secret o veste, apoi iute şi, ca în treacăt, dă ordin ca soldaţii să ia armele... Atunci barbarii înconjoară trecătoarea pe care Romanii în limba lor părintească o numesc *Clisura* — Κλεισούρας τῇ πατρίῳ Ῥωμαίοι φωνῇ ἀποκαλεῖν ταῦτα εἰώθασιν. — Aci Romanii fură bătuţi.

Historiae VIII, 2

... *Comentiolus* pleacă la Dunăre şi la Singidunum se întâlneşte cu Priscus. După ce pacea cu *Avarii* s'a rupt, Romanii se duc la Viminacium, o insulă în Dunăre. Aci Comentiolus se îmbolnăveşte greu. De aci trec pe continent. Chaganul, aflând de aceste mişcări, şi-a strâns armata şi atacă teritoriul roman, dând ordin celor patru fii ai săi să

[1]) *Tomea* sau *Tomis*-Constanţa.

[2]) Probabil în oştirea chaganului se găseau mai mulţi creştini şi în cinstea lor se va fi arătat această extraordinară omenie barbarică.

păzească trecerile peste Dunăre, ceea ce ei fac, după cum li s'a poruncit. Romanii trec peste fluviu cu nave de ocazie sau cu plutele și dând lupta pe mal, ies biruitori. In timpul acesta Comentiolus și Priscus se găseau la Viminacium... Romanii trec peste Dunăre și fac întărituri, pe cari barbarii le atacă. Deși Priscus și Comentiolus nu iau parte la luptă, totuși Romanii înving...

3. In ziua a treia începe din nou lupta. Priscus își împarte armata în trei, în așa fel, ca cele două aripi ale ei să învăluiască pe dușmani. Inconjurați Avarii pierd trei mii de oameni. Şi astfel Romanii se întorc biruitori în tabăra lor. In ziua a zecea se aduce comandantului vestea că barbarul vrea să reia lupta. Atunci Priscus, a doua zi de dimineață, înaintează la atac împărțindu-și oștirea în trei falange. Barbarul cu toate trupele sale concentrate pornește împotriva lui Priscus. Acesta ocupând pe o înălțime un loc favorabil, cu cele două armate din aripi împinge pe barbari în dosul cărora se afla un lac și foarte mulți dintre aceștia se înnecară între cari și fiii Chaganului, repurtând astfel Priscus o strălucită victorie. Au pierit aci cincisprezece mii de barbari, iar Chaganul cu primejdia vieții de abia a scăpat teafăr la fluviul *Tissus* [1]... In urmă Priscus dă ordin să treacă peste fluviul din apropiere Tissus patru mii de oameni de ai săi, ca să cerceteze mișcările și planurile dușmanilor. Aceștia trec peste fluviu și atacă trei sate de ale *Gepizilor* cari, neștiind cele ce se întâmplaseră în ajun, sărbătoreau într'o mare adunare populară — 'επιχώριος — sezând și bând, lăsând la o parte orice grije, o sărbătoare a lor. Romanii, dis de dimineață, înainte de răsăritul soarelui, tăbărîră peste barbarii ce chefuiau și le pricinuesc un adevărat dezastru, de trei sute de mii și o enormă pradă, cu care întorcându-se la fluviu, o oferă lui Priscus. A douazecea zi, barbarul își strânge din nou trupe la același fluviu și se dă aci o luptă grozavă ce a rămas de pomină și în care barbarii au fost măcelăriți sau înnecați în apă, iar cei ce au scăpat au fost luați ca robi. După această victorie au fost salvați și luați ca prizonieri trei mii de *Avari*, *alți barbari* șase mii două sute, *Sclavi* opt mii. Toți au fost aruncați în lanțuri șl trimiși de comandant în cetatea *Tomea*. Chaganul, înainte ca împăratul să fi aflat despre această victorie, caută printr'o solie să răscumpere pe prizonieri. Impăratul Mauricius, îngrozit de amenințările barbarului și amăgit de vorbe, dă ordin lui Priscus să dea înapoi pe Avarii captivi. Şi astfel barbarii scoși din Tomea sunt restituiți Chaganului.

4. *Comentiolus* sculat ca dintr'un somn lung, s'a văzut sfârșit scăpat de boală. Se duce deci la *Novae*, unde chemând pe câțiva localnici, caută un călăuz pentru așa numita *cale a lui Traian* [2]. Căci se grăbea să se ducă la Bizanț unde avea sa petreacă iarna.

Indigenii îl sfătuesc însă să nu apuce acel drum. Atunci el furios omoară pe doi din ei. «Aci nu se găsesc Novenzi cari pot să-i arate

[1]) *Tissus* este Tisa.
[2]) Acest drum era în sudul Dunării și probabil pornea dela Novae — Şiștov.

acel drum; dar este departe de aci, la douăsprezece mii de paşi, un moşneag de 112 ani, el cunoaşte calea ce se numeşte a lui Traian». După ce a ajuns acolo, Comentiolus roagă pe bătrân să meargă înaintea sa spre a-i arăta calea. Moşneagul s'a codit, indignându-se la ce grea treabă îl pune şi arătându-i greutatea drumului, asprimea iernii şi neajunsurile acestei călătorii, că «de nouăzeci de ani drumul n'a mai fost umblat», Comentiolus stărueşte şi fiindcă gândul cel rău a învins, Romanii apucă pe acea cale. In zilele acelea căzuse un frig grozav şi de nesuportat şi bătea un crivăţ puternic aşa că au pierit mulţi oameni din oştire şi o mare parte din vite. De aceea, au ajuns la Philippopol în blăstemele alor săi, unde au poposit toată iarna şi ajunge la Bizanţ [1]) la începutul primăverii. In vara următoare împăratul Mauricius l-a numit din nou comandant.

VIII, 5

Petrus, îndreptându-se spre Dunăre, ajunge la *Palastolum* şi aci făcându-şi tabăra a petrecut toată vara. Când a sosit toamna se duse în părţile Dardaniei şi fiindcă auzise că o mare mulţime de barbari s'a strâns la *Cataracte* şi că spre acolo s'a îndreptat şi *Apsich*, a voit să aibă o convorbire cu acest ipostrateg al Avarilor. Apsich încercă să le răpească Romanilor Cataractele. Generalul roman neputând să admită ca în aceste condiţiuni să se reînnoiască pacea, ambele armate se separară şi Chaganul se întoarce la *Constantiola*, iar Romanii în Tracia [2] ...

La sosirea toamnei, împăratul Mauricius fiind supărat pe Petru din pricina nereţinerii în timp de iarnă a trupelor în regiunea Sclavilor, şi fiindcă trupele se burzuluiră atât pentru puţina pradă ce găseau aci, cât şi pentru puţinii cai ce aveau şi pentru vecinătatea prea mare a barbarilor, comandantul aruncă vina pe împărat, ale cărui porunci le aducea la îndeplinire şi din cauza aceasta s'a născut o revoltă mare. Impăratul stăruind, soldaţii plini de mânie trec fluviul şi vin la Palastolum [3] ...

Rezultatul acestei revolte a fost detronarea lui Mauricius şi înălţarea la tron a lui Phocas.

XXXI
LEGENDA SFÂNTULUI DUMITRU DELA TESALONIC
(sec. VII)

INTRODUCERE.

In *Patrologia graeca* a lui Migne vol. CXVI: *Acta S. Demetrii, Miracula* II, p. 195, se vorbeşte de o migraţiune în

[1]) După Theophanes iarna ar fi petrecut-o la Bizanţ.
[2]) Petrus, comandantul armatei din Tracia era frate cu împăratul.
[3]) Rezultă din acest pasaj că trupele romane se găseau la nordul Dunării.

masă peste Dunăre în regiunea Carpaților, în jumătatea a II-a a veacului al VII-lea și apoi de o remigrațiune, după șaizeci de ani, dela nordul Dunării spre sudul peninsulei Balcanice. Evenimentul acesta, confirmat și de Porfirogenitul, coincide cu venirea Slavo-bulgară la sudul Dunării. Dislocarea Românilor, după această legendă, s'a făcut din dreapta Dunării spre stânga acestui fluviu și după două generații, Românii s'au întors în vechea lor patrie și s'au stabilit în Macedonia și în jurul Salonicului. Este o dovadă precisă de intermigrațiunea Românilor în evul mediu.

In această Legendă întâlnim una dintre cele mai vechi amintiri despre Vlahi. Prima mențiune despre aceștia și anume despre Vlahii dela Rinchios, despre așa numiții *Vlahorinchini* o avem din anii 617—619, când alături de Slavi atacă Tesalonicul; apoi la anul 688 pe vremea Chaganului Cuber, despre care se vorbește mai jos și, în urmă, în timpul împăraților iconoclasti (726—778), după cum ne informează o însemnare dela Mănăstirea Castamonitu ce o reproducem la sfârșitul acestui capitol [1]).

Legenda Sf. Dumitru dela Tesalonic

TEXTE TRADUSE.

Din cele de până aci, ați putut vedea, prea bunilor creștini, că am făcut cunoștință, în treacăt, cu șeful *Slavilor*, numit *Chatzo* [2]) și cu *Avarii* [3]). Aceștia după ce au pustiit Iliricul întreg și anume provinciile sale, vreau să spun, cele două Panonii și de asemenea cele două Dacii, Dardania, Moesiile, Prevalitana, Rodope și alte regiuni, precum și Tracia, până la zidurile cele lungi ale Bizanțului și celelalte orașe și cetăți, duseră toată populația de aci într'o regiune așezată în partea Panoniei, lângă Dunăre, provincie care avea odinioară ca metropolă Sirmium [4]). Aci deci, după cum am arătat, Chaganul Avarilor a așezat toate acele populațiuni robite [5]) cari să-i fie pe viitor supușii săi. De

[1]) Cf. și Sacerdoțeanu, *Istoria Românilor în Evul mediu*, p. 231.

[2]) *Chatzo* pare a fi mai de grabă o demnitate decât un nume propriu cf. O. Tafrali, *Thes*, p. 111.

[3]) Sub Avari este a se înțelege Bulgari. Cf. D. Onciul, *Conv. Lit.*, XIX, p. 596.

[4]) Că această parte a Panoniei era în stânga Dunării rezultă și din afirmarea autorului, câteva rânduri mai la vale, că urmașii Romanilor, întorcându-se mai târziu în imperiu, au trecut peste Dunăre.

[5]) Aci este vorba de sigur, de oștirile ce purtau arma și care au fost transportate a nordul Dunării, nu și de populațiile neînarmate, de femei și copii.

atunci ele s'au amestecat cu Bulgarii [1]) şi cu Avarii şi cu alte neamuri — καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνικῶν — şi au dat naştere unei generaţii de oameni liberi, şi se desvoltară într'un popor numeros şi foarte mare — λαοῦ ἀπείρου καὶ παμπόλλου γεγονότος. — Iar fiii lor, fiecare în parte, primind dela părinţi, după obiceiurile romane, tradiţiile şi dragostea de neam, întocmai precum în Egipt s'a înmulţit sub Faraoni neamul ovreesc, tot astfel şi la ei, s'a înmulţit familia creştinilor prin credinţa ortodoxiei şi prin sfântul botez dătător de vieaţă şi povestind unii altora amintirile despre pământul patriei lor strămoşeşti, s'a aprins în inimile lor dorinţa pentru întoarcerea acasă... « Dar, de când părinţii lor suferiseră din partea barbarilor acel dezastru al expatrierii, se scurseră acum vr'o şaizeci de ani şi mai bine şi se născuse aci un nou popor — νέος λαός — iar cea mai mare parte a lor, în decursul timpului, ajunsese un neam de oameni deosebiţi şi liberi [2], — ἐλευθέρους τοὺς πλείστους καὶ ἴδιον ἔθνος. Atunci Chaganul Avarilor a pus în fruntea lor, după obiceiul neamului lor, un conducător cu numele de *Cuber* [3]). Acesta, aflând dela unii din cei mai apropiaţi de sine, de nostalgia poporului pentru ţara sa strămoşească, s'a gândit ce ar fi de făcut şi a adunat la sine tot poporul de bejenari romani şi alte neamuri de oameni — τὸν πάντα Ῥωμαίων λαὸν μετὰ καὶ ἑτέρων ἐθνικῶν — adecă, după cum se spune în cartea lui Moise despre Exodul Ovreilor, pe toţi proseliţii lor, împreună cu bagajele şi cu armele şi astfel se despart de Chagan şi ajung rebeli. Când a aflat despre aceasta Chaganul, se puse pe urmele lor. Dar, în luptele ce s'au dat între ei, Chaganul este bătut în cinci-şase bătălii, după cari s'a separat de ei şi luând fuga a apucat-o spre miazănopate, în regiunile mai retrase ale ţării, împreună cu restul poporului său. In chipul acesta Cuber — continuă mai departe Legenda, — repurtând victoria, a trecut cu tot poporul său peste susnumita Dunăre—Δάνουβιν ποταμόν— şi a venit chiar în părţile noastre şi a ocupat câmpia *Ceramisia* [4]) — τὸν Κεραμήσιον κάμπον — şi s'au stabilit aci, râvnind să aibă, mai ales că erau de credinţa ortodoxă, regiunile părinteşti, unii cetatea Tesalonicului, protejată de martiri, alţii prea fericita cetate, regina cetăţilor [5]), iar alţii, în sfârşit, celelalte cetăţi din Tracia [6]).

197. După ce au ajuns în câmpia Ceramisia (Prilep), mulţimea dorind să se împrăştie, Cuber cu sfetnicii săi au făcut planul criminal să nu lase pe nimenea să plece pe la locurile ce doreau, ci că acelaşi *Cuber* să rămână conducătorul tuturor acelora cari au venit împreună

[1]) Bulgarii apar la Dunăre, pentru întâiaşi dată, la sfârşitul sec. al V-lea. Cf. Ferd. Lot, *Les invasions barbares*, p. 225.

[2]) Urmaşii foştilor robi, proveniţi din amestecul cu localnicii liberi, ajung şi ei acum liberi.

[3]) Cuber ca şi Cubrat este numele unui şef bulgar. Cf. Sacerdoţeanu, *Vlahii din Calcidica*, p. 308.

[4]) Câmpia *Ceramisia* din apropiere de Salolic, nu este atestată de alte izvoare istorice.

[5]) Regina cetăţilor, Constantinopolul, capitala imperiului.

[6]) Vezi *Legenda sfântului Dumitru dela Tesalonic* în *Arhiva Românească*, VII, 1941.

și să le fie principe și chagan. Căci, dacă unii ar căuta să plece la împăratul orânduit de Dumnezeu, tot poporul l-ar părăsi și el s'ar lipsi de conducere. Și atunci pentru ca tot poporul să poată rămânea cu el, s'a prefăcut că este rugat să rămână și a cerut chiar populațiilor de Dragobiți din apropiere să le dea alimente; ceea ce s'a și făcut. Și fiindcă mai mulți dintre Sclavii Dragobiți au intrat în corturile lor, au fost întrebați în privința cetății noastre și când au aflat că ea nu este prea departe, aceia cari erau de *origine romană* — οἱ ἐκ τῶν 'Ρωμαίων ὄντες — au început să vie în cetatea noastră cu soții și cu copii. Iar cei ce se găseau la conducerea prefecturii i-au trimis în corăbii în Capitală.

198. Când a aflat despre aceasta principele Cuber, amintit mai sus, nu și-a mai putut ținea ascuns planul său criminal și în secret consfătuindu-se cu sfetnicii săi, spre pieirea sa, a căutat pe unul dintre oamenii săi, mai iscusit și mai șiret decât toți ceilalți, pe unul care cunoștea pe lângă limba noastră [1]), și pe cea a Romanilor, a Sclavilor și a Bulgarilor — τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπιστάμενον γλῶσσαν καὶ τὴν 'Ρωμαίων, Σκλάβων καὶ Βουλγάρων — și era viclean și într'un cuvânt înzestrat cu toate meșteșugurile diavolești; pe acesta l-a pus să se prefacă a fi izgonit și să intre în Tesalonic sub pretext că s'ar fi refugiat acolo și ca un credincios al prea bunului împărat să spună că el vrea cele ce vrem și noi și să aducă cu sine poporul și provocând un războiu civil să pună mâna pe cetate. Iar, după cucerirea cetății, Cuber să se instaleze cu familia și cu ceilalți fruntași și cu puteri unite să pornească război împotriva popoarelor învecinate, să le supună și să ocupe cu război insulele și Asia, voind chiar să atace pe cel ce deține cârma imperiului.

199. Înțeleși odată asupra acestui plan și hotărîți în voința lor, s'au legat prin jurământ pentru aceea ce aveau de făcut. Atunci unul dintre ei, cu numele *Maurus*, prefăcându-se a fi refugiat, a sosit în cetatea noastră și prin vorbe dulci și înșelătoare, adăugând și jurăminte, a făcut pe cei ce se găseau în fruntea conducerii să dea despre el prea credinciosului împărat cele mai bune și mai asigurătoare referințe. Impăratul cu bunăvoință față de toți, fiind determinat de cele ce i s'au raportat și-a arătat numaidecât această bunăvoință exprimând-o în scris și trimițând lui Maurus în semn de cinstire emblema și insigniile consulare și a dat ordin ca toți Ceramisienii cari ar fugi dela Cuber să fie supuși ai lui Maurus. Iar, când acest ordin a devenit public, fiind introdus în registrele ordinare, tot poporul care alergase aci a fost încredințat în urmă acestui Maurus și el însuși a ajuns conducătorul lor. Dar unii din neamul Romanilor — τινὲς δὲ τῶν ἐκ τοῦ 'Ρωμαίων φύλου — cari cunoșteau de aproape pe Maurus — care niciodată nu și-a ținut cuvântul față de nimenea, ci totdeauna pervers, sperjur și înșelător a prădat prin cele mai josnice apucături multe locuri și pe mulți oameni — aveau convingerea că nu trebuie să se în-

[1]) Limba noastră adică limba grecească, a Romanilor fiind limba latină.

crează în el. Atunci Maurus, fiind informat prin denunţuri de capcanele ascunse ce i se întindeau şi care se vedeau din ţinuta lor, le-a tăiat acestora capul, iar pe femeile lor le-a vândut unde şi cum a voit.

200. In urmă, fiindcă ceilalţi creştini — οἱ λοιποὶ τῶν Χριστιανῶν — nu mai îndrăsneau să dea pe faţă cursele ce se urzeau împotriva cetăţii, îşi deplângeau soarta şi a lor şi a cetăţii că nimeni nu mai avea curaj să se împotrivească şi că chiar cei ce se aflau în fruntea treburilor se temeau de el, căci Maurus şi-a format în jurul său o gardă de oameni înarmaţi, de centurioni, pentecontarchi şi decarchi [1]) din cei mai îndrăsneţi, cari întreţinuţi din proviziile comune, să-l păzească ziua şi noaptea. Ei îşi făcuseră chiar planul ca în noaptea de Inviere a Domnului, când întreaga cetate avea să celebreze în comun ospăţul lui Cristos, atunci cei mai îndemânateci în războiu aveau să provoace un război intern, să dea foc în principalele locuri şi să pună mâna pe cetate. — Sosirea neaşteptată a flotei împărăteşti a zădărnicit planul criminal al lui Cuber şi al lui Maurus.

S. Demetrii martyris acta [2])

185. Deoarece Slavii de cari am amintit de atâtea ori se găseau în apropierea cetăţii păzite de Dumnezeu (Tesalonic) şi erau cel puţin în aparenţă, liniştiţi, comandantul prefecturii din aceste localităţi, cunoscând de aproape pe împăratul de atunci, a adus învinuiri precise împotriva *regelui Runchinilor* ῥῆγας τῶν ῾Ρυγχίνων, un anumit *Pervund* că ar avea gânduri pline de răutate şi vicleşug faţă de cetatea noastră a. 782.

Rinchinii

190. Şi iarăşi, prin mijlocirea aceluia (Sf. Dumitru) care este protectorul cetăţii (Tesalonic) a sosit un nou tovarăş de luptă, din partea acelor Slavi dela Strimon şi dela *Rinchiu* cari ne lăsară în pace, fie rămânând în linişte fie desbinându-şi oştirile şi apucându-se să jefuiască pe corăbierii ce se întorceau din Cetatea împărătească, dela vânzarea proviziilor, sau pe aceia cari locuiau în insule şi în golfurile mării ori în localităţile ce sunt în spre Paros şi Proconissus (marea de Marmara) şi chiar pe acei cari strângeau dările şi se întorceau cu corăbiile la ei acasă [3]).

Vlahorinchinii

In zilele împăraţilor iconoclaşti (726—778) populaţiunile de pe ambele maluri ale Dunării — τὰ παραδουνάβια μέρη — profitând de neliniştea în care se găsea imperiul, mai cu deosebire fiindcă împăratul

[1]) Şefii unor unităţi de câte o sută soldaţi, de câte cinci zeci şi de câte zece soldaţi.
[2]) Migne, *Patr. gr.*, 116, p. 1349.
[3]) Migne, *Patr. gr.*, 116, p. 1353.

însuşi ducea lupta împotriva icoanelor, pe atunci aşa numiţii Rinchini şi mai cu deosebire *Vlahorinchinii* şi Sagudaţii, ocupând Bulgaria şi întinzându-se puţin câte puţin în diferite locuri, puseră stăpânire pe Macedonia şi în urmă ajunseseră la Sfântul Munte împreună cu femeile şi copiii lor, fiindcă nimenea nu se găsea ca să-i oprească şi să se lupte cu ei. Cu timpul ei fură introduşi de către Sfinţii părinţi în învăţăturile creştineşti, crezură în aceste învăţături şi în urmă ajunseră adevăraţi creştini cu totul [1]).

XXXII

GEORGIUS SYNCELLUS (sec. VIII d. Cr)

INTRODUCERE.

Călugăr grec ce a trăit pe la sfârşitul secolului al VIII-lea şi începutul celui al IX-lea Georgius Syncellus a scris o *Chronographie*, dela Facerea lumii până la Diocletian (284). In opera sa autorul tratează istoria universală, dar mai ales istoria bisericească. Lucrarea lui Syncellus a fost continuată de Theophanes Confessor. Ca izvoare a avut scrierile lui Eusebius şi Dexippus pentru istoria universală, iar pentru istoria bisericească pe Panodoros, Annianos şi Biblia.

Chronographia I
Domiţian

TEXTE TRADUSE.

Domiţian, ros de invidie pentru fericirea fratelui său şi arzând de dorinţa de a domni, a ucis pe *Titus* mişeleşte prin venin şi a domnit după el... A gonit din Roma pe Nerva sub pretextul ce-i sapă domnia, iar pe filosoful Apollonius din Tyana, prietenul lui, l-a aruncat în închisoare, dar nici aşa n'a putut să împiedece pe filosof de a spune adevărul şi de a face tămăduiri...

In timpul său au fost bătuţi *Dacii* şi *Nasamonii* cari se răsculaseră; asupra Dacilor şi Germanilor Domiţian şi-a serbat triumfuri...

Spre a nu rămânea nimenea din neamul regesc al Iudeilor, a dat ordin ca toţi cei născuţi din neamul lui David să fie omorîţi.

Domiţian, după Nero a pornit o prigoană împotriva Creştinilor.

Nerva

In timpul domniei lui *Nerva* a murit la adânci bătrâneţe Apollonius din Tyana şi după spusa lui Philostratus, moartea sa o prevestise lui Nerva printr'o scrisoare proprie.

[1]) Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, p. 43.

Traian

Tertulian scrie că *Plinius Secundus*, prefectul unei provincii, a condamnat la moarte o mare mulțime de creștini, dar stând la îndoială ce să facă cu ei, a raportat printr'o scrisoare lui Traian spunându-i că ei nu sunt vinovați de nicio altă crimă, decât doar că refuză să aducă jertfe idolilor și că în imnuri venerează în fiecare dimineață pe *Cristos* ca pe un zeu, dar că se abțin dela orice crimă. Traian i-a răspuns că nu trebue să ancheteze pe creștini spre a-i condamna la moarte.

Traian, după ce a învins pe *Daci și pe Sciți*, a prefăcut Dacia în provincie romană, și a primit asupra lor un triumf.

In anul 5600 dela Facerea lumii Traian a fost trecut în numărul zeilor. Imbolnăvindu-se în urmă de dizenterie a murit la Selenunta, după Eusebius, după alții, la Seleucia din Isauria.

Decius

In anul Facerii lumii 5746, după nașterea lui Crist, 251, Sciții și Goții, trecând peste Istru, devastară, sub *Decius*, imperiul roman, iar pe *Mysii* retrași la Nicopolis îi asediară. Atunci Decius, după arătările lui Dexippus, atacându-i fără de veste, a omorît trei mii de barbari. In urmă, după cucerirea Philippopolului, a plecat și foarte mulți Traci au murit în luptă. Sciții retrăgându-se, la cetatea Abrytus, numită și Târgul lui Terebronius, Decius, care era dușmanul lui Dumnezeu, urmărindu-i, a fost omorît într'o noapte împreună cu fiul său.

Valerianus

Sub împărații *Valerian* și *Gallien*, *Sciții* trecând peste Istru au prădat din nou Tracia și au asediat Tesalonicul, orașul Ilirilor.

Aurelian

Aurelian, al 29-lea împărat, a domnit 6 ani. Acesta a supus pe Palmyreni și Galia. In timpul său se spune că a înflorit Philostratus, istoric atenian și Longinus.

Tot în timpul acesta, *Zenobia*, strângându-și o mare armată s'a ridicat împotriva Romanilor și, după ce a ucis pe comandantul acestora *Probus*, a reclamat pentru sine Egiptul. Aurelian, neputând să suporte rușinea căzută pe armata romană, pornește împotriva Zenobiei și la Antiochia din Siria bate pe Palmyreni, prinde pe Zenobia și o duce la Roma. Față de ea s'a purtat cu blândețe și a dat-o în căsătoria unui onorabil senator roman.

In același timp, Aurelian supune pe Galii ce se revoltaseră. Hotărînd să plece în Sciția, a fost omorît de propria sa armată care se răzvrătise, într'o localitate ce se numește *Noua Fortăreață*, între Bizanț și Heraclea, în momentul în care se gândea să pornească o prigoană împotriva creștinilor.

Tot el a construit la Roma un templu pentru Soare, împodobindu-l cu aur și cu pietre nestimate.

Părăsind Dacia cu numele lui Traian, a dat ordin ca bărbații și femeile să fie așezați în mijlocul Mysiei pe care o numi *Dacia medie*, înconjurată de ambele părți de Mysi [1]).

In anul 5765 dela Facerea lumii, Aurelian este împiedecat de a face prigoana creștinilor de un fulger căzut din cer; este ucis de oamenii săi la Noua Fortăreață.

XXXIII

THEOPHANES (741—817 d. Cr.)

INTRODUCERE.

Născut pe la anul 741 dintr'o familie nobilă și bogată, *Theophanes* numit și *Confessor*, după o scurtă căsătorie cu fiica unui patrician bizantin, s'a retras de lume și a fundat mănăstirea Sigriane, ale căreia urme se mai văd și astăzi pe țărmul mării de Marmara. Sub împăratul Leon V, luând parte activă în luptele dintre iconoclaști și oconoduli, a fost chemat la Constantinopol și arestat, iar după o închisoare de doi ani, a fost exilat în insula Samotrace, unde a și murit în anul 817. Biserica ortodoxă l-a trecut în urmă în numărul sfinților săi.

Acest Theophanes, la rugămintea prietenului său Georgius Syncellus, s'a apucat să continue cronica începută de acesta și a dus firul povestirii ei dela domnia lui Diocletian, anul 284, până la căderea împăratului Michael I, anul 813.

Compunerea operei sale, *Chronographia* în opt cărți, Theophanes a făcut-o între anii 810—815 și, mai mult chiar decât Sincellus, povestirea a dus-o pe o bază strict cronologică.

Slujindu-se, fără îndoială, de izvoarele ce i-a pus la îndemână Syncellus, Theophanes, deși nu era un istoric și deși nu era înzestrat cu destul simț critic și nici cu imparțialitatea necesară unui istoric, ne-a lăsat totuși o lucrare de mare importanță și care a avut o enormă influență asupra cronicarilor bizantini de mai târziu.

In mai multe pasaje, Theophanes se ocupă de trecutul țării noastre din evul mediu.

---

[1]) Τὴν Τραϊανοῦ δὲ Δακίαν βαρβάροις ἀφεὶς ἄνδρας καὶ γυναῖκας εἰς τὸ μεσαίτατον τῆς Μυσίας στήσας ἑκατέρωθεν, Δακίαν δὲ μέσην νομίζεσθαι.

Chronographia[1])

TEXTE TRADUSE.

In acest an (585) împăratul *Mauricius* a trimis la Dunăre pe *Priscus* împreună cu toţi oamenii mai de seamă, pentru ca să împiedice populaţiunile *Sclavinilor* să treacă peste fluviu. Chaganul Avarilor a aflat însă despre aceasta la Durostor şi trimiţându-i o solie a învinuit pe Romani că-i fac războiu. Dar Priscus se scuză că n'a venit să se războiască cu barbarii, ci că a fost însărcinat de împărat numai să împiedece pe Sclavini. Când însă Priscus a auzit că *Ardagast* şi-a dispus mulţimile sale de Sclavini ca să prade provinciile romane, a trecut Dunărea şi în mijlocul unei nopţi, a ataçat prin surprindere pe Ardagast care, văzând primejdia, sărind pe un cal fără de şea, de abia a putut să scape cu fuga. Romanii după ce au ucis o mulţime de Sclavini, au devastat întregul ţinut al lui Ardagast şi luând o bogată pradă a pornit pe la *Tatemer* spre Bizanţ. Tatemer însă, făcând drumul fără de băgare de seamă şi neînarmat şi pe deasupra dându-se şi beţiei şi desfrâului, a treia zi o mulţime de Sclavini se repeziră asupra sa şi el cuprins de frică s'a refugiat la Bizanţ. Romanii însă cari fuseseră cu el, furioşi împotriva Sclavinilor, i-au atacat pe aceştia şi i-au învins, ducând împăratului cetele de captivi ale sclavinilor. Impăratul bucurându-se de aceasta, a adus, împreună cu tot oraşul imnuri de mulţumită lui Dumnezeu. In urma acestora, Priscus plin de încredere pătrunse până în mijlocul regiunii Sclavinilor. Atunci însă *Gepes*, un creştin, fugind la Romani le-a arătat acestora, pe unde să intre şi, fără de nicio greutate, Romanii ocupă regiunea barbarilor. Şi astfel prin trădarea lui Gepes, în mijlocul unei nopţi adânci, trecând fluviul, dau peste *Musugius* regele barbarilor, fiind beat căci serbase ospăţul funebru al morţii fratelui său. Acesta fiind prins de viu, ceilalţi fură în mare parte măcelăriţi îngrozitor. După ce luară o mare pradă, Romanii se dau la chef şi la desfrâu. Atunci barbarii, strângându-se din nou, atacară pe învingători şi ar fi fost o răzbunare mai mare decât ceea ce ei au suferit, dacă *Genzon* n'ar fi împiedecat atacul duşmanilor printr'o luptă vitejească cu puterea pedestrimii sale. In urmă Priscus, pe toţi cei încredinţaţi cu paza sa, i-a tras în ţeapă...

In anul acesta (586), anul al doisprezecilea al domniei lui Mauricius, *Priscus a venit din nou la Dunăre şi a prădat poporul Sclavinilor*, trimiţând împăratului nu o mică parte din pradă şi un număr de prizonieri. Impăratul însă, trimiţându-i lui Priscus pe Tatemer, i-a dat ordin ca să rămână în acele locuri în timpul iernii. Aflându-se aceasta, Romanii se împotriviră, declarând că nu se poate face aceasta din cauza mulţimii de barbari şi a frigului de nesuferit. Priscus însă i-a înmuiat cu vorbe bune şi-i sfătueşte să asculte de ordinul împăratului şi să ierneze acolo...

[1]) Cf. Anastasius, *Historia Ecclesiastica ex Theophane*, II, p. 125.

In anul acesta (592) Priscus pornind cu armata vine la Singidunum. Dar și chaganul strângându-și repede trupele sosi în Mysia și caută să cucerească orașul *Tomea*. Atunci Priscus părăsind Singidunum vine aproape de el. Fiindcă însă era în preajma sărbătorilor de Paști și Romanii erau lipsiți de alimente, Chaganul aflând de aceasta, încunoștiință pe Priscus să-i trimeață căruțe spre a-i da alimente ca să celebreze cu veselie sărbătorile — ἵνα μετὰ ἱλαρότητος τὴν ἑαυτῶν ἑορτὴν ἐκπληρώσωσιν — I'a trimis deci patruzeci de care pline [1]). In schimb și Priscus a trimis barbarului specialități din India, piper, foi de finic, scorțișoară și altele din acestea ce se căutau, când el se găsea la Sirmium și pe cari le-a primit cu mare bucurie. Și astfel până după sărbători Romanii și barbarii au petrecut împreună și nu aveau nicio teamă unii de alții — καὶ οὐκ ἦν φόβος ἐν ἑκατέραις δυνάμεσιν — După ce au trecut sărbătorile, barbarii s'au separat de Romani și venind la cetatea Drisipera — Sofia — au devastat-o [2]).

Chronographia, Anastasius, p. 101

In anul 531 doi regi bulgari cu o nenumărată mulțime de *Bulgari* și cu drungul [3]) lor porniră cu războiu împotriva Sciției și Mysiei pe când în Mysia era ca general *Justinus*, iar în Sciția *Baudarius*. Aceștia ieșind în calea Bulgarilor, s'a dat lupta, în care comandantul armatei, Justinus, a murit, fiind numit în locul său Constantinus, fiul lui Florentius și Bulgarii au înaintat până în părțile Traciei. Impotriva lor a pornit cu armata *Acum*, hun de origine, botezat de împărat, comandantul armatei din Iliria. Romanii, înconjurând pe Bulgari cu toate trupele lor, i bătură și măcelăriră o mare mulțime din ei și luară și o mare pradă și, prinzând și pe amândoi regii acelora, repurtară o victorie strălucită. Dar, pe când se întorceau din luptă veseli, alți Bulgari le ieșiră în drum și prinseră în cursă pe Constantin, Acum și Godila pe când fugeau. Godila tăind cursa cu sabia, a scăpat, Constantin însă și Acum au fost prinși. Constantin, fiind răscumpărat cu bani, s'a întors la Constantinopol, Acum însă, fiind reținut cu ceilalți prizonieri, s'au întors în patria lor proprie.

Chronographia, Anastasius, p. 130

In anul 593 *Comentiolus* vine cu armata sa la Dunăre și la Singidunum se întâlnește cu Priscus și rupe pacea cu Avarii. După ruperea păcii vin la Viminacium, o insulă mare în Dunăre. Afând despre aceasta Chaganul își strânge și el armata și atacă provinciile romane, iar celor patru fii ai săi le dă însărcinarea să păzească vadurile Dunării. Romanii

[1]) Se vede de aci că dușmănia lor nu mergea până la câinoșie și că deși erau vrăjmași, totuși păstrau oarecari raporturi între ei. In armata Chaganului erau și creștini.

[2]) Evenimentele acestea au fost povestite și de Theophylactus Simocattes.

[3]) *Drung* era un corp de infanterie de 1000—3000 de soldați.

însă, făcându-şi plute, trec peste fluviu şi comandantul Priscus începe războiul cu fiii chaganului [1]. In timpul acesta Comentiolus, nerestabilit după boala sa, se afla la Viminacium. Lupta ţinând mai multe ore, au fost omorîţi până seara trei sute de Romani şi au pierit patru mii de barbari. Dimineaţa următoare începe din nou lupta şi au fost ucişi alte opt mii de barbari. De aşişderea, în a treia zi Romanii, atacând pe barbari dintr'un loc mai înalt, împinseră pe duşmani spre un lac şi omorîră mulţi dintre ei şi mulţi se înnecară, între cari şi fiii Chaganului. Prin această izbândă Romanii repurtară o strălucită victorie. Atunci Chaganul, strângându-şi o armată mai mare, a atacat pe Romani şi începând lupta din nou au învins Romanii. Această victorie a fost cea mai strălucită din toate. In urmă Priscus cu patru mii de soldaţi, bine înarmaţi, dă ordin să se treacă peste *Tissus* [2] şi să se spioneze planurile duşmanilor. Barbarii neaşteptându-se la aceasta, celebrau un ospăţ festiv şi chefuiau. Romanii, atacându-i fără de veste, făcură un mare prăpăd, căci fură omorîţi treizeci de mii de *Gepizi* şi alţi barbari şi luând o pradă enormă se întoarseră la Priscus. Chaganul însă, refăcându-şi armata, vine la Dunăre, unde, dându-se lupta, barbarii fură învinşi din nou şi aruncaţi în apă şi împreună cu ei se prăpădiră şi mulţi *Sclavini*. Iară vii au ajuns în mâinile Romanilor trei mii două sute de Avari şi două mii de alţi barbari. In urmă Chaganul a trimis o solie la Mauricius pentru răscumpărarea prizonierilor. Mauricius însă, neprimind încă vestea unei victorii atât de strălucite, a scris lui Priscus ca să libereze numai pe barbarii Avari [3]. De altfel, fiindcă Comentiolus de abia se întremase după boală, pleacă în nişte locuri ale Nomazilor [4], căutând călăuze care să-i arate drumul făcut odinioară de împăratul Traian. Dar un bătrân oarecare, cunoscând drumul, i-a spus că este un drum cam greu şi anevoios din cauza multor ploi şi a iernilor grele, că este peste tot stricat şi închis de stânci căzute şi de zăpezi. Comentiolus, neţinând seama de sfatul bătrânului, a apucat pe acel drum. Dar, căzând un frig mare şi un îngheţ aspru, au pierit mulţi dintre soldaţii romani şi cea mai mare parte din vite şi de abia au ajuns la Philippopol. Aci au iernat soldaţii, iar Comentiolus s'a dus la Bizanţ.

Chronographia

In urmă *Asparuch*, al treilea dintre cei cinci fraţi, fii ai lui Crobatus, regele Bulgarilor, trecând peste fluviile Danapru şi Danastru şi ajungând la un alt fluviu numit *Olgon*, — acestea sunt fluvii mai la Nord

---

[1] Războiul are loc la nordul Dunării, după cum rezultă din acest pasagiu. Aceleaşi evenimente sunt povestite aproape la fel de Theophytectus.

[2] *Tissus*, atestat şi de Theophylactus, este Tisa, păstrat sub mai multe forme.

[3] Din traducerea bibliotecarului Anastasius rezultă că e vorba numai de Avari, iar nu şi de alţi barbari prizonieri.

[4] Unele manuscrise au în loc *Nomas*, *Novas*.

decât Dunărea, — s'a aşezat între ele, socotind locul sigur şi de necucerit din ambele părţi. Căci locul în interiorul său este întărit de bălţi şi înconjurat dintr'o parte şi din alta de fluvii şi oferă din partea duşmanilor siguranţă mare pentru poporul redus, în urma împărţirii sale între cei cinci fraţi. Fiind deci împărţit poporul în cinci părţi, slăbit şi redus ca număr, neamul cel mare al Chazarilor, a ieşit din fundul adânc al *Berzeliei*, care este cea dintâi dintre provinciile Sarmaţiei, şi a subjugat stăpânirii sale toate ţinuturile de dincolo de Dunăre până la Marea Neagră şi supunând pe *Batbaia*, principele Bulgariei, — el era primul dintre cei cinci fraţi, — l-a făcut tributar, şi tributul i-l ia până în ziua de astăzi. Când împăratul Constantin a aflat că un neam de oameni murdari şi păcătoşi [1]) s'a aşezat cu corturile pe neaşteptate la Olgu peste Dunăre şi că pustieşte regiunile *transdanubiene*, adică ţara pe care o ocupă acum şi care pe atunci era stăpânită de Creştini — τοῦτ' ἔστιν τὴν νῦν ὑπ' αὐτῶν κρατουμένην χώραν, ὑπὸ χριστιανῶν τότε κρατουμένην — a fost cuprins de o mare supărare şi a dat ordin ca toate armatele sale să intre în Tracia şi construindu-şi o flotă, a hotărît să se lupte şi pe apă şi pe uscat... Impăratul, fiind bolnav de podagră, s'a dus la Mesenbria, iar Bulgarii, trecând Dunărea, ajung la Varna, de lângă Odessus.

Chronographia, I

In acest an (579) chaganul Avarilor, călcând tratatele, a început să pustiască cu, războiu groaznic Moesia şi Sciţia şi a distrus cetăţile Ratiaria, Bononia, Aquae, Durostorul, Zandapa şi Marcianopolis. *Comentiolus* însă plecând spre Anchialos şi-a despărţit pe soldaţii săi, lipsiţi de experienţă şi voinicie, de soldaţii cei curajoşi şi trupelor neîncercate, la patruzeci de mii de oameni, le-a dat astfel ordin să ocupe tabăra, iar trupa aleasă în număr de şase mii de oameni, luând-o cu sine, a încredinţat lui *Castus* două mii şi tot atâţia lui *Martinus* [2]), iar restul de două mii i-a păstrat pentru sine şi aşa a pornit împotriva barbarilor. Castus sosind la Zandapa a găsit pe barbari, stând în trândăvie şi fără de nicio pază şi a ucis pe mai mulţi dintre ei. Pe cei ce i-a luat ca prizonieri, precum şi prada câştigată a lăsat-o în păstrare oamenilor săi. Martinus însă, ducându-se în regiunile cetăţii *Tomea* [3]) şi atacând pe caghan pe neaşteptate, l-a făcut să-şi găsească scăparea

[1]) Anastasius are *ultra Danubium*, iar Theophanes ed. Bonn ἐκεῖθεν τοῦ Δανουβίου εἰς τὸν 'Ολγον ἐσκήνωσεν E vorba de Transdanubieni, ale căror locuri pe vremea aceea le stăpâneau Bulgarii. Bulgarii nu trecuseră Dunărea şi prin urmare traducerea latină din Migne, *Patr. gr.* e greşită.

Pentru identificare, v. N. Bănescu, *La domination byzantine sur les régions du Bas-Danube*, Ac. Roum., *Bulletin de la sect. hist.*, XIII (1927), p. 5 din Extras.

[2]) Comentiolus comandant suprem, având în subordine pe generalii Castus şi Martinus.

[3]) Ratiaria-Arciar, Bononia-Vidin, Aquas-Vidrovaţ, Durostorul-Silistra, Zandapa-probabil Bazargic, Marcianopolis-Devnia, Tomea-Tomis-Constanţa.

în fugă. Câştigând astfel Martinus o strălucită victorie, s'a întors la comandant, în locul unde îi spusese că-l va aştepta. Dar Comentiolus, sub teroarea fricii, se retrăsese la Marcianopolis şi deci, nefiind găsit, după ce s'au unit cele două trupe, s'a mutat tabăra în defileurile Haemului. Aflând Martinus că chaganul a trecut peste Dunăre, se întoarce la comandant; Castus însă, trecând peste Dunăre, după ce a luat informaţii dela avangardele barbarilor, i-a bătut pe Avari. Dar, fără să fi avut vreun motiv să rămână, a neglijat să se întoarcă la comandantul său. De aceea, în ziua următoare, chaganul, închizându-i din toate părţile retragerea, l-a biruit, iar armata sa împrăştiindu-se, a fugit fiecare cum a pătut prin păduri şi prin codri. Dar unii, ca şi fiarele la vânat, fiind prinşi de barbari, au spus unde se găseşte acum Castus. Apoi, înconjurându-l barbarii din toate părţile, îl prind de viu şi bucuria lor pentru aceasta şi-o manifestară prin jocuri şi petreceri. In urmă Chaganul, îndreptându-se spre miazăzi, a cucerit zidul cel lung [1]). *Comentiolus* însă care stătuse ascuns prin codri Haemului a ieşit de acolo afară împreună cu Martinus şi au surprins pe chagan ce era nepregătit, fiindcă toată mulţimea de barbari era împrăştiată prin Tracia şi pe înserate a plecat în contra lui. Şi de sigur întreprinderea ar fi reuşit foarte bine, dacă o soarte protivnică nu i-ar fi dejucat încercarea. Un animal de povară a lăsat să-i atârne în jos sarcina de pe dânsul, iar un tovarăş al stăpânului animalului a îndreptat sarcina la loc, strigând totodată în limba părintească « *torna, torna, fratre* » — ἕτερος τὸν δεσπότην τοῦ ζώου προσφωνεῖ τὸν φόρτον ἀνορθῶσαι τῇ πατρῴᾳ φωνῇ « τόρνα, τόρνα φράτερ » — Stăpânul animalului n'a auzit strigătul, dar l-a auzit oştirea şi crezând că au dat duşmanii peste ei, au luat-o la fugă, strigând cât îi ţinea gura « torna, torna ». Dar şi Chaganul pe de altă parte s'a speriat şi el şi a fugit cât mai repede. Aşa că puteai să vezi şi pe Avari şi pe Romani fugind, deşi nimenea nu-i urmărea. In urmă Chaganul adunându-şi trupele asediă din nou Apiria şi prinzând pe Buza, manganariul cetăţii îl ameninţau cu moartea. Buza se rugă să-i lase vieaţa pentru o mare sumă de bani ca răscumpărare [2])...

XXXIV

SF. NICEPHORUS (sec. IX)

INTRODUCERE.

Născut la Constantinopol dintr'o familie însemnată, Nicephor ajunge în timpul domniei lui Leon V Armeanul (813—20) secretar împărătesc, funcţiune pe care o avusese

[1]) Zidul cel lung, ridicat de împăratul Anastasius în 507 se întindea dela Silivri la Dercos, unind marea Neagră de marea Egee.

[2]) Vezi discuţia acestui pasagiu în *Limba rom. în izv. istor. mediev.*, p. 22. *An. Ac. Rom.*, vol. IX, 1939. Tot aci vezi şi traducerea în limba latină, la Anastasius bibliotecarul, sec. IX.

mai înainte și tatăl său; iar după moartea patriarchului Tarasios, îi ocupa scaunul, 806—815. Trăind în mijlocul luptelor religioase dintre iconoclaști și iconoduli, Nicephor ca mare apărător al icoanelor a avut mult de suferit și în cele din urmă și exiliul în Bosforul tracic. Aci și-a desvoltat întinsa sa activitate științifică, publicând mai multe scrieri teologice, dintre care unele ni s'au păstrat, iar altele s'au pierdut.

A scris și lucrări de istorie. Ni s'a păstrat din acestea un *Breviarium historicum de rebus gestis post Mauricii imperium*. Sub anul 618 ni se vorbește despre încreștinarea Hunilor. Avem aci o nouă dovadă că, după moartea lui Attila, poporul Hunilor n'a dispărut cu totul de pe scena istoriei.

Sf. Nicephor, patriarchul, *Breviar. hist.* ad an. 618

TEXTE TRADUSE.

După câtăva vreme, venind la Constantinopol conducătorul Hunilor, — ὁ τῶν Οὔνων τοῦ ἔθνους κύριος — împreună cu mai mulți fruntași și ostași din neamul său, a cerut dela împărat (Heraclie) ca să-i boteze. Cererea fiind primită, fruntașii Hunilor au fost conduși la botez de fruntașii Romanilor și femeile lor de femeile acestora. După ce s'au botezat cu toții au fost dăruiți de împărat cu daruri împărătești și cu demnități. Pe conducătorul lor împăratul l-a făcut «patriciu» și cu mari onoruri i-a lăsat să plece în ținuturile Hunilor — πρὸς τὰ Οὔνικα ἤθη [1]).

XXXV

CONSTANTINUS VII (Porphyrogenitus sec. X-a)

INTRODUCERE.

Fiu al împăratului din Bizanț Leon Filosoful, Constantin al VII-lea Porfirogenitul a domnit dela anul 912 până la anul 959, deși efectiv a condus afacerile imperiului numai dela 945—959. Trăind într'o epocă de relativă liniște, Porfirogenitul a putut să se ocupe cu îndeletniciri literare și științifice și în situația sa de împărat, a avut posibilitatea să fie un mare colecționator de opere științifice și un promotor

[1]) Șincai citând acest pasagiu al lui Nicephor crede că ar fi vorba aci de Secui cari, după moartea lui Attila ar fi fost strâmtorați de Gepizi între munții Ardealului în anul 455, *Chronica Românilor*, I, p. 193. Noi însă atribuim altă origine Secuilor.

al culturii; a făcut şi el însuşi lucrări şi a dat impuls şi altora la scris.

Lucrările sale personale sunt: 1) *Istoria bunicului său Vasile I*, împărat în Bizanţ, 2) *De administrando imperio*, cuprinzând sfaturi pentru fiul său Romanos, şi în care ne dă o sumedenie de informaţii de istorie şi geografie asupra popoarelor din jurul imperiului bizantin, 3) *De thematibus*, adică despre administraţia imperiului, în care se cuprind excerpte din Ştefan din Bizanţ din secolul al V-lea şi din Hierocles din timpul lui Justinian şi 4) *De ceremoniis*, o colecţie întreagă de amănunte dela naştere, botez, căsătorie, încoronare, etc.

Despre *enciclopediile* făcute din iniţiativa Porfirogenitului am vorbit altădată [1]).

De thematibus Occidentis sive Europae II, 20

Prima themă

TEXTE TRADUSE.

Prima *themă*, care se află la apusul teritoriului Europei, se numeşte *Tracică*, în care se găseşte Bizanţul şi palatul regilor romani. E drept că Bizanţul, care acum se numeşte Constantinopol, este cea dintâi ţară din Europa, fiindcă ea este cetatea împărătească şi are prerogativa lumii întregi, ea fiind moştenitoarea numelui marelui împărat Constantin. De aceea, socotesc că ea este principala cetate din Europa, fiindcă însuşi Bizanţul este partea cea mai frumoasă şi cea mai însemnată din Tracia. Deci înainte vreme thema Traciei a fost aşezată în numărul şi ordinea themelor; dar numai de când Bulgarii au trecut peste fluviul Istru, căci mai înainte Tracia fusese împărţită în două theme. Aceasta o dovedeşte numele cetăţilor, atât al Mesembriei cât şi al Selymbriei [2]); aceste cetăţi îşi au numirile dela nişte regi, înainte ca imperiul roman să se fi mărit şi să fi cuprins toate popoarele pământului. Căci de când împărăţia romană şi-a răspândit puterea sa la toate marginile lumii, ca să zic aşa, pe toţi i-a împrăştiat şi a redus totul la un singur imperiu şi a silit pe toţi să suporte un singur jug. Dar, de când plasa a început să facă găuri mari, şi să se rupă, s'au schimbat şi lucrurile şi numirile în diferite chipuri. Iar prefectura Traciei a fost stabilită sub puterea unui conducător şi sub aşa numitului consilier.

[1]) Vezi Introducerea la vol. VIII din *Font. hist. Dacoromanorum.*

[2]) Stephanus din Bizanţ al cărui text îl transcrie Porfirogenitul aproape vorbă de vorbă, ne spune că Mesembria ca şi Selymbria şi alte cetăţi sunt formate din numele propriu Mesos, Selyos, Poltyos etc. şi *bria* care însemnează cetate, πόλις.

Căci proconsulul Taurus conducea Tracia în timpurile lui Constantin cel Mare, având sub stăpânirea sa cincizeci și trei de cetăți, administrate de conducător și consilier. Dar de când plasa, după cum am spus a făcut găuri, cetățile fiind cucerite și dărâmate de barbari, imperiul Traciei s'a împărțit în mici segmente. Căci, Bulgaria și fluviul Istru și prea celebrul munte, numit Haemus, care se întinde până la mare, au fost părți ale Traciei, acuma însă trăiesc ca străine și separate. De altfel thema Traciei a fost constituită sub împăratul din Constantinopol și era redusă la drepturile și serviciile lui; în ea n'a fost niciodată un praetor. Dar, de când nația Bulgarilor, vrăjmașe a lui Dumnezeu a trecut Istrul, însuși împăratul a fost constrâns, din cauza incursiunilor și apăsărilor Sciților și chiar a Bulgarilor, să aducă Tracia la rangul themei și să creeze în ea un praetor. Trecerea însă a barbarilor (a Bulgarilor) peste fluviul Istru s'a făcut spre sfârșitul imperiului lui *Constantin Pogonatus;* de aceea numele lor a ajuns renumit și răspândit; căci înainte vreme ei se numeau *Onogunduri* [1]). Tracia însă și-a luat numele dela regele *Thrax* care a murit odinioară aci, sau dela nimfa *Titanis*, din care și din Chronos s'a născut Dolonchus; dela care și-a luat numele lor dintâi *Dolonchii*. Martor acestui fapt este gramaticul *Hierocles* care a scris Synecdemus, adecă commentarium Peregrinațiunii, numărând și poporul Dolonchilor în Tracia când spune: Sunt toate prefecturile și cetățile care se administrează de împăratul Romanilor ce stă la Constantinopol; prefecturi 64, cetăți însă 935. De aceea eu stabilesc ca principală cetate, împărăteasa cetăților și a întregii lumi, ca *Roma Nouă*, Constantinopolul și de aceea thema însăși ce se numește Tracia, situată în regiunea Europeană [2]), o hotăresc ca prima dintre themate; iar cetatea ce odinioară se numea a Bizanțului să fie fixată în regiunea Tracilor. Totuși Bizanțul însuși este o colonie a Megarenzilor, a Lacedemonenilor și Boeotienilor, cei mai vechi dintre Greci; de aceea se și folosește limba Dorienilor ca limbă pentru știință.

Să arătăm deci după ordinea stabilită din vechime numele prefecturilor.

Prefectura Traciei sau a Europei.

Sunt conduse de consilieri pentrusprezece cetăți, anume Eudoxiopolis, Heraclea, Arcadiopolis, Bizya, Panion, Orni, Ganos, Callipolis, Merizus, Saltice, Savada, Aphrodisia, Apros, Coelia.

Prefectura Rhodope, are sub ea șapte cetăți: Parthicopolis, Heraclea, Strymni, Aenus, Maximianopolis, Serrae, Philippi, Traianopolis.

Prefectura Haemimontului, sub duce [3]), șase cetăți: Adrianopolis, Anchialus, Develtus, Plutinopolis, Tzoidus.

Prefectura Traciei, sub duce, cinci cetăți: Clima, Mesticon, Acontisma, Philippopolis, Beroe, insula Thasus, insula Samothrace.

---

[1]) Theophanes, ne spune că în anul al 11 al domniei lui Constantin Pogonatul au intrat în Tracia Bulgarii cari se numeau Unnobundo bulgari și Contragi.

[2]) Tracia orientală se numea în special *Europa.*

[3]) Sub *duce*, dux, ἡγεμών.

Prefectura Mysiei, sub conducător, patrusprezece cetăţi: Tomis, Dionysopolis, Acrae, Callatis, Ister, Constantiana, Zelpa, Tropaeus, Axiopolis, Capidava, Carpus, Trosmis, Noviodunum, Aegissus, Halmyris.

Până aci thema Traciei, după cum se găseşte în Synecdemul lui Hierocles. Urmează apoi thema Macedoniei.

De administrando imperio, 37

Pecenegii [1]) au locuit la început lângă fluviile Atel şi Geech şi au fost vecini cu ei acele popoare care se numesc *Mazari* şi *Uzi*. Iar înainte cu cincizeci de ani cei cari se numesc Uzi conspirând împreună cu Chazari şi unindu-şi cu ei armele au atacat pe Pecenegi şi biruindu-i i-au gonit din locuinţele lor şi au rămas stăpâni peste ele Uzii până în ziua de astăzi. Dar Pecenegii cari scăpaseră cu fuga, mergând încoace şi încolo, îşi căutau un loc unde să se aşeze. Şi, ajungând în ţara unde locuesc acum şi găsind aci pe Turci (Unguri) [2]), bătându-i i-au gonit şi şi-au aşezat ei înşişi aci lăcaşurile lor şi le locuesc acum, după cum am spus, de cincizeci de ani.

Ţara Pecenegilor, în întregimea ei, se împarte în opt themate [3]) cari au tot atâţia principi mari. Thematele sunt următoarele: prima themată este Ertem, a doua Tzur, a treia Gyla, a patra Culpee, a cincea Charoboe, a şasea Talmat, a şaptea Chopon, a opta Tzopon. In timpul însă, când Pecenegii au fost goniţi din lăcaşurile lor, aveau ca principi în themate anume în Ertem pe Maitzan, în Tzur pe Cuel, în Gyla pe Curcutan, în Culpee pe Ipaon, în Charoboe pe Caidum, în Talmat pe Custan, în Chopon pe Giaze, în Tzopon pe Batan. După moartea acestora le-au urmat în conducere nepoţii lor de frate, căci la ei este lege şi un vechi obicei ca demnităţile să nu fie transmise la fii sau fraţi, ci principii trebue să fie mulţumiţi, cât timp trăiesc, de a avea conducerea, iar după moartea lor să fie înaintaţi la demnităţi nepoţii de frate sau fiii acestora, pentruca demnitatea să nu rămână totdeauna în aceeaşi familie, ci ca prin moştenire să treacă şi la colaterali: iar cel ce ar fi din altă familie nu urmează la conducere. Apoi aceste opt themate se împart în patruzeci de părţi, cari au fiecare principi de grad inferior.

Patru naţiuni sau themate ale Pecenegilor şi anume Cuartzitzur, Syrucalpee, Borotalmar şi Bulatzospon sunt situate dincoace de Danapru, având spre răsărit şi miazănoapte Uzia, Chazaria, Alania şi Chersonul şi alte regiuni; celelalte patru naţiuni însă sunt situate dincoace de fluviul Danapru în părţile din spre Occident şi miazănoapte, căci thema Giazichopon este vecină cu Bulgaria, thema inferioară a

---

[1]) Pecenegii se numesc *Pacinaţi* şi sunt aceiaşi cu *Bissenii* de mai târziu.
[2]) Sub numele de Turci înţelegem pe Unguri sau Maghiari.
[3]) Thema este o regiune administrativă şi militară.

lui Gyla este vecină cu Turcia (Ungaria), thema Charoboe este în vecinătatea Rusiei, iar thema Iabdiertim se mărgineşte cu regiunile tributare ţinutului Rusiei, cu Ultinii, Derbleninii, Lenzenini şi ceilalţi Sclavi. Ţara Pecenegilor este la o depărtare drum de cinci zile de Uzia şi Chazaria, de Alania de şase zile, de Mordia de zece zile, de Rusia de o zi, de Turcia (Ungaria) de patru zile, de Bulgaria de o jumătate de zi. Este vecină cu Chersonul şi mai mult încă cu Bosforul [1]).

Cu prilejul în care Pecenegii au fost goniţi din ţinutul lor, au mai rămas unii pe loc de buna lor voie şi au trăit împreună cu Uzii; de aceea sunt între ei şi unii şi acum având semne că uşor se pot deosebi şi cunoaşte cum s'au deslipit de ai lor, folosindu-se de haine scurte ce se întind numai până la genunche şi fără mâneci, dovedind prin aceasta că s'au despărţit de neamurile lor.

Iar dincolo de fluviul Danapris, din spre partea Bulgariei, lângă cursul aceluiaşi fluviu sunt cetăţi părăsite: prima este cetatea ce se numeşte de Pecenegi *Aspron* sau *Alba*, fiindcă a fost construită din piatră albă [2]), a doua Tungatae, a treia Cracnacatae, a patra Salmacatae, a cincea Sacacatae, a şasea Giaiucatae. Intre edificiile cetăţilor dărâmate se găsesc unele urme de biserici şi cruci tăiate în piatră poroasă; de aceea unii cred că Romanii au avut odată aci locuinţe ale lor.

Pecenegii [3]) se mai numesc şi *Cancar*, nu toţi, ci numai locuitorii din trei themate, şi anume thematele Iabdierti, Cuartzitzur şi Chabuxingyla, fiind ei mai viteji şi mai distinşi decât ceilalţi: căci această însemnare o are vorba Cancar.

De adm. imp.

38. Genealogia neamului Ungurilor şi de unde îşi trage originea. Poporul *Turcilor* (al Ungurilor) odinioară locuia aproape de Chazaria, în locul numit *Lebedias* după primul lor voievod — Βοεβόδος — ; după nume el se numea Lebedias, după demnitate însă, întocmai ca şi urmaşii săi, el se numea *voevodus*. In acest loc, în numita Lebedia, curge fluviul Chidmas care odată se numea Chingylus. Pe vremea aceea ei nu se numeau Turci, ci din anumită cauză Sabartoeasphali; erau şapte neamuri şi niciodată n'au avut un domnitor — ἄρχων — de al lor sau străin, ci erau conduşi de nişte voievozi [4]), dintre cari cel dintâi a fost cel pe care l-am numit, Lebedias. Ei trăiră împreună cu Chazarii trei ani, luptând alături de Chazari în toate războaiele acestora. Chaganul, principele Chazariei, a dat primului voievod al Tur-

---

[1]) Bosforul Cimmeric, nu cel Tracic.

[2]) Τὸ ὀνομασθὲν παρὰ τῶν Πατζινακιτῶν Ἄσπρον διὰ τὸ τοὺς λίθους αὐτοῦ φαίνεσθαι καταλεύκους.

[3]) Pecenegii au fost numiţi în urmă Vlahi, cf. Bandurius, *Animadversiones*, 367.

[4]) *Voevod* însemnează conducător de armată. Cf. I. Nistor, *Ungurii în Dacia Carpatină* în *An. Ac. Rom.*, III, 24, 15, 1942.

cilor, lui Lebedias, pentru vitejia şi tovărăşia de arme a lor, de soţie pe o nobilă Chazară, fiind determinat pentru aceasta de faima vitejiei lui şi de strălucirea neamului lui, spre a avea copii cu el. Dar, întâmplarea a făcut ca Lebedias să nu aibă copii cu această Chazară. Pecenegii însă cari odinioară se numeau *Cancar*, căci numele acesta de cancar la ei însemnează cel mai nobil şi cel mai viteaz, luând armele împotriva Chazarilor şi fiind învinşi fură siliţi să-şi părăsească ţara şi să intre în ţara Turcilor. Pornindu-se însă un război între Turci şi Pecenegii numiţi pe atunci cancar, armata Turcilor a fost bătută şi împărţită în două părţi; dintre acestea una a locuit în partea din spre Persia (şi aceştia până în ziua de astăzi se numesc Sebatroeasphali, după vechiul nume al Turcilor), a doua parte însă s'a aşezat spre apus cu voievodul şi ducele lor Lebedias în locurile numite *Atılcusu*, pe cari acum le locueşte poporul Pecenegilor. Iar ceva mai târziu acel Chagan, principele Chazariei a cerut printr'o solie dela Turci ca să-i trimeată pe *Chelandia*, primul lor voievod. Deci plecând Lebedias la chaganul Chazariei, l-a întrebat de motivul chemării. Căruia chaganul îi răspunse că de aceea l-a chemat pe acela la sine ca să-l facă principe peste poporul său, deoarece este nobil, înţelept, energic şi cel dintâi dintre Turci, cu condiţia însă să-i fie supus. Dar, acela îi răspunse: « Sunt recunoscător pentru atenţia şi bunăvoinţa faţă de mine şi ţi exprim mulţumirea mea; fiindcă însă nu sunt la înălţime pentru o astfel de domnie, nu pot să fiu supus. Dar este după mine un al doilea voievod, cu numele *Salmutzes*, care are şi un fiu numit *Arpad*. Dintre aceştia fie Salmutzes, fie fiul său Arpad să devie principe şi să-ţi fie ţie supus ». Chaganul a găsit bună această propunere şi a trimis cu el bărbaţi la Turci. După ce au stat de vorbă împreună, ei au găsit cu cale să-şi ia ca principe mai de grabă pe Arpad, decât pe tatăl lui Salmutzes ca fiind mai vrednic şi mai distins, atât ca minte cât şi ca voinicie, şi potrivit pentru un astfel de principat. După obiceiul şi practicele solemne ale Chazarilor l-au făcut principe, ridicându-l pe scut. Şi înainte de acest Arpad Turcii n-au avut niciodată un alt principe, din urmaşii căruia până în ziua de astăzi se alege principele Turciei. După câţiva ani însă Pecenegii făcând o invazie asupra Turcilor, i-au gonit împreună cu principele lor. De aceea, Turcii fiind bătuţi au fugit şi şi-au căutat alte locuri unde să se aşeze şi, intrând în marea Moravie, au gonit pe locuitorii de aci şi şi-au stabilit aci ei locuinţele şi le stăpânesc până în ziua de astăzi şi de atunci Turcii n'au mai avut războaie cu Pecenegii. Dar la Turcii cari locuiesc în răsărit în părţile Persiei, şi despre cari am amintit mai sus, îşi trimit negustorii lor chiar şi acum numiţii Turci cari locuesc în apus şi-i vizitează şi adeseori primesc prin aceştia veşti dela ei.

De altfel locul Pecenegilor pe care îl locuiau atunci Turcii se numeşte după fluviile ce se află acolo. Fluviile însă sunt următoarele. Primul fluviu se numeşte *Baruch*, el doilea *Cubu*, al treilea *Trullus* al patrulea *Brutus* şi în sfârşit al cincilea se chiamă *Seretus*.

39. Despre neamul Cabarilor

Cabarii[1] se trag din neamul Chazarilor. Făcându-se o desbinare între ei şi născându-se un războiu civil, partea întâia a învins şi cei ce au fost învinşi unii au fost omorîţi, alţii fugind s'au dus la Turci în ţara Pecenegilor şi s'au aşezat aci şi împrietinindu-se s'au numit Cabari; de aceea Turcii înşişi au învăţat limba Chazarilor şi au până astăzi acest graiu şi se folosesc de asemenea şi de limba Turcilor. Fiindcă însă ei erau superiori celorlalţi prin vitejia lor în războiu şi prin energie şi-i întreceau în războaie, au avut locul întâi în triburi şi până în ziua de astăzi tribul Cabarilor este cel dintâi la acele neamuri.

40. Despre Cabari şi Turci (Unguri)

Acest neam al *Cabarilor* a fost cel dintâi care s'a despărţit de Chazari, după cum am spus, al doilea a fost Nece, al treilea Megere, al patrulea Curtugermati, al cincilea Tariani, al şaselea Genach, al şaptelea Care, al optulea Case. Şi astfel uniţi între ei Cabarii cu Turcii locuiră ţara Pecenegilor. In urmă însă chemaţi de iubitorul lui Cristos, de prea strălucitul împărat *Leon*, au trecut la noi şi după ce au purtat războı cu Symeon pe care l-au învins şi pus pe fugă au ajuns până la Persthlabum şi închizându-l în cetatea Mundraga s'au întors acasă, în vremea când aveau ca principe pe Liuntin, fiul lui Arpad. Dar după ce Symeon s'a împăcat din nou cu împăratul Romanilor şi a găsit prilejul a trimis o solie la Pecenegi şi a încheiat cu ei un tratat ca să bată şi să distrugă pe Turci. Şi pe când Turcii se găseau departe într'o expediţie de război, Pecenegii au pornit împotriva lor împreună cu Symeon şi le-au prăpădit cu totul familiile lor, gonindu-i pe toţi câţi rămăseseră de paza acelor regiuni. Deci, întorcându-se Turcii acasă şi găsind ţinutul lor deşert şi pustiit s'au dus şi s'au aşezat în ţara pe care o stăpânesc până în ziua de astăzi, în regiunea în care am spus mai sus că a fost numită după fluvii. Locul însă pe care îl ocupau la început Turcii se numeşte după numele râului ce curge pe acolo *Etel şi Cuzu*[2]), în care acum se găsesc Pecenegii. Iar în acest loc se mai găsesc încă unele monumente vechi, între cari *podul împăratului Traian* la intrarea în Turcia şi *Belgrada* care este la o depărtare de trei zile dela podul acesta, unde este şi *turnul sfântului* şi marelui împărat Constantin[3]) şi de asemenea pe cursul fluviului se află *Sirmium* care este de Belegrad la o depărtare de două zile de drum. Apoi urmează *Moravia* cea mare necreştinată pe care au devastat-o Turcii şi la căreia principe a fost odinioară *Sfendopluc*. Acestea sunt monumentele cu numele lor lângă fluviul Dunărea. Cele de dincolo însă pe cari în întregime le locuesc Turcii, îşi au numele după râurile care curg prin ele. Mai întâi este *Temeşul*, al doilea râu este *Tutes* al treilea râu

---

[1]) Meursius în ediţia sa are peste tot în loc de Cabari-*Avari*.
[2]) Etel-Cazu, adică Etel-között, între ape.
[3]) Cf. D. Tudor, *Constantin cel Mare şi rec. Daciei Traiane*, p. 136.

Moreses, al patrulea *Crisus*, al cincilea *Titza*. Vecini însă cu Turcii sunt spre răsărit Bulgarii, unde îi desparte fluviul Istru care se mai numeşte şi Danubius; la apus Francii, la miazăzi Chrobaţii [1]). Iar aceste opt neamuri de Turci nu sunt supuse unor principi, ci fiecare, după râurile ce le separă, au stabilit între ele, într'o învoială comună ca, dacă vreo parte s'ar întâmpla să fie atacată de războiu, să-i vină în ajutor toate celelalte împreună cu toată puterea şi cu toată graba; că cel dintâi comandant al armatei, îl au din familia lui Arpad şi împreună cu acesta alţi doi, pe *gylas* şi pe *carchas* însărcinaţi cu judecata dintre neamuri.

Fiecare neam are un principe deosebit, iar gylas şi carchas nu sunt nume de oameni ci de demnităţi.

Trebue să se mai ştie că Arpad, marele principe al Turciei, a avut patru fii, dintre cari primul Tarcatzus, al doilea Ielech, al treilea Jutotzas, al patrulea Zaltan.

Iar fiul cel mai mare al lui Arpad, Tarcatzus, a avut de fiu pe Tebele al doilea, Ielech a avut de fiu pe Ezelech, al treilea Jutotzas a avut de fiu pe Phalitzin, care are acum domnia, iar al patrulea fiu Zaltas a avut de fiu pe Taxin.

Şi toţi fiii lui Arpad au murit, ne mai rămânând decât nepoţii Phale şi Tase, împreună cu nepotul lor Taxi.

Tebeles murind a lăsat un fiu pe Termatzus care de curând s'a împăcat cu Bultzus, al treilea principe şi carcha al Turciei.

Iar acest Bultzus, carchas, este fiu al lui Calecarcha; Cale este un nume de persoană, în vreme ce carchas este o demnitate ca şi gylas, care totuşi este mai mare decât carchas.

XXXVI

GENESIOS (sec. X)

INTRODUCERE.

Născut dintr'o familie mare din Bizanţ —tatăl său era Comandantul gardei imperiale —Genesios a făcut parte din grupul de învăţaţi dela curtea lui Porphyrogenitus. La îndemnul şi din însărcinarea acestuia Genesios scrie între anii 945—959 vieţile împăraţilor Leon V până la Basile I. Izvoarele lui Genesios fiind, în primul rând, informaţiunile personale şi svonurile publice, era natural ca opera acestui scriitor să fie lipsită de critică şi de dragoste după adevăr.

Un pasaj din Genesios este preţios şi pentru cunoaşterea istoriei noastre din epoca primitivă.

---

[1]) *Chrobaţii*, numele vechiu al Croaţilor.

Istoria regilor IV, p. 85 ed. Bonn

TEXTE TRADUSE.

(Dovedindu-se neîntemeiată o învinuire ce s'a adus patriarhului din Constantinopol), atunci ereticii s'au umplut de rușine. Patriarhul în bunătatea sa le-a iertat greșeala, ținând seama de porunca lui Cristos de a ierta de șaptezeci de ori câte șapte păcatele. Și astfel față de cei prinși și dovediți că fuseseră în fruntea acestei cabale, pe lângă pedeapsă, s'a adăugat și interesul ca în ziua aniversării ortodoxiei să meargă cu facle în procesiunea obișnuită pentru Maica Domnului din Blacherne — *Blacherne se numesc după un oarecare comandant scit omorît aci* [1]) — și acest obiceiu a dăinuit apoi mult timp...

Apoi, în acea vreme, s'a născut și erezia Zelicilor...

In timpul acesta imperiul era bine condus de Mihael și Theodora, mama sa, prin mijlocirea bărbaților de cari am amintit. Dar un prinț din Bulgaria — neamul cărora de Avari și Chazari s'a numit astfel după un domn Bulgar care a fost lăsat de Romani să locuiască la Dorystol și în Mysia — a aruncat vorbe supărătoare, amenințând pe Romani cu o invazie. Pe acesta împărăteasa, în inimă cu suflet bărbătesc, l-a vestit că va veni cu armata sa în regiunile bulgărești și că i se va opune cu glorie. « Și dacă, îi zise ea, vei învinge pe o femeie, victoria nu-ți va fi de nicio laudă; iar dacă vei fi învins de o femeie, înfrângerea ta va fi de râsul tuturora ». Ințelegând aceasta Scitul [2]), a hotărît să rămână în țara sa.

XXXVII

THEOPHYLACTUS, arhiep. al Ohridei (sec. XI)

INTRODUCERE.

Theophylact, episcop de Ochrida și mai târziu archiepiscop al Bulgariei, a fost un vestit scriitor bizantin în secolul al XI-lea. Preceptor al principelui Constantin, fiul împăratului Michael al VII-lea Duca, Theophylact a fost un mare teolog al timpului său și ne-a lăsat o prețioasă corespondență și interesante memorii și lucrări bisericești.

In *Istoria celor XV martiri*, Theophylact, vorbind despre sosirea Bulgarilor și trecerea lor peste Dunăre din Dacia, ne spune că târau cu ei mulți sclavi creștini.

---

[1]) Βλαχέρναις, ἀπό τινος ἀρχηγοῦ Σκύθου Βλαχέρνου ἀναιρεθέντος ἐκεῖσε πεφήμισται. Cf. *Românii în izv. ist. med.* p. 135.

[2]) Să se observe că autorul numește pe prințul bulgar « Scitul ».

Istoria celor XV martiri, *Patr. gr.*, 126, p. 189

TEXTE TRADUSE.

După ce s'au retras Ombri — Barbari meridionali — un alt neam de oameni blăstămaţi şi foarte fioroşi, aşa numiţii Bulgari din părţile Scitiei, *trecând peste fluviul Istru*, ca o mare pacoste trimeasă de Dumnezeu pentru regiunile din Occident, a dat peste noi. Aceştia nu cunoşteau nici numele lui Cristos, ci de o nebunie scitică se închinau soarelui, lunii şi celorlalte stele. Erau chiar unii dintre ei cari aduceau jertfe şi câinilor. Atât de întunecate erau inimile lor că adorau lucrurile create în loc de creator. Subjugând ei toată regiunea Iliriei şi vechia Macedonie până la cetatea Tesalonic şi o parte din Tracia de odinioară şi anume cea de lângă Beroe şi Filipopol şi părţile de sus, au reţinut acele regiuni, ca locuitori cu drepturi, şi strămutară pe vechii locuitori dintr'un loc într'altul, pe cei ce locuiau în cetăţile de jos în cele de sus şi pe cei din cele de sus în cele de jos. De toţi se foloseau ca de nişte robi şi captivi, ei înşişi fiind robii ticăloşiei şi duşmani ai adevăratului Dumnezeu. Dar *creştinii supuşi lor reţinând credinţa părintească* cea mai curată în toate convorbirile ce aveau cu ei îşi mărturiseau fără teamă credinţa lor în Cristos şi pe cât puteau arătau lumina Evangheliei.

XXXVIII

KEKAUMENOS (sec. XI d. Cr.)

INTRODUCERE.

Inalt demnitar bizantin, de origine armeană, probabil un urmaş al coloniştilor armeni aduşi de împăraţii din Constantinopol, în Macedonia, în veacul al X-lea, spre a fi împotriva Bulgarilor, Kekaumenos [1]) a înlocuit ca strateg în Elada pe Vlahul Niculiţă [2]).

A scris o lucrare de strategie militară — στρατηγικόν — carte descoperită nu de mult în biblioteca sinodală din Moscova, fiind adusă acolo dela o mănăstire dela Sf. Munte. Lucrarea lui Kekaumenos cuprinde două părţi şi o Anexă. In partea întâia se dau amănunte de strategie militară, iar în partea a doua un părinte dă sfaturi fiilor săi cum trebue să

[1]) Kakaumenos este nume de familie. Nu se ştie care anume dintre Kekaumeni este scriitorul nostru.

[2]) Sufixa *ţa* din numele *Niculiţă*, fiind de origine slavă, dar frecventă şi la Români, Bulgarii pretind că acest Niculiţă ar fi fost de neam bulgar, deşi izvoarele istorice ne spun precis că această familie era o familie de Vlahi.

se poarte în anumite împrejurări ale vieții. Tot în partea a doua, Kekaumenos care era încuscrit cu familia Niculiță din Tesalia are o ieșire violentă împotriva Vlahilor cari se revoltaseră la anul 1066 împotriva împăratului Constantin al X-lea Duca și găsește prilejul să critice cu toată asprimea și chiar să bârfească pe Vlahi în testamentul ce-l inserează în cartea sa.

Această revoltă luase naștere în casa Românului Βερίβοος ὁ Βλάχος din Larisa și Niculiță nepotul fostului protospatar Niculiță s'a pus în fruntea revoluționarilor. De aci ieșirea pătimașă a lui Kekaumenos împotriva Românilor.

In Anexă[1]), un Anonim ne dă mai multe informații asupra originii Vlahilor.

După Kekaumenos, *Vlahii din timpul său sunt aceiași cu Dacii supuși de Traian și cu vechii Besii dela Dunăre*. Ei se găseau, înainte de secolul al XI la sudul Dunării, în Serbia și în Bosnia, descendenți ai Dacogeților și ai Bessilor. *Decebal este socotit ca rege al Vlahilor* cari în peninsula Balcanică trăiau în munți și în locuri întărite, de unde se scoborau să jefuiască pe Romani. Dela Nord au plecat spre Sud și au ajuns până în Elada[2]) — τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστον . . . Οὗτοι γὰρ εἰσὶν οἱ λεγόμενοι Δάκαι καὶ Βέσσοι; ᾤκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου . . . ἐν ὀχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις. Οἳ καὶ ἐξελθοντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ᾤκησαν τὴν Ἑλλάδα.

Kekaumenos, p. 74

TEXTE TRADUSE.

Vă sfătuesc[3]) — zice el cătră fiii săi — atât pe voi cât și pe copiii voștri, fiindcă neamul *Vlahilor* este cu totul necredincios și stricat,

---

[1]) Cf. Mangiuca, *Die Vlachen des Kekaumenos* în *Romänische Revue*, p. 178, a 1889. și Onciul, *Zur Geschichte der Rumänen in Maramorosch*, în *Romänische Revue*, 1890.

[2]) Λόγος νουθετητικὸς πρὸς Βασιλέα. Dăm traducerea după G. Murnu, *Vlahia Mare*, p. 15. Tot aci găsim amănunte asupra povestirii despre familia Niculiță și raporturile ei cu familia Kekaumenilor. Vezi și textul și studiul lui Wassiliewsky-Jernstedt, *Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regis libellus*.

[3]) Traducerea G. Murnu, *Vlahia Mare*, p. 126.

întru cât nu are lege nici faţă de Dumnezeu, nici faţă de împărat şi nici faţă de rudele şi prietenul său, ci umblă pe toţi să-i înşele şi straşnic minte şi fură; şi cu toate că pe fiecare zi face jurămintele cele mai grozave către prietenii săi, le calcă uşor şi se leagă prin frăţii de cruce şi cumetrii, cugetând că în acest chip va ademeni pe cei proşti — şi întru cât niciodată n'a păzit credinţa către nimeni — ba chiar sunt şi tare fricoşi, căci au inimă de iepuri şi îndrăsneala lor vine numai din frică; — de aceea vă povăţuesc să nu vă încredeţi într'înşii nidecum. Şi dacă se va întâmpla vreodată iar răscoală şi vor făţări dragoste şi credinţă şi se vor jura pe Dumnezeu că vor păzi-o, să nu-i credeţi; căci e mai bine să nu vă dea niciun jurământ şi nici să le daţi lor, ci să-i ţineţi de răi. O nu, să nu-i credeţi pe dânşii câtuşi de puţin, ci să vă prefaceţi şi voi că le sunteţi prieteni. Şi dacă vreodată se va face războiriţă în Bulgaria, cum s'a spus şi vă mărturisesc sau vă jură prietenie să nu-i credeţi. Iar dacă îşi vor aşeza familiile în vreo cetate a Romaniei, lasă-i să le aşeze; ele să şadă înlăuntrul zidurilor, dar ei afară. Iar când vor pofti să vină la familiile lor, să nu intre decât numai câte doi sau trei; şi când aceştia vor ieşi să intre alţii. Şi să fiţi cu mare băgare de seamă la ziduri şi la porţi. Şi asta făcând veţi fi în adăpost; pe când dacă veţi lăsa să intre mulţi la familiile lor, cetatea va fi trădată de dânşii şi veţi fi muşcaţi ca de aspidă şi atunci vă veţi aduce aminte de sfaturile mele. Iar dacă veţi păzi aceste poveţe şi pe ei îi veţi supune şi veţi trăi fără de grijă.

Kekaumenos

Să ştiţi dela mine [1]), voi şi ai voştri, că al *Vlachilor* neam e necredincios la culme şi stricat, nici lui Dumnezeu ţinând credinţă dreaptă, nici împăratului nici rudei sau amicului, ci silindu-se a-i amăgi pe toţi. Mari mincinoşi şi tâlhari vestiţi, ei sunt pururea gata a jura prietenilor cele mai grozave jurăminte şi a le călca apoi cu uşurinţă, făcând frăţii de cruce şi cumetrii, meşteri de a înşela prin ele pe cei proşti. Niciodată n'au fost ei cuiva cu credinţă nici chiar vechilor împăraţi ai Romanilor. Impăratul Traian îi atacase, i-a strivit de tot şi i-a robit, ucigând pe *împăratul lor Decebal*, al căruia cap a fost înfipt într'o suliţă în mijlocul oraşului Roma. *Ei sunt aşa numiţii Daci şi Bessi.* De întâi locuiseră în vecinătatea Dunării şi a fluviului Sau, numit astăzi Sava, unde acum locuesc Serbii, în locuri tari şi grele de străbătut, pe care rezemându-se, făţăreau iubire şi supunere către vechii împăraţi, pe când din întăririle lor năvăleau şi pustiau provinciile Romanilor, încât aceştia pierzând răbdarea, precum am spus-o, i-au strivit. Atunci fugind de acolo, ei s'au răspândit în tot Epirul şi Macedonia, cei mai mulţi s'au aşezat în Elada.

---

[1]) Traducerea Bogdan P. Hasdeu, *Etym. Mag.*, III, p. XXXII.

Cuvânt de povățuire către Impărat[1])

Bunicul meu Niculiță, după multe osteneli în slujba imperiului bizantin, a ajuns și duce[2]) al Eladei, ca răsplată din partea stăpânirii pentru credința sa. Această dregătorie precum și domesticatul excubiților o dobândise el, fără drept de moștenire, pe temeiul unui hrisov. Dar veni unul Petru, fiu de frate al împăratului Germaniei la răposatul împărat Kir Vasile, în al patrulea an al împărăției sale, și i-a dat titlul de spătar, făcându-l domestic al excubiților Eladei. Și a scris împăratul către bunicul meu:

Cunoscut îți fac ție, Vestiere, că venit-a în slujba împărăției unul Petru, nepotul bun al împăratului Germaniei și după cum zice, s'a legat să fie și să moară ca slujitor împărăției mele. Impărăția mea primindu-i jurământul de credință, i-am dat titlul de spătar, și fiindcă este străin de legea noastră, n'a găsit cu cale împărăția mea să-l facă strateg ca să nu scoborîm pe Greci, ci l-a numit domestic al excubiților de sub porunca ta. Dar știind împărăția mea că această slujbă ai primit-o prin hrisov dela răposatul meu tată, în locul excubiților îți dăruesc domnia peste Vlahii din Elada. An. 980[3]).

XXXIX

IOAN SKYLITZES (sec. XI)

INTRODUCERE.

Ioan Skylitzes, supranumit *Curopalates*, după arătările sale proprii, a trăit în jumătatea a II-a a secoului al XI-lea și era originar din Asia Mică. Demnitar al curții împărătești, conducător al gărzii imperiale, Skylitzes a scris, folosindu-se de bune izvoare, o istorie a împăraților din epoca dintre anii 811—1079. Continuând pe Theophanes și pe Syncellus, autorul tratează evenimentele petrecute sub fiecare împărat în parte, orientându-se după normele trase de înaintașii săi.

Pentru istoria noastră primitivă câteva pasaje ale lui Skylitzes își au însemnătatea lor.

Excerpta ex Breviario historico, p. 645, ed. Bonn

TEXTE TRADUSE.

După ce Ungurii călcară pacea față de Romani și după ce Pecenegii ieșiră din vizuinile în cari se ascunseseră și au început să atace regiunea

---

[1]) Traducerea G. Murnu, *Vlahia Mare*, p. 15.

[2]) *Duce* și *strateg* însemna tot una la Bizantini, și corespund cu titlul de guvernator al unei provincii; *domestic* era șeful unui corp de trupe regulate ale provinciei. Cf. G. Murnu, *op. cit.*, p. 17.

[3]) Cf. Sacerdoțeanu, *Ist. Rom. în evul mediu*, p. 235.

învecinată, împăratul, pregătind cele ce erau de folos pentru plecarea armatei, s'a dus la *Triaditza* [1]) cu toate forţele sale şi aci, primind o delegaţie din partea Ungurilor, a confirmat din nou pacea cu ei şi a pornit împotriva Pecenegilor. Aceştia fiind împărţiţi după ginţi şi triburi, şefii ceilalţi supunându-se împăratului, au încheiat pace şi prietenie. Numai *Selte* n'a voit să dea mâna cu împăratul, bizuindu-se pe *mlaştinile Istrului*, unde se refugiase şi pe stâncile prăpăstioase ce se găsesc aci. Sprijinit de acestea, a dat năvală şi în şes, dorind să se măsoare cu împăratul în luptă. Dar în scurt timp a văzut nebunia ce a făcut, rezistând cu o mică trupă armatei împărăteşti...

Războiul cu Uzii

Pe când în fruntea oraşelor dela Istru se găsea magistrul *Vasile Apocapes* şi magistrul *Nicephorus Botaniates*, poporul Uzilor — aceştia sunt din neamul Sciţilor şi mai nobili decât Pecenegii şi mai superiori ca mulţime — trecând peste Istru cu tot neamul lor şi tot calabalâcul lor pe corăbii de transport şi în bărci scobite în lemn şi în burdufuri, începură război cu soldaţii ce le împiedicau trecerea, adică cu Bulgarii şi cu Romanii şi cu cei ce erau împreună cu ei şi duseră ca prizonieri pe camandanţii acestora, pe Vasile Apocapes şi pe Nicephorus Botaniates şi ocupară toată câmpia de lângă Istru. Căci naţia aceasta se înmulţise aşa că cei cari o văzuse susţineau că sunt la şase sute de mii de oameni de războiu. Şi nu o mică parte dintre ei, separându-se, au năvălit până la Tesalonic şi chiar în Grecia şi au pustiit şi jefuit totul în calea lor, luând o nenumărată pradă, dar ivindu-se o iarnă grozavă, pe când se întorcea la ai lor, au pierdut nu numai cele străine, dar şi pe cele ale lor şi au ajuns în tabără, după ce au suferit o straşnică pierdere... Aceasta se întâmpla în anul al şaselea al domniei lui Ducas, în anul Facerii 6573 (1065 d. Cr.).

XL

GEORGIUS CEDRENUS (sec. XI—XII)

INTRODUCERE.

Probabil un călugăr a cărui vieaţă nu se cunoaşte, Georgius *Cedrenus* a compus la sfârşitul secolului al XI-lea şi începutul celui al XII-lea o Istorie a lumii începând cu Creaţiunea şi până la suirea pe tronul din Bizanţ a lui Isaac Comnenul (1057). Este o cronică ce tratează istoria ovreiască, istoria orientală şi istoria romană şi bizantină.

---

[1]) Vechiul nume al cetăţii Serdica, azi Sofia. Cf. Cedren, II, p. 436 Born.

Utilizând cronicile existente mai ales ale lui Skylitzes, Syncellus și Theophanes, cronica lui Cedrenus este o compilație și de multe ori o transcriere a autorilor pe cari îi folosește.

Câteva pasaje interesează de aproape și trecutul țării noastre. Una din cele mai vechi amintiri asupra Vlahilor o întâlmin la acest autor.

Historiarum compendium II, p. 328 ed. Bonn

TEXTE TRADUSE.

Iar Turcii (Ungurii) n'au încetat de a face incursiuni în teritoriul roman. In acest timp, principele lor *Bolosudes* [1]), înainte de a veni la Constantinopol, s'a prefăcut că voește să îmbrățișeze credința creștină și să se boteze. De aceea, a fost bine primit de împăratul Constantin și după ce a fost împodobit cu demnitatea de patriciu, s'a întors acasă încărcat de multe daruri [2]). Nu mult după aceea *Gylas*, și el principe al Turcilor (Ungurilor) s'a dus de asemenea tot la Constantinopol pentru același lucru. După ce s'a botezat și după ce a fost în același fel tratat ca și cel de mai înainte, a luat cu sine pe călugărul Jeroteiu, vestit pentru cucernicia sa. Pe acesta patriarhul Theophylactus l-a hirotonisit ca episcop al Turciei (al Ungariei). Jeroteiu venind în Turcia (Ungaria) a convertit pe mulți dela rătăcirea barbară la religia creștină. Gylas a rămas în credința sa pentru totdeauna și el n'a mai atacat pe creștini [3]), Bolosudes însă, călcând învoiala ce făcuse cu Dumnezeu, a atacat cu tot poporul său pe Romani. Dar tot el, ridicându-se împotriva Francilor, a fost prins și crucificat.

In urmă Elga [4]) soția principelui Rușilor care venise cu flota sa împotriva Romanilor, murindu-i bărbatul, a venit la Constantinopol. Aci, după ce s'a botezat, dovedind o mare dragoste pentru adevărata evlavie, s'a întors acasă încărcată de onoruri demne de fapta sa.

Hist. Comp., p. 437, ed. Bonn

Impăratul Adrian a zidit în Thracia cetatea numită Adrianopol și templul dela Cyzic. Sub el, răzvrătindu-se Ovreii, s'au apucat să refacă templul dela Ierusalim. Din cauza aceasta, cuprins de mânie, Adrian le-a făcut războiu și într'o singură zi a ucis 580 de mii. Toate resturile orașului și ale templului le-a făcut una cu pământul și a zidit un nou

[1]) *Bolosudes* este traducerea în grecește a lui Bulcsu.
[2]) Cf. și I. Lupaș, *Voevodatul Transilvaniei* în *An. Ac. Rom.*, III, 18,3, p. 89.
[3]) Prima încreștinare a Ungurilor a fost în legea ortodoxă.
[4]) Cf. *Izv. Ist. Rom.*, VII, p. 68.

Ierusalim căruia i-a dat numele de *Aelia* şi, punând statua sa în templu, a dat ordin să fie locuită cetatea de Greci.

Hist. Comp., p. 435, ed. Bonn

Conducerea *Bulgarilor* s'a împărţit între cei patru fraţi: David, Moise, Aaron şi Samuel, fiii unui comite ce avea o mare influenţă la Bulgari, şi din care cauză ei s'au numit Fiii Comitelui (Comitopuli). Căci din neamul lui Petru ceilalţi au murit, iar Boris şi Roman, fiii lui, fiind duşi după cum am spus mai sus, trăiau în Bizanţ, Boris împodobit de Ioan Tzimiske cu demnitatea de magistru, iar Roman castrat de Iosif camerierul intim al împăratului. Dar, după moartea lui Tzimiske ei au fugit din oraş şi s'au dus în Bulgaria. Boris, îmbrăcat în hainele lui Roman, pe când trecea printr'o pădure a fost omorît de un Bulgar, fiind socotit ca Roman. Roman însă a rămas neatins şi câtva timp în urmă s'a întors în oraş, după cum se va spune la timpul său. Dintre cei patru fraţi însă, (fiii ţarului Bulgar Şişman) *David a fost în curând ucis între Castoria şi Prespa*, lângă aşa numiţii *Frumoşii Stejari*, de nişte *Vlahi drumeţi* [1]), Moise însă pe când se lupta la Serres a pierit fiind lovit de o piatră...

Hist. Comp., I, p. 517, ed. Bonn

In anul al 22-lea, Constantin făcând cu puterea crucii o expediţie în contra Germanilor, Sauromaţilor şi Goţilor a câştigat o mare victorie, şi a adus în sclavie acele popoare. A zidit şi Drepana în Nicomedia în cinstea lui Lucian care dăduse dovadă pentru adevăr prin supliciul vieţii sale şi a numit-o după mama sa Helenopolis.

In anii 23, 24 şi 25 s'a început să se zidească la Antiochia un templu octangular. *Constantin trecând Dunărea a făcut peste ea un pod de piatră* şi a supus pe Sciţi. A fundat şi un for cu două mari tribune şi a pus acolo în for o coloană adusă din Roma, formată dintr'un singur bloc de marmoră, toată de coloare de porfir [2])...

Hist. Comp., I, p. 581, ed. Bonn

Războiul cu Pecenegii

Pecenegii (Patzinaţii) sunt un popor scitic, din acei Sciţi cari se numesc regeşti, mare şi numeros şi căruia niciun alt popor scitic nu

---

[1]) Τούτων δὲ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν Δαβὶδ μὲν εὐθὺς ἀπεβίω ἀναιρεθεὶς μέσον Καστορίας καὶ Πρέσπας καὶ τὰς λεγομένας καλὰς δρῦς παρά τινων Βλαχῶν ὁδιτῶν. Pasagiul acesta lipseşte în ediţiile de Basel, Paris şi Veneţia. Cf. şi Sacerdoţeanu, *Consideraţii asupra Istoriei Românilor*, p. 235.

[2]) Asupra luptelor purtate de Bizantini împotriva Ruşilor la Durostor, a se vedea monografia noastră « *Drâstorul-Silistra* », p. 96.

i se poate împotrivi. Ei se împart în treisprezece triburi, cari după cum, cu toatele, poartă numele comun de Pecenegi, tot astfel fiecare poartă un nume deosebit după șeful și creatorul tribului. Ei *locuesc dincolo de Istru într'o câmpie întinsă dela fluviul Borysthenes* până *în Panonia*, rătăcind fără locuințe sigure și ducându-și viața necontenit în corturi. In fruntea acestui popor era pe atunci *Tyrah*, fiul lui Kilter, un om foarte distins, de altfel neactiv și iubitor de liniște. La același popor mai era și un altul cu numele *Kegenes*, fiul lui Baltzar, de neam foarte de jos, fără de niciun nume deosebit, dar cu totul deosebit în războaie și în conducerea armatei, căci de mai multe ori bătuse pe Uzi — Uzii aceștia sunt de neam hun — când au năvălit asupra lor. Tirah nu numai că n'a îndrăznit să iasă împotriva lor, dar s'a ascuns cu ai săi în locurile și bălțile din vecinătatea Istrului. De aceea Pecenegii venerau pe Tyrah pentru nobleța neamului său, dar pe Kegenes îl iubeau pentru vitejia sa deosebită și pentru energia sa în purtarea războiului. Acestea însă îl rodeau în suflet pe Tyrah când le vedea și auzea și era îngrijorat pe de o parte de conducerea sa, iar pe de altă parte de a pierde pe Kegenes. Dar, fiindcă capcanele ascunse ce-i întindea n'a dus la niciun rezultat, s'a gândit în sfârșit să-l atace pe față, și trimițându-și o ceată de oameni, le-a dat ordin să pună mâna pe el și să-l omoare. Kegenes însă aflând de cursele ce i se întindeau s'a ascuns cu fuga în lacurile dela Borysthenes și a scăpat de pieire. Stând ascuns aci, a trimis vești la rudele și tribul său și a izbutit ca aceasta să ajungă la urechile împăratului — tribul se chema Belemarnis — și un altul cu numele de Pagumanis. In urmă, strângându-și trupe, a pornit la luptă cu două triburi împotriva lui Tyrah, care avea 11 triburi. Durând lupta câteva ore, copleșit de mulțime, în cele din urmă a fost pus pe fugă. Rătăcind în urmă prin băltoace și căutându-și mântuire pentru sine și pentru ai săi, o singură ieșire a găsit, dacă s'ar refugia la împăratul Romanilor. Plecând deci la *Dorostol*, unde să fie sigur de curse, s'a închis pe sine și pe ai săi, cari erau la 20 de mii, într'o mică insulă a fluviului și a anunțat pe prefectul regiunii — acesta era Mihail, fiul lui Anastasie — cine este el și mânat de ce soarte a ajuns aci; și că dorește să se supună împăratului și făgăduește că dacă va fi primit se va pune cu totul în serviciul acestuia. Prefectul raportând aceasta numaidecât împăratului, a primit ordinul ca îndată să primească pe Kegenes și pe însoțitorii săi și să le dea cele de trebuință, iar pe Kegenes să i-l trimeată cu onoruri la Bizanț. Acesta, îndată ce a sosit acolo, a fost primit cu mare cinste și după ce a vorbit cu împăratul, a făgăduit că va primi sfântul botez și că va face ca și compatrioții săi să se boteze; din partea împăratului a fost împodobit cu onoarea de patriciu și i s'a atribuit trei fortărețe dintre cele care sunt pe malurile Istrului și mai multe stadii de pământ; ba încă a fost trecut în numărul amicilor și aliaților poporului roman. Aceasta mai ales în vederea că promisese să se boteze și el și cei ce erau împreună cu el. In această privință ei s'au bucurat de lucrarea unui

oarecare călugăr evlavios *Euthimus*, trimis la ei, care a săvârşit ceremonialul sfintei taine la fluviul Istru şi i-a botezat pe toţi [1]).

XLI
IOANNES ZONARAS (sec. XI—XII)

INTRODUCERE.

Mare cronicar bizantin, Zonaras a trăit spre sfârşitul veacului al XI-lea şi până la mijlocul celui de al XII-lea. A ocupat mai multe demnităţi în Stat, între care comandant al gărzii imperiale şi s'a retras în urmă călugăr în Hagia Glyceria, una dintre insulele Principilor. Aci a scris o *Epitomă a istoriei* şi o *Chronică a lumii*, dela creaţiune până la urcarea pe tron a lui Ioan Comnenul 1118.

Zonaras, spre deosebire de alţi cronicari cari, ca Malalas, consemnează tot felul de nimicuri, ne-a lăsat, bazându-se pe izvoare bune, o lucrare de mare valoare şi ea este cu atât mai însemnată, cu cât mulţi dintre autorii citaţi s'au pierdut în totul sau în parte.

Câteva pasaje prezintă un mare interes şi pentru istoria noastră din primele ei timpuri.

Chron. XII, 24 vol. II, p. 597, ed. Bonn

TEXTE TRADUSE.

După Valerian a ajuns la conducere fiul său *Gallienus*. El fiind lăsat de tatăl său, care pleca în contra Perşilor, în Occident, ca să reziste celor ce pusese gând rău Italiei şi devastau Tracia, a biruit numai cu 10.000 de oameni 300.000 de Germani lângă Mediolianum; apoi a bătut chiar şi pe Heruli, un neam de oameni scitic şi gotic. A purtat războiu şi cu Francii.

Aureolus însă din *provincia getică* — căci astfel se numea odinioară Dacia — născut dintr'o familie de jos — căci a fost păstor — ajutat de noroc, s'a luptat cu curaj şi prin hărnicia sa a ajuns să i se încredinţeze grija de caii împărăteşti. Tratându-i pe aceştia bine, a dobândit dragostea împăratului. Când în urmă legiunile din Moesia răzvrătindu-se au ales de împărat pe Ingenuus şi când Gallienus a adus la Sirmium

[1]) S'a produs în urmă reacţiunea lui Tyrah care protesta că s'a călcat tratatul de alianţă ce-l aveau Pecenegii cu Romanii. Pornindu-se un războiu, trupele romane conduse de Kegenes înving pe Pecenegi şi Tyrah este prins şi dus la Cpol, unde, după ce a primit creştinismul, el şi oamenii săi, a fost bine tratat şi încărcat de onoruri.

în contra lui până și pe Mauri, aceștia fiind ațâțați de Mezi, Aureolus, ca magister equitum, a luptat vitejește și a omorît mulți dușmani, iar pe ceilalți și chiar pe Ingenuus, în situație disperată, l-a pus să fugă, și a fost ucis apoi de oamenii săi.

Chron. X, II, 37

Tiberius, pe când se afla în conducerea treburilor de războiu, a venit adeseori la Roma, fiindcă se temea că Augustus, în lipsa sa, să nu prefere pe un altul. *Dacii* însă, *Sauromații* și alte neamuri din Panonia, punându-se în mișcare, el s'a întors din Galia la ele. Tot acolo Augustus a trimis și pe Germanicus, deși probabil Tiberius ar fi putut să le învingă repede singur, dar intenționat tărăgăna lucrurile ca să fie sub arme în vederea războiului.

Chron. XI, 25. v. II, p. 507, ed. Bonn

Traian de origine din Spania a ajuns la domnie la vârsta de 42 ani, în toată vigoarea sufletească și corporală fiind departe de temeritatea tinereții și de încetineala bătrâneței. Pe oamenii de treabă îi cinstea; față de toți se purta bine, nu se temea de nimeni; pe nimeni nu ura, disprețuia pe pârîtori, nu era aplecat spre mărire. Nu râvnea averea altora și de asemenea se abținea dela omoruri nedrepte. Deși era înzestrat cu o fire bună și cu un caracter nobil, făcea totuși mari cheltueli cu drumurile, cu porturile și cu lucrările publice. A restaurat hipodromul ce căzuse în ruină, făcându-l mai mare și mai frumos, punând o inscripție, că l-a refăcut așa fel ca să aibă spațiu destul poporul din Roma. El era mai mulțumit să fie iubit decât onorat; a dorit să fie prețuit de supuși și temut de dușmani. Deși nu era erudit, ca învățătură, totuși cunoștea literatura și se exercita în ea. Ii cam plăcea băutura, dar cu cumpătare. Fiind bun ostaș și făcând fapte războinice, ținea pe soldați în disciplină și nu le îngăduia să se abată dela ea. De soție a avut pe Plotina.

A purtat războiu cu *Dacii* [1]), după Ionas, cum ne spune Appian, în a douăzeci și treia carte a Istoriei Romane, pentru ca să nu mai plătească tribut anual și pentru ca să pedepsească faptele acelora. De sosirea lui s'a temut *Decebal*, conducătorul acestui popor, cunoscându-l ca bărbat priceput în ale războiului. Dându-se lupta, Romanii au ucis mulți dușmani, dar având și ei nu puțini răniți. Mulțimea acestora a fost așa de mare că lipsind bandajele, Traian nu și-a cruțat nici hainele proprii. După ce a ocupat cu multă greutate înălțimile munților și după ce s'a apropiat de palatul regelui, Decebal i-a promis printr'o

[1]) Ἐστράτευσε μέντοι ἐπὶ Δάκας, ἢ Δακοὺς κατὰ Ἴωνας. Vezi Krumbacher, *op. cit.*, p. 764.

solie că îi va preda armele, maşinile de războiu şi pe meşteşugari, şi că va face pe lângă aceea tot ce va pretinde şi a venit el însuşi la împărat şi îi s'a închinat, căzând la pământ. În urmă Traian, întorcându-se în Italia, a adus cu sine pe solii lui Decebal. Aceştia, fiind introduşi în senat, după ce au depus armele, cu mâinile unite ca şi captivii, se rugară cu multe rugăciuni şi, după ce au obţinut pacea, îşi primiră armele. Traian, după ce şi-a sărbătorit triumful, a fost numit *Dacicus*. Dar din pricina afacerilor militare, n'a neglijat nici celelalte, ci adeseori, şi în multe localităţi, a pronunţat judecăţi de pe tribune.

Dar, după ce Decebal, călcând tratatele şi convenţiile, a început să uneltească din nou, împăratul însuşi a pornit cu armata în contra lui. Fiindcă însă Decebal nu se putea măsura cu el, s'a gândit să biruiască pe împărat prin şiretlic. Fiindcă era uşor de a te apropia de el şi fiindcă ştia că primeşte pe oricine în audienţă, a însărcinat pe nişte transfugi să încerce să-l ucidă. Unul dintre aceştia însă, fiind prins sub bănuială, la anchetă a mărturisit tot secretul. Atunci împăratul făcând un *pod peste Istru*, lucrare mai presus decât orice admiraţie şi amintire, şi-a trecut armata şi cu mari primejdii şi greutăţi a învins pe Daci. Decebal de disperare s'a sinucis. Şi *de atunci poporul Dacilor şi provincia lor a început să fie romană* [1]). Şi a găsit şi tezaurele lui Decebal, deşi găsirea lor a fost anevoioasă. Căci barbarul, schimbând în altă parte cursul fluviului, care curgea pe lângă palatul regal [2]), a scobit în albia lui o groapă foarte adâncă pe care a închis-o cu lespezi de piatră, după ce a băgat în ea o mare cantitate de aur şi una şi mai mare de argint şi de alte lucruri pe care să nu le strice umezeala şi îngrămădind pământ a readus râul în vechia lui matcă; şi multe ascunsese chiar şi în peşteri. Acestea le făcea nefiind nimenea de faţă înafară de robi pe cari, după terminarea lucrării şi ascunderea lucrurilor avea grijă ca să-i omoare spre a nu divulga secretul. Totuşi, unul dintre tovarăşii lui Decebal, ştiind unde se găseşte tezaurul, a denunţat aceasta...
Când a numit un prefect al pretoriului şi când i-a încredinţat sabia cu care avea să se încingă i-a zis: «Ia aceasta şi dacă mă port bine să fie pentru mine, dacă mă port rău, foloseşte-o împotriva mea». A întemeiat şi o bibliotecă...

Commodus, Chron. XII, 4, vol. II, p. 533, ed. Bonn

In timpul domniei sale (a lui Commodus, fiul lui M. Antoninus) au fost războaie împotriva barbarilor, cari locuesc *dincolo de Dacia* şi cel mai mare din toate a fost războiul britanic, la care a fost trimis Ulpius Marcellus...

---

[1]) Zonaras nu ne spune că Dacii ar fi fost nimiciţi, ci numai doar că ţara lor a fost prefăcută în provincie romană.

[2]) Râul curge pe lângă capitală: ὃς τοῖς βασιλείοις αὐτοῦ παρέρρει,, deci nu pe lângă satul Grădişte, unde se caută de unii capitala lui Decebal.

Constantinus, Epit. XIII, 2, vol. III, p. 13. ed. Bonn

Când însă Sarmații și Goții au invadat provinciile romane și regiunile din Tracia, s'a ridicat în contra lor Constantin cel Mare și după supunerea Traciei a învins în lupte pe barbari și a obținut un prea frumos triumf [1]).

Epit. XVI, 14, p. 483, vol. III, ed. Bonn

Dar *Turcii*, de cari am spus mai sus că se numesc Unguri, fiind obișnuiți să facă invazii în provinciile romane, stătură liniștiți pentru câtva timp. Căci un conducător al lor *Bolosudes* [2]), și *Gylas*, principele unei părți din ei, veniră la împărat și inițiați amândoi în baia botezului regenerator și introduși în tainele religiei noastre și împodobiți cu demnitatea de patriciu, după ce s'au încărcat de bani, s'au întors acasă, ducând cu ei un arhiereu, prin mijlocirea căruia mulți au ajuns la cunoașterea lui Dumnezeu. Gylas a rămas în credință și a păstrat pacea. Celălalt, rupând legătura ce a făcut cu Dumnezeu, a ridicat armele împotriva Romanilor și, tot el, atacând pe Franci, a fost făcut prizonier și răstignit pe cruce. Şi Elga [3]), soția principelui Rușilor, care lovise cu flota sa pe Romani, după ce i-a murit bărbatul, s'a dus la împărat și s'a botezat și onorată după demnitatea ei, s'a întors acasă.

XLII
MICHAEL ATTALIOTA (sec. XI)

TEXTE TRADUSE.

Michael Attaliota, născut probabil la Attalia, în Pamphilia, după care și-a luat și numele, a venit din vreme la Constantinopol unde a avut mai multe însărcinări oficiale și unde a ajuns la demnitatea de patriciu. S'a alipit de Nicephor Botaniates care îl făcu magistru.

Ca scriitor Michael Attaliota s'a manifestat pe diferite tărâmuri între care și pe tărâmul istoric. A scris o istorie în care ne povestește evenimentele petrecute între anii 1034 și 1079. Amănuntele ce ne dă asupra intrigilor dela curtea împăraților au o mare însemnătate pentru cunoașterea împrejurărilor din acea epocă.

Attaliota ne dă lucruri trăite și văzute de el însuși. Autorul a fost mult utilizat de urmași, în special de Skylitzes.

---

[1]) Sub Aurelian nu se vorbește de părăsirea Daciei.
[2]) Bolosudes, Bulcsu.
[3]) Elga, Olga.

Intre altele Michael Attaliota ne vorbeşte şi despre locuitorii dela Dunăre.

Michael, Attaliota, Historia, p. 30, ed. Bonn

INTRODUCERE.

Sciţii pe cari graiul comun îi numeşte *Pacinaţi, au trecut peste Dunăre* cu tot neamul lor şi şi-au aşezat tabăra în teritoriile greceşti. Ei erau un neam de oameni cari, în loc de orice altă ştiinţă şi artă de războiu, nu făceau decât incursiuni de pradă şi-şi duceau o astfel de vieaţă că trăiau necontenit cu mâna pe sabie, pe arc şi pe săgeţi, murdari în chipul lor de a fi şi neabţinându-se de a se hrăni cu mâncări spureate...

Historia, p. 204, ed. Bonn

Poporul de jumătate barbar [1]) ce locuia la Istru era turburat de svonuri. Căci pe malul acestui fluviu se aflǎ mai multe cetăţi mari, având o *populaţie adunată din toate limbile* şi întreţinând nu o mică oaste cu arme grele. La aceştia, trecând înainte vreme *Sciţii*, le-au adus obiceiul scitic de vieaţă. Lor, răpindu-le chiar darurile ce li se trimeteau pe fiecare an din tezaurele împărăteşti, acestea au fost reduse de Nicephor. Din pricina aceasta unele din aceste cetăţi erau pe cale de a se răscula şi trimeteau vestitori la poporul Pecenegilor. Cei ce erau lângă împărat l-au rugat să trimeată un satrap, din acei cari îi erau lui mai devotaţi; el a hotărît să numească la *Dristra* ca prefect pe un oarecare Nestor, onorat cu demnitatea de şef al vestiarilor şi care se trăgea din neamul Ilirilor, ajuns slujitor al tatălui împăratului. Pe acesta atât de mult îl preţuise fostul împărat că l-a trimis cu câţiva Dristrieni cari să făgăduiască împăratului că-i vor preda lui fortăreaţa.

XLIII

ANNA COMNENA (1083—1148 d. Cr.)

INTRODUCERE.

Fiică a împăratului din Constantinopol, Alexis, contemporană a cruciatei întâia şi a doua, Anna Comnena era celebră atât pentru frumuseţea ei cât şi pentru calităţile sufleteşti ce avea. In casa acestei femei distinse era locul de întâlnire al oamenilor de litere şi al artiştilor de seamă din acea vreme. După moartea tatălui ei, a conspirat împotriva

[1]) Μιξοβάρβαροι Cf. I. Nistor, *Emanciparea politică a Dacoromanilor din Transdanuvia*, în *An. Ac. Rom.*, *Seria III*, *Mem. Ist.* 24, 517,

fratelui ei Ioan, dorind să ajungă la domnie bărbatul ei Nicephor. Dar neizbutind în planul ce-și făcuse, a fost silită să se retragă. In această retragere forțată, Anna Comnena a descris, într'o lucrare istorică în 15 cărți, evenimentele petrecute în timpul domniei tatălui ei, Alexis, întitulângu-și opera *Alexias*.

In această Alexiadă, autoarea ne dă, între alte multe informațiuni, și câteva date privitoare la istoria noastră medievală [1]).

Alexias III, p. 115, ed. Reifferscheid.

TEXTE TRADUSE.

Când conducătorii Dacilor — οἱ τῶν Δακῶν ἀρχηγέται — călcând tratatul încheiat mai înainte își puseră de gând să declare războiu Romanilor și începuseră chiar să-i atace, Sauromații numiți de cei vechi *Mysi*, observând aceasta, n'au mai voit nici ei să mai rămână în pace și în liniște între frontierele lor. Dar, cum ei locuiau *dincolo de Dunăre*, unde albia acesteia mărginește stăpânirea romană, năvăliră de aici în teritoriul nostru și fiindcă nu le dedea mâna să se răzbune împotriva Geților, din partea cărora suferiseră neajunsuri în urma unor necontenite incursiuni și jafuri, căutau să se răzbune împotriva Romanilor nevinovați. Din această pricină, fiind împinși la ură și dispreț față de noi, când au prins ocazia înghețării Dunării, înaintară pe suprafața ei solidă ca pe uscat, nu într'o expediție de războiu, ci într'o migrațiune întreagă și cu tot celetul lor s'au mutat în teritoriul nostru, ca o mare calamitate și pentru ținut și pentru cetățile învecinate. Când a auzit împăratul Isaac despre aceasta, a găsit cu cale să ocupe Triadița (Serdica-Sofia)...

Alexias V, p. 169, ed. Reifferscheid.

Impăratul dorea să pornească atunci de-a-dreptul împotriva lui Baimundus, dar totuși, cedând rațiunii, a socotit că trebue mai întâi să-și completeze armata cu o recrutare în liniște de soldați mercenari. Cu armata astfel întărită a plecat din Constantinopol și a venit în părțile din vecinătatea Larissei și trecând peste colina Celliilor și lăsând la dreapta drumul public se coborî la Ezeban peste colina numită Cissavon pe limba autohtonilor; acest ținut situat în apropiere de Andronia este *Vlahic*. De aci, scoborînd iarăși într'un alt sat, numit de obicei *Plavitza*, de lângă fluviul cu același nume, s'a oprit cu tabăra sa — καὶ τοῖς μέρεσι τῆς Λαρίσσης ἐγγίσας καὶ διελθὼν διὰ τοῦ βουνοῦ τῶν Κελλίων καὶ τὴν δημοσίαν λεωφόρον δεξιόθεν καταλιπὼν καὶ τὸν βουνὸν

[1]) Trecem sub tăcere problematicele voevodate din Paristrion ale lui Tatu Hali, Sesthlav și Satzas.

τὸν οὕτωσὶ ἐγχωρίως καλούμενον Κίσσαβον κατῆλθεν εἰς Ἐξεβάν. Χωρίον δὲ τοῦτο Βλαχικὸν τῆς Ἀνδρωνείας ἔγγιστα διακείμενον. Ἐκεῖθεν δὲ καταλαβὼν ἑτέραν αὖθις κωμόπολιν Πλαβίτζαν συνήθως καλουμένην, ἀγχοῦ που τοῦ οὑτωσί πως καλουμένου ποταμοῦ. . . τὴν σκηνὴν κατέθετο.

Alexias VII, p. 227, ed. Reifferscheid.

La începutul primăverii *Tzelgu*, cel mai mare conducător al armatei scitice, trecând peste strâmtorile munţilor ce sunt deasupra Dunării — διελθὼν ὁ Τζελγοὺ τὰ ὑπερκείμενα τοῦ Δανούβεως τέμπη — cu o armată amestecată din diferite popoare, cam vreo optzeci de mii de soldaţi, parte Sauromaţi şi Sciţi parte chiar Daci — ἀπὸ τοῦ Δακικοῦ στρατεύματος οὐκ ὀλίγους — căci şi din acest popor urma odinioară nu o mică ceată pe Tzelgu sub conducerea lui Solomon, năvăli asupra cetăţilor vecine cu Chariopolis [1]) şi chiar asupra cetăţii Chariopolis pe care o devastă şi o jefui, luând multă pradă din toate şi pe care au dus-o în lagărul lor stabilit într'un loc întărit prin situaţia sa şi numit *Scotinum*.

Alexias VIII, II, 8. ed. Reifferscheid.

Impăratul Alexis a scris lui *Nicephorus Melissenus* să-i strângă o mare armată «nu din veterani, căci pe aceştia îi distribuise ca pază pentru cetăţile dela frontiera de apus, ci oameni noi şi nedeprinşi până atunci cu războiul, explicându-i cu de-a-măruntul din ce anume categorii să facă alegerea recruţilor: Bulgari şi tineri ţărani nomazi pe cari graiul comun îi numeşte *Vlahi* — ὁπόσοι τε ἐκ Βουλγάρων καὶ ὁπόσοι τὸν νομάδα βίον εἵλοντο (Βλάχους τούτους ἡ κοινὴ καλεῖν οἶδε διάλεκτος) şi alţii străini ce s'ar oferi fie pentru cavalerie fie pentru infanterie. Apoi el însuşi, chemă cinci sute de călăreţi din Nicomedia, trimişi de comitele din Flandra, să-i expedieze la împărat.

Alexias X, 2, ed. Reifferscheid, p. 60 sq.

Expediţia împotriva Cumanilor

Aflând împăratul despre planul *Cumanilor* de a-i face războiu şi-a strâns o armată cât putu mai mare şi o înarmă, pregătind şi celelalte ce erau necesare pentru a rezista Cumanilor. Căci a ocupat cu garnizoane văile cele înguste dela graniţele ţării, numite *clisuri* în limba populară — ἅπερ κλεισούρας ἡ ἰδιῶτις οἶδε γλῶττα καλεῖν —. Apoi când a aflat însă împăratul, după câtva timp, vremea fiind potrivită pentru expediţii, că în Paristrion — τὸ Παρίστριον — a sosit armata Cumanilor,

---

[1]) Chariopolis, azi Hairebolu, Irebol sau Erebol, leagă râul Irebol, un afluent al fluviului Hebros-Mariţa. Cf. şi C. Necşulescu, *Ipoteza Formaţiunilor polit. rom. la Dunăre, în sec. XI*, p. 144.

împreună cu Pseudodiogene, a convocat pe toţi comandanţii mai de seamă ai armatei sale şi pe toate rubedeniile şi pe toţi prietenii săi spre a se consulta ce e de făcut în această împrejurare...

Trimise la Beroe pe principele *Nicephorus Melissenus* şi pe *Georgius Palaeologus* şi împreună cu ei pe fiul surorii acestuia *Ioan Taronita* ca să stea de pază pentru această cetate şi pentru regiunile învecinate. Iar din ceilalţi comandanţi a ales de asemenea trei, pe Dabatenus, pe Georgius Euphorbenus şi pe Constantin Umpertopulus, cărora, le-a dat trupe în deajuns, să poată să împiedece pe duşmani de a trece prin clisurile (strâmtorile) munţilor. Una dintre aceste clisuri, numită *Hortarea* — Χορταρέαν — a ocupat-o împăratul; de aci a vizitat tot muntele, cercetând cu de-a-măruntul, dacă sunt păzite toate trecătorile după cum a poruncit şi dacă s'au adus la îndeplinire dispoziţiile luate, îndreptând cele ce nu erau îndestulătoare şi luând şi alte măsuri nouă. Căci, dacă se vor aduce toate la îndeplinire, Cumanii nu vor putea pătrunde pe acolo. După ce a luat toate aceste dispoziţiuni, s'a întors la aşa numita *Balta-sacră* de lângă Anchialos. Aci a venit într'o noapte la împărat un oarecare *Pudilus* [1]), dintre fruntaşii Vlahilor, aducând vestea că Cumanii au trecut Dunărea — νυκτὸς δὲ καταλαβόντος Πουδίλου τινος ἐκκρίτου τῶν Βλάχων καὶ τὴν τῶν Κομάτων διὰ τοῦ Δανούβεως διαπεραίωσιν ἀπαγγείλαντος — De aceea în dimineaţa următoare, fiind convocaţi toţi fruntaşii Curţii şi ai armatei, s'a ţinut un consiliu spre a se vedea ce e de făcut... Şi printr'o scrisoare a dat ordin lui Catacalo Euphorbenus Constantin ca să ia cu sine pe Monastra, care era de neam şi grec şi barbar, dar de o mare experienţă de războiu, şi pe Michael Anema cu două cohorte ca să se ia pe urmele Cumanilor, îndată ce va fi aflat că s'a pătruns de Cumani în Clisuri şi să atace din locuri sigure ariergarda duşmanilor. *Cumanii însă fiind călăuziţi de Vlahi* cari le-au arătat căile înguste şi întortochiate, au trecut uşor peste munte — τῶν γοῦν Κομάνων παρὰ τῶν Βλάχων τὰς διὰ τῶν κλεισουρῶν ἀτραποὺς μεμαθηκότων καὶ οὕτω τὸν Ζυγὸν ῥᾳδίως διεληλυθότων şi îndată ce s'au apropiat de Goloe, locuitorii acestui oraş, predând Cumanilor pe prefectul garnizoanei legat, primiră cu mare bucurie pe aceştia.

Ibidem, XIII, II p. 221, aceeaşi ediţie.

Intr'o listă de martori, din anul Facerii 6517, în care găsim subscrişi mai mulţi episcopi, din partea curţii împărăteşti întâlnim semnaţi următorii: Sevastul Marinus, Rogeres al lui Tacupertus, Petrus Aliphas, Gelielmus Gantze, Ritzerdus Printzitas, Iosphre Male, Umpertus fiul lui Graul, Paulus Romaeus, — aceştia *venind dela Daci*, solii Dacilor,

[1]) Cf. I. Nistor, *Emanciparea politică a Dacoromanilor din Transilvania*, în *An. Ac. Rom., III, Mem. Ist.*, 24, 17, p. 533 şi N. Bănescu, *Bizanţul şi Romanitatea*, în *Acad. Rom., Discurs de Recepţiune LXXII*, p. 27.

din partea Craiului şi rudei domneşti — Zupanus Peres, şi Simon şi solii lui Riscardus Siniscardus şi Basilios, cel mai nobil eunuc şi secretarul Constantinus.

Alexias XIV, p. 258 aceeaşi ediţie.

Apoi de ambele părţi ale acestei ape locuesc multe popoare foarte bogate, la miazănoapte *Dacii* şi de asemenea Tracii — πολλὰ καὶ πλουσιώτατα ἔθνη νέμεται Δακῶν μὲν ὄντων βορειοτέρων καὶ τῶν Θρᾳκῶν — la miazăzi însă Tracii şi de asemenea Macedonenii. Trecând peste Haemus în timpurile mai vechi Sciţii nomazi, înainte de a fi fost ei prăpădiţi, în urma mai multor primejdii şi lupte, de spada lui Alexius, au atacat, cu nenumărate armate de mai multe neamuri unite împreună, atât diferitele părţi ale imperiului, cât şi mai ales cetăţile învecinate, dintre care se socotea ca metropolă şi capitală, odinioară, faimoasa Philippopolis.

Alexias XIV, II p. 240 aceeaşi ediţie.

Faţă de primejdia din partea Galilor, « unii dintre soldaţii romani aveau să păzească cu garnizoanele lor, prin Serbia şi prin Dalmaţia, întăririle înguste ale văilor, cheile imperiului, alţii lângă Dunăre stăteau de zăgaz *Cumanilor şi Dacilor* [1]) ce ameninţau mereu cu invaziile lor — τῶν δὲ τὰ περὶ τὸν Ἴστρον ὡς τὰς τῶν Κομάνων καὶ Δακῶν ἐφόδους φυλαττομένων, — iar alţii, şi aceştia erau cei mai mulţi, erau de paza Dyrrachiului primejduit din nou de Galii ce se găseau la această frontieră [2]).

[1]) Dacii dela nordul Dunării, după N. Bănescu, erau în vremea aceasta Ungurii. Sub numele de Cumani însă, credem noi, trebuie socotite şi populaţiunile române conduse în această epocă de Cumani, cu cari ele trăiau în simbioză.

[2]) Din timpul împăratului Alexe Comnenul avem şi o ştire despre Vlahii dela Muntele Athos. Dăm textul lui Aur. Sacerdoteanu, *Vlahii din Calcidica*, p. 304:
In anul 1105 se ivea un mare scandal la Sfântul Munte. Locuiau acolo în κατοῦνες *trei sute de familii de vlahi* socotiţi de δουλοπάροικοι ai călugărilor, cărora le vindeau lână, brânză, lapte şi caş, zis dela Athos ('Αθότυρον). Dar, în cuprinsul chinoviilor nu aveau acces decât bărbaţii. Se întâmplă însă ca femeile şi fetele Vlahilor, probabil ca să lase liberi pe bărbaţi de a lucra în altă parte sau de a păzi turmele, s'au îmbrăcat bărbăteşte şi au dus ele cele de vânzare călugărilor. Aceştia, căci nu erau toţi bătrâni, se abătură atunci dela regulele schivnice din pricina femeilor şi fetelor vlahe, care « aveau pe diavolul în inima lor ». De aci mare scandal. Protosul Ioanichie Valmas a scris atunci *Patriarhului Nicolae* arătându-i situaţia nenorocită. Se aduce chestia şi în faţa împăratului *Alexis I Comnen*, care cere lămuriri ierarhului. Acesta îi răspunde între altele că-i este ruşine să scrie sau să audă despre ceea ce se petrece între călugări şi Vlahi. Conflictul nu s'a putut aplana decât printr'o măsură drastică, aceea că Vlahii au fost siliţi să plece. Dar, spre marea uimire a bătrânilor schivnici, această hotărîre a pricinuit şi plecarea călugărilor tineri cari interveniseră zadarnic să nu fie mutaţi Vlahii. Atoniţii se văd deci lipsiţi de ajutorul tinerilor şi bisericile Domnului rămân astfel în paza călugărilor neputincioşi şi schiopi.

XLIV

NICETAS CHONIATES ACOMINATUS (sec. XII)

INTRODUCERE.

Născut pe la mijlocul secolului al XII-lea la Chonae în Frigia, Nicetas era fiul unei familii bogate, și frate cu Michael Choniates, înalt demnitar bisericesc și mare scriitor. Venind de tânăr la Constantinopol a îmbrățișat cariera civilă și a ajuns la înalte funcțiuni în Statul bizantin sub ultimii Comneni și apoi sub împărații din familia Angelos. Logotet al secretelor, apoi Mare logotet și consilier imperial Nicetas a fost socotit ca sfătuitor indispensabil al diferiților împărați ce s'au succedat în Bizanț. In timpul cruciatei a treia (1189) Nicetas era guvernator al themei din Filipopol, iar mai târziu a asistat la prăbușirea patriei sale sub Latini, când s'a refugiat la Nicaea și apoi a jucat un oarecare rol aci la curtea lui Theodor Lascaris.

Mare scriitor, Nicetas a compus, pe lângă *Thesaurul ortodoxiei*, o *Istorie* [1]) în 21 de cărți în care ne povestește, continuând pe Anna Comnena și pe Cinnamus, evenimentele din anii 1180—1206. Tratând pe scurt domnia lui Ioan Comnenul, partea principală a expunerii lui Nicetas o formează domnia lui Manuel Comnenul și a celor doi urmași ai săi, apoi ridicarea la tron a familiei Angelos și în urmă trista soartă a Bizanțului și căderea lui sub domnitorii Latini.

Luând parte activă la evenimentele ce descrie, Nicetas, fără să recurgă la izvoare istorice scrise, ne expune fapte și situații cunoscute și trăite de el personal, procurându-ne astfel informațiuni de cea mai mare însemnătate pentru cunoașterea acelei epoci. Asupra Vlahilor și în special asupra formării statului româno-bulgar, datele lui Nicetas pot fi socotite ca cel mai de seamă izvor istoric, iar negarea acestor date din partea scriitorilor slavi, ca o grosolană mistificare a adevărului [2]).

[1]) Nicetas a mai scris despre *Statui*, lucrări de *retorică* și *poezii*, între cari poema: Logodna împăratului Isaac Angel cu Margareta, fiica regelui Bela al Ungariei.

[2]) Vezi în această privință N. Bănescu, *Crearea și caracterul statului Asăneștilor* (1185), în *An. Ac. Rom.*, III, *Mem. Ist.*, XXV, 12, 543.

De Manuelo Comneno IV, p. 171 ed. Bonn

TEXTE TRADUSE.

Andronicus, luând dela el (Pupace) merinde şi călăuze de drum, plecă în Galiţia. Dar, tocmai când începuse să prindă curaj, crezând că scăpase de mâna urmăritorilor săi şi tocmai ajunsese la hotarele Galiţiei [1]), la care tindea ca la un azil de scăpare, tocmai atunci a căzut în laţurile vânătorilor, pentrucă *nişte Vlahi*, la cari ajunsese vestea despre fuga lui, au pus mâna pe dânsul şi s'au apucat să-l ducă înapoi la împărat — Καὶ λαβὼν τὰ ἐφόδια καὶ ἡγεμόνων ὁδοῦ εὐπορήσας τὴν ἐς Γάλιτζαν ἐπορεύετο. . . συλληφθεὶς γὰρ παρὰ Βλάχων, οἷς ἡ φήμη τὴν αὐτοῦ φθάσασα φυγὴν ὑφηγήσατο, ἐς τοὐπίσω πρὸς βασιλέα πάλιν ἀπήγετο. Aci neavând niciun sprijin, niciun prieten, niciun soldat, niciun servitor, a scăpat din nou numai prin iscusinţa sa. Prefăcându-se bolnav de stomac şi ieşind mereu afară, a ştiut să păcălească pe paznici şi a fugit pentru a doua oară, pe o altă cale, în Galiţia. — ὁ δὲ παλίμπους γενόμενος δι' ἄλλης εἰς Γάλιτζαν ᾤχετο. —

Isac Anghel, c 4 [2])

Petru şi Asan, respinşi de Isac, răscoală pe Vlahi (1186)

Iar când s'au liniştit popoarele răsăritene nu numai primind vremelnice daruri, şi chiar şi dări pe fiecare an (căci aşa ştiu împăraţii Romeilor din zilele noastre să se aibă cu limbile străine, spre tihnă pururea năzuind, ca nişte fete de casă cari stau de torsul lânii), Isac vru să-şi ia femeie de neam străin, căci femeia ce o avusese o pierduse prin moarte. Deci ajungându-se prin soli cu Bela, craiul Ungariei, a luat pe fiica lui, care însă nu împlinise zece ani. Dar scumpindu-se să ridice nunta cu cheltueli din visteria împărăţiei, a făcut fără cruţare să se strângă bani din ţările supuse lui: şi pe sub mână, din lăcomie, a jefuit între altele şi oraşele din părţile din spre Anhialos, făcând în acest chip sieşi şi Romeilor neîmpăcaţi duşmani pe acei barbari ce locuesc peste tot cuprinsul muntelui Emos şi *cari înainte se numeau Mysi, iar acum Vlahi se chiamă*. Aceştia bizuindu-se pe strâmtori şi sumeţindu-se în cetăţile lor, de cari foarte multe sunt şi se înalţă drepte pe stânci prăpăstioase, şi altă dată s'au încumetat a se împotrivi Romeilor, dar atunci dându-li-se prilej binevenit cu răpirea turmelor şi bântuirea lor, au făcut răscoală înfricoşată. Cei cari au iscodit răul şi au vânzolit întreg neamul era unul *Petru* şi *Asan*, doi fraţi din aceiaşi seminţie, cari nevrând să facă începutul fără cuvânt se înfăţişează la împăratul pe când acesta petrecea la Kypsella. Dânşii

[1]) Aci nu poate fi vorba de Galaţi, cum au crezut unii, ci de hotarele ţării Galiţiei'— τῶν τῆς Γαλίτζης ὁρίων — ţară ce pe acele vremuri (a. 1167) se vede că se întindea mult mai spre miazăzi.

[2]) Traducerea G. Murnu, *Vlahia Mare.*

îi *cer dreptul să fie oștiți alăturea cu Romei* [1]) și prin carte împărătească să li se dea un loc de moșie cu venit puțin din muntele Emos; dar cererea lor fu respinsă, fiind dumnezeiasca putere mai presus de cea a omului. Deci văzându-se neluați în seamă, dânșii începură a cârti, și pe când din nou stăruiau în cererea lor, au îndrăsnit pe negândite să rostească chiar cuvinte cari trădau răsvrătirea și tot răul ce aveau de gând să facă la întorsul lor acasă. Dintre amândoi cel mai cutezător și crud era Asan care pedepsindu-se pentru neobrăzare a fost și pălmuit din porunca lui Ioan sevastocratorul. Și astfel ei fără ispravă și plini de ocară s'au întors înapoi. Dar mulțimea de rele ce au făcut Romeilor acești blestemați și nelegiuiți, cu ce cuvânt s'ar putea spune? Au ce fel de povestire ar putea cuprinde atâtea Iliade de amaruri?

Cap. 5, p. 485, 3 — Cap. 6, p. 491

(Vlahii, conduși de Petru și Asan, se coboară din Emos și fac prădăciuni din Tracia, Isac iese împotriva lor și îi atacă. Assan și Petru cer ajutorul *Cumanilor* cu cari împreună ocupă apoi Mysia. Isac trimite pe rând împotriva Vlahilor pe Ioan sevastocratorul, pe Ioan Cantacuzino și pe Alexie Vrana).

Iară când Vlahii au pus la cale înfricoșata lor răzvrătire sub povața pomeniților începători ai răului, ieși împăratul împotriva lor — căci nu trebue să lăsăm nepovestite și faptele petrecute pe atunci. Dintru'ntâi cu neîncredere privind mărimea lucrului, Vlahii se fereau să pornească răscoala, la care erau îndemnați de Petru și Asan. Deci amândoi frații vrând să scoată din frică neamul, au *zidit o biserică cu hramul sfântului mucenic Dimitrie*, unde strânseră mulți oameni îndrăciți, bărbați și femei, cu pleoapele întoarse și înroșite, cu părul vâlvoi și lăsat pe spate și cu toate semnele cu care aievea se învederează cei stăpâniți de duhuri rele; și-i învățară să zică în furia lor cum că « Dumnezeul neamului *Bulgarilor și Vlahilor* a binevoit libertate și încuviințat scuturarea jugului celui de demult; drept care mucenicul Dimitrie a și părăsit Thessalonice, cetatea-i de scaun și templul său de acolo precum și sălășluirea lui printre Romei și a venit la dânșii cu gând să-i ajute și să le fie părtaș la luptă ». Apoi odihnindu-se puțin apucații aceștia și de năprasnă adunându-și mai multă răsuflare și ieșindu-și iară din minți, se sbuciumau și se sghihuiau și cu glas răsunător, ca însuflați de dumnezeire strigau că « nu mai este de acum vreme de stat locului, ci armele să ia în mână și drept asupra Romeilor să purceadă, iară pe cei prinși în războiu să nu-i cruțe, ci să-i înjunghe și să-i omoare fără milă, nici să le dea drumul pe răsplată, nici să se înduplece la rugile lor, nici să se moaie, de le vor cădea în genunchi, ci în chipul oțelului să fie neînduraţi la toată ruga lor și să-i piardă de istov pe cei ce le cad la mână ». De niște asemenea vrăjitori fiind dar câștigat neamul

[1]) Una din pretențiile Vlahilor dela Haemus era și aceea de a li se acorda dreptul de a face parte din armata imperiului — *dreptul să fie ostiți alături de Romei.*

întreg, cu toţii se repeziră la arme. Şi cum îndată mişcarea le fu cu izbândă, au şi prins tot mai vârtos să crează că a plăcut lui Dumnezeu desrobirea lor. Şi socotind că nu puţin lucru e dobândirea libertăţii şi neatârnării lor, se lăţesc şi spre târgurile şi cătunele mai depărtate de Emos. Iară unul din fraţi, Petru, îşi puse pe cap o coroniţă de aur şi în picioare încălţăminte roşii. Şi lovind *Preslava* (cetate era aceasta, străveche şi toată zidită din cărămidă şi avea un foarte mare cuprins sub muntele Emos) şi văzând că împresurarea ei nu era fără de primejdie au părăsit-o. Apoi coborîndu-se din Emos şi fără de veste năvălind spre alte orăşele de ale Romeilor, mulţi oameni şi mulţi boi şi dobitoace de povară şi mulţime mare de vite răpesc. A pornit dar atunci *Isac* cu oştirea asupra lor.

Ei însă apucând de iznoavă locurile înguste şi grele, multă vreme stătură împotrivă. Dar o ceaţă deasă din senin stârnindu-se cu voia lui Dumnezeu, a cărui ascunzătoare în întunerec este, şi acoperind munţii unde barbarii pânditori păzeau strâmtorile, pe furiş le-au ieşit în faţă Romeii şi i-au împrăştiat şi i-au umplut de spaimă. Capii răului şi ai oştirii, adică Petru şi Asan şi tovarăşii lor de răscoală, întocmai ca şi turma porcilor despre care zice-se în Evanghelie că s'au aruncat în mare, s'au repezit spre Dunăre şi luntrărind-o s'au dus la vecinii lor *Cumani*. Impăratul măcar că nu găsi nicio piedecă în Mysia şi putea să o cutreere toată şi să aşeze armie de straje în toate cetăţile de acolo, de cari multe sunt de-a-lungul Emului, iar cele mai multe sau mai toate clădite sunt pe râpi stâncoase şi pe culmi acoperite cu nouri — n'a făcut nimic din toate acestea, ci dând foc secerişului strâns în snopi şi ademenit fiind de vorbele înşelătoare ale *Vlahilor* cari i s'au înfăţişat, se grăbi să se întoarcă înapoi fără ca deplin să vindece ranele din faţa locului. Deci el a făcut ca barbarii să se trufească şi să se îmbărbăteze tot mai tare împotriva Romeilor.

Şi sosind împăratul în capitală se arăta fălos de isprăvile lui şi pe când unul din judecători (acesta era Leon Monasteriotes) i-ar fi zis că sufletul lui Vasile, ucigătorul de Bulgari, mâhnit este, că împăratul nu se ţinu de rânduiala şi de toate hotărîrile aceluia aşezate în mănăstirea Sosthenios şi că din pricina asta s'au răsculat Vlahii — Isac nu s'a lăsat mai pre jos, ci cu râs şi batjocură a răspuns, că prevederea lui Vasile fu greşită, întru cât el atât de repede a înduplecat şi a adus pe răzvrătiţi la supunerea şi robia de mai înainte, pe când Vasile n'a izbutit să facă aceasta decât după vreme îndelungată şi că deci în zadar el ca de pe tripedul oracolului delfic şi-a rostit prorociile deşerte şi mincinoase.

Iară barbarii ce întovărăşeau pe Asan, trecând Dunărea se întâlniră cu Cumanii şi strânseră acolo mare mulţime de soţi de arme după voie şi se întorseseră în patria lor Mysia. Şi găsind-o cu totul părăsită şi deşertată de oastea Romeilor, au intrat în ţară cu mai multă semeţie, aducând cu sine gloatele ajutătoare ale Cumanilor, ca pe nişte cete de duhuri. De aceea nu mai erau mulţumiţi să poată păstra ce era al

lor, îndestulându-se numai cu stăpânirea Mysiei, fiind cu totul hotărîți să aducă împărăției Romeilor cea mai puternică lovitură și să *împreune domnia Vlahilor și a Bulgarilor* [1]), precum a fost odinioară. Și ar fi fost poate mai bine, dacă însuși împăratul și acum ar fi pornit asupra răzvrătiților; dar el purcederea sa și-a amânat-o pe altă vreme, iar comanda oștilor a încredințat-o unchiului său de pe tată lui *Ioan sevastocratorul*. Dar acesta, după ce cu multă destoinicie și în chip foarte vrednic de laudă a cârmuit oștirea făcând nu puțin rău dușmanilor cari se împreunaseră într'o singură armie și se coborîseră pe șesuri bune de călărime, în curând fu îndepărtat din capul oștirii, fiind bănuit că râvnește la împărăție. Il moștenește dar ca general Chesarul *Ioan Cantacuzino*, cumnat de soră al împăratului, care bărbat de minune era la vedere și bogat în știința ostășiei; dar de astă dată n'a fost norocos în războiul cu *Vlahii*. Drept care în locul lui orânduit a fost *Alexie Vrana*.

C. 1, p. 515 a C. 2, p. 54

A doua expediție și a treia expediție a lui Isac împotiva Vlahilor (1187—1188)

Iar împăratul purcede a doua oară asupra Vlahilor, căindu-se că în rândul întâiu nu pusese la cale trebile din țara dușmanului și că sculându-se a plecat repede de acolo, ca și când vrăjmașii ar fi stat să-l bată; nici straje de oșteni romei așezând în cetăți și nici ostateci luând tot ce barbarii aveau mai scump. Atunci a pornit din Constantinopol cu puțină oaste ce avea cu dânsul; căci auzise că *Vlahii* nu mai stăteau tupilați pe dealuri și munți, ci, *năimind oaste de a Cumanilor*, potopiseră părțile despre Agathopolis, pe care din răsputeri le prădau și făceau grozave stricăciuni. Iar cealaltă parte a oștirii, chemată de împărat, începu să se adune sub steaguri. Fața de năvălirea neașteptată a barbarilor urmă și împăratul pilda lor; deci având grije să ție piept și să împiedice pe dușmani și vrând să îmbărbăteze pe ai lui în oștitul acesta al doilea asupra *Vlahilor*, el însuși cel dintâi împotriva lor de astă dată a luat armele și a încălecat calul de războiu. Și sosind la Taurocomos, un sat așezat nu departe de Adrianopol, aștepta împreunarea tuturor oștirilor lui. Totodată porunci și Chesarului Corrado să vie fără zăbavă [2]).
Iar împăratul osebind vreo două mii de oșteni aleși și împărțindu-le arme și cai iuți de picior, s'au repezit din Taurocomos către dușmani, după ce poruncise la toată slujitorimea ca lucrurile și dobitoacele de povară să meargă la Adrianopol. In vremea asta cercetașii vesteau că vrăjmașii călcaseră părțile despre Lardea și prăpădiseră mulțime mare de oameni și robiseră nu mai puțini și că acum se întorceau încărcați cu belșug de pradă. Deci el peste noapte a plecat călare și la sunetul

[1]) Bulgarii sunt amintiți alăturea de Vlahi; ei nu sunt confundați de autor.
[2]) Acesta nu-l ascultă ci, ca cruciat, se duce în Palestina, unde moare în luptă.

trâmbiţii a mers drept înainte şi sosind la un loc ce-i zice Vasnerna s'a oprit acolo spre odihnirea oştirii, căci duşmanii nu se iviseră de nicăieri. Iară peste trei zile, plecând de acolo ajunse pe mânecate la drumul ce duce drept către Veroe. Dar abia bătu cale de 4 parasanghe şi iată se apropie un om uşor înarmat, pe a cărui faţă zugrăvită era vestea răului, şi zicea gâfâind, că undeva pe aproape se întorceau protivnicii noştri cu pleanuri, mai mult pe îndelete, mergând călări şi pedeştri, căci nimeni nu li se împotrivise şi erau încărcaţi cu mulţime nenumărată de prăzi. Indată dar împăratul împărţindu-şi oastea la căpetenii şi rânduind-o în chip de războiu, apucă drumul pe care se zicea că merge vrăşmaşul. Când pe urmă noi pe dânşii i-am văzut şi ei pe noi ne văzură — *căci şi eu am urmat atunci pe împărat, slujindu-i ca scriitor* [1]) — *Cumanii* şi *Vlahii* şi-au încredinţat pleanurile unora din cetele lor şi au poruncit să aleagă cele mai scurte căi şi să silească până ce vor apuca munţii. Iară ceilalţi înglotindu-se, cu îndrăsneală se aţineau la călărimea Romeilo. ce gonea cătră dânşii şi se războiau după datina lor străbună; adică apropiindu-se aruncau săgeţi şi se încăerau cu suliţele, peste puţin însă prefăcând năvala lor în fugă şi inteţind pe duşmanii lor să se aţie după ei, ca după nişte fugari, ei de iznoavă, cu iuţeala pasărilor ce taie văzduhul se învârtejau spre duşmani, se înhăţau cu dânşii şi cu mai multă inimă se băteau. Şi aceasta de multe ori făcând şi văzându-se acum mai tari decât Romeii, dânşii îşi conteniră învârtejirile şi smulgând săbiile şi dând strigăt spăimântător foarte, aproape mai iute ca gândul se aruncară în rândurile Romeilor, secerând deopotrivă pe oricine prindeau, pe cel ce îndrăznea să lupte şi pe cel ce se trăgea înapoi de teamă. Şi poate în ziua aceea *Cumanii* izbândă mare făcând ar fi râs de noi şi am fi fost prada batjocurei unui norod nebun, dacă însuşi împăratul n'ar fi alergat în ajutor, teafără având-şi încă gloata din preajma lui; şi vuetul cumplit al trâmbiţelor şi răsunetul din gura clopotelor de aramă precum şi ivirea chipurilor de *balauri* ce atârnau de suliţe clătinate în vânt au umplut de spaimă pe duşman şi l-au făcut să creadă că oastea noastră era mai multă decât aievea. Atunci împăratul cu puţină parte din pleanuri răpită ca din gura fiarelor, a năzuit spre Adrianopol, părăsind calea ce-şi pusese în gând să apuce. Barbarii însă nu s'au liniştit şi el s'a întors înapoi pe drumul ce părăsise. Şi sosind la Veroe a oprit năvala *Cumanilor* şi *Vlahilor* nu numai prin sfatul şi ajutorul unor bărbaţi cu deplină ştiinţă de războire, ci şi mai ales prin el însuşi.

Dar duşmanii, măcar că se temeau de Romei şi se dedeau înapoi în faţa împăratului, tot năvăleau pe furiş, şi aci se arătau gata de hărţuit, aici pândeau şi căutau prilej de lovire; şi în dreapta şi în stânga mergând se alegeau cu câte o izbândă. Când împăratul alerga spre Agathopolis ca să-i oprească din goană, dânşii stricau satele cele mai apropiate de Filipopol şi pe când el se grăbea să ajute părţile bântuite,

[1]) Autorul descrie fapte văzute şi trăite.

barbarii porneau fuga spre locul de unde pleca împăratul. Acestea le făcea unul din frați, anume *Asan*, care era cu deosebire isteț la minte și foarte destoinic întru a născoci lucruri de folos la vreme de nevoie. Deci hotărî împăratul să intre iar în Zagora ca în tot chipul să încerce să supuie pe *Vlahi*. Deci plecând din Filipopol se duce la *Triaditza* căci auzise că de acolo drumul spre Emos nu era atât de greu și pe une locuri se deschideau chiar cărări drepte și că apă din belșug se găsea pentru vite, de ajungea cineva acolo de vreme. Dar cum se apropiase iarna și cum apele începuseră să înghețe de frig ca într'o țară mai spre miazănoapte și friguroasă, și fața pământului acoperită era cu troiene de zăpadă, care nu numai văile întroienise ci și porțile caselor înfundase, împăratul și-a zăbovit războiul până la primăvară. Deci el, lăsându-și oastea să ierneze în acest ținut, se întoarse slobod la Constantinopol, unde petrecu la alergările de cai și se desfătă cu priveliștile frumoase.

Când apoi a venit primăvara, s'a ostenit iară împotriva *Vlahilor*. Iar după ce vreme de trei luni s'a războit și foarte mult s'a ostenit întru luarea cetății care-i zice *Lovițos*, lăsatu-și-a lucrul iară fără ispravă și iară s'a întors la scaunul său; căci mândrețea Propontidei și petrecerile desfătătoare de aici și vânătorile și călăriile, înlănțuind oarecum pe împărații din zilele noastre, nu-i lăsau să stea multă vreme afară, ci ca pe niște lepădători de arme îi înduplecau să fugă spre ele. Cu prilejul acesta împăratul a *robit și pe femeia lui Asan și a luat ostatic pe fratele lui al doilea;* dar nici cu aceasta nu s'a putut opri înmulțirea răului.

Cart. III a Domniei lui Isac Anghel

C. II, p. 560, 6 — C. III, p. 566, 13

Generalul Constantin Aspiete în luptă cu Vlahii. A patra expediție a lui Isac (1190)

Dar nu numai cu Alexie și cu Andronic așa s'a purtat Isac, ci și pe *Constantin Aspiete*, care luându-și în apărare oștirea în capul căreia se afla când făcea război cu *Vlahii*, a zis numai că « oștenii săi nu pot duce lupta cu foametea și cu *Vlahii*, două rele greu de răbdat, dar că trebue să li se plătească simbria pe un an » — împăratul neputându-și stăpâni mânia, l-a prins îndată și, luându-i comanda, l-a orbit prepuind că el, sub cuvânt că apără oștirea, umblă să o răscoale împotriva lui.

Fiul răposatului împărat Andronic Comnenul, vrând să răscoale poporul, este prins și orbit.

Cum însă trebile din apus mereu se înrăutățeau și *Vlahii* și *Cumanii* năvăleau adeseori în țara Romeilor jefuind și pustiind, iară se sculă împăratul împotriva lor. Și cotind Anchialos prin încunjur a intrat în Emos. Dar nefiind în stare să pună la cale nimic vrednic de fața unui

împărat, şi-a trăgănat oştitul vreme de două luni, căci găsi cetăţile şi orăşelele de acolo cu mult mai bine întărite decât înainte, fiind împrejmuite cu ziduri şi cu turnuri nouă, iară cei ce le apărau din afară umblau ca nişte cerbi şi se acăţau prin prăpastii în *chipul caprelor*, ferindu-se de încăerare. Apoi şi teama împăratului de năvălirea *Cumanilor* (căci şi vremea trecerii lor pe Dunăre nu era potrivită) l-a silit să plece cât mai de grabă de acolo. Dară nevrând să se întoarne pe unde intrase în munţi, ci căutând o altă cale mai scurtă prin nişte văi să se coboare la Veroe şi-a pierdut cea mai mare parte din oaste şi dacă n'ar fi fost Domnul cu dânsul, ar fi pierit şi el; căci pe când el trebuia să apuce o cale destul de lată pre unele locuri şi bună pentru trecerea călărimii, el s'a vârît cu oastea prin înfundăturile unor locuri grele şi prin văgăunile munţilor, pe unde curgea şi apă adusă de ploi şi de zăpadă topită. Cei din faţă erau protostatorul Manuil Camytze şi Isac Comnenul, ginerele lui Alexie, care mai apoi i-a urmat în domnie; în coada armatei mergea sevastocratorul Ioan Duca, unchiul de pe tată al împăratului, iar împăratul Isac şi fratele acestuia, sevastocratorul Alexie, umblau cu gloata dela mijloc, înaintea căreia mergeau poverile şi slujitorimea ieşită din rând. Intr'asta barbarii de amândouă laturile acelei strâmtori ivindu-se, mereu se arătau gata de fapte cumplite. Numai oastea ce mergea înainte a trecut nelovită, nefiind întâmpinată de *Vlahi* la strâmtoarea drumului.

Vor fi socotit poate aceştia că e mai bine pentru ei să lase pe cei dintâi să treacă înainte prin munţi fără vărsare de sânge şi să tabere asupra oastei dela mijloc, unde era împăratul şi însoţitorii lui şi cu toţi boierii mari ce erau cu dânsul. Şi nici n'au greşit în ţinta lor. Căci pe când împăratul vârtos înaintase în locul acela greu şi nu mai avea pe unde să fugă, atunci barbarii s'au năpustit în număr nespus de mare. Dar nici pedestrimea Romeilor nu pregeta împotriva lor, ci grăbindu-se şi ei ca să nu fie împresuraţi, deşi cu multă trudă şi primejdie se repezeau la deal şi respingeau pe barbari, când coborau din culmile lor.

Insă fiind de mulţime îmbulziţi şi suferind rău de rostogolitul pietrelor, Romeii au rupt-o la fugă, dar şi atunci domol şi nu fără cumpăt şi numai pe câtăva vreme; căci necurmata izbândire a potrivnicilor cotropitori prin putere şi mulţime i-a silit spre neorânduială. Deci învălmăşindu-se şi căutând care încotro să se mântue pe sine, ca pe nişte vite îngrădite într'un ţarc, duşmanii schilodeau pe cei prinşi şi omorau pe cei ce le sta la îndemână. Şi nu era nimeni să-i ajute şi nici nu era cu putinţă. Insuşi împăratul ca într'o cursă încăput, de multe ori a încercat să respingă pe barbarii cari năvăleau asupra lui, ci nimic n'a izbutit, ba chiar şi-a pierdut şi coiful. Dar erau în preajma lui înglotiţi oameni mulţi şi cei mai aleşi în vitejie, aceştia omorînd multe dobitoace încărcate, ba chiar, cum se zice, necruţând nici pe oştenii Romei care înghesuindu-se împiedecau trecerea lui, i-au înlesnit ieşirea din strâmtoare şi astfel el, unul singur a scăpat de pieirea multora. Şi când apoi ajunse cetele ce trecuseră înainte nevătămate, în chipul lui David

mulţumi lui Dumnezeu care-i adumbrise capul în cursul războiului acesta. Sevestocratorul *Duca*, văzând că anevoie era de răzbit înainte, se întoarse pe altă cale şi a scăpat neispitit de cel rău, având norocul să dea de o bună călăuză, unul anume *Litovoi* pe care îl alese şi-l luă din ceata barbarilor ce erau sub porunca lui. Iar împăratul fugind şi sosind prin Crenos la Veroe şi-a găsit oastea ieşită fără pierdere înainte, în mare grije fiind pentru sine, căci se svonea că şi el însuşi pierise împreună cu tabăra lui. Deci pentru neadevărul acestui svon împăratul, după zăbavă de puţine zile prin părţile acelea se întoarse în capitală. Vestea cobitoare despre pieirea domnitorului era întrecută de alta, pe care împăratul, întocmai ca şi Amon Cartagineanul, a întărit-o şi răspândit-o prin oraşe ca să-l întâmpine drept biruitor...

Cart. III a domniei lui Isac Anghel c. 4, p. 568

Vlahii dar trufindu-se după neîncetatele biruinţe asupra Romeilor şi dobândind avuţie multă şi tot felul de arme, ajunseră de acum de nu mai puteau fi struniţi în goana şi prigoana lor şi nu numai satele şi câmpiile cutreerau, ci au început să bată şi oraşe bine întărite. Luat-au dar *Anchialos* şi *Varna* au supus şi sosind la *Triaditza*, vechea Serdică, stricară mare parte dintr'însa şi însuşi *Stumbion* l-au pustiit de locuitori. Şi sosind chiar până la *Nisos* au făcut de acolo nu puţină pradă de oameni şi vite. Iar împăratul ca un fagure împresurat de albine, fiind din toate părţile încins de rele şi neştiind căruia din cei obidiţi să ajute mai întâi şi căruia pe urmă îşi împarte oastea la căpetenii. Şi astfel zideşte din nou cetatea Varna şi întăreşte Anchialos cu ziduri şi straje. Şi cu toată grija împărătească ce părea că arată pentru toate cele, duşmănii erau tot mai tari şi mai covârşitori. Deci către toamnă luând şi muieretul cu el s'a dus în ţinutul Filipopolului şi a căutat din răsputeri să curme năpustirile *Vlahilor* şi *Cumanilor*. Se repezi şi până la jupanul *Sârbilor* care făcea stricăciuni şi risipea Scopia. Şi dându-se lupta pe apa ce se chiamă Morava, barbarii au fost înfrânţi şi fiind puşi pe goană, nu puţini pieriră unii înnecaţi în apă, iar alţii străpunşi cu suliţele. Şi trecând dincolo de Nisos împăratul şi sosind la râul Saovon (Sava) s'a întâlnit cu socrul său Bela, craiul Ungariei. Şi zile multe pe aci petrecând se întoarse înapoi la Filipopol şi de acolo la scaunul său ocolind muntele Emos.

Şi năzuind să dea un nou chip de cârmuire provinciei Filipopolului care mereu şi mai mult decât toate pătimea, trimise împăratul ca strateg pe vărul său *Constantin*, pe care îl orânduise şi «duce peste corăbii». Acesta măcar că nu era încă decât un copilandru, arătă multă inimă şi îndrăsneală, asemenea unui pui de leu, care chiar dela naştere îşi vădeşte mândria şi desimea coamei şi ascuţimea ghiarelor. Aşa făcu el să fie ascultat şi temut de oştirea ce avea cu dânsul, încât nu numai la un semn, ci şi chiar la un gând al lui uşor se pleca împlinindu-i porunca.

Avea, ca general, deşteptăciune firească; dar dacă cumva sburdarea tinereţei îl abătea dela datorie, înfrânat era el de generalii ce erau sub ascultarea lui, oameni încercaţi la războaie, cari îl povăţuiau să nu treacă peste hotarele cuvenite ale oşteniei. Deci într'atâta răzvrătiţii *Vlahi* s'au temut de dânsul, cât nu s'au speriat nici la vederea împăratului. Şi de multe ori vrând *Petru* cu *Asan* să prade ţinuturile Filipopolului şi a Veroei, nu putură să scape de privigherea lui Constantin. El era pururea pe urma lor şi pururea le punea pe fugă cetele, de nu mai puteau face dese năvăliri ca înainte...

Atât de mult s'au bucurat *Vlahii* şi s'au veselit Petru şi Asan după păţania aceasta a lui Constantin (a fost orbit fiindcă s'a proclamat împărat) ca şi când el le supusese neamul la împărăţia lui şi că împăratul nu putea să le facă alt bine decât să scoată ochii lui Constantin. Prin aceasta dădeau dovada de înţelepciune şi luau în râs împărăţia Romeilor, care mereu aluneca şi mergea din scădere în scădere.

Tot dânşii urau chiar domnia îndelungată a familiei Anghelilor, stăpânitoarea Romeilor şi rugau pe Dumnezeu ca aceasta, dacă se poate să nu moară niciodată, sau să nu fie niciodată lipsită de împărăţie. Arătau şi pricina acestor urări şi prevedeau blestemaţii că «pe vremea cât vor împărăţi Anghelii, domnia *Vlahilor* va spori şi va creşte tot mai vârtos şi că ei vor dobândi ţări şi oraşe străine şi din coapsele lor vor odrăsli domni şi stăpânitori» — cari toate aceste lucruri nu ştiu de unde şi cum le spuneau dânşii.

Deci cu gând ca să surpe vreo cetate sau satele să prade, ieşiră cu o gloată de *Cumani* potopind tot ce găseau în cale, acum năvălind spre Filipopol, acum aţiindu-se asupra Serdicei, ba uneori chiar năzuind şi asupra Adrianopolului. Iar Romeii slăbeau tot mai mult din putere şi chiar de s'au împotrivit câteodată ori s'au hărţuit, puţin au stricat duşmanului...

Iar împăratul, neputând suferi năvălirile şi tâlhăriile *Vlahilor* întovărăşiţi cu *Cumanii* şi fiind necăjit că *Alexie Ghidos* şi *Vasile Vatatze* cel dintâi comandant al oştirii răsăritene, iar al doilea al celei apusene, încăerându-se cu duşmanii pe undeva cu totul aproape de oraşul Arcadiopol, nu numai că n'au izbutit nimica bun, ci pe de o parte Ghidos a fugit în risipă şi şi-a pierdut cea mai mare parte din oştire, iar Vatatze a pierit împreună cu cetele de sub porunca lui, s'a hotărît iară singur să înceapă războiul cu vrăşmaşii. Deci adună şi chemă sub steag oştiri din ţară şi năimeşte un mare număr de străini. Totdeodată trimite şi la socrul său, craiul Hunilor (Ungurilor) de-i cere ajutor; acesta s'a învoit bucuros să-l ajute şi i-a făgăduit să-i trimeată cetele lui prin Vidin.

Adunând dar în tabără oaste destulă şi luând din visterie centenare de aur cincisprezece, iar de argint şaizeci şi gătindu-se cu tot ce era de nevoie pentru oştire, porni dela scaunul său în zilele lui Martie. Şi era plin de încredere în Dunnezeu şi însăşi faţa lui sprijinind şi întărind drept stâncă împotriva barbarilor, el îşi puse în gând să nu

se întoarcă înapoi decât numai după ce va isprăvi lucrul pentru care s'a oștit asupra răzvrătiților, așa încât de va birui, să mulțumească lui Dumnezeu, iar de i se va întâmpla vreo nenorocire, împotriva căreia se ruga — să se lase în judecata celui de sus, care încă mai încuviințează și toiagul celor păcătoși să lovească în soarta celor drepți.

Deci cu astfel de râvnă și inimă plecând se îndreptează către țările în cari primejdia era mai mare. Dar mâna și puterea ce stă deasupra tuturor era încă mai ridicată și mânia lui Dumnezeu, după cum faptele au învederat, nu se îmblânzise cu toate biruințele dinainte ale *Vlahilor* întăriți. Şi astfel pe când ochii împăratului erau ațintiți asupra amarnicilor răzvrătiți și mintea lui îi urmărea de departe, el nu vedea, măcar că erau aproape, pe cei ce voiau să-l răstoarne de pe scaun și trecea ușor peste cuiul din casă, parcă ar fi fost cu totul neprimejdios...

Domnia lui Alexe Anghel (1195—1203)

c. 4, p. 612, 5, p. 617

Alexe, dela începutul împărăției lui, a căutat în tot chipul să încheie pace cu *Vlahii*, pentru care la urmă și soli a trimis la Petru și Asan. Dar încercările lui n'au ajuns la nimic bun, căci oamenii aceștia au dat răspunsuri trufașe și voiau să facă o tocmeală de pace, care nu numai înfruntătoare Romeilor era, ci și cu neputință de împlinit. Iar pe când împăratul se afla la răsărit (în provinciile asiatice), *dânșii năpădesc ținuturile bulgărești despre Serres*, înfrâng armia Romeilor care era pe acolo, omoară o mulțime dintr'înșii și la urmă prind de viu pe Alexie Aspiete, generalul lor. După aceea cuceresc multele cetăți din acele părți și întărindu-le se întoarnă cu nenumărate pleanuri. Iar împăratul temându-se ca aceasta să nu se mai întâmple iară, trimite împotriva lor cu oaste puternică pe ginerele său, sevastocratorul Isac. In vremea asta unii povățuiau pe *Vlahi* ca în luptele lor să nu se năpustească orbește în Romei, ci să umble cu meșteșug oștenesc, zicând că «acum au aflat că asupra Romeilor stăpânește un om războinic și foarte deosebit de fratele lui». Dar *Asan* cu îngâmfare răspunde că nu totdeauna trebue nescine să-și plece auzul la svonuri; nici se cuvine să tremure ca de un adevărat viteaz de unul ce se svonește că e viteaz și nici se cade a nesocoti și a nu-l lua în seamă înainte de a-l pune la încercare, pe unul ce se zice că e mișel și fricos; dar totuși să nu se nesocotească svonul ca lipsit cu totul de temeiu, mai ales când numărul svonitorilor e cât se poate de mare, ci să ia drept piatră de încercare faptele bărbaților ce se defaimă sau se laudă de către ei, și, de multe ori chiar ochiul să-și pună judecător celor svonite și numai așa să-l primească de va fi întemeiat; sau să nu-i dea ascultare de va fi mincinos. Căci auzul nu vede faptele, ci prinzând de veste din limba mulțimii, adună într'însul cuvinte străine cari adeseori nu se potrivesc între sine. Numai ochiul este negreșelnicul judecător al faptelor și nesmintitul martor

al celor văzute, căci nu din afară ca auzul, ci prin el însuşi capătă încredinţare asupra lor. Deci nu vă temeţi că împăratul de acum al Romeilor se vesteşte că e viteaz. Noi trebue să arătăm dacă în adevăr e aşa precum îi merge vestea. Traiul lui de mai înainte să ne fie nouă întru aceasta povăţuitor şi învăţător desăvârşit. Dacă dinadins veţi socoti lucrul, veţi şti că el nu s'a însemnat prin nicio faptă deosebită; căci el n'a umblat în războaie şi nu s'a supus la primejdii oştindu-se, nici nu s'a ostenit luptându-se alăturea de fratele său pentru Romei, pe cât eu ştiu, de când tot cutreer şi pustiesc ţara duşmanului şi port biruinţe peste biruinţe şi grămădesc trofee peste trofee. Apoi el nici n'a dobândit coroana şi porfira împărătească drept răsplată pentru trudele sale, ci precum cu fapte a arătat, jocul norocului orb i-a pus sceptrul în mână. In ce chip dar el fără de veste s'a prefăcut cu totul dimpotrivă, el care niciodată nu s'a ivit în bătălie, nici cu glasul, nici cu braţul nici cu sfatul n'a supărat vreodată pe *Vlahi* — mie mi-e peste putinţă a pricepe. Dar, pentru ca dintr'o pildă, pe cât se poate, să vă lămuresc tot ce priveşte pe acest om şi neamul lui — vedeţi firele aceste felurite la faţă şi la ţesătură, care acuma atârnă fâlfâind de suliţa mea? Ele sunt dintr'o singură materie şi un singur ţesător le-a nevedit; dar totuşi deosebite fiind văpselele lor se pare că nu le-a lucrat acelaşi meşter din aceiaşi materie, — ceea ce este cu totul greşit. Şi Isac, bunăoară, fostul împărat, este frate cu Alexie care acum împărăţeşte şi au amândoi un singur părinte şi o singură mamă, s'au născut în aceeaşi ţară şi toate au moştenit într'un fel, măcar că unul Alexie e mai vechiu de zile... Auzind sevastocratorul Isac de năvălirea barbarilor *Cumani* la Serres şi fiind el tânăr şi mândru de o biruinţă dobândită de curând asupra *Vlahilor*, n'a cercetat dinainte să vadă care era puterea duşmanului, ci, cum a oblicit despre ei, a şi purces împotriva lor... Iar când el s'a apropiat de tabăra duşmanului, *Asan* şi-a pus la pândă prin ascunzători cea mai mare parte şi mai aleasă din oaste. Isac neînţelegând meşteşugul şi viclenia lui, s'a repezit cu năvală nebună, fiind încredinţat că-l va bate şi-l va pune pe fugă. In vremea aceasta l-au lovit cetele pânditoare şi prins fiind ca într'o cursă a pierdut o mulţime de oameni şi la urmă şi el însuşi a căzut în robia *Cumanilor*. Din care pricină a urmat ca barbarii, ca nişte lei asupra unor vite, s'au năpustit pretutindeni, fără nicio teamă lovind şi jefuind, căci nu era nimeni de partea Romeilor să-i împiedice; dintre aceştia cei ce au scăpat de sabie, cuprinşi de spaimă, în goana cailor s'au dus de s'au oploşit în oraşul Serres. Cumanul care robind pe sevastocratorul Isac, nu ştia cum să-l ascundă mai bine pe acesta, ca să nu fie descoperit de *Asan*, şi se legăna cu nădejdea nu tocmai proastă, că de-l va putea strecura printre *Vlahi* şi-l va aduce acasă la el, grozavă răsplată va căpăta dela împăratul. Dar într'acestea se svonise că generalul era prins, şi făcându-se cercetare amănunţită el se descopere şi se înfăţişează lui Asan.

Pe când se întâmplau acestea, iată *unul din preoţii robiţi*, pe când era dus ca rob în Emos, se roagă de Asan, *grăindu-i în limba lui, ştiutor fiind*

de limba Vlahilor, să aibă milă de el şi să-l sloboadă. Dar Asan l-a respins, zicându-i că el e hotărît ca niciodată să nu sloboadă Romei, ci pururea să-i piardă, căci aceasta este şi voia lui Dumnezeu. La care zice-se că preotul, suspinând din greu şi cu ochii scăldaţi în lacrămi ar fi întâmpinat « că nici de el nu va avea milă Dumnezeu, căci el nu s'a milostivit de un om sărac, care prin darul preoţiei se apropie de Dumnezeu, şi că nu e departe nici sfârşitul vieţii lui, şi că sfârşitul nu-i va fi de moarte firească, ca într'un somn blând, ci după cum de cele mai multe ori se întâmplă celor ce aleg omorul cu sabia. Şi nici n'a fost deşartă proorocia preotului căci peste puţină vreme, Asan întorcându-se în Mysia fu omorît de unul din ai lui în chipul următor:

(Omorul lui Asan prin Ivanco şi încercarea de a birui pe Petru cu ajutorul împăratului).

Cartea a II-a a domniei lui Alexie Anghel, c. 3

Impăratul după aceasta, urmându-şi drumul înainte, se duce la Kypsella cu gând ca să scape oraşele Traciei stricate de *Vlahi* şi *Cumani* şi după aceea să prinză pe Hrysos sau măcar să oprească năvălirile pe cari el le făcea pe ascuns pustiind părţile dinspre Serres. Şi era acest Hrysos *după neam*, *un Vlah*, mărunt de stat şi nu se potrivise lui Petru şi Asan la răscoala lor împotriva Romeilor, ci cu cei 500 de oameni din seminţia lui a ridicat armele asupra lor, însoţindu-se cu Romeii. Dar, puţină vreme după aceea, descoperit fiind că umblă să se alăture de cei de un neam cu dânsul şi că nu se mai abătea din această cale, ci că tot se gătea să-şi facă domnie pentru sine, fu prins şi aruncat în închisoare. Dar, mai pe urmă fu slobozit şi trimis spre paza Strumitzei. Aci el a înşelat nădejdea împăratului care îl trimisese acolo şi şi-a pus de gând şi el să fie pacostea Romeilor din vecinătate. Deci împăratul aducând oaste multă la Kypsella porni împotriva lui. Dar în scurtă vreme şi-a părăsit gândul acesta şi a căutat să se întoarcă înapoi. In deşert îi fuse dar adunarea oştilor acolo şi în deşert se îndreptase către Kypsella, căci a lăsat lucrurile din apus în starea lor nenorocită dinainte şi s'a întors la Bizanţ, fără să se îndure să-şi îndelunge oştitul nici măcar vreme de două luni... Pe când împăratul se afla încă suferind, *Cumanii cu o gloată de Vlahi*[1]), trecând Dunărea şi năvălind în ţară prădau în ziua de Sf. Gheorghe oraşele Traciei de pe lângă Mesena şi Tzurulos şi toate câte erau în ţinuturile acestora.

Ioan Asan

Petru luase de mai înainte ca tovarăş trudelor sale şi părtaş la domnie pe acest frate Ioan [2]) care multă vreme petrecuse ca ostatic printre

[1]) Gloata de Vlahi dela nordul Dunării nu puteau fi Bulgari.
[2]) Ioan, cunoscut din documente ca *Ioaniţiu*.

Romei, de pe când împăratul Isac se oştise a doua oară asupra Mysilor, dar fugind pe furiş şi întorcându-se înapoi în ţara lui, n'a stricat şi prădat împărăţia Romeilor cu mai multă blândeţă decât Asan. Căci nici pe acesta nu l-a făcut firea mai potolit faţă de noi şi ale noastre. Dar cine ar putea socoti, câte şi de câte ori pe an au fost năpustirile *Cumanilor* şi *Vlahilor* precum şi urgiile săvârşite de dânşii? De bună seamă faptele întâmplate, pustiirea ţărilor despre Emos şi prădarea Macedoniei şi a Traciei mărturisesc mai lămurit decât orice monument şi mai vârtos decât orice povestire [1]).

Cartea III a lui Alexei Anghel

Cap. II, p. 691—67, 7. Murnu, p. 55

... *Vlahii şi Cumanii* năvălesc în ţările bizantine. Roman, prinţ rus din Galiţia pustieşte ţara Cumanilor, iar Joaniţiu cucereşte Constanţa şi Varna... Ioan din Mysia cucereşte Constanţa şi asediază Varna; cei mai mulţi oameni din cetate erau din *neamul latin* [2]) — κρατίστων ὄντων τῶν πλείστων κἀκ τοῦ Λατινικοῦ στίφους συγκεκροτημένων.

Moartea împăratului Balduin

Fiind făcut prizonier în războiul cu Sciţii [3]), Balduin a fost aruncat în lanţuri la Târnova şi ţinut mai multă vreme. Dar, după ce Aspietes a trecut la Latini, Ioan, clocotind de mânie şi ajungând chiar furios, a dat ordin ca Balduin să fie scos din închisoare, să i se taie cu o secure mâinile şi picioarele şi să fie aruncat într'o vale, unde după trei zile şi-a dat sufletul, servind de mâncare pentru pasări. Şi nu numai el, ci şi mulţi Romei prizonieri au fost omorîţi cu aceeaşi cruzime, refuzându-li-se orice vorbă şi orice gest de rugă...

Moartea lui Asan

Puţin în urmă Asan întorcându-se în Mysia a fost omorît de unul dintre rudele sale. Cineva, asemenea cu el ca fire şi ca moravuri, fiind într'o intimă prietenie, cu numele de Ivancu, căci astfel numesc Vlahii pe Ioan — Ἴβαγκος ὄνομα τῇδε σημαίνει δὲ λέξις τὸν Ἰωάννην având relaţii cu sora soţiei lui Asan, a fost implicat într'un scandal [4]).

---

[1]) Asupra acestui Ioaniţiu, în afară de datele ce ni le procură autorii bizantini, avem şi *documentele* cu cari începe seria documentelor strânse de N. Densuşeanu în marea Colecţie de documente *Hurmuzaki*.

[2]) Aceşti *Latini de neam* nu puteau fi Bulgari.

[3]) Vlahii fiind uniţi cu Cumanii, în lupta lor contra Bizantinilor, poartă numele de Sciţi.

[4]) Asan a fost omorît de acest Ivancu şi nu mult în urmă a fost ucis şi Petru, fratele său.

Anul 1186

Sciţii [1]), popor care până astăzi încă n'a fost robit, neospitalier şi foarte războinic şi acei ce-şi trag originea din Bordoni [2]), dispreţuitori de moarte şi fiind o ramură a Tauroscitilor — Ταυροσκύθων ἀποσπάδες — popor îndrăgit de zeul războiului, dând ajutor barbarilor [3]), au căzut, fiind învinşi împreună, şi au pierit, iar alianţa de arme cu Perşii cari dedeau ajutor rebelilor şi Egiptenilor învecinaţi a desfăcut-o, respingându-i din nou şi în urmă i-a gonit, omorîndu-i.

XLV

EUSTATHIUS (sec. XII, d. Cr.)

TEXTE TRADUSE.

Născut la Constantinopol şi crescut într'o mănăstire, Eustathius a ajuns diacon al celebrei biserici a Sf. Sofia din Bizanţ, apoi « Libellorum supplicum magister » şi profesor de gramatică şi retorică. Bucurându-se de o mare trecere la curtea împăraţilor bizantini, a fost numit arhiepiscop în Tesalonic. Moare la adânci bătrâneţe lăsând în urma sa, — înafară de renumele câştigat la Constantinopol, unde casa sa era un fel de academie pentru educarea tineretului — o întreagă operă literară şi istorică. A scris mai multe comentarii între care comentariul lui Dionysius Periegetul, apoi studii de gramatică şi de lexic, de istorie şi de geografie.

Fiind un mare învăţat, Eustathius se foloseşte de bune izvoare. Pe noi ne interesează în primul rând lucrările sale de istorie şi de geografie, în care ne citează în special Etnica lui Stephanus din Bizanţ şi Geografia lui Strabo.

A. Eustathius, Commentarii in Dionsyium 146, vol. II, ed. Didot, p. 243

INTRODUCERE.

Pontul Euxin care odinioară nu era navigabil, iar marea se numea Axinum sau neospitalieră, urmaşii l-au numit Euxin, schimbându-i

---

[1]) Se numeau Sciţi popoarele dela nordul Dunării. In vremea aceasta, la anul 1186, conducerea politică în regiunile dela stânga Dunării o aveau Cumanii cari trăiau în simbioză cu Românii. Cf. *Izv. Ist. Rom.*, XI şi XII.

[2]) Bordonii, adică Brodonii, consideraţi de unii istorici ca Brodnici.

[3]) Barbarii sunt Vlahii şi Bulgarii cari se luptau împotriva împăratului din Bizanţ, Isaac Angel.

printr'un eufemism numele. Se numea însă Axinus (ceea ce după Sofocle s'ar spune ἀπόξεινος), fie pentrucă nu avea insule unde corăbiile să găsească un refugiu, fie pentrucă locuitorii Sciţi de acolo, oameni barbari şi fără de legături cu alte neamuri, sacrificau pe străini şi mâncau carnea celor sacrificaţi şi de titvele acestora se foloseau ca de cupe. Unii spun că şi Hercule a cutreerat acele locuri şi că a prefăcut pe Axenus în Euxinus. Alţii atribue această faptă Jonienilor, cari au întemeiat mai multe cetăţi pe ţărmii mărilor.

Ibidem 180, II

Trogloditi se găsesc şi în Europa, în unele regiuni ale Triballilor şi de asemenea lângă Caucasul boreal [1]. Ei însă din cauza frigului prea mare locuesc în pământ. Şi autohtonii din Parnasus sunt unii la fel. Despre Trogloditi şi Erembi am vorbit în Commentariile asupra Odisseei. De altfel cei cari la Dionysius sunt Erembi, retorul îi numeşte Trogloditi, spunând: « Trogloditii, popor din Etiopia, din neamul Nomazilor, vecini cu Arabii. Se zice că ei întrec pe toţi în iuţeală şi sunt foarte buni arcaşi ». Tot el, explicând numele acestui popor după etimologia cuvântului, ne spune că ei, când sunt atacaţi de duşmani, fug cu o iuţeală ca duşi de aripi spre găurile lor cu o intrare îngustă şi intră în cavernele ascunse ale stâncilor. Herodot în sfârşit spune vorbind despre Trogloditii din Etiopia: Trogloditii Etiopiei sunt cei mai iuţi dintre toţi muritorii şi se hrănesc cu şerpi şi şopârle şi în vorbă scot un strigăt ca de liliac.

Eustathius, Comment. 298, p. 268, ed. Didot

In apropiere de Rin izvorăşte, dintr'un loc ceva mai jos, *Istrul* care de obicei se numeşte sacru. El îşi varsă spuma apelor sale în Pontul Euxin, pe cinci guri, adecă pe cinci braţe, înconjurând insula *Peuce* [2]. Insulă triunghiulară, Peuce se găseşte la gurile Istrului. Ptolemeu însă susţine că şi Istrul se varsă, ca şi Nilul pe şapte guri. Şi de asemenea Geograful care îl descrie ne spune că este cel mai mare fluviu din Europa şi că luându-şi începutul dela Germani curge spre Sud; apoi spre răsărit până în Pontul Euxin este la o depărtare de o mie de stadii de extremitatea golfului Adriatic şi că cea mai mare gură a Istrului este aceea care se numeşte Sacrum — ἱερόν — şi pe care odinioară Darius a unit-o printr'un pod, precum Xerxes a unit strâmtoarea Helespontului. De altfel, Istrul mai cuprinde în gurile sale şi alte insule mai mici, în afară de Peuce. Herodot cunoaşte Istrul ca un fluviu celtic

[1]) Triballi un trib tracic trăiau prin regiunea Dobrogei. Tot acolo trăiau şi Trogloditii, după cum ne spune geograf. Strabo, XVI. Vezi şi *Cetăţi şi oraşe gr. rom. în noul terit. al Dobrogei*, p. 12.

[2]) Cf. Apollonius Rhodius, (sec. II în. d. Chr.) *Argonautica*, VI, 303 şi C. Valerius Flaccus, *Argonautica*, VIII, 217.

care se măreşte prin mai multe râuri şi luându-şi începutul dela Celţi, curge prin întreaga Europă. Şi el ne spune că are cinci guri şi că totdeauna curge egal cu sine şi ne arată şi motivele pentru aceasta. Geograful însă ne vorbeşte şi de un alt Istru, izvorînd din acelaşi loc şi care, după unii, se varsă în Adriatica. Prin el cred cei mai mulţi că Argo a scăpat din Pontul Euxin refugiindu-se în marea Adriatică, în timpul când Argonauţii, furând lâna de aur, au fugit din Colchida. Acest fapt îl cunoaşte şi Aristotel care ne spune că numai sardelele călătoresc din Pont în Istru; apoi, când acesta se desparte, se scoboară în Adriatica. Căci şi el admite un al doilea pe lângă acest Istru de care aminteşte Geograful. Tot Geograful adaugă că Istrul s'a numit odinioară *Matoa* ceea ce însemnează ca şi când ai spune în greceşte ἄσιος coenosus, plin de nomol. Sciţii trecându-l de multe ori n'au suferit nicio primejdie; dar când au suferit un dezastru, fluviul l-au poreclit Danubes sau Danusis, ca şi când ar fi fost vinovat de păţania lor, ori că prin acest nume, în limba lor, fluviul era acuzat ca autorul nenorocirii lor înşişi. Mai spune pe lângă aceea că în faţa Istrului la o egală distanţă dela Adriatica la Pontul Euxin sunt munţi, mai întâi munţii Ilirici, apoi Peonici, în sfârşit cei Tracici, între cari este şi Haemus situat spre Pontul Euxin. Intre aceşti munţi, la mijloc este Peonia, regiune în întregime mai ridicată, de care spre Tracia este alipită Rhodope, unde se găseşte acum aşa numita *Clocotinitza* [1]). Unii însă spun despre Istru foarte scurt: Istrul care curge prin Panonia izvorăşte din munţii Hercynieni, navigabil dela izvoarele sale şi despărţindu-se în două, parte se varsă în Pont, parte în Adriatica.

302. La nordul Istrului sunt următoarele popoare: Germanii, Samaţii, adecă Sarmaţii, prin elipsa literii r, după cum am arătat. mai sus, şi Geţii şi Bastarnii şi *regiunea nemărginită a Dacilor* [2]) şi Alanii şi Taurii cari se numesc şi Rosi, locuind lângă Cursa lui Achile şi Melanchlaenii şi Hippomolgii, despre cari am vorbit în Comentariul asupra Iliadei şi Neurii şi Hippopozii, aceiaşi cari după unii se numesc Chazari şi Gelonii şi Agathyrsii. Aceştia însă la nord. La Sud însă de Istru sunt Gerrii şi foarte multe oraşe Norice şi Panonii, aceiaşi cari după unii se numesc şi Bulgari şi Moesii, aceştia mai la Nord decât Tracii şi Tracii înşişi cuprinzând o regiune imensă. Dintre aceştia, despre Germani am vorbit în deajuns, despre ceilalţi însă, se va arăta acum ceea ce pe scurt va trebui spus...

Dionysius a arătat pe *Geţii în partea de nord a Istrului*, după cum s'a spus, ca şi Sarmaţii cari sunt un popor Scitic. Herodot însă e de părere că Geţii sunt o parte din Traci. Iar Geograful [3]) ne spune că ei locuesc pe ambele maluri ale fluviului, ca şi Moesii şi Tracii. Sunt însă, zice el, muieratici şi aplecaţi spre religiositate; la ei a fost Za-

---

[1]) Amintită de Acropolita, p. 725. Spitterus, *Memoriae Bizantin*. II, p. 725.
[2]) Δακῶν τε ἄσπετος γῆ.
[3]) Strabo, numit prin excelenţă Geograful.

molxis, elevul lui Pitagora şi al Egiptenilor, care prezicând multe, a fost numit de aceea de ei zeu şi împreună cu regele a luat parte la administrarea statului. Mai spune că Geţii au fost odinioară spaima Romanilor [1]) când, trecând peste Istru, prădau pe Iliri, pe Traci şi pe Macedoneni. Este în obiceiul Geţilor ca femeia să fie ucisă peste bărbatul ei, când acesta moare şi să cânte din chitară când herolzii tratează în privinţa păcii. Herodot ne mai spune că ei aruncă spre cer săgeţi împotriva tunetelor şi fulgerelor, ameninţând pe zeu. Geograful spune mai departe că odinioară *Alexandru* a pătruns la Geţii cari sunt peste Istru, dar primind daruri s'a întors repede înapoi. Tot el ne mai povesteşte că *Geţii* şi *Dacii* până într'atâta s'au înmulţit odinioară că scoteau la războiu două sute de mii de oameni; în urmă însă aşa de mult au scăzut că n'a lipsit mult ca să fie supuşi de Romani. De asemenea Julianus într'o cuvântare a sa ne spune că neamul Geţilor, pe unde s'a aflat, a fost foarte războinic atât din cauza vitejiei sale cât şi din cauza lui Zamolxes pe care îl venerează. Crezând că ei nu mor, ci numai emigrează, înfruntă mai bucuros moartea decât să primească să fie transportaţi în regiuni străine. Şi Herodot îi numeşte susţinători ai nemuririi din cauza scamatorului acela de Zamolxes de care şi el spune că a urmat pe Pitagora. Ne mai povesteşte chiar că Geţii sunt cei mai viteji şi cei mai drepţi dintre toţi Tracii [2]). In sfârşit, ne spune că Darius i-a supus când, trecându-şi cu plutele armata din Asia, făcea drumul prin Tracia.

305. Pe Daci unii i-au numit *Dai*. Chiar Geograful ne spune că Dacii s'au numit odinioară Dai. Herodot însă susţine că Daii sunt un popor de nomazi din Persia. Dar scriitorul Etnicei [3]) afirmă că Dacia se ţine de localităţile învecinate cu fluviul Boristene, despre care va fi vorba mai jos. Ne mai aminteşte chiar că la Atici numele sclavilor era mai ales Davus şi Geta. De aşijderea, istoria ne mai învaţă că mai la nord de Istru sunt Daci, căci ni se istoriseşte că *Aurelian a readus de aci pe Romanii trimişi să locuiască în Dacia* [4]) din cauza primejdiilor la care ei erau expuşi pe malul de dincolo al Istrului, că i-a aşezat în mijlocul Moesiei şi că acea regiune a numit-o *Dacia*.

Muntele *Alanus* e în Sarmatia, după care s'ar părea că şi-a primit numele poporul Alanilor, pe care Dionysius ni-i arată ca viteji şi bogaţi în cai.

306. *Cursa lui Achile* [5]) în care locuesc popoarele Taurice este un ţinut îngust şi lung şi după Geograf, o peninsulă ce se ridică nu mult deasupra mării, ca o lipitoare sau ca o făşie nisipoasă, ce se întinde în răsărit pe o lungime de o mie de stadii, iar ca lăţime de cel mult doi stadii.

---

[1]) Οἱ Γέται τῆς 'Ρωμαίοις φοβεροί.
[2]) 'Ανδρειοτάτοι Θρακῶν οἱ Γέται καὶ δικαιοτάτοι.
[3]) Ştefan din Bizanţ, autorul unei lucrări intitulată *Etnica.*
[4]) Eustathius nu ne vorbeşte de trecerea populaţiunilor dace, ci numai de Romani.
[5]) 'Ο 'Αχιλλέως δρόμος.

Această cursă a înconjurat-o acel faimos grec Achile, urmărind pe Iphigenia, fiica lui Agamemnon, dusă din Aulida în Sciţia, când în locul ei Diana a lăsat să fie jertfită o cerboaică. Aci Achile rămânând mai multă vreme, după cum susţine Lycophron, a dat numele său localităţii. Iphigenia însă la început a fost făgăduită să ia în căsătorie pe Achile, după cum ne spune tradiţia în general. Cu toate că unii cred că a fost şi un al doilea Achile, rege al Sciţilor din acele localităţi, care cuprins de iubire pentru Iphigenia trimisă aci, pe când se găsea în căutarea ei, a rămas acolo, după care locul s'a numit al lui Achile. Cei ce susţin aceasta aduc ca dovadă pe Alcaeus care ne spune: «Achile care stăpâneşti Sciţia». După Achile s'a numit şi insula Leuce (de care vom vorbi mai târziu) din Pontul Euxin, unde spun Sciţii că a trecut sufletul lui Achile şi că aci petrece el. Iar poporul Taurilor se spune că s'a numit după un taur, deoarece aici Osiris ar fi arat cu un bou la jug. Aproape de aceştia este *insula Taurică*, care se numeşte şi Maeotica, mare şi foarte însemnată, lângă care se găseşte Phanagoria şi Hermonassa, cum se va vedea mai jos. Şi Diana Tauropolos pare a se fi numit după acei Tauri, la cari ea ţinea, fiindcă pentru ea jertfeau pe străini. Dar Noricii Taurisci de cari aminteşte Strabo sunt un popor diferit de aceşti Tauri.

309. *Melanchlaenii* sunt numiţi după vestmântul ce-l poartă, de coloare neagră şi închisă, după cum crede aceasta şi Herodot care ne mai spune că ei mănâncă chiar carne de om şi ni-i arată ca locuind dincolo de Tauri, în nişte lacuri şi o regiune pustie...

541. In faţa Borysthenului, fluviu nordic care se varsă în partea stângă a Pontului Euxin se găseşte situată în mare o insulă a eroilor foarte celebră, consacrată lui Achile, după care s'a numit şi acea *Cursă a lui Achile* de care am vorbit mai sus. Această insulă se numeşte *Leuce* sau *Alba*, după faptul că animalele ce se găsesc acolo sunt albe...

B. Anonymus, Geographia Compendiaria, ed. Didot, p. 496

11. In cea mai occidentală parte a Sarmaţiei, îndreptată spre miazăzi, după Iazygii Metanaşti, se găseşte *Dacia*, care se mărgineşte de asemenea cu fluviul Istru. Sub celelalte regiuni însă, în spre răsărit, este Moesia Inferioară care ocupă o mare parte şi dincolo de Istru şi cuprinde tot ţinutul maritim ce se întinde dela Borysthenes până la oraşul Mesembria.

12. Mai jos de Dacia, lângă Istru este Moesia Superioară ce se mărgineşte la răsărit cu Moesia Inferioară, spre apus însă cu Dalmaţia şi Panonia Inferioară. In urmă sub Dalmaţia şi o parte din Moesia Superioară se găseşte Macedonia; apoi sub o parte din restul Moesiei Superioare şi mai jos de Moesia Inferioară este Tracia»[1])...

---

[1]) Anonimul geograf ne precizează prin acest pasaj al său că partea de răsărit a Daciei făcea parte din Moesia Inferioară.

XLVI
CONSTANTINUS MANASSES (sec. XII)

INTRODUCERE.

Trăind în jumătatea întâia a veacului al XII-lea, Constantinus Manasses, poet și prozator, ne-a lăsat o cronică în 6733 versuri de câte 15 silabe. Ele tratează istoria imperiului roman, începând cu creațiunea și ajungând până la moartea lui Nicephorus Botaneiates, din anul 1081.

Cu versul 2142, autorul, ajungând în povestirea sa la domnia împăratului Traian, deși nu amintește nimica despre cucerirea Daciei, are totuși numai cuvinte de laudă pentru ctitorul neamului nostru.

Impăratul Traian

TEXTE TRADUSE.

Moartea răpindu-l repede pe acesta (Nerva), numai după o domnie de un an și patru luni, a ajuns la cârma statului Traian, un bărbat foarte priceput în afacerile militare, care câștigase șase sute de victorii, viteaz, curajos și mărinimos, un bărbat îndrăzneț în luptă cu dușmanul și ținând justă balanța dreptății. El a subjugat pe Celți, cari mai înainte nu puteau fi subjugați, a respins atacurile războinicilor Parți cari, în vremea aceasta, împrăștiați în lung și lat, pustiau toate teritoriile din Asia, le jefuiau în toate părțile, făceau măceluri, devastând totul prin foc și ducându-și tabăra până la Eufrat. Traian aflând despre aceste planuri ale lor și cunoscând până unde le merge îndrăsneala, a pornit îndată dela cele mai îndepărtate hotare ale imperiului la extremitatea opusă, s'a ciocnit cu dușmanul, a spart falangele inimice, a umplut de cadavre câmpiile acelor locuri, a silit pe Parți să se mărginească înlăuntrul hotarelor lor și s'a întors acasă nu cu o mică victorie pentru triumful său. Traian era făcut dela natură să mângâe pe cei obidiți, să ajute pe cei loviți de nenorociri, să fie față de străini cu bunăvoință, să mângâie pe prieteni, să suporte cu răbdare orice ocară, zicând că un împărat trebuie să fie asemenea cu un zeu și să rabde ușor obrăznicia vorbelor răutăcioase. Sabia scoasă din teacă o dete în prezența senatului și a magistraților, prefectului cetății din Roma cu vorbele acestea: « Primește această sabie, și dacă în imperiu mă voiu purta cu nedreptate, folosește-te de ea în contra mea și nu-mi cruța vieața; dacă însă voiu fi dat ordinele mele după legi, cu dreptate și echitate, socotește că ți-am dat-o pentru apărarea mea ».

XLVII

IOAN CINNAMUS (sec. XII d. Cr.)

INTRODUCERE.

Autor al unei istorii bizantine, Ioan Cinnamus (Kinnamos) a trăit în secolul al XII-lea și ne descrie, într'o lucrare din care ni s'a păstrat șapte cărți, evenimentele din timpul împăraților I. Comnen și Manuel.

Voind să completeze pe Zonaras și pe Anna Comnena, Cinnamus ia de model pe istoricii Herodot și Xenophon și tratează întâmplările petrecute între anii 1118 și 1176. Neavând o prea mare publicitate, căci din opera sa nu ni s'a păstrat decât un singur manuscris și nici acela, probabil, nu este decât un rezumat al originalului, opera lui Cinnamus este mai mult un panegiric al împăratului Manuel, ale cărui fapte le admiră și pe care caută să le preamărească. Bine informat, mai ales din punctul de vedere militar, istoria lui Cinnamus are o mare valoare documentară. Pentru autor teritoriul dacic este cel dela sudul Dunării.

Pentru istoria noastră din epocile ei întunecoase, de o mare însemnătate este în special descrierea unei expediții împotriva Ungurilor.

Historia II, 13, p. 69, ed. Bonn

TEXTE TRADUSE.

Așa de mare era mulțimea lor (a Germanilor). Când s'au apropiat de Naisus (Niș) care este metropola cetăților dacice, Michael, supranumit Branas, căruia îi se încredințase de împărat prefectura provinciei, a orânduit toate cele necesare, precum îi se poruncise. După ce a sosit la Serdica (Sofia), s'au dus doi din cei mai iluștri bărbați...

Historia VI, 3, p. 257, ed. Bonn

Intr'aceea *regele Ungurilor*, călcând tratatul de alianță, a trimis pe un oarecare Dionysius, unul dintre fruntașii curții sale, un bărbat ce se distinsese în mai multe războaie, cu o mare armată ca să cucerească din nou Sirmium. Comandanții romani, îndată ce auziră despre aceasta, țin sfat ce e de făcut; dar consfătuirea lor n'a fost spre folosul Romanilor, căci consilierii se gândeau cum să se înșele mai mult unul pe altul; în special erau cei doi Michael, anume *Gabra* care era șeful acelei re-

giuni şi *Brana* care şi el era comandantul armatei, ambii doritori de războiu. A fost admisă părerea lui Brana...

Ungurii au ieşit învingători...

Impăratul, indignat nu puţin pe ei, a hotărît el însuşi din nou să intervină în Ungaria [1]. Şi avea aminte mai ales să dea o dovadă duşmanilor de vitejia romană. Pe Alexius, după care măritase pe fiica sa, îl trimise cu multă oaste peste care era comandant (protostrator) la Istru spre a amăgi pe Unguri că ar avea de gând să năvălească asupra lor din nou din locurile obişnuite. Iar lui Leon, cu numele de *Vatatze* i-a dat ordin să năvălească cu o armată mare din altă parte, mai ales cu o *nenumărată mulţime de Valachi despre cari se spune că au fost colonii de odinioară ai Italilor* [2], să atace Ungaria din locurile vecine cu Pontul Euxin, pe unde nimeni până acum, din primele veacuri, nu i-a atacat. Deci, Alexius cu cealaltă armată a Romanilor, ajungând la Istru, a făcut pe Unguri să se teamă că toţi ar trece pe acolo. Iar Vatatze, dând năvală din locurile amintite, a pustiit tot ce i-a stat în cale şi a ucis o mare mulţime de oameni şi a luat nu puţini prizonieri. Pe lângă aceasta, ducând cu sine turme de vite, cai şi alte dobitoace, s'a întors la împărat. Voind apoi să dea Ungurilor şi o altă lovitură a trimis împotriva lor trupe nouă, poruncindu-le să se ducă în locurile de mai sus şi să atace pe Ungurii ce locuesc în *Tauroscitia*. In fruntea acestor trupe erau *Andronicus Lampardas* şi *Nicephorus Petralipha* şi alţii, nu puţini. Comanda supremă era în mâna lui *Ioan Ducas*, de care nu o singură dată am pomenit. Nezăbovind mult timp, a pătruns în locuri îndepărtate şi în ţări neumblate şi lipsite cu totul de oameni şi, invadând în Ungaria, au ajuns în mai multe sate populate şi fac o mare pradă. Ucid mulţi oameni şi pe foarte mulţi îi iau ca prizonieri şi când s'au gândit să plece de acolo, fac o troiţă de metal pe care o aşează acolo cu următoarea inscripţie:

«Numeroşii urmaşi ai neamului Panonic i-a nimic aici Marte şi puternicile cete ale Ausonilor, în vremea când la Roma stăpânirea o avea divul Manuel, cea mai de seamă glorie a augustei dinastii a Comnenilor» [3].

XLVIII

EPHRAEMIUS (sec. XIII d. Cr.)

INTRODUCERE.

Autor al unei cronici versificate, scrisă în trimetri bizantini, Ephraenius are o vieaţă cu totul necunoscută. Intru cât

---

[1]) Cf. şi I. Lupaş, *Lecturi din izvoarele istoriei române*, p. 31.

[2]) Καὶ δὴ καὶ Βλάχων πολὺν ὅμιλον, οἱ τῶν ἐξ 'Ιταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίον ἐμϐαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐννικήν.

[3]) Cf. I. Nistor, *Emanciparea politică a Dacoromanilor din Transdanuvia*, p. 13.

însă opera sa se termină cu recucerirea, la anul 1261, a Constantinopolului de Mihail Paleologul, se pare că a trăit în secolul al XIII-lea.

Cronica lui Ephraemius, scrisă din preocuparea sa de a celebra evenimentele de seamă ale bisericii creştine, este compusă din 9564 versuri cari tratează istoria împăraţilor romani, —începutul lucrării care va fi descris vieaţa lui Caesar, August şi Tiberiu s'a pierdut —până la Mihail Paleologul; la ea se mai adaugă, ca supliment, vieţile episcopilor şi patriarhilor, versurile dela 9565 până la 10.392.

Ephraenius, fiind preocupat mai mult de formă, nu caută adevărul istoric. El ia de temeiu opera lui Zonaras; pentru anii din urmă pe cea a lui Georgios Acropolites, şi versifică materialul procurat de aceştia.

TEXTE TRADUSE.

De Leone Magno

Vers. 874. După moartea lui Marcianus ajunge la puterea regească un oarecare numit *Leon,* supranumit Macelles, un bărbat bun, virtuos, împodobit mai ales cu milostenie, principe distins şi războinic iscusit, care zdrobea ca un leu cetele de duşmani. *De origine el era din Tracia, sau din Dacia,* cum cred unii, straşnic apărător al ortodoxiei, l'arg distribuitor de ajutoare pentru cei lipsiţi.

De Isaacio Angelo

Vers. 5756. Murindu-i prima soţie Isaac s'a însurat a doua oară cu fiica regelui Ungariei. Pentru sărbătoarea nunţii sale, nevoind să facă cheltueli din fiscul împărătesc, deoarece cuprins de sgârcenie nu voia să se atingă de acesta, a început să strângă bani dela supuşii săi din cetăţi şi din celelalte castele. De aceea popoarele *Moesiilor* mişcându-se, *locuitorii din Haemus cari se numesc Blachi* au refuzat credinţa imperiului roman, fiindcă se vedeau spoliaţi de turmele lor: pretextul Patroclus, cum se spune la proverbiu. Pe lângă aceasta, au fost împinşi la această crimă de doi fraţi, *Asan* şi *Petru* şi ei Moesieni de neam şi fire. Aceştia au aţâţat prin viclenie pe compatrioţii lor cari se temeau de a se desface de partida imperiului, printr'o înşelătorie drăcească ca să zic aşa. Ei au fundat, pentru martirul care unge cu mir [1]), o biserică şi aci au aşezat cu viclenie pe câţiva dintre prietenii

[1]) Sf. Dumitru din Thessalonic.

lor, îndrăciţi şi entusiaşti, cari înholbându-şi ochii şi cu părul sburlit să vorbească mulţimii ca inspiraţi, că Dumnezeu vrea ca *Bulgarii şi Moesii* să-şi dobândească libertatea. De aceea şi Marele Sf. Dumitru, părăsindu-şi vechea sa locuinţă, a venit aci să le dea ajutor. Iar, de acum înainte, rupând pregetul lor, să lovească pe Romani cu armele în mână şi să ucidă fără de iertare, ca la războiu, pe toţi aceia şi să nu sloboază pe nimenea pe bani. Acești profeţi bachici proclamând astfel de lucruri convinseră pe barbari să prinză armele. Ei, cutreerând toată regiunea dela Haemus, au jefuit-o. Ba încă Petru şi-a pus şi o coroană de aur pe cap şi în picioare sandale de purpură. Impăratul, atacându-i cu armele, i-a învins şi i-a pus pe fugă. Asan însă şi Petru, autorii nelegiuirii, au trecut peste Istru şi s'au unit cu barbarii ce locuiau acolo. Impăratul, deşi putea să cuprinză toată Moesia şi să o liniştească în întregime, fiindcă nimeni nu i se împotrivea nicăirea, n'a făcut nimica ce ar fi folosit apărării. Deci, după ce a dat foc depozitelor de grâu, fiind păcălit, în acelaşi timp, de *viclenia Vlahilor*, s'a întors la reşedinţa imperială, lăsând acolo lucrurile încurcate. Atunci Asan şi Petru, luând cu ei pe *Sciti*, se întorc în patrie, neîmpiedecaţi de nimenea, şi intrând din nou în ţinuturile romane, fac un jaf vrednic de Moesi...

Vers. 5875. Impăratul pleacă din nou în Moesia... Prinde pe soţia lui Asan şi ia, ca obstatic, pe al treilea frate al lor, pe Ioan.

Vers. 6068. Fiindcă *Blachii* şi *Cumanii* începură să devasteze din nou regiunile romane din apus, împăratul a luat iarăşi armele împotriva lor. Şi, trecând peste oraşul Anchialos, a intrat în regiunea Haemului, *lăcaşul Vlahilor*, dar, fiindcă a găsit aci garnizoane puternice şi castele şi oraşe întărite şi investite cu ziduri şi turnuri şi fiindcă a observat pe Moesi, ca pe nişte capre, ocupând locurile prăpăstioase şi de nepătruns, pentru ca să nu dea cu Romanii o luptă de şes şi apoi, fiindcă se mai temea şi de o invazie a *Sciţilor*, s'a gândit să se pregătească de o întoarcere acasă. A pornit prin locuri înguste şi nepracticabile, printr'o vale strâmtă şi oarecum de nepătruns, îndreptându-se spre *Berroe*, pierzând o mare parte din armată şi era cât pe aci să piară şi el, dacă Dumnezeu mântuitorul nu l-ar fi ajutat.

Vers. 6152. Poporul *Vlahilor* era de nesuferit, fiind bogat din prăzile şi jafurile luate dela Romani. Având mijloace de războiu deosebit de bune, au năvălit în regiunile Romanilor, au cucerit oraşul Varna, a luat Anchialos, a invadat ţinutul dela Triaditza şi au dărâmat Naissus...

Vers. 6271. Ajungând la domnie Alexius şi având să conducă singur afacerile statului, nu s'a grăbit să vină la Bizanţ, ci, fiindcă regiunile din apus se găseau în suferinţă din cauza supărătorilor principi ai Moesilor, nenorociţii fraţi, Asan şi Petru, a găsit de cuviinţă să vină în ajutorul acelor regiuni.

Vers. 6381. Isaciu, ginerele împăratului, deşi a plecat cu o armată puternică, a fost prins totuşi de barbarul Asan, a fost pus în lanţuri şi aruncat în închisoare, unde a murit de o moarte violentă. Dar, şi

barbarul Asan a pierit de mâna unui oarecare Moes *Ivanciu*[1]. Iar, un pumnal ridicându-i şi acestuia vieaţa, a urmat ca şef al Moesenilor *Ioan*[2], fratele lui Petru şi Asan, un om de o fire ticăloasă, pieirea cetăţilor romane. Ioancus însă, refugiindu-se la împărat şi fiind bine primit de acesta, a trecut de partea Romanilor, fiind un om în floarea vârstei, viteaz şi gata de mânie. Lui împăratul i-a dat în căsătorie, când a venit la curtea împărătească, pe nepoata sa, încredinţându-i şi prefectura din Philippopolis. El a ajuns o puternică pavăză a imperiului roman în contra Moesiilor şi Sciţilor.

Vers. 6541. Ticălosul neam al Moesilor, întovărăşindu-se cu o ceată de *Cumani din Paristrion*, invadau ţinuturile romane şi luau multă pradă şi mulţi robi, cu cari îmbogăţiţi se întorceau acasă[3]. Şi aceasta s'ar fi repetat mereu şi în urmă, dacă prea evlaviosul neam al Ruşilor creştini n'ar fi împiedicat pe barbari dela fărădelegile lor. Căci principele din Galiţia, îndemnat de înalta căpetenie a bisericii ruse, strângându-şi o mare oaste, a năvălit fără de veste în ţara Cumanilor şi a pustiit-o în chip îngrozitor. Aceasta făcând-o mai adeseori, spre bucuria şi mângâierea creştinilor evlavioşi, ajutorul Cumanilor pentru Meosieni a încetat.

Vers. 6615. Pe când domnea Alexius, Ioan, fratele lui Asan şi Petru din Moesia, urmaşul în principatul patriei lor, a ridicat armele împotriva împărăţiei şi cu o mare armată a atacat, în munţii Rodope, cetatea întărită Constanţa...

Vers. 7369. Cu ajutorul *Blahilor*, Romanii mai reţineau Didimotica şi Adrianopolul, unde puseră garnizoane puternice. Ioan însă strângea trupe şi chema şi ajutoare scitice şi aceasta căuta să o facă pe ascuns de Latini. Dar Balduin, regele Italilor, aflând de mişcările Romanilor conspiratori — Αὐσόνων — a trimis soldaţi în oraşele rebele. Ei cuceresc Bizya şi Tzurulus şi ambele cetăţi sunt supuse Latinilor.

Vers. 8038. Theodorus, ocupând această cetate, a dat mereu de lucru Latinilor, neliniştindu-le şi prădându-le cetăţile. A atacat şi cetatea Latinilor Byzia şi Brysa şi împrejurimile lor şi toată vecinătatea a jefuit-o. In urmă, a ajuns până la zidurile Bizanţului, băgând groaza în Italici. Acesta a încheiat prin jurământ o alianţă cu *regele Bulgarilor Asan*. Acest Asan era însă fiul acelui Asan care odinioară domnea peste Bulgari[4]. Acesta, după moartea părintelui său şi după ce regatul Bulgarilor a fost răpit de Borilă, după cum istoria noastră a spus-o mai sus, a scăpat cu fuga peste Istru în Scitia. In urmă, însoţit de o armată scitică şi rusească, a făcut războiu domnitorului *Borilă* şi a reocupat domnia părintească, iar pe rivalul său, bătut în luptă, l-a prins, l-a

[1]) In altă parte acestui Ivanciu i se spune că este din *neamul Vlahilor*.
[2]) Cunoscut în deobşte sub numele de Ioniţă.
[3]) Dunărea n'a fost niciodată un fluviu despărţitor, iar Paristrienii se găseau pe ambele maluri ale Dunării.
[4]) Poetul confundă aci pe Vlahi cu Bulgari; pentru el pare a fi unul şi acelaşi popor.

orbit şi a ocupat el însuşi domnia [1]. Cu acest *Asan Ioan*, după cum am spus, usurpatorul demnităţii regale, Theodor Lascaris a făcut un tratat de alianţă şi în acelaşi timp şi una de rudenie, căci pe Maria, fiica bastardă a acestuia, a dat-o în căsătorie legitimă fratelui său Manuel. Dar, puţin după aceea, călcând tratatul şi strângându-şi o mare armată, a pornit cu războiu în contra *domnului bulgar*. După ciocnire Theodor a suferit un mare dezastru, oastea sa fiind cu totul distrusă. El însuşi păţi ruşinea de a cădea prizonier în mâinile Moesienilor; nefericitul este legat de Asan, împreună cu cei mai de seamă fruntaşi ai săi şi cu o mulţime de popor. Asan însă l-a tratat cu multă bunătate şi onoruri, lăsându-l atât pe el cât şi poporul captiv să se întoarcă liberi în patrie; de sigur însă şi spre folosul său. Căci, după ce a dat drumul prizonierilor a putut să se abată cu armata sa pe la cetăţi, pe care le-a cucerit repede fără de luptă iar oraşele şi le-a supus stăpânirii sale. A ocupat oraşul Adrianopol, oraşul fortificat Didymotica, apoi Tracia şi Macedonia întreagă... A cuprins *întreaga Vlahie* [2] plină de munţi —καὶ τῆς Βλαχίας τοὺς ὅρους κατατρέχει;— în urmă s'a întors acasă. Oraşele însă, parte ni le-a dat nouă, parte le-a reţinut sub stăpânirea sa. Pentru aceste fapte ale sale, Asan s'a dovedit a fi un bărbat de seamă, lăudat de toţi. Era în adevăr un om îndurător şi blând peste măsură; nu suferea omorul supuşilor săi; nu admitea cruzimea firească a barbarilor, socotind-o ca fiind făcută împotriva sa. Nu se bucura de sângele nostru, ca regii nelegiuiţi de mai înainte ai *Bulgarilor;* ci era un om de o fire bună şi milos, iubit deopotrivă şi de ai noştri şi de *Bulgari* [3].

IL

GEORGIUS ACROPOLITES (sec. XIII)

INTRODUCERE.

Născut la Constantinopol în anul 1217, Georgios Acropolites a ajuns la demnităţi înalte la curtea imperială. Fiind instructorul lui Theodor Lascaris, moştenitorul tronului, Georgius Acropolites s'a bucurat, şi în urmă, de încrederea noului împărat care l-a numit chiar comandantul unei armate în războiul împotriva despotului Michael din Epir. Fiind însă bătut, a căzut prizonier şi n'a scăpat din captivitate decât mai târziu, prin intervenţia împăratului Michael al VIII-lea. In urmă a fost întrebuinţat în diplomaţie.

---

[1] Cf. N. Bănescu, *Crearea şi caracterul statului Asaneştilor*, *An. Acad. Rom., Mem. sec. ist., XXV*, 565.

[2] Despre această Vlahie poetul vorbeşte şi în versurile 8360 şi 8599.

[3] In dorinţa lor de a obţinea confirmarea Papei, regii Asaneşti, urmaşi ai fraţilor Petru, Asan şi Ioniţă, renunţând la caracterul românesc al mişcării părinţilor lor, invocau, după părerea d-lui G. Brătianu, drepturile moştenite ale primului ţarat bulgar.

Georgius Acropolites a scris istorie, în care ne povestește întâmplările dela cucerirea Constantinopolului de Latini până la restaurarea bizantină (1203—1261), continuând lucrarea lui Nicetas Acominatus.

Luând parte la evenimentele ce ne descrie, autorul este mai totdeauna bine informat.

Luptele Asaneștilor le atribue Bulgarilor. Pentru el Vlachii sunt numai cei din Tesalia, iar popoarele dela Nordul Dunării sunt numite Sciți.

Annales, p. 42, ed. Heisenberg.

TEXTE TRADUSE.

Lui Asan îi s'au supus Adrianopolul, Didymotica, Bolerum întreg, apoi Serres, Pelagonia, Prilapus și localitățile învecinate. A străbătut *Blachia Mare* [1]), a ocupat Elbanum și jefuind a devastat toate până în Iliria — κατέδραμε δὲ καὶ τῆς μεγάλης Βλαχίας.

Ibidem, p. 61, ed. Heisenberg.

In urmă se întâlni cu împăratul și e bine primit de acesta, fiind din același neam și fiind ales odinioară ca despot și, după ce i-a dat bani și șase trireme, s'a îndreptat spre *Maria Blachie*, luându-i mai înainte, de frică de sigur, jurământul de credință, ca unul ce era prevăzător și înțelept — ἐπὶ τὴν μεγάλην Βλαχίαν ἀφῆκεν.

Ibidem, p. 18, ed. Heinseberg.

Pe când împăratul Isaac conducea afacerile la Constantinopol, i-a murit soția, precum am spus mai sus, și și-a luat ca o nouă soție una din Ungaria, fiica regelui Ungurilor. Având să facă o căsătorie regească, a hotărît să facă și cheltueli regești. De aceea, din întreaga sa împărăție îi se strângeau oi, porci și boi. Dar, fiindcă *Bulgaria* era cea mai bogată din toate în acestea, a cerut dela ea mai mult. Bulgarii însă și mai înainte erau dușmani ai Romanilor...

L

GEORGIUS PACHIMERES (1242—1310)

INTRODUCERE.

Născut la Nicaea, la anul 1242, Georgius Pachimeres se duce ca tânăr la Constantinopol, unde ajunge curând la

[1]) Localitățile muntoase ale Tesaliei, unde după Pachimeres locuiau Μεγαλοϐλαχῖται, I, 30.

înalte demnităţi civile şi bisericeşti. Activitatea sa literară s'a manifestat pe mai multe tărâmuri, căci pe lângă poezii, a scris în proză lucrări de istorie, retorică, filosofie, drept şi ne-a lăsat şi epistole.

In istorie Pachimeres descrie evenimente trăite de el şi scrisul său tocmai prin aceasta are o mare valoare documentară; el continuă povestirea de unde a fost lăsată de Acropolitul.

Vorbind despre invazia Sciţilor dela nordul Dunării, autorul are prilejul să amintească despre Vlahi pe cari îi socoteşte din acelaşi neam cu Sciţii.

Asupra Vlahilor şi a îndeletnicirilor lor a se vedea cele ce ne spune şi *Geograful anonim* din 1308, an cu care îşi încheie Pachimeres istorisirea sa [1]).

Historiae II, p. 59

De nunciata incursione piratica

TEXTE TRADUSE.

Aceeaşi împrejurare — vestea despre o invazie de pradă a Sciţilor dela nordul Dunării — i-a produs — împăratului Andronic — îngrijorare şi în privinţa *Vlahilor*. Aceştia erau un neam de oameni nestabili cari rătăceau fără să aibă locuinţe anumite, ci vagabondau în acea vreme prin ţinuturile ce se întind dela suburbiile Constantinopolului până la Bizya şi dincolo chiar. Inmulţindu-se în aceste locuri peste măsură, erau pe drept bănuiţi, ca nu cumva să-şi unească forţele lor, nu neînsemnate, cu cele ale Sciţilor cari aveau să facă invazia ce se aştepta, târîţi fiind de partea lor prin asemănarea vieţii şi *poate şi a originii lor comune*. Mulţimea acestor Vlahi era greu de numărat, tineretul lor fiind vânjos din pricina felului lor de traiu şi a creşterii lor aspre. In locurile în cari le plăcea să trăiască, lor nu le lipseau averile din venitul turmelor de oi şi a vitelor pe care le hrăneau în păşuni bogate [2]). In sfârşit, ei erau *socotiţi nu neexperimentaţi în afacerile militare*, pe cari le cunoşteau nu numai din vânatul zilnic al fiarelor, ci şi din exerciţiile lor dese în lupte nu fără succes împotriva unor oameni înarmaţi. Spre a preveni această primejdie (a unirii lor cu Sciţii năvălitori), s'a găsit că lucrul cel mai bun de făcut era de a strămuta acest popor din regiunile din apus în cele de răsărit şi de a-l aşeza dincolo de mare pe ţărmul din faţa cetăţii Bizanţ şi, pe deasupra, de a slei puterile prin amenzi şi prin fiscalitate pentru ca ei, conştienţi de puterile lor proprii, *să nu se mai fălească cu numărul* lor şi cu bucatele lor, cum o făceau până

[1]) *Fontes Hist. Dacorom.*, vol. II.

[2]) Vezi Anonimul geograf din 1308 în *Rom.*, în *izv. ist. med.* p. 213.

acum. Şi astfel *Vlahii* au fost foarte mult păgubiţi atât prin fiscalitatea excesivă a dărilor, cât şi prin siluirea neomenoasă de a se muta cu locuinţele peste Helespont; aceasta era pentru ei mai supărătoare chiar decât nedreptatea dărilor. Căci, pe de o parte, cu ocazia strămutării, agenţii statului îi zoreau fără de nicio milă şi lucrurile nu era uşor de a le transporta dintr'o localitate unde trăiseră, şi în faţa hoţilor cari profitau de împrejurări, iar, pe de altă parte, erau siliţi să-şi vândă lucrurile cu pagubă, pe un preţ de nimic, în aceste vremuri critice. Se mai adăuga şi faptul că strămutarea aceasta, făcându-se în timpul iernii, le aducea o mare pierdere atât de oameni, mai ales a celor de o vârstă mai slabă, cât şi de tânăra prăsilă a oilor; de aci a rezultat pentru ei o mare pagubă. Şi, neputându-se obişnui într'o nouă climă şi morţile înmulţindu-se zilnic, le-a venit multora gândul de a-şi rescumpăra cu mulţi bani putinţa de a se întoarce înapoi în solul natal, experienţa arătându-le că nu pot trăi ei şi ale lor, departe de acesta.

APENDICE

LI

IOHANNES CANTACUZENUS (sec. XIV)

INTRODUCERE.

Ioan Cantacuzen care a domnit la Constantinopol dela 1341 până la 1355, după ce a părăsit tronul, s'a retras într'o mănăstire, unde a compus lucrări de polemică religioasă şi scrieri istorice. *Memoriile* ce ni s'au păstrat dela el îmbrăţişează istoria imperiului bizantin dela anul 1320 până la 1360. Această operă, împărţită în patru cărţi, în care autorul caută să calce pe urmele lui Tucidide, la înălţimea căruia însă nu se poate ridica, este mai mult o apologie personală.

Vlachii şi Ungrovlachii se întâlnesc de mai multe ori în paginile lui Ioan Cantacuzen.

Historiae I, 30 ed. Bonn, p. 146

TEXTE TRADUSE.

Marele stratopedarch Palaeologus, comandantul prefecturilor din Rodope, a determinat — în a. 1322 — cetăţile ce îi se încredinţaseră, precum şi oştirea, să părăsească pe nepot şi să dea ascultare unchiului — Alexios II —: Unul singur însă, *de naţiune Dac, un păstor cu numele de Syrmpanus* (Şerban) — ἕνα δὲ τῶν ἀπὸ τοῦ Δακικοῦ γένους νομάδα Συρμπάνου ὠνομασμένου τῶν ὄντων ἀποστερήσας — lipsit de avere, fiindcă

era de partea nepotului, după ce a fost de mai multe ori bătut şi torturat [1]), este aruncat cu cătuşe în închisoare. Scăpând însă de aci, s'a unit cu alţi păstori [2]) mai mulţi şi, deşi fără arme ostăşeşti, s'a amestecat printre trupele trimise să se împotrivească lui Palaeologus şi se găsea acum prin ţinuturile dela Rodope.

Historiae I, 36, vol I, p. 175, ed. Bonn

Cam în acelaşi timp, după moartea fără moştenitor a lui Terter, *fruntaşii Moesilor* chiamă şi proclamă ca rege al lor pe Michael, fiul lui Sdreantzimer, unul din dinastia lor, prefect de Vidin şi care îşi trăgea originea din neamul *Moesilor şi al Cumanilor* dându-i ca reşedinţă regală Târnova împreună cu restul principatului lor. Acesta, după ce şi-a strâns trupele la un loc, n'a găsit de cuviinţă să atace, neştiindu-se destul de puternic, pe împăratul roman care, cu trupe auxiliare de *Ungrovlahi* şi de Sciţi, asedia Philippopolul. A asediat însă şi a devastat câmpiile acelor cetăţi care, situate în munţi, se predaseră Romanilor, după moartea lui Terter, şi pe cari le apărau Sciţii şi alţi arcaşi aliaţi. Aducându-i-se aceasta la cunoştinţa împăratului, acesta, convocându-şi pe consilierii săi, a hotărît să părăsească asediul şi să iasă înaintea lui Michael...

Historiae III, 53, p. 319, ed. Bonn

De aceea, fiindcă maiestatea noastră — spune împăratul Ioan Cantacuzen — vrea să recompenseze întotdeauna şi în chip demn, ba încă să o treacă aceasta ca un dar în bula de aur, dă ordin, consfinţeşte şi decretează ca prea iubitul nostru frate domnul Ioan Angelos să fie şeful sau prefectul castelelor şi al ţărilor *Blachiei* cât timp va trăi — τῶν κάστρων καὶ χωρῶν Βλαχίας —... fiind obligat să le păstreze neatinse, după cum cu jurământ a făgăduit aceasta maiestăţii noastre, ca prea iubitul nostru frate, domnul Ioan Angelos să fie amic al amicilor noştri şi duşman al duşmanilor... ca să reţină prefectura acestei *Blachii* până la sfârşitul vieţii sale, dar să nu aibă libertate de a o lăsa fiului său ca moştenire, fără porunca şi aprobarea maiestăţii noastre, şi să fie dator supunere nu numai maiestăţii noastre, ci şi domnului Ioan Palaeologul împăratul, dacă îl vom fi instituit pe acesta ca succesor. Iar dacă, din voia lui Dumnezeu, împăratul Palaeologul ar muri, atunci să-i fie supus aceluia pe care maiestatea noastră îl va fi făcut, cu voia lui Dumnezeu, succesor şi moştenitor. Şi aceasta să se promulge şi să se facă cunoscut în toată Blachia — ἐν πάσῃ τῇ χώρᾳ τῆς Βλαχίας—... Şi să se păstreze ca mai înainte hotarele Blachiei — τὰ σύνορα τῆς

[1]) I s'a scos după spusa autorului doi dinţi şi i s'a ars falca cu fierul roşiu.
[2]) Pentru autor Vlahii dela Rodope erau *Daci nomazi*, adică veniţi din regiunile dela nord. Cf. şi Sacerdoţeanu, *Consid. de Ist. Rom.*, p. 251.

Βλαχίας — și ale despotatului, ca și mai înainte, spre a nu se produce vr'o neînțelegere; iar dacă ar primi fortărețe în preajma Blachiei, pe acestea să le aibă în prefectură și întocmai ca și restul *Blachiei* — ἐὰν παραλάβῃ τὰ ἐν τῷ περιορισμῷ τῆς Βλαχίας κάστρα, ἔχῃ καὶ ταῦτα εἰς τὸ κεφαλαττίκιον αὐτοῦ ὡς καὶ τὴν λοιπὴν Βλαχίαν — după cum s'a lămurit mai sus.

LII

GEORGIUS PHRANTZES (sec. XV)

INTRODUCERE.

Secretar al împăratului Manuel al II-lea, Georgius Phrantzes, născut la Constantinopol la anul 1401 a trăit în preajma curții imperiale și a însoțit pe împărat peste tot locul. Ajungând în înalte demnități, protovestiar și prefect, Georgius Phrantzes a căzut prizonier la cucerirea Constantinopolului de către Turci (1453). După liberare însă, s'a refugiat în Peloponez și în urmă în Italia. Vieața și-o sfârși ca un călugăr într'o mănăstire din Corfu. Aci a compus o cronică ce cuprindea povestirea evenimentelor dela anul 1258 până la anul 1476.

Câteva pasaje privesc de aproape și istoria noastră din epoca întemeierii Principatelor române.

Annales I, 26, p. 82 ed. Bonn

TEXTE TRADUSE.

Apoi, întorcându-se în Europa (Baiazet), pornește împotriva Ungurilor și-i învinge în mai multe rânduri și ocupă o parte din Albania. De asemenea, plecând împotriva lui *Miltza* (Mircea), principele Blachiei, a pustiit mai multe localități ale acestuia. Dar când Miltza a ajuns la o adevărată luptă, într'un loc dificil, Turcul cedând în fața locului primejdios, a părăsit bătălia și s'a întors. In urmă au căzut la învoială, în care Miltza i-a făgăduit că-i va plăti un tribut și s'a încheiat pacea.

Annales I, 31, p. 91 ed. Bonn

A atacat (Amurat al II-lea) apoi Tesalonicul, supus pe atunci Venețieienilor și asediindu-l l-au luat cu asalt și l-au adus în stăpânirea sa. Și din Ungaria a supus nu o mică parte și după ce s'a luptat cu regele Ladislau, a ieșit biruitor. Plecând însă împotriva *Blahilor și a Moldoblahilor*, n'a avut izbândă, ba s'a retras chiar cu pagubă. In urmă,

a pornit din nou împotriva lor: Blahii chiamă în ajutor pe Unguri, dar dându-se lupta victoria a rămas a Turcului; aceia risipiţi o iau la fugă. In această luptă au pierit dintre Unguri şi Blahi mai mult de treizeci de mii; dintre Turci se spune că au căzut foarte puţini. Anul 6958 (1450).

Annales IV, 20, p. 414, ed. Bonn

In primăvara aceluiaşi an (1463) a plecat în *Marea Valachie* şi, după ce a pus regulă în această provincie, s'a întors și și-a refăcut flota care trimisă la Lesbos a adus sub stăpânirea sa acea insulă.

In Noemvrie, acelaşi an (6971), Amurat, fiul lui Turachan, făcând o invazie, a ocupat toată regiunea de lângă Naupactul Aetoliei care se numeşte Galata și și-a făcut tributari nu numai pe Veneţi, dar chiar pe locuitorii *Micii Valachii* ce se numeşte Phlampuros. Aflând despre aceasta prefectul triremelor Veneţiene, a alergat în ajutorul lor.

LIII
LAONICUS CHALCONDYLAS (sec. XV)

INTRODUCERE.

Născut la Atena, pe la începutul secolului al XV-lea Laonicus Chalcondylas sau Chalcocondylas, se trăgea dintr'o familie nobilă care a fost nevoită, din cauza luptelor interne din imperiul bizantin, să se refugieze în Italia. Laonicus însă a rămas în Grecia, unde a avut prilejul să observe de aproape aceste lupte ce i-au sângerat patria. Despre viaţa acestui autor se ştie foarte puţin, înafară de faptul că a fost arestat în două rânduri.

Laonicus Chalcondylas a compus o istorie a imperiului bizantin dela anul 1298 până la 1463. Dar, istoria sa se deosebeşte de istoria compusă de predecesorii săi; căci el are ca punct central, nu imperiul grecesc cu nesfârşitele lui lupte mărunte şi cu certurile lui religioase asupra dogmelor, ci statul cel nou al Turcilor ce se întemeia pe ruinele vechilor stăpâniri greceşti, slave, etc.

Ca model Laonicus ia pe Herodot şi Thucydide.

Deşi acest autor nu intră în cadrul lucrării noastre, el scriind după întemeierea Principatelor Române, totuşi pentru câteva date generale îi facem loc în Apendicele acestui volum.

De rebus Turcicis II, p. 83 Patr. gr.
Descrierea Daciei

TEXTE TRADUSE.

Baiazet, trimițându-și în urmă armatele, a devastat Panonia. Dar după câtăva vreme, a pornit războiu împotriva lui Mircea, principele *Daciei* — τὸν Δακίας ἡγεμόνα — învinuindu-l că, unindu-se mai înainte cu Panonii, a purtat războiu împotriva sa. Acest neam al Dacilor [1]) este foarte priceput la războiu — ἔστι δὲ γένος τοῦτο (Δᾶκες) ἄλκιμόν τε τὰ ἐς τὸν πόλεμον — dar nu prea este guvernat de legi bune. Ei locuesc de obicei în sate, trăind ca nomazi după pășuni. Țara lor [2]) se întinde dela Ardealul Panonilor Daciei până la Marea Neagră; ea, la dreapta, pe unde se lungește spre mare, e udată de fluviul Dunărea, la stânga ei este ținutul numit Bogdania. Țara lor dinspre Paeonodacia o separă un munte ce se întinde departe numit de locuitori Prasovos [3]). Lângă țara aceasta se găsesc unii, nu puțini, din neamul *Sciților nomazi*, un neam de oameni mare și bogat, supuși ai regelui Casimir. Sciții nomazi îl urmează pe acesta ori unde ar voi el, în războiu, el fiind de o vitejie recunoscută în lupte. Vecini cu ei spre miază-noapte sunt Polonii, iar la răsărit Sarmații. Dacii întrebuințează un grai asemănător cu al Italienilor — Δάκες δὲ χρῶνται φωνῇ παραπλησίᾳ τῇ Ἰταλῶν, — dar așa de stricat și de diferit că numai cu greu pot să înțeleagă cele ce se spune în graiul acestora. Folosindu-se de o limbă și de obiceiuri romane, de unde vor fi venit în această regiune în care și-au stabilit locuințele, n'am aflat dela nimenea și nici n'am auzit pe cineva care să-o spună. Se zice totuși că oamenii au venit din toate părțile și au pătruns în ținutul de aci. Căci în istorie nu este nici un indiciu de un astfel de exemplu. Ei se aseamănă cu Italienii și în alte privințe, în felul de trai, în arme, folosindu-se și acum de aceleași mobile. Deși poporul acesta este împărțit în două principate și anume în *Bogdania* și în regiunea *Paristria*, ele nu sunt prea bine guvernate. Nu au principi cari să rămână mult timp, ci după cum găsesc cu cale, își schimbă domnii, având când pe acest principe când pe acela. Pe Mircea acesta, născut dintr'un vechiu neam de principi și l-au ales de domn după uciderea lui Dan, care avusese puterea. Acest Mircea a avut cu o concubină mai mulți fii bastarzi în Dacia. Iar după moartea lui Mircea s'au ivit și alți domni ai Dacilor cari au dăinuit în domnie până în timpul de acum. Impotriva acestui Mircea, Baiazet, fiul lui Amurat, învinuindu-l că ar fi început el cel dintâi războiul, unindu-și armata

---

[1]) Sub numele de Daci autorul înțelege și pe Moldoveni.

[2]) O notiță marginală: a monte Orbalo ac Peucinis initium sumens.

[3]) Traducătorul lui Chalcocondylas crede că este vorba de Haemus-Balcani. Poetul sas Schesaeus, din sec. XVI-lea în *Ruinae Pannonicae* libri IV, ne vorbește de muntele *Prasobus*, după care s'ar fi numit orașul Brașov:

Haec (urbs Coronae) a Prasobo Braschovia monte vocatur.

Numele Prasobus a dispărut din întrebuințarea curentă spre sfârșitul veacului al XVIII-lea.

cu cea a lui Sigismund, împăratul Romanilor, a pornit cu oastea sa. Inaintând apoi, după ce a trecut peste Dunăre, a robit multă lume din acea ţară. Mircea, strângându-şi nu puţină armată din ţară, porni nevrând să ştie cum are să lupte. Pe soţii şi pe copii, ducându-i pe muntele Prasobus, a urmărit oastea lui Baiazet prin regiunile pline de păduri de stejar, care fiind foarte multe aci, înconjoară ţinutul, aşa că nu lasă pe duşmani să se apropie de Mircea, care nu este uşor de prins [1]).

LIV

Inscripţia lui ACORNION dela Dionysopolis-Balcic

INTRODUCERE.

In timpurile din urmă s'a descoperit la Balcic, oraş ce făcea parte dintre oraşele celebre ale Scitiei celei Mici o inscripţie din care se poate vedea care era situaţia acestui oraş în secolul I-iu în. d. Cr.

Inscripţiunea aceasta, comentată cu deamănuntul de Latyschew [2]), datează din anul 48 în. d. Cr. Din ea se vede că senatul şi poporul Dionysopolitanilor aduc un decret în onoarea unui oarecare Acornion, fiul lui Dionysius care de bună voia sa şi cu cheltuiala proprie şi-a luat asupra-şi o solie către tatăl lui *Boerebista*, regele Dacilor, apoi chiar către Boerebista însuşi; că oraşul Dionysopolis — Balcicul de astăzi — s'a găsit în secolul I-iu în mari primejdii şi că a recunoscut dependenţa sa faţă de regatul Dacilor; că acest Acornion a intrat în graţia lui Boerebista şi că a fost trimis ca sol al acestuia la Roma, la Cnaeus Pompeius şi că a ştiut să se achite cu succes de însărcinarea dată şi să câştige foloase pentru patria sa. Mai rezultă din inscripţie că atunci când marele rege al Dacilor, Boerebista, a început să cucerească Tracia şi cetăţile greceşti dela Pontul Euxin, oraşul Balcic s'a supus de bună voie şi n'a voit să înfrunte urgia regelui dac şi că Acornion a putut să devină un devotat al regelui şi să-i reprezinte interesele pe lângă generalul roman.

Tot din această inscripţie mai vedem care era starea financiară a oraşului pe aceste vremuri.

---

[1]) Informaţiunile lui Chalcocondylas ni le confirmă în mare parte, şi istoricul german Leunclavius-Loewenklau (1533—1593) care urmăreşte de aproape, în *Annales Sultanorum* şi în *Historiae Musulmanicae*, expunerea istoricului bizantin.

[2]) Latyschew, *Journal du Ministère de l'Instruction publique, 1896.*

Inscripţia lui Acornion dela Dionysopolis-Balcic[1])

TEXTE TRADUSE.

...dimpreună cu tovarăşii căutând scăpare se duse la Argedavon, la tatăl regelui Burevista, şi fiind acolo şi întâlnindu-se cu ei câştigă dela ei bunăvoinţă pentru oraş, iar de cheltuiala avută liberă pe popor. Şi făcându-se preot al zeului Jupiter Maximus, îndeplini jertfele şi ceremoniile religioase cu cucernicie şi carnea o împărţi între concetăţenii săi. Ales apoi preot al lui Serapis suportă de asemenea cheltuelile cu bunăvoinţă şi cu tragere de inimă. Dionysos (Bacchus), zeul eponim al oraşului, neavând de mai mulţi ani preot, fiind aclamat el de concetăţeni, a primit şi luând coroana zeului, în timpul când Gaius Antonius îşi avea aci cartierul de iarnă, îndeplini bine şi cu magnificenţă jertfele şi cerimoniile religioase şi carnea o împărţi cu dărnicie între concetăţenii săi. Luând apoi coroana zeilor din Samothrace pe vieaţă, îndeplini jertfele şi cerimoniile religioase şi ale iniţiaţilor şi ale oraşului. In tinereţea sa, pe când era rege *Burebista*, cel dintâi şi cel mai mare dintre regii stăpânitori asupra Thraciei şi obţinând dela acesta stăpânirea peste întreg ţinutul de dincolo de Potamos (râul ce curge pe lângă Marcianopolis, oraş zidit de împăratul Traian) şi peste împrejurimi şi face pentru aceasta în prima şi marea domnie foarte multe lucruri bune patriei sale, spunând şi dându-i totdeauna cele mai bune sfaturi şi câştigând prin vorbele sale bunăvoinţa regelui pentru oraşul său; în celelalte toate arătându-se cu râvnă faţă de reprezentanţa oraşului şi ocupându-se fără preget de nevoile lui şi interesându-l tot ce priveşte binele patriei sale. Şi fiind trimis de regele Burebista ca ambasador la Gaius Pompeius, fiul lui Graecus, stăpânitorul roman, şi întâlnindu-l pe acela în Macedonia lângă Heraclea de lângă Lycos, duse la bun sfârşit nu numai tratativele referitoare la rege, câştigând pentru rege bunăvoinţa Romanilor, ci isprăvi şi tratativele foarte favorabile pentru patria sa şi în special chibzuind în sufletul şi corpul său întreaga situaţiune a împrejurărilor şi făcând cheltueli în vieaţă şi mărind prin sine bună starea cetăţenilor săi, dovedeşte mare râvnă pentru binele şi mântuirea patriei sale. De aceea, pentru ca şi poporul să se arate recunoscător faţă de bărbaţii săi bravi şi buni şi cari îi fac bine, senatul şi poporul a hotărît să se aducă pentru aceasta laude publice lui Acornion, fiul lui Dionysius şi să fie încoronat la serbările dionysiace cu o coroană de aur şi cu o imagine de metal şi să se încoroneze şi în viitor în fiecare an la sărbătorile dionysiace cu o coroană de aur şi pentru a i se ridica o statuă să-i se dea locul cel mai bine situat din piaţă.

[1]) Vezi *Cetăţi şi oraşe greco-romane în noul Teritoriu al Dobrogei*, p. 24.

INDICELE NUMELOR PROPRII

A

B

C

D

K

L

M

N

O

P

Q

R

U

V

CUPRINSUL

ERRATĂ

Vol.	I, pag.	70	*Pater Urcund*	în loc de *parter Urcund*
»	V, »	30	*Capillum*	» » » *capellum*, adecă un *fir de păr* în loc de un *buștean*
»	XIV, »	84	*Siluri*	» » » *Silii*

		Lei
XX.	TH. CAPIDAN, Aromânii, dialectul aromân, 1932.	400
XXI.	NICOLAE DRĂGANU, Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei, 1933	500
XXII.	G. BOGDAN-DUICĂ, Ioan Barac, studii, 1933 .	100
XXIII.	VESPASIAN ERBICEANU, Naţionalizarea justiţiei şi unificarea legislativă în Basarabia, 1934 . .	150
XXIV.	TR. SĂVULESCU ŞI T. RAYSS, Materiale pentru flora Basarabiei, 1934	300
XXV.	N. GEORGESCU-TISTU, Ion Ghica scriitorul, cu prilejul unor texte inedite, 1935	130
XXVI.	ŞTEFAN PAŞCA, Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului, 1936	250
XXVII.	OTTO WITING, Istoria Dreptului de vânătoare în Transilvania, 1936	80
XXVIII.	AL. DOBOŞI, Datul oilor (quinquagesima ovium), 1937	60
XXIX.	ILIE CORFUS, Mihai Viteazul şi Polonii, 1937 .	350
XXX.	ARTUR GOROVEI, Ouăle de Paşti, 1937 . . .	150
XXXI.	G. BOGDAN-DUICĂ, «Eftimie Murgu» . . .	120
XXXII.	PETRE P. PANAITESCU, Documente slavo-române din Sibiu (1470—1653)	40
XXXIII.	GENERALUL R. ROSETTI, Familia Rosetti I, 1938	300
XXXIV.	CONSTANTIN GEORGIADE, Originile magice ale minciunii şi geneza gândirii, 1938	225
XXXV.	Prof. VASILE GRECU, Izvorul principal bizantin pentru Cartea cu Invăţătură a Diaconului Coresi din 1581	150
XXXVI.	ŞTEFAN PAŞCA, Cel mai vechiu ceaslov românesc	100
XXXVII.	TEODOR HOLBAN. Documente româneşti din arhivele franceze (1801—1812)	80
XXXVIII.	N. I. ŞTEFĂNESCU, Menandru	180
XXXIX.	Dr. VASILE GHEORGHIU, Codex Argenteus Upsaliensis	50
XL.	N. IORGA, Observaţii şi probleme bănăţene . .	100
XLI.	Dr. VASILE GHEORGHIU, Lecţionarul evangelic grecesc din Iaşi (Ms. 194)	90
XLII.	N. IORGA. «Le voyageur français» al Abatelui Joseph Delaporte	100
XLIII.	AL. CIORĂNESCU, Documente privitoare la istoria Românilor, culese din Arhivele din Simancas	165
XLIV.	D. R. MAZILU, M. Eminescu, Poezii şi Variante	500
XLV.	I. BRUCĂR, Titu Maiorescu, Logica	180
XLVI.	PAUL MIHAILOVICI, Tipărituri româneşti în Basarabia dela 1812 până la 1918.	250

Lei

XLVII. GENERALUL R. ROSETTI, Familia Rosetti II, 1940 200

XLVIII. ION G. COMAN, Miracolul clasic, 1940 140

XLIX. N. IORGA. Un oraş românesc în Ardeal. Condica Haţegului, 1940 120

L. VICTOR SLĂVESCU. Vieaţa şi opera economistului Alexandru D. Moruzi, 1941 250

LI. ANA M. PAUCĂ. Studiu fitosociologic, în Munţii Codru şi Muma, 1941 120

LII. TRAIAN SĂVULESCU. Mana viţei de vie, 1941 250

LIII. P. P. NEGULESCU. Istoria filosofiei contemporane, I. 1941 200

LIV. N. BAGDASAR. Teoria cunoştinţei, I. 1941 . . . 150

LV. H. DJ. SIRUNI. Domnii români la Poarta Otomană, 1941 150

LVI. GENERAL M. RACOVIŢĂ-CEHAN, Familia Racoviţă-Cehan, 1941 200

LVII. N. BAGDASAR. Teoria cunoştinţei. II. 150

LVIII. VICTOR SLĂVESCU. Vieaţa şi opera economistului Nicolae Suţu, 1941 350

LIX. P. P. NEGULESCU Istoria filosofiei contemporane, II. 1942 300

LX. VASILE GRECU. Versiunea grecească a învăţăturilor lui Neagoe Basarab, 1942 500

LXI. G POPA-LISSEANU. Dacia în autorii clasici. I. Autorii latini clasici şi postclasici 275

LXII. P. P. NEGULESCU. Istoria filosofiei contemporane, III. 1943 500

LXIII. VICTOR SLĂVESCU. Vieaţa şi opera economistului Dionisie Pop Marţian 1829—1865. Vol. I. 1943 . 600

LXIV. VICTOR SLĂVESCU. Vieaţa şi opera economistului Dionisie Pop Marţian 1829—1865 Vol. II, (sub tipar)

LXV. G. POPA LISSEANU. Dacia în autorii clasici. II. Autorii Greci şi Bizantini 350

PREŢUL LEI 350.—